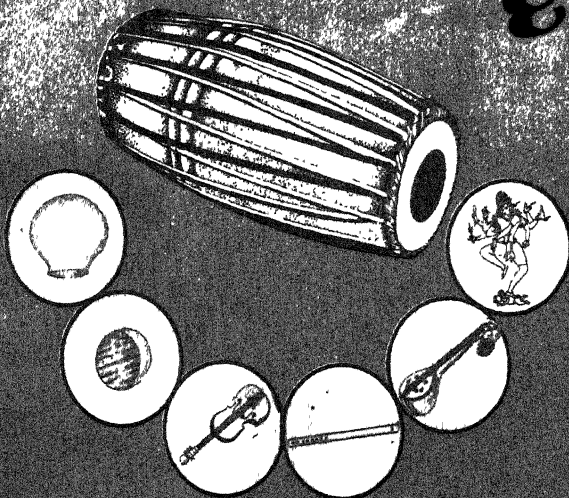
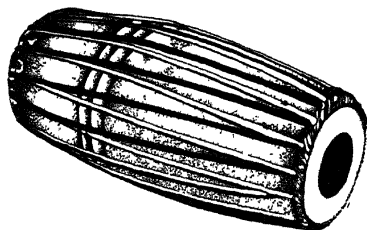

ముక్తాంబు సూత్రభాష్యము

ధర్మాల రామమూర్తి

ముక్తాయి సూత్రభాష్యము

గ్రంథకర్త
ధర్మాల రామమూర్తి

సర్వస్వామ్యములు
ధర్మాం వెంకటేశ్వరరావువి

ద్వితీయ ముద్రణము
1000 ప్రతులు
వెం : రు.100

ప్రథమ ముద్రణము - 1973
ద్వితీయ ముద్రణము - 1995

ప్రాప్తిస్థానము :
ధర్మాం వెంకటేశ్వరరావు, యం.సి.
మృదంగ విద్యాన్
15-182/1, న్యూ మీర్జాగూడా
మల్కాజ్ గేరి, హైదరాబాదు - 500 047
ఫోన్ : 7054166

ముద్రణము :
సాయికృష్ణ ఆఫ్ సెట్ ప్రింటర్స్ ఫాన్ : 7640133.
హైదరాబాదు

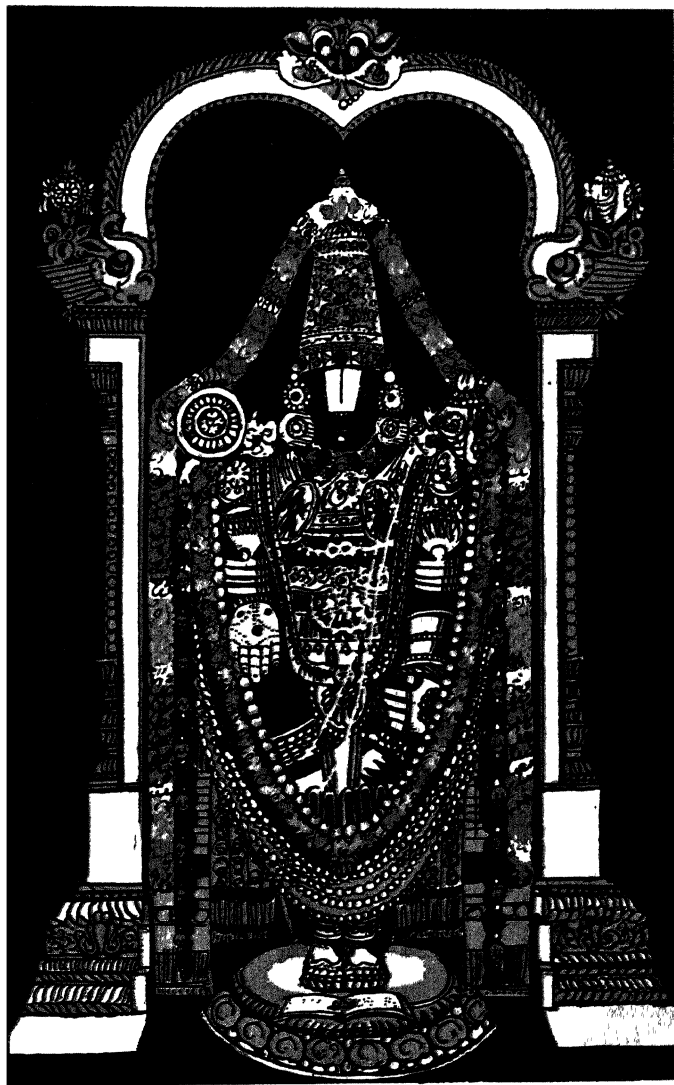
*"THIS BOOK IS PUBLISHED WITH THE
FINANCIAL ASSISTANCE OF
TIRUMALA TIRUPATHI DEVASTHANAMS
UNDER THEIR SCHEME AID TO
PUBLISH RELIGIOUS BOOKS"
AND
WITH THE FINANCIAL ASSISTANCE OF
H.E.H. THE NIZAM'S CHARITABLE TRUST,
HYDERABAD.*

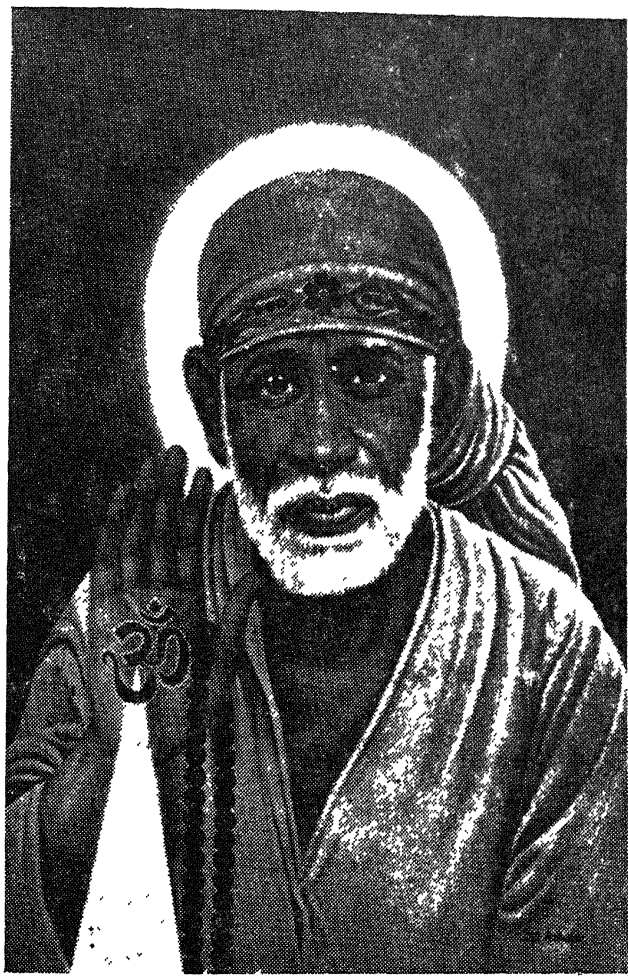
శ్రీ మనోంబుజ భానుండు శేష శైల
రమ్య తలవర్తి వేంకట రమణమూర్తి
కొసగె ముక్తయి సూత్రభాష్యోదితమ్ము
రచన మిది భక్తి ధర్మాల రామమూర్తి

శ్రీ శ్రీ శ్రీ వీరవేంకట సత్యనారాయణ స్వామివారు
చిత్తూరు (హి. గో. పల్నా)

శ్రీ శ్రీ శ్రీ షిరిడి సాయిబాబావారు

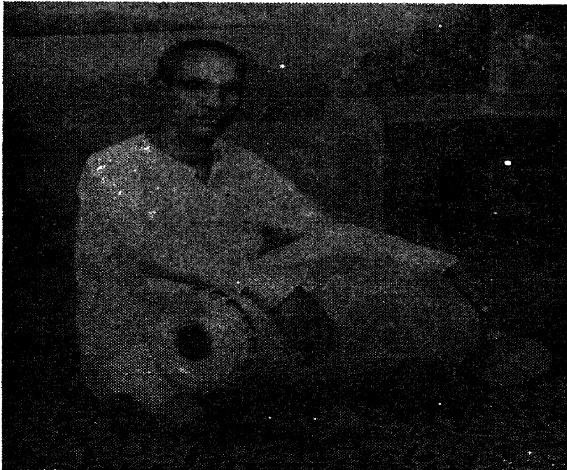
గ్రంథకర్త
కీ. శే. శ్రీ ధర్మాల రామమూర్తి

గ్రంథకర్త జ్యేష్ఠ కుమారుడు మరియు సహగ్రంథకర్త
శ్రీ ధర్మాల వెంకటేశ్వరరావు

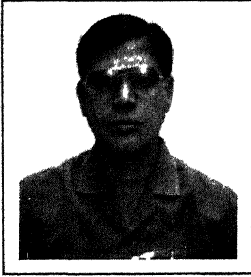

గురుదేవులు బ్రహ్మశ్రీ వరణాసి ఘంటయ్య శాస్త్రి గారు

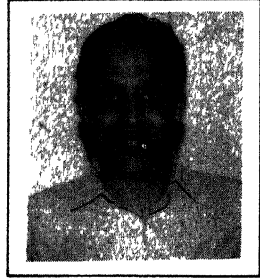

గురుదేవులు బ్రహ్మశ్రీ ముళ్ళపూడి లక్ష్మణరావు గారు

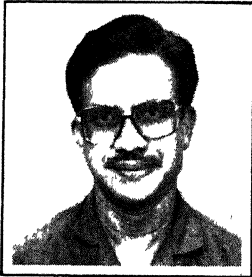
శ్రేయోభిలాషులు

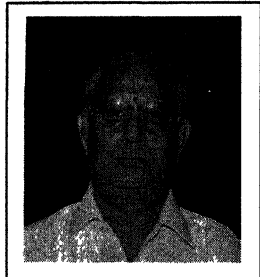
శ్రీ B.V. రామరావుగారు
I.A.S.

శ్రీ V.S. రవిగారు
I P S

శ్రీ M. కుమరనాయుడుగారు
I.F.S.

శ్రీ M. నారాయణరావుగారు

“MUKTAYI SUTRA BHASHYAM”

First Edition *Inaugurated by*

SRI V. V. GIRI

PRESIDENT OF INDIA

on 9-9-1973 at

HYDERABAD

ఉపోద్ఘాతము

మా తండ్రిగారైన స్వర్గీయ శ్రీ ధర్మారామమూర్తి గారు “ముక్తాయి సూత్ర భాష్యము” అను గ్రంథము రచించి 1973 సం॥లో ప్రథమ ముద్రణ గావించిరి ఆ ప్రతులు ఇప్పుడు లభ్యపడనందున నేను ఈ ద్వితీయ ముద్రణకు ఆలోచించవలసి వచ్చినది ఈ మృదంగ విద్యలో నేను కూడా అవసరముగు విద్యత్తును సంపాదించి, మా తండ్రిగారికి కూడా గురువు గారైన శ్రీ ముళ్ళపూడి లక్ష్మణరావు గారి వద్ద గురుకుల విద్యా పద్ధతిలో విద్య నభ్యసించితిని ఈ ముక్తాయి సూత్ర భాష్యము మొదటి ముద్రణ విషయములో విద్యా విషయకంగాను, అర్థిక సేకరణలోనూ, ఇతరత్రా అన్ని విధములా మా తండ్రిగారి సంతృప్తి సహకారము అందించి గ్రంథ విషయ ప్రచారమునకు అనేక విధముల కృషి చేసినాను ఈ మృదంగ విద్య మా సోదరులలో నాకొక్కడికే అచ్చినది నేను ఈ విద్య శాస్త్రబద్ధముగా నేర్చుకుని, తగు పరిశోధన చేసి దేశములో మృదంగ విద్వాంసుడిగాను, మృదంగ విద్యా బోధనోపాధ్యాయుడిగాను తగు గుర్తింపు పొందియున్నాను చాలామంది సంగీత, మృదంగ విద్వాంసులు, విద్యార్థులు, సంగీతాభిమానులు ఈ గ్రంథము ద్వితీయ ముద్రణ చేసినచో అనేక మందికి ఉపకరించును గాన ముద్రించమని నన్ను కోరుటచే, అనేక శ్రమదమాదుల కోర్చి ఈ “ముక్తాయి సూత్ర భాష్యము” ద్వితీయ ముద్రణకు ఉపక్రమించితిని

ప్రథమ ముద్రణ ఉపోద్ఘాతములో ఆ ముద్రణలో నహంపడినవారు, ఇతర వివరములన్నీ పూర్తిగా ఇచ్చియున్నాము. ప్రథమములో ముద్రించిన గ్రంథమును తిరిగి యధాతథంగా ముద్రించుట చేత మరల వాటి గురించి ఈ ద్వితీయ ముద్రణలో వ్రాయనవసరము లేదనుకుంటును

సంగీత, నృత్య, వాద్య కళాకారుల లోకమునకు కీర్తన (పల్లవి)లో జాగాకు ముందు ముక్తాయిని పంపకము చేయుట అత్యంతావసరమై యున్నది అట్టి ముక్తాయి పంపకము పలు విధములుగల పలు ముక్తాయిలకు ఒకే సూత్రముచే ఏ జాతినైననూ, ఏ ప్రయోగమునైననూ గుణకము చేయు పద్ధతిని గురుముఖతః తెలిసికొనుటయే కర్తవ్యముగ నున్నది.

సుబోధకులగు గురువులన్నిసంఖ్యకులుగానున్నారు అట్టితరివిద్యార్థిలోకమునకు ముక్తాయి సూత్ర భాష్యము ఎంతేని అవసరమని తోచి చాలా శ్రమతో కూడిన పని అయినప్పటికీ భగవదనుగ్రహమున, గురుకటాక్షమున మా తండ్రిగారైన స్వగ్గీయు శ్రీధర్మారామమూర్తిగారు, నేను మృదంగవాద్యములో బాల్యమునుండి నేర్చుకునికృషి చేసి గడించిన అనుభవములను ఈ గ్రంథ రూపమున నెల్లరకు నువయుక్తముగా నుండుటకై ప్రచురించుట జరిగినది.

ముక్తాయి యనగ ముమ్మారనుట అని అర్థము అనగా ఒక జాతిని గాని - శబ్దముల సాముదాయక పదమును గాని ముక్తాయిగ అనవచ్చును అట్టి ముక్తాయి 5 జాతులలో ఏదో ఒక జాతి శ్రేణికి చెందును. చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములనెడి జాతి పంచకములో అంత్యజాతి సంకీర్ణ జాతియని పేర్కొనబడినది. ఈ జాతి అక్షర సంఖ్య 9. త్రిశ్ర జాతికి 3. చతురశ్ర జాతికి 4. అని వ్యవహారము అట్టితరి త్రిశ్ర, సంకీర్ణ, చతురశ్ర జాతుల అక్షర సంఖ్య గుణకముచే 108 సూత్రములు కల్గినవి. అనగా $3 \times 9 = 27$; $27 \times 4 = 108$ ఇందు ప్రతి ఒక్కొక్క సూత్రమునకు వివిధ ముక్తాయిల కలయికతో కూడి యుండును

శాస్త్రజన్యములై - సంప్రదాయ సిద్ధములై - లయ సౌందర్య ప్రకాశవంతములై యుండెడి 1. చతురశ్రగమన ముక్తాయి - 2. త్రిశ్రగమన ముక్తాయి - 3. త్రిశ్రపైకాల ముక్తాయి - 4. జాతి చ, త్రి, త్రి. పైకాలము - 5. విన్యాస ముక్తాయి - 6. నిశ్శబ్ద విన్యాసముక్తాయి - 7. చతురశ్ర త్రికాలము - 8. త్రిశ్రత్రికాలము - 9. మిశ్రత్రికాలము - 10. ఖండత్రికాలము - 11. సంకీర్ణ త్రికాలము - 12. త్రికాలజాతి త్రికాలము - 13. చ, త్రి, త్రి. పైకాలముల మూడు ముక్తాయిలు - 14. ముక్తాయిగ త్రికాలము - 15. $3+2+1$ గ తగ్గింపు - 16. జాతి 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 2 సార్లు, 3 కా. 3 సార్లు - 17. జాతి 1 కా. సంకీర్ణ (9) అక్షరముల కాపు, 2 కా. మిశ్ర (7) అక్షరముల కాపు, 3 కా. ఖండ (5) అక్షరముల వంతున కాపుగ త్రికాలము - 18. 3వ కాలమున జాతి అక్షరమునకు $9+7+5$ వంతున కాపు - 19. 1,2,3,4,5 కాలముల ముక్తాయి పంచకము - 20. జాతి

6+5+4+3+2+1 గ తగ్గింపు - 21 జాతి 2 కా 1 సారి, 2 కా కాపు - 3 కా 2 సార్లు, 4 కా కాపు - 4 కా 3 సార్లు. ఇట్టి వివిధ మాదిరిలు గల ముక్తాయిల సంపుటితో 108 సూత్రములు నిర్ణయింపబడినవి

గ్రంథమున పద ప్రయోగములను సులభముగ గ్రహించుటకు గాను ప్రతి సూత్రమునకు లెక్కచేయు పద్ధతి, వివిధ ముక్తాయిలకు సోదాహరణముగ క్రియావిభాగముతో వివరింపబడినది. అట్టి జాతి గమనమునకు

ఉదాహరణములు :-

1 వ కాలము :	-	కీ; , ట; , త; , క; ,
2 వ కాలము :	-	కీ, ట, త, క,
3 వ కాలము :	-	కీటతక
4 వ కాలము :	-	<u>కీటతక</u>
5 వ కాలము :	-	<u>కీటతక</u>
6 వ కాలము :	-	<u><u>కీటతక</u></u>

పాఠకులకు ప్రకరణము సులభ గ్రాహ్యమగుటకు గాను ప్రతిసూత్రమున అయ్యిదు జాతులకు ఉదాహరణము లీయబడినవి అట్టి ఉదాహరణ జాతుల వరుస క్రేణిగ 5,6,7,8,9 సంఖ్యలు గల ఖండ, త్రిశ్ర, మిశ్ర, చతురశ్ర, సంకీర్ణ జాతులే గాక అధికముగ ముందు చతురశ్రజాతి అక్షరసంఖ్య కూడ ఇవ్వబడినది. ఈ చతురశ్రజాతి గమనము చదువరులకు వెంటనే గ్రహించుటకుగాను క్రియావిభాగ గమనమున రియ సులువగునని సూచించడమైనది

గ్రంథమందలి ముక్తాయిలు ఏతాళమునకును నిర్ణయింపబడలేదు కాని ప్రతిముక్తాయి ఇన్ని క్రియలు ఇన్ని అక్షరములు గలదని వివరింపబడినది. ప్రతి తాళమునకు ప్రతి

ముక్తాయి వినియోగించవచ్చును ఎట్లనగా¹ ఆయా తాళములకు గల క్రియల సంఖ్యలో ముక్తాయికి గల క్రియల సంఖ్యను తీసివేయగా మిగిలిన క్రియలను త్రోసి, ముక్తాయి ఎత్తుగడ చేయవలెనని తెలియదగును

అనుబంధములో 1 గతిభేదజాతి ఏకవారము, 2. గతిభేద ముక్తాయి, 3. గతిభేద త్రికాలము, 4 ఏగతిలో ఆజాతి త్రికాలము, 5 పదే పదే వాడెడి వరుసక్రియలు గల త్రిశ్రరూపక, చతురశ్రరూపక, త్రిశ్రత్రిపుట, చతురశ్రత్రిపుట, ఖండత్రిపుట తాళములకు ముక్తాయిలు, 6 పై తాళములకు ముఖ్యసూత్రములు - మొదటి విధము, రెండవ విధము, మూడవ విధము, 7 తాళ క్రియాక్షరములకు తగ్గింపులు, 8 తగ్గింపు ముక్తాయిలు, 9 ప్రతితాళమున ఒకే ఆవృతమునకు ఏగతిలో ఆజాతి ముక్తాయిలు, తగ్గింపులు, 10 కాలపైకాల జాతి గమన ముక్తాయి, 11 జాతి వివిధ గమన ముక్తాయి సమగ్రహ సమమునకును, 12 ఆదితాళమున ఏ గతిలో ఆజాతి ముక్తాయి

మఱియు 13 సరళీస్వర త్రికాలమార్గము, 14. సరళీస్వర త్రికాల గమన త్రికాల మార్గము, 15 సరళీస్వరము త్రిశ్రరూపకతాళమున పంచగతిభేద క్రియాగమనము, 16 ఆదితాళమున త్రికాలగమన త్రికాలపల్లవి, 17 త్రిశ్రరూపకతాళమున ద్విగతిభేద అనాగత పల్లవి, 18 పంచనడపల్లవి, 19 లఘు, ద్రుత, అను ద్రుతాంగముల రయ విలోమ త్రికాల శబ్దపల్లవి 20 అనులోమ విలోమ త్రికాల పల్లవి, 21 సమలోమ త్రికాల పల్లవి, 22 గతిభేద గమన గ్రహ పరిమాణ ప్రకరణము, 23 గతిభేదగమన పరిమాణ పథకము, 24 గతిభేదగమన ముక్తాయి, 25. షట్కాల గమనము, 26. షట్కాల ముక్తాయి, 27. తగ్గింపుగ త్రికాలము, హెచ్చింపుగ ముక్తాయి మొదలగు పెక్కు విషయములు సమకూర్చబడి వివరింపబడినది.

1966 నం లో 'మృదంగతత్త్వము' అను గ్రంథము తెలుగులో మాత్రే రచింపబడి ప్రకటింపబడినది. ఆ గ్రంథము పెక్కుమంది విద్వాంసులచే, కళాకారులచే ప్రశంసలు పొందిన విషయము చదువరులకు ద్యోతకమే. ఆ మృదంగతత్త్వము నందలి ముక్తాయి

ప్రకరణమునందు కొన్ని ముక్తాయిలు మాత్రమే వివరింపబడినవి. కాని, యీ గ్రంథమునందు 108 సూత్రములుగా నిర్ణయించి వివరణోదాహరణములు విస్తృతముగ సూచించుటయైనది. ఈ గ్రంథమున ఒక యనుక్రమణికతో నూటయెనిమిది సూత్రములకు ముక్తాయివివరణము భాష్యరూపముగ రచింపబడినది. కావున 'ముక్తాయి సూత్రభాష్యము' అను నామకరణము అన్వర్థమగుచున్నది.

దేశములో అనేకమంది మహా విద్వాంసులు ఈ గ్రంథమును పరిశీలించి వారి వారి అమూల్యములగు ఆభిప్రాయములను యొనంగియుండిరి. అవి యథాతథముగ ఈ గ్రంథమున ప్రచురించడమైనది

ఈ గ్రంథ ప్రథమ ముద్రణకు సహకరించిన వారికి కృతజ్ఞతలు తెలుపుచూ వారి పేర్లు ప్రథమ ముద్రణలో వివరించితిమి

ఈ ద్వితీయ ముద్రణకు ఆర్థిక సహాయము అందించిన శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థాన కార్యవర్గమువారికి, నిర్వహణాధికారిగార్కి, తత్సంబంధిత అధికారులందరికీ నా కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొనుచున్నాము.

మరియు ఈ ద్వితీయ ముద్రణకు ఆర్థిక సహాయము అందించిన H.E.H.'ది నిజామ్స్ ఛారిటబుల్ ట్రస్టు, హైదరాబాద్ వారికి నా కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొనుచున్నాను.

శ్రీ సీరిపూర్ పేపర్ మిల్స్ వారు ఈ గ్రంథ ముద్రణకు కొంత పేపరు విరాళముగ నిచ్చినందున ఆ యాజమాన్యము వారందరికీ నా కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొనుచున్నాను.

ఈ గ్రంథముద్రణకు తమ అమూల్యమగు సలహా సహకారము లందించిన శ్రీ బి.వి. రామారావుగార్కి, శ్రీ వి.యస్. రవిగార్కి, శ్రీ ఎమ్. కమలనాయుడుగార్కి, శ్రీ యం. సూర్యనారాయణమూర్తిగార్కి, శ్రీ పి. వామనరావుగార్కి, శ్రీ జి. సుబ్బారావుగార్కి తదితర పెద్దలకు, ప్రత్యక్షంగానూ, పరోక్షంగానూ సహకరించిన వారందరికీ నా కృతజ్ఞతలు తెలుపుకొనుచున్నాను.

ఈ గ్రంథము నందు మరికొన్ని విషయములు విద్యార్థులకు ఉపయోగకరముగ నుండుననే ఉద్దేశ్యముతో అనుబంధములో చేర్చినాను. అందు ముఖ్యమైనవి ఏమనగా మరికొన్ని శబ్ద పల్లవులు, కొన్ని ముక్తాయిలు.

భగవంతుని అనుగ్రహము వల్లనూ, మా తండ్రెగారైన స్వర్గీయశ్రీ ధర్మారామమూర్తిగారు, మా గురుదేవులైన స్వర్గీయ శ్రీ ముళ్ళపూడి లక్ష్మణరావుగార్ల ఆశీర్వాద బలము వల్లనూ ఈ ద్వితీయ ముద్రణ చేసి ప్రజలకు అందించ గలిగినందులకు సంతోషముగా నున్నది

ఈ గ్రంథమును కలియుగ దైవమైన ఆ ఏడుకొండల వేంకటేశ్వర స్వామి వారి దివ్య పాద పద్మములకు అంకితమిచ్చే భాగ్యము నాకు కలిగినందుకు ధన్యుడనై తిని.

మృదంగము, సంగీతము నందు ఆసక్తి గలవారు ఈ గ్రంథమందలి విషయములను గ్రహించి లబ్ధి పొందగలరని నా విశ్వాసము

ఈ గ్రంథమున వీరైన పాఠపాట్లు దొర్లియుండవచ్చును. సహృదయులగు విద్వాంసులు వాటిని తెలిపినచో పునర్ముద్రణయందు వాటిని సవరించుకొనగలమని మనవి చేయుచున్నాను.

ఎందరో మహానుభావులు - అందరికీ పండనములు.

ఇట్లు
బుధజన విధేయుడు
ధర్మార వెంకటేశ్వరరావు

అభినందనలు

(MESSAGES)

K. V. Subbarao, B. A., F. C. A.

MARUTHI NILAYAM,

CHARTERED ACCOUNTANT

R. R. Pet, ELURU-2

Secretary: A. P. State Federation of Music Sabhas, Vijayawada.

President: Sri Thyagaraja Gana Sabha, Eluru.

Mrudangam Player.

గ్రంథ ప్రకంశ

మిత్రులు శ్రీ ధర్మాల రామమూర్తిగారిచే నూతనముగ రచింపబడిన “ముక్తాయి సూత్రభాష్యము” అను గ్రంథమును ఆమూలాగ్రముగ చూచితిని. ఈ గ్రంథము ఒక పథకము ననుసరించి 108 సూత్రములుగా శ్రోడీకరింప బడినది. ఒక్కొక్క సూత్రము క్రింద ఆసూత్రముచే గుణించుటవలన ఏకకము ముక్తాయిగాని, ముక్తాయిలుగాని వచ్చునో వివరించి దానికి ఉదాహరణములు కూడ సూచించినారు. సూత్రమునకు ఉదాహరణ పూర్వక వివరణము భాష్యమునుభావములో తమ గ్రంథమునకు శ్రీ ధర్మాల రామ మూర్తిగారు “ముక్తాయి సూత్ర భాష్యము” అని సముచిత నామ మిడినారు.

ఈ గ్రంథమున జాతిభేద ముక్తాయిలు, గతిభేద ముక్తాయిలు ఉదా: చతురశ్ర గమన ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి; కాలము మార్పుతో ముక్తాయిలు ఉదా: త్రికాల ముక్తాయి, చతురశ్ర త్రికాల ముక్తాయి, త్రిశ్రత్రికాల ముక్తాయి, త్రికాలజాతి త్రికాల ముక్తాయిలు; కాపు మార్పుతో ముక్తాయిలు ఉదా: విన్యాస ముక్తాయి, నిశ్శబ్ద విన్యాస ముక్తాయి, ఒకటవ కాలమున తొమ్మిది అక్షరముల కాపు - రెండవ కాలమున ఏడు అక్షరముల కాపు - మూడవకాలమున అయిదు అక్షరముల కాపుగల ముక్తాయి; ఇవియేగాక వరుసక్రియల ముక్తాయిలు, తాళపంచక ముక్తాయిలు, తగ్గింపు ముక్తాయిలు, జాతి వివిధ రూపగమన ముక్తాయిలు కూడ ఇందు వివరింపబడినవి. దీనితో పాటు సంగీతా ధ్యేతలకు చక్కని లయ హస్తగత మగుటకు సరళీస్వరములు సామీప్యముగ వాడుకలోనున్న చతురశ్ర గమన జాతి త్రికాలముపాడు పద్ధతితోపాటు తదితర మయిన జాతి త్రికాలములు పాడు పద్ధతులుకూడ వ్రాయబడినవి.

మఱియు, విద్వాంసుల కుపయుక్తమగు త్రికాలపల్లవి, గతిభేదపల్లవి, పంచనడపల్లవి (కొంగ్రాత్త దనముతో అనులోమ- విలోమ- సమలోమ పల్లవులుకూడ తత్తకారముతో ఉడవారింప బడినవి. క్లిష్టము, సాంకేతికము అగు నిట్టి సులభ లభ్యముగాని అనేకవిషయము లిందు చేర్చబడుటచే “ముక్తాయి సూత్ర భాష్యము” ఒకవిశిష్ట సంగీత గ్రంథముగ నిర్మాణమైనది.

శ్రీరామమూర్తిగారు ఈ గ్రంథమును నాకు చూపించి ఇందలి కొన్నిభాగములను దయతో ప్రదర్శించి కడు ఆనందమును కలుగజేయుటయే గాక ఇందలి వివిధముక్తాయిలు పల్లవులు మొదలగునవి ఆచరణ యోగ్యములని రుజువుచేసినారు. వారు ఇతిపూర్వము “మృదంగ తత్త్వము” అను ఉద్గ్రంథమును రచించి, ప్రచురించి మృదంగవిద్యకు ఎనలేని మేలుచేసినారు. అందలి ముక్తాయి ప్రకరణమును విస్తృతపరచి, విశేష శ్రమచేసి తమ స్వానుభవమును-మృదంగవాద్యజ్ఞానమును ఆధారము చేసికొని ఎంతయో ఆలోచనాశక్తిని వెచ్చించి ఈతూరి ఈ ‘ముక్తాయి సూత్ర భాష్యము’ ను వెలువరించుటలో వారు చూపిన దీక్షకు, కార్యతూరతకు, కళాసేవాభిలాషకు నా హృదయపూర్వక ఆభినందనలు.

అనన్య సామాన్యమైన శాస్త్రగ్రంథ మగుటచే నిది అవశ్యముగ విద్వాంసులకు పఠన పాఠన యోగ్యమైన దనియు, గ్రంథ భాండాగారములయందు ఆరాధనీయమైన దనియు, చెప్పబటలో అతిశయోక్తిలేదు. గ్రంథకర్తలగు శ్రీరామమూర్తిగారు నాదతనుడగు నా పరమశివుని కృపకు పాత్రులగుదురు గాక !

ఏలూరు

28-8-78

కంభంమెట్టు వెంకట సుబ్బారావు

Mahamahopadhyaya Vainika Sikhmani
EMANI SANKARA SASTRI, B.A.
Chief Music Producer & Director
National Orchestra A. I. R
NEW DELHI

10-B, Have Lock Square
NEW DELHI - 1
 15-6-'71

I know Sri Dharmala Ramamurti garu for a long time. He has written an interesting work entitled "Muktayi Sutra Bhashyam" a treatise on the Rhythm aspect of our Music and has elaborated the various calculations very useful for an ardent student of Mridangam.

He has explained the intricate details in a tabular form which is really praiseworthy and very useful for musicians also.

I wish him all success in his endeavour to get this published in a book form.

Emani Sankara Sastry

Ganesudhakar, Gandharva Gana Vilakar
 Gandharva Kalanidhi Geetha Kala Bharati
 Padmaesri Mangalampalli Balu Murali Krishna
 Asthana Vidwan Tirupathi Devasthanam.

MADRAS - 8
 18-3-1972

మృదంగతత్వగ్రంథకర్త

శ్రీ ధర్మాల రామమూర్తిగారు "ముక్తాయి సూత్రభాష్యము" అనుగ్రంథమును రచించి సంగీత సరస్వతికి ఎనలేని ఆనందాన్ని చేకూర్చి, సంగీతప్రపంచానికి మహా పకారంగావించి ధన్యులైనారు. మానవుల మనోవికాసానికై ఉపాసింపబడి, ప్రదర్శింపబడే గానభణికి, తాళము అందు లయ విన్యాసముల ప్రక్రియలలో ముక్తాయిలు ముఖ్యం శములై యున్నవి. ఒకానొక విన్యాసక్రమానికి సంతుష్టి నిచ్చేటటువంటిది ముక్తాయి. "ముక్తిదాయి" ముక్తాయి అనినా అభిప్రాయము.

ఇట్టిముక్తాయిలు సలక్షణముతో మాత్రతాసహితముగా సూత్రములువ్రాసి కృతి కర్తల మిత్రవర్త్యులై కృతకృత్యులైరి.

ఈగ్రంథమును ఎల్లదూరగ్రహించి విషయమును అవగాహనచేసికొనుట అత్యవశ్యకము.

బాల మురళీకృష్ణ
 18-8-72

ముక్తాయినూత్ర విషయానుక్రమణిక

వరుస సంఖ్య	గుణకము మూల భిన్నపంఖ్య	ప్రయోగము - ప్రయోగార్థము	పేజీ సంఖ్య
------------	-----------------------	-------------------------	------------

మంగళాచరణము 1

1. 1 :- జాతిని ఈ 1 చే గుణించిన - చతురశ్రగమన ఏకవారము వచ్చును. 2

2. 1 $\frac{1}{2}$:- ఖండగమన ఏకవారము వచ్చును. 3

3. 1 $\frac{1}{4}$:- A :- 4 వ కాలములో ముక్తాయి వచ్చును. 4

B :- 3 కాలం, 4 కాలం జాతి ఏకవారము వచ్చును.

4. 1 $\frac{2}{3}$:- జాతి ప్రథమకాలపుక్రియలను 1 $\frac{2}{3}$ చేగుణించిన త్రికాల క్రియలువచ్చును. 5

5. 2 :- A :- జాతిత్రిశం, త్రిశ్రపై కాలమువచ్చును. అనగ త్రి. 1 $\frac{1}{2}$, త్రి. పైకి=2. 6

B :- త్రిశ్రపై కాల ముక్తాయివచ్చును. అనగ కి+కి+కి=2.

6. 2 $\frac{1}{2}$:- 5 వ కాలమున, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపై కాలమున జాతివచ్చును. 7

7. 2 $\frac{2}{3}$:- చతురశ్ర పై కాలమున, త్రిశ్ర, త్రిశ్ర పై కాలమున జాతివచ్చును. 8

8. 2 $\frac{3}{4}$:- A :- 3 కా 1 సారి, 4 కా. 2 సార్లు, 5 కా. 3 సార్లువచ్చును. 9

B :- 5 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్ర పై కాల ముక్తాయి వచ్చును.

9. 3 :- A :- చతురశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. 11

B :- జాతి చ, త్రి, త్రి. పై కాలము వచ్చును.

10. 3 $\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, 4 కా, త్రిశ్రం, త్రి. పై కాలమునజాతి ఏకవారము 12 వచ్చును.

11. 3 $\frac{2}{3}$:- A :- చ, చ. పై, త్రి, త్రి. పై కాల జాతి ఏకవారమువచ్చును. 13

B :- మధ్యమకాల క్రియలను 3 $\frac{2}{3}$ చేగుణించిన త్రికాలక్రియలువచ్చును.

12. 3 $\frac{3}{4}$:- 5 కా. ముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి వచ్చును. 15

13. 4 :- A :- త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. 16

B :- 2 వ కాల చతురశ్రము, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపై కాలము వచ్చును.

అనగ తాళక్రియలజాతి 2 కా. చ, త్రి, త్రిపై. 1 అవ్యతమగును.

14. $4\frac{1}{2} :-$ 5 కా. జాతి ఏకవారము, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును. 17
15. $4\frac{1}{2} :-$ 3 కా. ముక్తాయి, 4 కా. ముక్తాయి వచ్చును. 18
16. $4\frac{1}{2} :-$ A :- 5 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును. 19
 B :- 2 కా. 1 సారి, 3 కా. 2 సార్లు, 5 కా. 3 సార్లు.
17. 5 :- A :- జాతి ఏకవారము, త్రిశ్రగమనముక్తాయి వచ్చును. 21
 B :- విన్యాసముక్తాయి.
18. $5\frac{1}{2} :-$ A :- జాతి అక్షరమునకు $3+1\frac{1}{2}+2\frac{1}{2}$ గ కాపుతో అనిప త్రిశ్ర త్రికాలము 28
 వచ్చును.
 B :- 3 కా. ముక్తాయి, 4 కా. ముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి వచ్చును.
19. $5\frac{1}{2} :-$ 2 కా. 1 సారి, 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. 3 సార్లు వచ్చును. 25
20. $5\frac{1}{2} :-$ 3 కా. ముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్రపై కాలముక్తాయి వచ్చును. 26
21. 6 :- A :- జాతి అక్షరమునకు $3+2+1$ అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు 28
 వచ్చును.
 B :- త్రిశ్రగమనముక్తాయి, త్రిశ్రపై కాలముక్తాయి వచ్చును.
22. $6\frac{1}{2} :-$ A :- 5 కా. జాతి ఏకవారము, త్రిశ్రగమనముక్తాయి, త్రి. పై కాల 30
 ముక్తాయి వచ్చును.
 B :- 5 కా. ముక్తాయి, 4 కా. జాతి ఏకవారము, 3 కా. ముక్తాయి,
 త్రిశ్ర, త్రిశ్ర పై కాల జాతి ఏకవారము.
23. $6\frac{1}{2} :-$ జాతి అక్షరమునకు $3+2+1+\frac{1}{2}$ అక్షరము వంతున కాపుగ 38
 తగ్గింపు వచ్చును.
24. $6\frac{1}{2} :-$ 3 కా. 1 సారి, 4 కా. 2 సార్లు, 5 కా. 3 సార్లు, త్రిశ్రగమనముక్తాయి వచ్చును. 34
25. 7 :- A :- త్రికాలము వచ్చును. 36
 B :- విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రం, త్రి. పై కాలము వచ్చును.
26. $7\frac{1}{2} :-$ 5 కా. జాతి ఏకవారము, చ. ముక్తాయి, త్రిశ్రగమనముక్తాయి వచ్చును. 38
27. $7\frac{1}{2} :-$ A :- విన్యాసముక్తాయి, చ. పై, త్రిశ్రం, త్రి. పై కాలము జాతి వచ్చును. 39
 B :- చ. పై కాలము, చతురశ్రము, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపై కాలము, త్రిశ్ర
 ముక్తాయి వచ్చును.

28. 7 $\frac{1}{2}$:- A :- త్రికాలము, 5 కా. ముక్తాయి వచ్చును. 41
 B :- చ. ముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్రగమనముక్తాయి వచ్చును.
29. 8 :- A :- జాతి 2 కా. 1 సారి, 2 కా. కాపు-3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. కాపు- 43
 4 కా. 3 సార్లు వచ్చును.
 B :- ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 3 అక్షరములవంతున కాపుగను,
 త్రిశ్ర, త్రిశ్రపైకాలము వచ్చును.
 C :- 3+2+1, త్రిశ్ర పైకాల ముక్తాయి వచ్చును.
30. 8 $\frac{1}{2}$:- జాతి అక్షరమునకు 3+1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{2}$ అక్షరములవంతున కాపుగ త్రిశ్ర 45
 త్రికాలము, చతురశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.
31. 8 $\frac{1}{2}$:- త్రికాలము, 4 కా. ముక్తాయి వచ్చును. 46
32. 8 $\frac{1}{2}$:- A :- ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి వచ్చును. 47
 B :- జాతి అక్షరమునకు 5+2 $\frac{1}{2}$ +1 $\frac{1}{2}$ అక్షరములవంతున కాపుగ ఖండ
 త్రికాలము వచ్చును.
33. 9 :- A :- ముక్తాయి, 3+2+1 X వచ్చును. 50
 B :- విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.
 C :- జాతి 4+3+2 X వచ్చును.
 D :- త్రికాలము, త్రి, త్రి. పై వచ్చును.
 E :- చతురశ్ర, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపైకాలముల ముక్తాయిలు మూడు
34. 9 $\frac{1}{2}$:- జాతి అక్షరమునకు 3+1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{2}$ X త్రిశ్రత్రికాలము, త్రిశ్రగమన 54
 ముక్తాయి వచ్చును.
35. 9 $\frac{1}{2}$:- 2 కా. 1 సారి, 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. 3 సార్లు, త్రిశ్రగమన 55
 ముక్తాయి వచ్చును.
36. 9 $\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రగమనముక్తాయి వచ్చును. 57
37. 10 :- A :- ముక్తాయి, త్రికాలము వచ్చును. 58
 B :- జాతి 3+2+1, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును.
 C :- జాతి 4+3+2+1 గతగ్గింపు వచ్చును.
 D :- జాతి 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 1 సారి, త్రిశ్రముక్తాయి.
38. 10 $\frac{1}{2}$:- విన్యాసముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 3+1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{2}$ అక్షరము వంతున 62
 కాపు X త్రిశ్ర త్రికాలము వచ్చును.

39. $10\frac{1}{2}$:- జాతిలక్షరమునకు $4+3+2+1+\frac{1}{2}$ గ తగ్గింపు వచ్చును. 64
40. $10\frac{3}{4}$:- 5 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము వచ్చును. 65
41. 11 :- A :- త్రికాలము, త్రిశ్రగమనముక్తాయి వచ్చును. 67
 B :- 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 2 సార్లు, 3 కా. 3 సార్లు వచ్చును.
 C :- 2 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, త్రి. పై. ముక్తాయి.
 D :- విన్యాసముక్తాయి, $3+2+1$ గ తగ్గింపు వచ్చును.
42. $11\frac{1}{2}$:- A :- 5 కా. ముక్తాయి, జాతిలక్షరమునకు $4+3+2+1+\frac{1}{2}$ లక్షరము 68
 వంతున కాపుగ తగ్గింపు వచును.
 B :- 2 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, 4 కా. ముక్తాయి,
 5 కా ముక్తాయి వచ్చును.
43. $11\frac{3}{4}$:- A :- ముక్తాయి, త్రికాలము, 4 కా. ముక్తాయి వచ్చును. 72
 B :- జాతి $3+2+1$ కాపు, 2 కా. 1 సారి, 3 కా. 2 సార్లు,
 4 కా. 3 సార్లు వచ్చును.
44. $11\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. 74
45. 12 :- A :- త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును. 76
 B :- జాతిలక్షరమునకు $5+4+3$ గ తగ్గింపు వచ్చును.
 C :- ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.
 D :- జాతిలక్షరమునకు $3+2+1$ గ తగ్గింపు త్రిశ్రగమన
 ముక్తాయి, త్రి. పై. ముక్తాయి వచ్చును.
46. $12\frac{1}{4}$:- A :- 5 కా. జాతివీకవారము, జాతి $4+3+2+1$ లక్షరము 79
 వంతున కాపుగను, త్రిశ్రం, త్రిశ్రపైకాలము వచ్చును.
 B :- జాతిలక్షరమునకు $7+3\frac{1}{2}+1\frac{1}{2}$ లక్షరము వంతున కాపుగ
 మిశ్రత్రికాలము వచ్చును.
47. $12\frac{1}{2}$:- త్రికాలము, 4 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. 81
48. $12\frac{3}{4}$:- త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి వచ్చును. 83
49. 13 :- A :- త్రికాలము, $3+2+1$ కాపుగ వచ్చును. 85
 B :- 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 2 సార్లు, 3 కా. 3 సార్లు,
 త్రి, త్రి. పై. వచ్చును.

C :- $3+2+1$, విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశ్రపైకాల ముక్తాయి వచ్చును.

D :- ముక్తాయి, $4+3+2+1$ X తగ్గింపు వచ్చును.

50. $13\frac{1}{2}$:- జాతి 2 కా. 1 సారి, 2 కా. కాపు - 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. కాపు - 86
4 కా. 3 సార్లు, & $3+1\frac{1}{2}+\frac{1}{2}$ X త్రిశ్రత్రికాలము వచ్చును.

51. $13\frac{1}{2}$:- 4 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును. 83

52. $18\frac{1}{2}$:- జాతి మొదటి కాలమున అక్షరమునకు (సంకీర్ణ) 9 అక్షరముల 90
వంతున కాపుగను, 2 కా. మిశ్ర 7 కాపుగను, 3 కా. ఖండ 5
కాపుగను వచ్చును.

53. 14 :- A :- ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. 92

B :- ముక్తాయి, విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి,
త్రి. పైకాల ముక్తాయి వచ్చును.

C :- జాతి $5+4+3+2$ X తగ్గింపు వచ్చును.

54. $14\frac{1}{2}$:- త్రికాలము, జాతి $3+1\frac{1}{2}+\frac{1}{2}$ X త్రిశ్రత్రికాలము, త్రిశ్రపైకాల 95
ముక్తాయి వచ్చును.

55. $14\frac{1}{2}$:- 4 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, $3+2+1$ తగ్గింపు వచ్చును. 97

56. $14\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రగమన 98
ముక్తాయి వచ్చును.

57. 15 :- A :- ముక్తాయి, త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును. 101

B :- 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 1 సార్లు, 3 కా. 3 సార్లు &
త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.

C :- జాతి $5+4+3+2+1$ తగ్గింపు వచ్చును.

D :- $6+5+4$ తగ్గింపు వచ్చును.

E :- $3+2+1$, విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి.

58. $15\frac{1}{2}$:- జాతి $4+3+2+1$ & $3+1\frac{1}{2}+\frac{1}{2}$ X త్రిశ్రత్రికాలము వచ్చును. 102

59. $15\frac{1}{2}$:- ముక్తాయి, త్రికాలము, 4 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి. 104

60. $15\frac{1}{2}$:- A :- 5 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, విన్యాస 106
ముక్తాయి వచ్చును.

B :- జాతి అక్షరమునకు $9+4\frac{1}{2}+2\frac{1}{2}$ అక్షరమువంతున కాపుగ
సంకీర్ణ త్రికాలము వచ్చును

61. 16 :- A :- ముక్తాయి, త్రికాలము, 3+2+1 వచ్చును. 108
 B :- జాతి అక్షరమునకు 6+4+3+2+1 తగ్గింపు వచ్చును.
62. 16½ :- జాతి 3+1½+½ X త్రిశ్రుతికాలము, 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 2 సార్లు, 118
 3 కా. 3 సార్లు.
63. 16½ :- 4 కా. ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి, 115
 3+2+1 X తగ్గింపు వచ్చును.
64. 16½ :- 5 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 3+2+1 X 117
 తగ్గింపు వచ్చును.
65. 17 :- త్రికాలము, 3+2+1 & త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. 119
66. 17½ :- జాతి 3+1½+½ కాపుగ త్రిశ్రుతికాలము, చతురశ్రగమన త్రికా 120
 లము, విన్యాసముక్తాయి వచ్చును.
67. 17½ :- జాతి 6+4+3+2+1+½ & త్రిశ్రపైకాల ముక్తాయి వచ్చును. 122
68. 17½ :- 5 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 3+2+1 X తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన 124
 ముక్తాయి వచ్చును.
69. 18 :- త్రికాలము, 3+2+1 & విన్యాసముక్తాయి వచ్చును 126
70. 18½ :- జాతి అక్షరమునకు 3+1½+½ X త్రిశ్రుతికాలము, 4+3+2, 127
 త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.
71. 18½ :- 4 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 3+2+1, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి. 129
72. 18½ :- 5 కా. ముక్తాయి, 6+4+3+2+1, త్రిశ్రం, త్రి. పై కాలము వచ్చును. 131
73. 19 :- జాతి అక్షరమునకు 6+5+4 త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. 133
74. 19½ :- జాతి 3+1½+½ X త్రిశ్రుతికాలము, ముక్తాయి, త్రికాలము, 134
 త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.
75. 19½ :- 4 కా. ముక్తాయి, జాతి 6+5+4+3 X తగ్గింపు వచ్చును. 136
76. 19½ :- 5 కా. ముక్తాయి, 6+5+4 X తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి. 138
77. 20 :- జాతి అక్షరమునకు 6+5+4+3+2 అక్షరమునకును కాపుగ 140
 తగ్గింపు వచ్చును.
78. 20½ :- జాతి అక్షరమునకు 3+1½+½ కాపుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రుతికాలము, 141
 ముక్తాయి, త్రికాలము, విన్యాసముక్తాయి వచ్చును.

79. 20 $\frac{1}{2}$:- 4 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 143
6+4+3+2+1 అక్షరమువంతున కావుగతగ్గింపు వచ్చును.
80. 20 $\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, 3+2+1 X తగ్గింపు, 145
విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి, త్రి. పైకాలముక్తాయి.
81. 21 :- A :- జాతి అక్షరమునకు (9) సంకీర్ణ కావుగను, (7) మిశ్ర కావుగను, 147
5 అక్షరముల వంతున ఖండ కావుగను 3 వ కాలగమనముగ
వచ్చును.
B :- చతురశ్ర త్రికాలము, త్రిశ్రత్రికాలము, ఖండత్రికాలము
అనగ 7+5 $\frac{1}{2}$ +8 $\frac{1}{2}$ =21. X వచ్చును.
C :- జాతి అక్షరమునకు 6+5+4+3+2+1 కావుగవచ్చును.
D :- ముక్తాయిగ త్రికాలము అనగ మూడుకాలముల
ముక్తాయిలు మూడు.
82. 21 $\frac{1}{2}$:- జాతి 3+1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{2}$ X త్రిశ్రత్రికాలము, 6+4+3+2+1 X తగ్గింపు. 150
83. 21 $\frac{1}{2}$:- జాతి అక్షరమునకు 6+5+4+3+2+1+ $\frac{1}{2}$ అక్షరమువంతున 152
కావుగ తగ్గింపు వచ్చును.
84. 21 $\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, ముక్తాయిగ త్రికాలము వచ్చును. 154
85. 22 :- A :- జాతి అక్షరమునకు 7+6+5+4 కావుగ వచ్చును. 156
B :- త్రికాలము, 3+2+1 X తగ్గింపు, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్ర
గమన ముక్తాయి వచ్చును.
86. 22 $\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, 4 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి 2 కా. 157
ముక్తాయి, 3+2+1 X తగ్గింపు, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును.
87. 22 $\frac{1}{2}$:- 4 కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 9+7+5 అక్షరమువంతున 160
కావుగ తగ్గింపు వచ్చును.
88. 22 $\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, 7+6+5+4 అక్షరమువంతున కావుగ తగ్గింపు. 161
89. 23 :- ముక్తాయిగ త్రికాలము, త్రిశ్రపైకాల ముక్తాయి వచ్చును. 163
90. 23 $\frac{1}{2}$:- 5+4+3+2+1 కాలముల ముక్తాయిలు వచ్చును. 165

91. 23½ :- జాతిఅక్షరమునకు 9+7+5 అక్షరము వంతున కాపుగతగ్గింపు, 167
చ. పై, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపైకాలము వచ్చును.
92. 23½ :- 5 కా. ముక్తాయి, ముక్తాయిగ త్రికాలము, త్రిశ్రపైకాలమున 169
ముక్తాయి వచ్చును.
93. 24 :- ముక్తాయి, త్రికాలము, 8+2+1, జాతి 2 కా. 1 సారి, 2 కా. 171
కాపు - 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. కాపు - 4 కా. 3 సార్లువచ్చును.
94. 24½ :- జాతి 8+1½+2½ X త్రిశ్రత్రికాలము, 5+4+3+2+1 X తగ్గింపు, 173
త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.
95. 24½ :- త్రికాలజాతి త్రికాలము వచ్చును. 175
96. 24½ :- 5 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, 6+5+4+3+2+1 కాపుX 179
తగ్గింపు.
97. 25 :- A :- ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, 181
3+2+1, త్రికాలము వచ్చును.
B :- 7+6+5+4+3 X తగ్గింపు వచ్చును.
98. 25½ :- 5, 4, 3, 2, 1 కాలముల ముక్తాయిలు, త్రిశ్రపైకాలమున 184
ముక్తాయి వచ్చును.
99. 25½ :- 4 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, అక్షరమునకు 186
6+5+4+3+2+1 వంతున తగ్గింపు వచ్చును.
100. 25½ :- 5 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, 9+7+5 కాపుగతగ్గింపు, 188
త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.
101. 26 :- జాతి 6+5+4+3+2+1 అక్షరము వంతున కాపుగతగ్గింపు, 190
విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును.
102. 26½ :- జాతి 8+1½+2½ X త్రిశ్రత్రికాలము, ముక్తాయిగ త్రికాలము, 192
103. 26½ :- 4 కా. ముక్తాయి, జాతి 7+6+5+4+3 వంతున తగ్గింపు. 194
104. 26½ :- జాతిఅక్షరమునకు 9+4½+2½ X సంకీర్ణత్రికాలము, 1 కా. 1 సారి, 196
2 కా. 2 సార్లు, 3 కా. 3 సార్లు వచ్చును.

105. 27 :- ముక్తాయిగ త్రికాలము, త్రిశ్రగమనముక్తాయి, త్రి. పై ముక్తాయి. 198
106. $27\frac{1}{2}$:- జాతి 8+1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{2}$ X త్రిశ్రత్రికాలము, 7+6+5+4 X తగ్గింపు. 200
107. $27\frac{1}{2}$:- 4 కా. ముక్తాయి, నిశ్శబ్దవిన్యాసముక్తాయి, 6+5+4+3+2+1 X తగ్గింపు. 202
108. $27\frac{1}{2}$:- 5 కా. ముక్తాయి, ముక్తాయిగ త్రికాలము, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి, త్రి. పై. ముక్తాయి. 204

అనుబంధము :-

	207
1. గతిభేద జాతి ఏకవారము	„
2. గతిభేద ముక్తాయి	208
3. గతిభేద త్రికాలము	209
4. ఏగతిలో ఆజాతి త్రికాలము	210
5. వరుస క్రియలుగల తాళములకు ముక్తాయి	212
6. ముఖ్యసూత్రములు మొదటి విధము	214
„ రెండవ విధము	219
„ మూడవ విధము	225
7. తాళక్రియాక్షరములకు తగ్గింపు వివరణము	230
8. త్రిశ్రజాతి రూపక తాళమున తగ్గింపు త్రికాలము	281
చతురశ్రజాతి రూపక „ „ „	282
త్రిశ్రజాతి త్రిపుట „ „ „	„
చతురశ్రజాతిత్రిపుట(ఆది), „ „ „	283
ఖండజాతి త్రిపుట „ „ „	„
9. త్రిశ్రరూపక తాళమున జాతి లక్షరమునకు 3,2,1 X తగ్గింపు ముక్తాయి	284
చతురశ్రరూపక „ „ 4,3,1 „ „	286
త్రిశ్రత్రిపుట „ „ 4,3,2 „ „	288
ఆది „ „ 4,3,2,1 „ „	242
ఖండత్రిపుట „ „ 5,4,3 „ „	247

త్రిశ్రయాపక తాళమున ఏగతిలో ఆజాతి అక్షరమునకు 4, 3, 2, 1 తగ్గింపు	249
చతురశ్ర రూపక ,, ,, ,, 3, 2, 1 ,,	251
త్రిశ్రత్రిపుట ,, ,, ,, 4, 2, 1 ,,	252
చతురశ్రత్రిపుట ,, ,, ,, 6, 4, 3, 2, 1 ,,	254
ఖండత్రిపుట ,, ,, ,, 5, 3, 1 ,,	256
10. కాల, పైకాల జాతిరూపగమన ముక్తాయి	258
11. జాతి వివిధరూపగమన ముక్తాయి	261
12. ఆదితాళమున ఏగతిలో ఆజాతి ముక్తాయి	263
13. సరళీస్వర త్రికాల జాతి మార్గము	265
14. సరళీస్వర త్రికాలగమన త్రికాల మార్గము	267
15. సరళీస్వరము త్రిశ్రయాపక తాళమున పంచగతిభేద క్రియాగమనము	268
16. త్రికాలగమన త్రికాల పల్లవి వివరణము	269
,, ,, పల్లవి క్రియాగమనము ఆదితాళము	271
17. త్రిశ్రయాపక తాళమున ద్విగతిభేద అనాగత పల్లవి	274
18. ,, ,, పంచనడ పల్లవి	276
19. లఘు - ద్రుత - అను ద్రుతాంగముల విలోమలయ త్రికాల శబ్దపల్లవి	277
20. అనులోమ విలోమ త్రికాల పల్లవి వివరణము	278
,, ,, ,, పల్లవి	279
21. సమలోమ త్రికాల పల్లవి వివరణము	280
త్రిశ్రజాతి ఝంపితాళమున సమలోమ త్రికాలపల్లవి	281
22. గతిభేదగమన గ్రహపరిమాణ ప్రకరణము	282
23. గతిభేదగమన పరిమాణ పథకము	284
24. గతిభేద గమన ముక్తాయి	285
25. షట్కాల గమనము	,,
26. షట్కాల ముక్తాయి	288
27. తగ్గింపుగ త్రికాలము హెచ్చింపుగ ముక్తాయి	295
28. పారిభాషికపదములు	297

ముక్తాయి సూత్ర భాష్యము

సంకేతములకు వివరణము

వి :- దిగువ వివరింపదగు ఐదుజాతుల ముక్తాయిలకు ఒకేసూత్రముచే గుణించెడి విధానము ననుసరించి అట్టి సూత్రములకు ముక్తాయి చూపభేద ప్రస్తారముతో ముక్తాయిని గ్రహించుటకుగాను ప్రతిసూత్రమునకు వివరణోదాహరణ పథకములతో సూచింపబడుచున్నది.

మఱియు, సోదాహరణమునందు సంకేతముల గుర్తులను గ్రహించినచో ప్రకరణము సులభగ్రాహ్యమగునని దిగువసూచన.

సంకేతము	గుర్తు
ప్రతి క్రియకు	:— —
ద్రుతమునకు - లఘువునకు	:—
అవృతాంతమునకు	:—
పైకాలమునకు అనగ 2 అక్షరములను 1 అక్షరముగ లెక్కకు	:— ———
రెట్టింపు పైకాలమునకు అనగ 4 అక్షరములను 1 అక్షరముగ లెక్కకు	:— =====
ఒక అక్షర కాలమునకు	:— ,
రెండక్షరముల కాలమునకు	:— ;
ముక్తాయి మధ్యకు, కావునకు	:— ►
జాగా అక్షరముల విడుపునుండి పల్లవి ఎత్తుగడకు	:— ★
ద్రుతము	:— O
లఘువు	:—
ఒక అక్షరమును మూడక్షరముల వంతున అనుష్ఠించుటకు	:— 3
„ రెండక్షరముల „ „	:— 2
„ ఒక అక్షరము „ „	:— 1
చతురశ్రమునకు	:— చ
త్రిశ్రమునకు	:— త్రి
చతురశ్ర పైకాలమునకు	:— చ. పై
త్రిశ్ర పైకాలమునకు	:— త్రి. పై

గుర్తులు

వి :- వివరణము	చ :- చతురశ్రము
ఉ :- ఉదాహరణము	త్రి :- త్రిశ్రము
గ :- గతి	మి :- మిశ్రము
క్రి :- క్రియ	ఖం :- ఖండము
అ :- అక్షరము	సం :- సంకీర్ణము

అక్షరవివరణ

(5) తద్విగితోం :- చివర అక్షరము “తోం” అనునది ఒక అక్షరముగ గ్రహించవలెను.

(7) తద్విగితోం :- “ద్విం” అను ద్విత్వాక్షరము పరమందుండుటచే వెనుకనున్న “త” రెండక్షరములుగ గ్రహ్యము.

మఱియు తం, ధిం, తోం, సం, ఝం అనెడి శబ్దములను ఒక అక్షరముగను, తాం, ధీం, తోఁ, నాం, ఝాం అనెడి శబ్దములను రెండక్షరములుగను గ్రహించ దగును.

గమనిక :- ఈ ప్రకరణమునందు ముక్తాయిలు సమమగుటకుగాను ప్రారంభ క్రియలో సమగ్రహ సమముకాని ముక్తాయిలకు ముందు ప్రోనేఅక్షరముల కావు తెలియుటకు గాను కామాలువేయబడి, ముక్తాయివత్తుగడ సూచింపబడినది. ఇట్టి విధానము ప్రతి సూత్రమునకు క్రింద సోదాహరణమున క్రియాక్షర విభాగముగ వివరింప బడినది. ప్రతి తాళమునకు ప్రతిముక్తాయి వినియోగింప బడునని గ్రహించునది.

గుణకము అనగ ముక్తాయి అక్షరముల మొత్తపుసంఖ్య వచ్చుటకు - జాతి అక్షర సంఖ్యను గుణించెడి సంఖ్యగా తెలియవగును.

ము క్త యి సూ త్ర భా ష్య ము

ముక్తాయీ సూత్రభాష్యము

మంగళాచరణము

శ్లో! నానామూర్తైర్లయోయత్ర యతివాంస్యాత్మికానిధా

తం దక్షిణం శివం నామ చిత్తవృత్తిమయంధ్రవహ్ని!

కాత్వర్యము

కళలకు స్థానమై యెవనియందు యతిలకు పలుదారులుగా చిత్తము లయ మగునో, అట్టి దక్షిణామూర్తి రూపుడు కాత్వర్యుడునగు శివునకు ననుష్కరించున్నాను.

వివరణము

దక్షిణము, వార్తికము మున్నగు పలుదారులు గలదై గురువు, లఘువు మున్నగు కళలకు స్థానమై ననుసారోపశోదియతులును, ద్రుత, మధ్య, విలంబములను లయలును, కలదై చిత్తవ్యాపార ప్రచురమై మంగళ ప్రదమైన కాళమునకు ననుష్కరించుచున్నాను.

2. సూత్రము 1

వి:- క్రియ ఒకటికి ఖండగమనము చేయుచు జాతి అక్షర మక్షరమునకు 1½ అక్షర కాలము నిలిపే కాపుగ అనుటయని అర్థము. అట్టి కాపు అక్షరసంఖ్య యాదే 1½ చే ప్రతిజాతి అక్షరసంఖ్యను గుణించిన ఖండగమన జాతి ఏకవారము వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	క్రొసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 1\frac{1}{2} = 5$	<u> </u>	1
5	$5 \times 1\frac{1}{2} = 6\frac{1}{2}$	$8\frac{1}{2} - \text{ః};;::;::;$	2
6	$6 \times 1\frac{1}{2} = 7\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2} - \text{ః};;::;::;$	2
7	$7 \times 1\frac{1}{2} = 8\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - \text{ః};;::;$	2
8	$8 \times 1\frac{1}{2} = 10$	<u> </u>	2
9	$9 \times 1\frac{1}{2} = 11\frac{1}{2}$	$8\frac{1}{2} - \text{ః};;::;::;::;$	3

ఉదా:-

- 4 :— కీ; ట; త; క; | త
 5 :— ః;::;::; - త; | ది; గి; లా; తొం; | త
 6 :— ః;::; - త;ధిం; | ;;గి;లా;తొం; | త
 7 :— ః; - త;::;::; దిం; | ;;గి;లా;తొం; | త
 8 :— త;ధిం;::;గి; | ;;లా;::;తొం; | త
 9 :— ః;::;::; - త; | ;;దిం;::;గి; | ;;లా;::;తొం; | త

3. సూత్రము 1 $\frac{1}{2}$

వి:- ఈ సూత్రముచే 4వ కాలములో ముక్తాంతము వచ్చును. మఱియు, 3 కాలం, 4 కాలం జాతి ఏకవారము వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 1\frac{1}{2} = 6$	2 - ; ;	2
5	$5 \times 1\frac{1}{2} = 7\frac{1}{2}$	1 - ,	2
6	$6 \times 1\frac{1}{2} = 9$	3 - ; ; ;	3
7	$7 \times 1\frac{1}{2} = 10\frac{1}{2}$	1 1 - , ,	3
8	$8 \times 1\frac{1}{2} = 12$	— — —	3
9	$9 \times 1\frac{1}{2} = 13\frac{1}{2}$	2 1 - ; ; ,	4

ఉదా:- రెండు కళల చొక్కమువము

3. మొదట కాలము ముక్తాంతము :-

4:- ; ; - కిటతక | కిటతక - కిటతక | త

5:- , - తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం | త

6:- ; ; ; తద్దం | , గిణతొం - తద్దంగి | గిణతొం - తద్దంగిగిణతొం | త

7:- , తద్దంగి | గిణతొం - తద్దంగి | తొం - తద్దంగిగిణతొం | త

8:- తద్దంగిగిణతొం | తద్దంగిగిణతొం | తద్దంగిగిణతొం | త

9:- ; ; , - తద్దం | , గిణతొం - త , దింగిగిణతొం - త , దింగిగిణతొం | త

3. 3 కాలం, 4 కాలం జాతి ఏకవారము.

4:- ; - కిట | తక - కిటతక | త

5:- , - త,ది,గి,ణ | , తొం - తదిగిణతొం | త

6:— ;-త | ధీంగి | తొం - తధీంగితొం | త

7:— ;-త;దిం; ;గి,తొం; -తధీంగితొం | త

8:— తధీంగి | ,తొం | తధీంగితొం | త

9:— ;-త; | ,దిం;గి; | ,త; ,తొం;-త | తధీంగితొం | త

4. సూత్రము 1²

వి:- వాటియొక్క ప్రథమకాల క్రియల సంఖ్యను 1² చే గుణించిన త్రికాల క్రియలు వచ్చును. అట్టి క్రియలలో వాటి అక్షరములను త్రికాలముగ వివరింపబడుచున్నవి.

కాలి	అక్షర సంఖ్య	ప్రతి అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 1\frac{1}{2} = 7$	—	7
5	$5 \times 1\frac{1}{2} = 8\frac{1}{2}$	1 - ,	9
6	$6 \times 1\frac{1}{2} = 10\frac{1}{2}$	2 - ;	11
7	$7 \times 1\frac{1}{2} = 12\frac{1}{2}$	3 - ; ,	13
8	$8 \times 1\frac{1}{2} = 14$	—	14
9	$9 \times 1\frac{1}{2} = 15\frac{1}{2}$	1 - ,	16

ఉదా :-

4:- ;,ది; ,త; ,గ; ,తి,ద; ,త,క,తిదతకత

5:- , -త; ,ది; ,గి; ,త; ,తొం; , -త, ది, గి, త, తొం, -తదిగితొం

6:- ;-త, ;ధీం; ;గి; ,త; ,తొం; , -త, ధీం; ,గి, త, తొం, -తధీంగితొం

7:- ;,త; ,దిం; ;గి; ,త; ,తొం; , -త, దిం; ,గి, త, తొం, -తధీంగితొం

8:- త; ,ధీం; ;గి; ,త; ,తొం; , -త, ధీం; ,గి, త, తొం, -తధీంగితొం

9:- , -త; ,దిం; ;గి; ,త; ,తొం; , -త, దిం; ,గి, త, తొం, -త, దిం; ,గి, త, తొం

5. సూత్రము 2

వి :- జాతిని 2 చే గుణించిన త్రిశం, త్రిశ పై కాలము వచ్చును. అనగ త్రిశమునకు 1 $\frac{1}{2}$, త్రిశ పై కాలమునకు 2. మఱియు, త్రిశ పై కాల ముక్తాయి కూడ వచ్చును. అనగ 2+2+2=6

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోపే అక్షరములు	క్రియలు
4	4×2 = 8	_____	2
5	5×2 = 10	2 - ;	3
6	6×2 = 12	_____	3
7	7×2 = 14	2 - ;	4
8	8×2 = 16	_____	4
9	9×2 = 18	2 - ;	5

ఉదా :-

A. త్రి, త్రి. పై. 4:— ఓటత । 5:— ఓటతక ।త

5:— ;— త,ది,గి,ణ,తోం, - తదిగిణతోం ।త

6:— తద్దీం । గిణతోం । తద్దీంగిణతోం ।త

7:— ;— త;ది,దింగి,గి,ణ,తోం, - త,ది,దింగి,ణతోం ।త

8:— తద్దీం । గీణ ।, తోం- తద్దీం ।, గీణతోం ।త

9:— ;— త;ది,దింగి,గి,ణ,తోం, - త,ది,దింగి,ణతోం ।త

B. త్రి. పై ముక్తాయి:-

4:— ఓటతక-ఓటతక-ఓటతక ।త

5:— ;— తదిగిణతోం-తదిగిణతోం-తదిగిణతోం ।త

6:— తద్దీంగిణతోం । తద్దీంగిణతోం । తద్దీంగిణతోం ।త

7. సూత్రము 2₁

వి :- ఈ సూత్రముచే ప్రతిజాతి చతురక్రమై కాలముగను - త్రిశ్రగమనముగను - త్రిశ్ర పై కాలముగను అనుటకుగాను గ్రహించువది.

జాతి	చతుర వంశ్య	త్రైశ్ర చతురములు	క్రియలు
4	$4 \times 2\frac{1}{2} = 10$	2 - ;	3
5	$5 \times 2\frac{1}{2} = 12\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2} - ;;;$	4
6	$6 \times 2\frac{1}{2} = 15$	1 - ;	4
7	$7 \times 2\frac{1}{2} = 17\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2} - ;;$	5
8	$8 \times 2\frac{1}{2} = 20$	—	5
9	$9 \times 2\frac{1}{2} = 22\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - ;$	6

ఉదా :-

చ.త్ర. త్ర. త్ర.త్ర.

4:— ; - కటక | కటక | క - కటక | క

5:— ;;; - తదిగితోం - తది | గితోం - తదిగితోం | క

6:— ; - తద్గితోం | తద్గితోం | తద్గితోం | క

7:— ;; - తదిగితోం - తదిగితోం | గితోం - తదిగితోం | క

8:— తద్గితోం | తద్గితోం | గితోం - తద్గితోం | గితోం | క

9:— ; - తద్గితోం - తదిగితోం | గితోం - తదిగితోం | గితోం | క

8. సూత్రము 2³

వి :- ఈ సూత్రముతో A- జాతి 3 కాలము 1 సారి, 4 కాలము 2 సార్లు, 5 వ కాలము 3 సార్లు వచ్చును. మరియు B- 5వ కాలం ముక్తాంతము, త్రిశ్రుతి కాల ముక్తాంతము వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తొలి అక్షరములు	తరువాతి
4	$4 \times 2\frac{1}{2} = 11$	1 _ ,	3
5	$5 \times 2\frac{1}{2} = 13\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ;;;,	4
6	$6 \times 2\frac{1}{2} = 16\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$ - ;;;,	5
7	$7 \times 2\frac{1}{2} = 19\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$ - ;,	5
8	$8 \times 2\frac{1}{2} = 22$	5 - ;	6
9	$9 \times 2\frac{1}{2} = 24\frac{1}{2}$	6 $\frac{1}{2}$ - ;;;;	7

ఉదా :-

A:- 3 కా. 1 సారి, 4 కా. 2 సార్లు, 5 కా. 3 సార్లు.

4:- , - 1 బర | క - 1 బరక - 1 బరక - 1 బరక - 1 బరక - 1 బరక | క

3 కా.

4 కా.

5:- ;;;, - త, ది ; , గి, గా, తొం, - త, ది | , గి, గా, తొం, - త, ది, గి, గా, తొం, -

5 కా.

తదిగిగాతొం - తదిగిగాతొం - తదిగిగాతొం | క

3. కా.

4. కా.

6:- ;;;, - త | , ధీం, గి, గా, తొం, - తధీంగి | తొం - తధీంగిగాతొం -

5 కా.

తధిం | , గిగాతొం - తధీంగిగాతొం - తధీంగిగాతొం | క

B. చ. త్రి, త్రి, పై, గమనము:-

4:- టటతక | టటతక - టటతక | త

5:- , - తదిగి | గతొం - త, ది, గి, గ, తొం, తదిగిగతొం | త

6:- ; - తధిం | , గిగతొం | తధిం | గిగతొం | తధింగిగతొం | త

7:- :- త, దిం | గతొం - త; | , దిం; గి | , గ, తొం, - త | , దింగిగతొం | త

8:- తధింగి, గతొం | తధింగి, తొం - తధిం | , గి, గతొం | త

9:- , - త, దిం, గి, గ, తొం - త; , దిం; గి; , గ, తొం, - త, దిం, గి, గతొం | త

10. సూత్రము 3 $\frac{1}{2}$

వి:- ఈ సూత్రముచే 4వ కాలములో ముక్తాయ, 4వ కాలం, త్రిశం, త్రిశ్ర పై కాలమున జాతి ఏక వారము వచ్చును.

కాలి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసి అక్షరములు	శ్రియలు
4	$4 \times 3\frac{1}{2} = 13$	8 - ;	4
5	$5 \times 3\frac{1}{2} = 16\frac{1}{2}$	8 $\frac{1}{2}$ - ::::;	5
6	$6 \times 3\frac{1}{2} = 19\frac{1}{2}$	11 - ;	6
7	$7 \times 3\frac{1}{2} = 22\frac{1}{2}$	14 - ::;	7
8	$8 \times 3\frac{1}{2} = 26$	2 - ;	8
9	$9 \times 3\frac{1}{2} = 29\frac{1}{2}$	22 - ::::;	

ఉదా :-

4:- ;, - టటతక | టటతక - టటతక - టటతక | - టటత | క - టటతక |

5:- ::::; - త | దిగిగతొం - తదిగిగతొం - తదిగిగతొం -

త | దిగిగతొం = త, ది | , గి, గ, తొం | , - తదిగిగతొం | త

6:- ; - తద్దీగితో - తద్దీగితో - తద్దీ | , గితో -

తద్దీగితో | - తద్దీ | గితో | - తద్దీగితో | త

7:- ;;;-తద్దీగితో-తద్దీ | గితో-తద్దీగితో - త, ది | , గితో -

త; | , ది; గి | , గితో, - త | , దీగితో | త

8:- ;- తద్దీగీతాతో | తద్దీగీతాతో-తద్దీగీతాతో | - తద్దీగీతాతో | -

తద్దీ | గీత | , తో - తద్దీ | , గీతాతో | త

9:- ;;;;-తద్దీగీ, తాతో-తద్దీగీ, తాతో-త, ది | , గీ, తాతో - తద్దీగీ, తాతో -

త; | , ది; గి | ; , తా | , తో, - త, ది | , గీ, తాతో | త

11. సూత్రము 3½

వి :- చతురశ్ర - చతురశ్రపైకాల, త్రిశ్ర-త్రిశ్రపైకాలబాలిపక వారము వచ్చును. మఱియు, మధ్యమకాల క్రియలను 8½ చే గుణించిన త్రికాల క్రియలు వచ్చును. ఈ త్రికాల సోదాహరణము 7వ సూత్రమునందు చూపబడును.

గమనిక:- చతురశ్ర - చ.పై.కాలము త్రిశ్ర, త్రి.పైకాలముగను క్రియా విభాగము గ్రహించునది.

13. సూత్రము 4

వి:- ఈ సూత్రముచే గుణించిన 1:- (మిత్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. 2:- 2వ కాల చతురశ్రము, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపై కాలముగ జాతివచ్చును. అనగ ప్రతికాళ క్రియల నతి 2 కా. చతురశ్రము, త్రి, త్రి. పై కాలము వచ్చును.

కాది	అక్షర వ.ఖ్య	త్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 4 = 16$	—	4
5	$5 \times 4 = 20$	—	5
6	$6 \times 4 = 24$	—	6
7	$7 \times 4 = 28$	—	7
8	$8 \times 4 = 32$	—	8
9	$9 \times 4 = 36$	—	9

ఉదా:-

1. త్రిశ్రగమన ముక్తాయి

4:- త్రిత | క - త్రి | తక - త్రి | తకక | త

5:- తది | తాతొ - త | దిని | తొ - తది | నితొ | త

6:- తధి | నితొ | తధి | నితొ | తధి | నితొ | త

7:- త, ది | , ని | తొ - త, | దిని | తాతొ - త, | , ది | నితొ | త

8:- తధి | ని, తొ - త | ధిని, తా | తొ - తధి | , ని | తాతొ | త

9:- త, ది | , ని | తాతొ | త, ది | , ని | తాతొ | త, ది | , ని | తాతొ | త

B:- 2కా, త్రి, త్రి. పై:-

4:- కిట | తక | కిటత | క- కిటతక | త

5:- తది | గిణ | తొం - త,ది | ,గి,ణ,తొం | , - తది,తొం | త

6:- తధిం | ,గి | గతొం | -తధిం | ,గతొం | తధిం,గతొం | త

7:- త, | దిం | గిణ | తొం - త; | ,దిం;గి | ,ణ,తొం, - త | ,దింగిణతొం | త

8:- తధిం | ,గి | ,ణ | తొం | - తధిం,గి | ,తొం - తధిం | ,గి,ణ,తొం | త

9:- త,దింగి,ణ,తొం - త; | ,దిం;గి; | ,ణ,తొం, - త,దిం,గి,ణ,తొం || త

14. సూత్రము 4 $\frac{1}{4}$

వి:- ఈ సూత్రముచే 5వ కాల జాతి వకవారము, త్రిశ్రముక్తాయ నచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 4\frac{1}{4} = 17$	3 - ::	5
5	$5 \times 4\frac{1}{4} = 21\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4} - ::::$	6
6	$6 \times 4\frac{1}{4} = 25\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2} - ::::$	7
7	$7 \times 4\frac{1}{4} = 29\frac{3}{4}$	$2\frac{3}{4} - ::::$	8
8	$8 \times 4\frac{1}{4} = 34$	$2 - ::::$	9
9	$9 \times 4\frac{1}{4} = 38\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{4} - ::::$	10

ఉదా :-

4:- ::, - కిటతక | కిటత | క - కిట | తక - కి | తకక || త

5:- ::::, - తదిగిణతొం | తదిగి | గతొం - త | దిగి | తొం - తది | గిణతొం || త

6:- ;;; - తద్ధింగిణతొం | తద్ధిం | గిణతొం | తద్ధిం | గిణతొం | తద్ధిం | గిణతొం ||త

7:- ;;;, - తద్ధింగిణతొం | త,దిం,గిణతొం - త,ద్ధింగిణతొం - త,ద్ధింగిణతొం |త

8:- ;;; - తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణ,తొం - తద్ధింగి,ణతొం-తద్ధింగి,ణతొం ||త

9:- ;;;, - తద్ధింగిణతొం | త,దిం,గిణతొంత,దిం,గిణతొంత,దిం,గిణతొం ||త

15. సూ త్రము 4 $\frac{1}{2}$

ని: - ఈ సూత్రముచే 8వ కాల ముక్తాయి 4వ కాల ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 4\frac{1}{2} = 18$	2 - ,	5
5	$5 \times 4\frac{1}{2} = 22\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$ - ;,	6
6	$6 \times 4\frac{1}{2} = 27$	1 - ,	7
7	$7 \times 4\frac{1}{2} = 31\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$,	8
8	$8 \times 4\frac{1}{2} = 36$	—	9
9	$9 \times 4\frac{1}{2} = 40\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$ - ;;;,	11

ఉదా:-

4:- ; - కిట | తక - కిట | తక - కిట | కక - కిటతక | కిటతక - కిటతక ||త

5:- ;, - త,ది,గి | ,ణ,తొం, - త,ది | ,గి,ణ,తొం, - త | ,ది,గి,ణ,తొం | , -

తదిగిణతొం - తది | గిణతొం తదిగిణతొం ||త

6:- , - తద్ధిం | గిణతొం - త | ద్ధింగిణ | తొం - తద్ధిం ! గిణతొం -

తద్ధిం | ,గిణతొం - తద్ధింగి | ణతొం - తద్ధింగి,తొం ||త

7:- , - శ, దీం, | , గీ, గా, తొం, - త ; దీం, | , గా, తొం, - శ; , దీం, గీ, గా, తొం, -

తదీంగీ గాతొం - తదీంగీ గాతొం - తదీంగీ గాతొం | శ

8:- తదీంగీ | , గాతొం | తదీంగీ | , గాతొం | తదీంగీ | , గాతొం | -

తదీంగీ గాతొం | తదీంగీ గాతొం : తదీంగీ గాతొం | శ

9:- ; ; , - శ | , దీం, గీ | ; , గా, తొం | , - త; , దీం, | , గీ, గా, | , తొం, -

శ; , దీం | ; , గీ, గా | ; , తొం, - త; , దీం | , గీ, గా, తొం -

త, | దీం, గీ, గా, తొం - త | , దీం, గీ, గా, తొం | శ

16. సూత్రము 4³

వి:- ఈ సూత్రముచే A- 5 వ కాల ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. మరియు, B- జాతి 2 కా. 1 సారి, 3 కా. 2 సార్లు 5 కా. 3 సార్లు వచ్చును.

గమనిక :- B. లో 7-9 జాతులుక్రియ 14 16 కళలు చొప్పున గమనము. అందు 2 కా. లో అక్షరము 8 మాత్రలు, 3 కా. 4 మాత్రలు, 5 కా 1 మాత్ర గను క్రియావిభాగము చేయబడినదిగ గ్రహించవలెను.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 4_4 = 16$	1 - ; ;	5
5	$5 \times 4_4^3 = 23\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$ - ,	6
6	$6 \times 4_4^3 = 28\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4}$ - ; ; ; ; ; ;	8
7	$7 \times 4_4^3 = 33\frac{1}{4}$	$2\frac{3}{4}$ - ; ; ; ; ; ;	9
8	$8 \times 4_4^3 = 38$	2 - ; ; ; ; ;	10
9	$9 \times 4_4^3 = 42\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{4}$ - ; ; ;	11

ఉచా :-

A:- 4 :- :: - కిటతక - కిటతక - కిటతక | -

కిటతక | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- , - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం | -

తదిగి | ణతొం - త | దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- ::::: - తధిం | , గిణతొం - తధింగిణతొం - తధింగిణతొం | -

తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం || త

7 :- ::::: , తద్దీంగి | ణతొం - తద్దీంగిణతొం - తద్దీంగిణతొం | -

త, దిం | , గిణ | తొం - త, | దీంగి | ణతొం - త | , దీం | గిణతొం || త

8 :- ::::: - తధింగిణతొం | తధింగిణతొం - తధింగిణతొం | -

తధిం | గిణ | తొం - త | ధింగి | , ణ | తొం - తధిం | , గి | ణతొం || త

9 :- ::, - తద్దీంగిణతొం - త, | దీంగిణతొం - తద్దీంగిణతొం | -

త, దిం | , గి | ణతొం | త, దిం | , గి | ణతొం | త, దిం | , గి | ణతొం || త,

B:- 2 కా. 1 సారి, 3 కా. 2 సార్లు, 5 కా. 3 సార్లు గల ముక్తాయా :-

4 :- , కి,ట | ,త,క | , - కిటత | క - కిటత | క -

కిటతక - కిటతక - కిటతక || త

5 :- , - త;ది; | ,గి;ణ; | ,తొం; - త,ది | ,గి;ణ;తొం, త | ,ది,గి;ణ;తొం | , -

తదిగిణతొం తదిగిణతొం - తదిగిణతొం || త

6 :- ::::, - త | ,; ధిం; | ,;గి;ణ | ,;తొం; - త | ,ధిం;గి;ణ | ,తొం, - త, ధిం, | ,గి,

ణ,తొం, - తధిం | ,గిణతొం - తధింగిణతొం - తధింగిణతొం || త

7 :- :::::, - త; | ,; దిం; | ,;గి; | ,;ణ; | ,;తొం; | ,; - త; | ,; దిం; | ,;గి;

గి;ణ; | ,;తొం; - త | ,; | ,;గి; | ,;ణ; | ,;తొం; -తద్దీంగి | ణతొం - తద్దీంగిణతొం - తద్దీంగిణతొం || త

8 :- ; - త, | ధీ; | గీ; | కా; | తొం, - తధిం, | గీణ, | తొం - తధిం, | గీణ, | తొం - తధింగీణాతొం | తధింగీణాతొం - తధింగీణాతొం || త

9 :- ;, - త ;;; | ;, దీం ;;; | ;, గీ ;;; | ;, కా ;;; | ;, తొం ;;; - త; | ;, దీం ;;; గీ, | ;, కా ;;; తొం; | , త ;;; దీం ;;; | , గీ ;;; కా ;;; | , తొం ;;; - తధింగీణాతొం - త, | దీంగీణాతొం - తధింగీణాతొం || త

17. సూత్రము 5

వి :- 5 సూత్రముచే గుణించిన A :- జాతివక వారము, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును. మేటియు, B:- విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును. విన్యాసమనగ జాతి సశబ్దమని, ఆజాతి అక్షరములను కాపు (అపు) చేసి, మరల సశబ్దమని, కాపుచేసి, తిరిగి సశబ్దమునుట. మూడు సశబ్దముల మధ్య రెండు సశబ్దములు వచ్చును.

మనిక :- నిశ్శబ్దమునకు - ఏజాతికి ఎన్ని అక్షరములో అన్ని “ త ” తో కూడిన కామాలతో సోదాహరణ క్రియావిభాగమున గ్రహించవలెను.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	4×5= 20	_____	5
5	5×5= 25	3 - ;,	7
6	6×5= 30	2 - ;	8
7	7×5= 35	1 - ,	9
8	8×5= 40	_____	10
9	9×5= 45	3 - ;,	12

ఉదా:-

A:- జాతి ఏకవారము, త్రిశ్రగమన ముక్తాయ:-

4 :- కిటతక | -కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- ;, - త | దిగితాం | - తదిగి | తాం - త | దిగితా | తాం - తది | గితాం || త

6 :- ; - తధిం |, గితాం | - తధిం | గితాం | తధిం | గితాం | తధిం | గితాం || త

7 :- , - త, దిం |, గితాం | - త, దిం |, గితాం | త, దిం |, గితాం | - త |, దిం | గితాం || త

8 :- తధిం |, గితాం | - తధిం | గితాం | తాం - త | ధిం |, గితాం | - తధిం |, గితాం || త

9 :- ;, - త |, దిం |, గితాం | - త, దిం |, గితాం | త, దిం |, గితాం | త, దిం |, గితాం || త

B - విన్యాస ముక్తాయ:-

4 :- కిటతక | త, | కిటతక | త, | కిటతక || త

5 :- ;, - త | దిగితాం | త, |, - తదిగి | తాం - త, |, - త | దిగితాం || త

6 :- ; - తధిం |, గితాం | త, |, - తధిం |, గితాం | త, |, - తధిం |, గితాం || త

7 :- , - త, దిం |, గితాం | త, |, - త |, దిం |, గితాం - త, |, |, - త, దిం |, గితాం || త

8 :- తధిం |, గితాం | త, |, ; తధిం |, గితాం | త, |, ; తధిం |, గితాం || త

9 :- ;, - త |, దిం |, గితాం | త, |, ;, - త, దిం |, గితాం | త, |, ;, - త |, దిం |, గితాం || త

- 7 :- ;,;,, - త; | ;,;,,;గి; | ,ణ,,తొం,, - త; ;,;,,;గి;ణ; | ,తొం; -
త; ;,;,,;గి; | ;,;గి;ణ;తొం; | , -
త; , దీం;గి;ణ,తొం, - త | ;,;దీం;గి;ణ,తొం, - త; | ,దీం;గి;ణ, తొం, -
తదీంగి | ణతొం - తదీంగిణతొం - తదీంగిణతొం || త
- 8 :- ; త,ధీం;గీ;ణా;తొం, - త,ధీం;గీ;ణా; తొం, - త,ధీం;గీ;ణా;తొం, -
తధీంగి | ,ణాతొం - తధీంగి | ,ణాతొం - తధీంగి | ,ణాతొం -
తధీంగీణాతొం | తధీంగీణాతొం - తధీంగీణాతొం || త
- 9 :- ;, త; ;,; దీం; | ;,;గి; ;ణా; | ;,;తొం; - త; ;,;దీం; | ;,;గి; ;ణా; | ;,;తొం; -
త; ;,;దీం; ;గి; ;ణా; ;తొం; - త; ;,;దీం;గి; ;ణా; ;తొం; - త; ;,;దీం;గి; ;ణా; ,తొం; -
త; , దీం;గి;ణ | ;,తొం, - తదీంగీణాతొం - త, | దీంగీణాతొం - తదీం
గీణాతొం || త

19. సూత్రము 5 $\frac{1}{2}$

వి :- ఈ సూత్రముచే గుణించిన జాతి 2 కా 1 సారి, 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. సార్లు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	క్రొసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 5\frac{1}{2} = 22$	2 - ;	6
5	$5 \times 5\frac{1}{2} = 27\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ,	7
6	$6 \times 5\frac{1}{2} = 33$	3 - ;,	9
7	$7 \times 5\frac{1}{2} = 38\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$ - ;,	10
8	$8 \times 5\frac{1}{2} = 44$	—	11
9	$9 \times 5\frac{1}{2} = 49\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$ - ;,;	13

ఉదా :-

2 కా. 1 సాది, 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. 3 సార్లు జాతిగమనము

4:- ; - కి, | ట,త, | క, - కిట | తక - కిట | తక - కిటతక | కిటతక - కిటతక | త

5 :- , - త; ,ది; | ,గి; ,ణ; | ,తొం; , - త,ది | ,గి,ణ,తొం, - త | ,ది,గి,ణ,తొం | , -
తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం || త6 :- , - త | ,ధీం, | ,గి,ణ | ,తొం, - త | ధీంగిణ | తొం - తధీం | గిణతొం -
తధీం | , గిణతొం - తధీంగి | తొం - తధీంగిణతొం || త7 :- ;, - త;; | ;,దీం; , | ;,గి; ,ణ | ,తొం; , - త | ,దీం; గి | ,ణ,తొం, -
త; | ,దీం; గి,ణ | ,తొం, -
తద్దీంగి | తొం - తద్దీంగిణ | తొం - తద్దీంగిణతొం || త8 :- త,ధీం | ;గీ | ;ణా | ;తొం, | తధీంగి | ,ణాతొం | తధీంగి | ,ణాతొం |
తధీంగీణాతొం | తధీంగీణాతొం | తధీంగీణాతొం || త9 :- ;;, - త; | ;;,దీం, | ;;,గీ,;;,ణా, | ;;,తొం, , - త;;,దీం, | ,గీ; ,ణా, | ,తొం, -
త;;,దిం | ;,గీ; ,ణ | ;,తొం, -
త,దిం | ,గీణాతొం - త, | దీంగీణాతొం - త | ,దీంగీణాతొం || త

20. సూత్రము 5 $\frac{3}{4}$

వి :- ఈ 5 $\frac{3}{4}$ సూత్రముచే గుణించిన ముక్తాయి, 5 కాలం ముక్తాయి, త్రిత్ర పైకాల ముక్తాయి వచ్చును. రెండుకళలచొక్కగమనములయగలనిన క్రియావిభాగము సులభ గ్రహ్యమగును.

సంఖ్య	అమలము	దశ అమలములు	ఫలితము
4	$4 \times 1 = 4$	$1 - 1 = 0$	6
5	$5 \times 5 = 25$	$8 - 1 = 7$	8
6	$6 \times 5 = 30$	$11 - 2 = 9$	9
7	$7 \times 5 = 35$	$8 - 3 = 5$	11
8	$8 \times 5 = 40$	$2 - 4 = -2$	12
9	$9 \times 5 = 45$	$1 - 5 = -4$	13

ఉదా :-

3 కాలం, 5 కాలం, 10 కాలమున ముక్తములు మూడు

3 క.

5 క.

4 :- , - కీటత | క - కీటత | క - కీటత | క - కీటత - కీటతక - కీటతక |

అను

కీటతక - కీట | తక - కీటతక || త

5 :- :::: - త; | ,ది;గి;ణ;తొం; | , - త;ది;గి;ణ; | ,తొం; -

త;ది;గి; | ,ణ;తొం; -

తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం - తదిగి | ణతొం -

తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం || త

6 :- ;, త,ధీం, | ,గి;ణ;తొం, - త | ,ధీం;గి;ణ; | ,తొం, - త,ధీం, | ,గి;ణ;తొం, -

తధీం | ,గి;ణ;తొం - తధీంగిణతొం - తధీంగిణతొం | తధీంగిణతొం |

తధీంగిణతొం | తధీంగిణతొం || త

7 :- ;;;; - త | ;;;;ది;గి | ;;ణ;తోం; - త;; | ;;ది;గి;ణ | ;;తోం ; -

త;;;దిం | ;;;గి;ణ;తోం | ; -

తద్దీంగిణతోం - తద్దీంగిణతోం - తద్దీంగిణతోం - త,దిం | ,గిణతోం - త, |

దీంగిణతోం - త | ,దీంగిణతోం || త

8 :- ; - తధిం | ,గీణ | ,తోం - తధిం | ,గీణ | ,తోం - తధిం | ,గీణ | ,తోం -

తద్దీంగీణతోం | తద్దీంగీణతోం - తద్దీంగీణతోం | - తద్దీంగీణ | ,తోం -

తద్దీంగి | ,ణతోం - తధిం | ,గీణతోం || త

9 :- , - త;;;ది;గి; | ,గీ;;ణ;; | ,తోం; - త;;;దిం; | ;;;గీ;;ణ;; | ;;తోం; -

త;;; | ,ది;గీ;; | ,ణ;;తోం; - త,దిం | ,గీణతోం - తద్దీంగీణ

తోం - త | ,దీంగీణతోం -

త,దిం | ,గీణతోం - | తద్దీంగీ | ణతోం - త,దిం | ,గీణతోం || త

21. సూ త్ర ము 6

వి :- A:- జాతి అక్షరమక్షరమునకు 3+2+1 అక్షరము వంతున గమనము వచ్చును. B:- త్రిత్రగమన ముక్తాయి, త్రిత్ర పైకాలముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 6 = 24$	_____	6
5	$5 \times 6 = 30$	2 - ;	8
6	$6 \times 6 = 36$	_____	9
7	$7 \times 6 = 42$	2 - ;	11
8	$8 \times 6 = 48$	_____	12
9	$9 \times 6 = 54$	2 - ;	14

ఉదా :-

A:- బాతి 3+2+ 1 గమనము

4 :- కిట | ;త, | ,క; | కిట, | త,క, | కిటతక || త

5 :- ; - త, | ,ది, | గిణ | ;తొం, | , -త,ది | ,గిణ | ,తొం, - త | దిగిణతొం || త

6 :- త;ధిం | ;; | ,గి; | ణ;తొం | ; - త, | ధిం; | ,గిణ, | ,తొం, - త;ధిం | ,గిణతొం || త

7 :- ; - త, | ;; | దిం; | ;గి, | ,ణ; | ,తొం; - త | ;,దిం | ;,గి | ,ణ,తొం | , - త,దిం | ,గిణతొం || త

8 :- త;ధిం | ;; | ,గి; | ;,ణ | ;; | ,తొం; | - త,ధిం | ;గి | ;,ణ | ;తొం, | - తధింగి | ,ణతొం || త

9 :- ; - త, | ;; | దిం; | ;గి | ;; | ,ణ; | ;తొం, | , - త; | ,దిం, | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, - త | ,దింగి | ,ణతొం || త

B:- త్రిశ్ర ముక్తాయి, త్రిశ్ర పైకాల ముక్తాయి

4 :- కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక |

కిటతక - కిట | తక - కిటతక || త

5 :- ;, - త,ది | ,గిణ,తొం | , - త,ది,గి | ,ణ,తొం, - త | ,ది,గి,ణ | ,తొం, - తదిగి | ,ణతొం - తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం || త

6 :- తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం |

తధింగిణతొం | తధింగిణతొం | తధింగిణతొం || త

7 :- ః, - త; , దిం; గి; , నా, తొం, - త; , దిం; , గి; , నా, తొం, - త; , దిం; , గి; , నా, తొం, -

త, దిం; , గి; , నా, తొం - త, , దిం; గి; , నా, తొం - త, , దిం; గి; , నా, తొం || త

8 :- తధిం | గీణ | , తొం - త | ధింగి | , నా | తొం - తధిం | , గీ | నాతొం |

తధింగీణ | , తొం - తధింగి | , నాతొం - తధిం | , గీనాతొం || త

9 :- , , - త; , దిం; గి | ; , నా, , తొం, - త; , దిం; గి | ; , నా, , తొం, -

త; , దిం; గి | ; , నా, , తొం, -

త, దిం; , గీనాతొం | తద్ధింగీ | నాతొం - త, దిం; , గీనాతొం || త

22. సూత్రము 6 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈసూత్రముచే A :- రేవ కాలం జాతి ఏకవారము, త్రిశ్ర ముక్తాయి, త్రిశ్ర పైకాల ముక్తాయి వచ్చును

B - రేవ కాలములో ముక్తాయి, 4 కా జాతి ఏకవారము, 3 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్ర, త్రిశ్ర పైకాలమున జాతి ఏకవారము వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 6\frac{1}{4} = 25$	3 - ; ,	7
5	$5 \times 6\frac{1}{4} = 31\frac{1}{4}$	$\frac{3}{4}$ - , ,	8
6	$6 \times 6\frac{1}{4} = 37\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ; ; ; ;	10
7	$7 \times 6\frac{1}{4} = 43\frac{3}{4}$	1 - ,	11
8	$8 \times 6\frac{1}{4} = 50$	2 - ; ; ; ,	13
9	$9 \times 6\frac{1}{4} = 56\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4}$ - ; ; ; ; ; ,	15

ఉదా :-

A :- 5 వా. నాత సకవారము, త్రిశ ముక్తాయ, త్రి. వై కా ముము

4 :- ;, - కటశక - కటత | క - కట | తక - క | కటశక | కటశక - కట | తక -
కటశక || త

5 :- ;, - తదగిణతొం - త, ద | , గి, నా, తొం | , - త, ది, గి | , నా, తొం, -
త | , ది, గి, నా | , తొం, -
తదగి | నాతొం - తదగిణ | తొం - తదగిణతొం || త

6 :- ;;;, - తదీంగిణతొం | తదీం | గిణతొం | తదీం | గిణతొం | తదీం | గిణతొం |
తదీంగిణతొం | తదీంగిణతొం | తదీంగిణతొం || త

7 :- , - తదీంగిణతొం - త; | , దీం; గి | , నా, తొం, - త | , దీం, | , గి, నా, తొం | , -
త; , దిం | ; , గి, నా | , తొం, -
త, దిం | , గి, నాతొం - త, | దీంగిణతొం - త | , దీంగిణతొం || త

8 :- ;;;, - తదీంగిణతొం | - తదీం | గిణ | , తొం - త | దీం | , నా | తొం -
తదీం | , గి | నాతొం | -
తదీంగిణ | , తొం - తదీంగి | , నాతొం - తదీం | , గి, నాతొం | త

9 :- ;;;, ;, - త | , దీంగిణతొం - త; | , దీం; గి | ; , నా, | , తొం, - త; | , దీం; గి |
; , నా, | , తొం, - త; | , దీం; గి | ; , నా, | , తొం, -
త, దిం | , గి, నాతొం | తదీంగి | నాతొం - త, దిం | , గి, నాతొం || త

23. సూత్రము 6¹

వి :- ఈ సూత్రముచే 3 + 2 = 1, చతురశ్రపై కాలము వచ్చును. అనగ
3, 2, 1, ½ తగ్గింపు ముక్తాయి అనబడును.

చాతి	ఆక్షర సంఖ్య	త్రైసి ఆక్షరములు	శియలు
4	$4 \times 6\frac{1}{2} = 25$	2 - ,	7
5	$5 \times 6\frac{1}{2} = 32\frac{1}{2}$	3½ - ;;;,	9
6	$6 \times 6\frac{1}{2} = 39$	1 - ,	10
7	$7 \times 6\frac{1}{2} = 45\frac{1}{2}$	2½ - ;;;,	12
8	$8 \times 6\frac{1}{2} = 52$	—	13
9	$9 \times 6\frac{1}{2} = 58\frac{1}{2}$	1½ - ;,	15

ఉదా :-

3 + 2 + 1, చ. పై కాలము

4 :- ; - కి, | ,ట; | త;క | ; - కి, | ట,త, | క, కిట | తక - కిటతక || త

5 :- ;;;, - త | ,,,ది, | ,గి; | ,ణ;,,తొం | ;;; - త; | ,ది;గి; | ,ణ;,,తొం; | , -
త,ది,గి,ణ | ,తొం, - తదిగిణతొం || త

6 :- ,త; | ధీం; | ;గి, | ,ణ; | తొం; - త | ,ధీం, | ,గి,ణ | ,తొం, -
త | ధీంగిణ | తొం - తధీంగిణతొం || త

7 :- ;;;, - త; | ;;;, | ,దీ;,, | ;;;,గి; | ,ణ;,, | ,తొం;,, - త | ;;;,దిం | ;;;,గి |
;,,ణ;,,తొం | ;;; - త;,,దిం | ;,,గి,ణ,తొం | , - తద్దీంగిణతొం || త

[illegible]

శదిగిణతొం - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం -

త | దిగి | తొం - శది | గొం | శ

6 :- , , - త , , , , , , , , , , - త , , , , , , , , , , -

శుద్ధిం | గిణతొం - తద్దీంగిణతొం - తద్దీంగిణతొం | తద్దీం | గిణతొం |

తద్ధీం । గీణాబ్బొం । తద్ధీం । గీణాబ్బొం ॥ త

[illegible]

గి,ణ | ,తొం - త,దిం | ,గి,ణ,తొం | , -

తదీంగిణతొం-తదీంగిణ | తొం - తదీంగిణతొం - శ్ర, దం, గిణతొం -

త, । దీంగితాం - త । ,దీంగితాం ॥త

8 :- ; - త, | ద్రిం; | గీ; | నా; | త్తం, - త్తం | , గీనా |, త్తం - త్తం | , గీనా |, త్తం -

తద్ధింగీనాతోం | తద్ధింగీనాతోం-తద్ధింగీనాతోం | - తద్ధింగీనా,తోం-

తద్ధీఁగి । ,నాతొం - తద్ధిం । ,గీనాతొం ॥ త

౪ :- :::: - త, ::::, ::::, ::::, ::::, ::::, :::: -

త;::,దీం;::,గీ;::,నా;::,తొం;:: - త;::,దీం;::,గీ;::,నా;::,తొం;::

త, ఓం । , గీతాతొం - తద్దీంగీతాతొం - త । , దీంగీతాతొం -

త,దిం | ,గీనాతొం | తద్దీంగీ | నాతొం - త,దిం | ,గీనాతొం || త

25. సూత్రము 7

వి :- ఈసూత్రముచే గుణించిన A - త్రికాలము వచ్చును. B - చతురశ్రముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును. C - విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్ర, త్రిశ్ర పైకాలము వచ్చును.

గమనిక :- ఇందు B సూత్రమునకు 3, 4 సూత్రముల సోదాహరణము కలియక సమానముగాన ఇందు ఉదహరించుటలేదు.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 7 = 28$	_____	7
5	$5 \times 7 = 35$	1 - ,	9
6	$6 \times 7 = 42$	2 - ;	11
7	$7 \times 7 = 49$	3 - ;,	13
8	$8 \times 7 = 56$	_____	14
9	$9 \times 7 = 63$	1 - ,	16

ఉదా :-

A - త్రికాలము

4 :- కి; , ట; , త; , క; , - కి,ట, , త,క, , - కిటతక || త

5 :- , - త; , ,ది; , ,గి; , ,ణ; , ,తొం; , - త,ది , ,గి,ణ , ,తొం, ,
త | దిగిణతొం || త

6 :- ; - త, , ;ధీం ; ; , ,గి; , ,ణ; , ,తొం, , ; - త, , ధీం; , ,గి,ణ, , తొం,
తధిం , ,గిణతొం || త

7 :- ;, - త | ; ; | ;,దిం | ; ; | ;,గి | ;,ణ | ;,తొం | ;, - త | ;,దిం | ;,గి |
;,ణ,తొం | , - త,దిం | ,గిణతొం || త

8 :- త; , దీం; | ; ; | గీ; | ; ; | ణ; | ; ; | తొం; , | - త,దీం | ;గీ | ;ణ |
;తొం, | - తదీంగి | ,ణతొం || త

9 :- , - త; | ; ; | ,దీం, | ; ; | ,గీ, | ; ; | ,ణ, | ; ; | ,తొం; | , - త; | ,దీం, |
;గీ, | ,ణ, | ,తొం, - త | ,దీంగి | ,ణతొం || త

౧౦- విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపైకాలము

4 :- కిటతక | త; , | కిటతక | త; , | కిటతక | - కిటతక | క - కిటతక || త

5 :- ,తదిగి | ణతొం - త, | ; , - త | దిగిణతొం | త; , | ,తదిగి | ణతొం -
త,ది | ,గి,ణ,తొం | , - తదిగిణతొం || త

6 :- ; - తదీం | ,గిణతొం | - త; , | ; - తదీం | ,గిణతొం | - త; , | ; - తదీం | ,గిణతొం | -
తదీం | గిణతొం | - తదీంగిణతొం || త

7 :- ;, - త | ,దీంగి | ణతొం - త, | ; , | , - త,దిం | ,గిణతొం | - త; , | ;, -
త | ,దీంగిణతొం - త; | ,దీంగి | ,ణ,తొం, - త | ,దీంగిణతొం || త

8 :- తదీంగి | ,ణతొం | - త; , | ; ; | - తదీంగి | ,ణతొం | - త; , | ; ; | -
తదీంగి | ,ణతొం | - తదీం | గీణ | ,తొం - తదీం | ,గీణతొం || త

9 :- , - త,దిం | ,గీణ | ,తొం - త, | ; ; | ;, - త | ,దీంగి | ,ణతొం | - త; , |
; ; | , - త,దిం | ,గీణ | ,తొం - త; | ,దీంగి | ;,ణ, | ,తొం, -
త,దిం | ,గీణతొం || త

26. సూత్రము 7 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈసూత్రముచే గుణించిన 5 వ కాలం జాతి ఏకవారము, చతురశ్ర గమన ముక్తాయి, త్రిశ్ర గమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	ఆక్షరముల సంఖ్య	ఘోష ఆక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 7\frac{1}{4} = 29$	3 - ;,	8
5	$5 \times 7\frac{1}{4} = 36\frac{1}{4}$	8 $\frac{3}{4}$ - ;;;;	10
6	$6 \times 7\frac{1}{4} = 43\frac{1}{2}$	2 - ;	11
7	$7 \times 7\frac{1}{4} = 50\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{2}$ - ;;;	13
8	$8 \times 7\frac{1}{4} = 58$	2 - ;	15
9	$9 \times 7\frac{1}{4} = 65\frac{1}{2}$	2 $\frac{3}{4}$ - ;;;;	17

ఉదా :-

5 కాలం జాతి ఏకవారము, చతురశ్ర ముక్తాయి, త్రిశ్ర ముక్తాయి

4 :- ;, - కిటతక | - కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- ;;;;; - త | దిగిణతొం - తదిగి | ణతొం - తది | గిణతొం - త | దిగిణతొం | -
తదిగి | ణతొం - త | దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- ; - తధింగిణతొం - తధిం | , గిణతొం | తధింగి | ణతొం - తధిం | , గిణతొం | -
తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం || త

7 :- ;;; - తద్దింగిణతొం - త, దింగిణతొం - త, దింగిణతొం - త, దిం | , గిణతొం | -
త, దిం | , గిణ | తొం - త, | దింగి | ణతొం - త | , దిం | గిణతొం || -

8 :- ; - తధింగిణతొం | - తధింగి, ణతొం | తధింగి, ణతొం | తధింగి, ణతొం | -
తధిం | గిణ | తొం - త | ధింగి | , ణ | తొం - తధిం | , గి | ణతొం || త

9 :- ;;;; - తద్దింగి | , ణతొం - త, దిం | , గిణ | తొం - త, | దింగి | ణతొం -
త | , దింగి | , ణతొం | -

త, దిం | , గి | ణతొం | త, దిం | , గి | ణతొం | త, దిం | , గి | ణతొం || త

27. సూత్రము 7₂

వి :- A - విన్యాస ముక్తాయి, చతురశ్ర పైకాలము, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపైకాలము వచ్చును. B - చతురశ్రపైకాలము, చ, త్రి, త్రి. పైకాలమున జాతి ఏకవారముగను త్రిశ్ర గమనములో ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తన అక్షరములు	కీడులు
4	$4 \times 7\frac{1}{2} = 30$	2 - ,	8
5	$5 \times 7\frac{1}{2} = 37\frac{1}{2}$	2 ¹ - ;,,	10
6	$6 \times 7\frac{1}{2} = 45$	3 - ,,	12
7	$7 \times 7\frac{1}{2} = 52\frac{1}{2}$	3 ¹ - ;,,,	14
8	$8 \times 7\frac{1}{2} = 60$	—	15
9	$9 \times 7\frac{1}{2} = 67\frac{1}{2}$	4 - ,	17

ఉదా :-

A - విన్యాస ముక్తాయి, చ. పై, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపైకాలము

వి. చపై. త్రి. త్రిపై.

4 :- ; - కిట | తక-త,| - కిటతక - త,|; కిటతక - కిటతక | - కిటతక - కిటతకత

5 :- ;;; - త,ది | ,గి,ణ,తొం, - త | ;;; | , - త,ది,గి,ణ,తొం, -

త;; | ;; - త,ది | ,గి,ణ,తొం, -

త | దిగిణతొం - త,ది | ,గి,ణ,తొం | , - తదిగిణతొం | త

6 :- ; - త,ధింగిణతొం - త;|; - త,ధింగిణ | తొం - త;|; - త,ధింగిణతొం -

త,ధింగిణతొం | - త,ధిం | గిణతొం | - త,ధింగిణతొం || త

7 :- ;;; - త | ;,దీం;గి | ,ణ,తొం, - త; | ;;; | ;; - త; ,దిం;గి,ణ,తొం | ,

త;|; | ;;; - త | ;,దీం;గి | ,ణ,తొం, -

త,దిం | ,గిణతొం - త; | ,దీం;గి | ,ణ,తొం, - త | ,దీంగిణతొం || త

8 :- తద్ధిం గి , నా త్తొం | - త; , | ; ; | - తద్ధిం గి , నా త్తొం | - త; , | ; ; | - తద్ధిం గి ,
 , నా త్తొం | - తద్ధిం గి నా త్తొం | - తద్ధిం | గి నా , త్తొం - తద్ధిం , గి నా త్తొం || త

9 :- , - త; , దీం , | , గి; నా , | , త్తొం , - త; ; | ; ; ; | ; ; , - త; | , దీం; గి , |
, నా; త్తొం , - త | ; ; ; | ; ; ; | , - త; , దీం , | , గి; నా , | , త్తొం , -
తద్ధిం గి , నా త్తొం - త; , దీం; గి | ; , నా , | , త్తొం , - త, దిం , గి నా త్తొం || త

B- చ. పై, చ, త్రి, త్రి. పై, త్రిత్ర ముక్తాయ

4 :- ; - కిటతక | కిటతక | కిటత | క - కిటతక | - కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- ; ; , - తద్ధిం గి నా త్తొం - తద్ధిం గి నా త్తొం - త, ది , గి, నా, త్తొం , - తద్ధిం గి నా త్తొం | -
తద్ధిం గి నా త్తొం - త | ది గి నా | త్తొం - తద్ధిం గి నా త్తొం || త

6 :- ; , - తద్ధిం , గి నా త్తొం - తద్ధిం , గి నా త్తొం | - తద్ధిం , గి నా త్తొం | తద్ధిం గి నా త్తొం | -
తద్ధిం | గి నా త్తొం | తద్ధిం | గి నా త్తొం | తద్ధిం | గి నా త్తొం || త

7 :- ; ; , - త | , దీం గి నా త్తొం - త | , దీం గి | నా త్తొం - త; | , దీం; గి , నా, త్తొం , -
త | , దీం గి నా త్తొం | త, దిం | , గి నా | త్తొం - త, | దీం గి | నా త్తొం -
త | , దీం | గి నా త్తొం || త

8 :- తద్ధిం గి నా త్తొం | - తద్ధిం గి , నా త్తొం | - తద్ధిం | గి నా | , త్తొం - తద్ధిం |
, గి నా త్తొం | తద్ధిం | గి , త్తొం - త | తద్ధిం , నా | త్తొం - తద్ధిం |
, గి | నా త్తొం || త

9 :- , - తద్ధిం గి నా , త్తొం - త, దిం , గి నా | , త్తొం - త; | , దీం; గి | ; , నా ,
, త్తొం , - త, దిం , గి నా త్తొం | త, దిం , గి | నా త్తొం | త, దిం , గి |
నా త్తొం | త, దిం , గి | నా త్తొం || త

6 :- ;, - త,ధీం, | ,గీ,ణ,తొం, - త | ,ధీం, | ,ణ, తొం, - త,ధీం, | ,గీ,ణ,తొం, -
తధిం | గీణతొం - తధీంగీణతొం - తధీంగీణతొం | -
తధీం | గీణతొం | - తధీం | గీణతొం | - తధీం | గీణతొం || త

7 :- ,,,, - త,,,,దిం | ,,,,గీ;ణ;తొం | ;, - త,,,,ధీం; | ,;గీ;ణ;తొం; -
త | ,,,,ధీం;గీ | ;,ణ;తొం; - తద్దీం | గీతొం - తద్దీంగీణతొం -
తద్దీంగీణతొం | - త,దిం | ,గీణ | తొం - త, | దిం,గీ | గీతొం -
త | ,దిం, | గీణతొం || త

8 :- ; - తధిం | ,గీణ | ,తొం - తధిం | ,గీణ | ,తొం - తధిం | ,గీణ | ,తొం -
తధింగీణతొం | తధింగీణతొం - తధింగీణతొం | - తధింగీణ,తొం -
త | ధీంగీ | ,ణ | తొం - తధిం | ,గీ | గీతొం || త

9 :- ,,,, - త,,,,; ,ధీం,,,,గీ,,,, | ,ణ,,,,తొం,,,,త; | ,,,,ధీం,,,,గీ, | ,,,,ణ,,,,తొం; | , -
త,,,,; ,ధీం; | ,గీ;ణ;తొం; - తద్దీంగీణతొం -
త, | దింగీణతొం - తద్దీంగీణతొం | - త,దిం | ,గీ | గీతొం |
త,దిం | ,గీ | గీ తొం | - త,దిం | ,గీ | గీతొం || త

29. సూత్రము 8

వి :- ఈసూత్రముచే A- బాతి 2 కా. 1 సారి, 2 కా. కాపు, 3 కా. 2 సార్లు,
 4 కా. కాపు, 4 కా. 3 సార్లు వచ్చును. B- నిశ్శబ్ద విహ్వల ముక్తాయి, ముక్తాయి
 వచ్చును. C- ముక్తాయి, బాతి 3 అక్షరముల వంతునకాపుగ, త్రిశ్ర, త్రి. పై కాలముగ
 వచ్చును. D- బాతి 3+2+1, త్రిశ్ర పై కాల ముక్తాయి వచ్చును.

A- ముక్తాయి, విన్యాస ముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి

4 :- , - கீபத் | ட - கீபுத | ட - கீபுத் | ட - கீபுத் | ட - சு; | , - கீபத் | ட -
து; | , - கீபத் | ட - கீபுதக - கீபுதக - கீபுதக || து

[illegible]

6 :- ;;;, - ඡ | , ධිං; ඛි, ඤ | , මිං, - ඡ, ධිං, | , ඛි, ඤ, මිං, - ඡ | , ධිං; ඛි, ඤ | , මිං, - ඡ, ධිං, | , ඛි, ඤ, මිං, - ඡ | ;;; | ; - ඡ, ධිං, | , ඛි, ඤ, මිං, - ඡ | ;;; | ; - ඡ, ධිං, | , ඛි, ඤ, මිං, - ඡ ධිං | , ඛි, ඤ, මිං - ඡ ධිං ඛි, ඤ, මිං - ඡ ධිං ඛි, ඤ, මිං || ඡ

[illegible]

8 :- తదిం | , గీ | , తిం - తదిం | , గీ | , తిం - తదిం | , గీ | , తిం - తదిం | , గీ | , తిం - త, | :: | :- తదిం | , గీ | , తిం - త, | :: | ; తదిం | , గీ | , తిం - తదింగీతాతిం | తదింగీతాతిం - తదింగీతాతిం || త

౩౩. సూత్రము 9

వి :- ఈసూత్రముచే A - ముక్తాయి, 3 + 2 + 1 వచ్చును B - విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్ర ముక్తాయి వచ్చును. C - జాతి 4 , 3 + 2 X వచ్చును D - త్రిశ్రాలము, త్రిశ్ర, త్రిశ్రపైకాలము వచ్చును E - ముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి, త్రి.పై. ముక్తాయి అనగ చ. త్రి, త్రి పైకాలముగ ముక్తాయిలు మూడు అని గ్రహించునది.

గమనిక :- దిగువ A - B - D - E ప్రయోగములకు ఉదాహరణము వివరించడమైనది C జాతి అక్షరము చొప్పున అననది

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రేసే అక్షరములు	క్రియలు
4	4×9 = 36	_____	9
5	5×9 = 45	3 - ,,	12
6	6×9 = 54	2 - ;	14
7	7×9 = 63	1 - ,	16
8	8×9 = 72	_____	18
9	9×9 = 81	3 - ,,	21

ఉదా :-

A - ముక్తాయి, 3 + 2 + 1 X తగ్గింపు

4 :- కీటతః | క్రిబతక | క్రిబతక | - కీట | :త, | , , , | - కీట, | త, క, | - కీటతక || త

5 :- ;, - త | ద్రిణతొం | తద్రిణ | తొం - తద్రి | నతొం - త, | , ది; | గి;ణ, | తొం, | , - త, ది | , గి,ణ | , తొం, - త | ద్రిణతొం || త

6 :- ;- తద్రిం | , గిణతొం | తద్రిగి | నతొం - తద్రిం | , గిణతొం | - త, త్రిం | , , | , గి, | న;తొం | , - త, | త్రిం, | గి,ణ, | తొం, - తద్రిం | , గిణతొం || త

7 :- , - త, దిం | , గిణతొం | శద్దీం | , గిణతొం - త, , దీం | , గిణతొం - త, | ; ;
 దీం, | ; , , , గిణ, | తొం, - త, , దిం | , గిణ, | తొం, | , - త, దిం |
 , గిణతొం || త

8 :- తద్దీం | , గాతొం | తద్దీం | , గాతొం | తద్దీం | , గాతొం | - త, దిం | ; ;
 , , , , , గా, | , , , తొం, | - త, దిం | , , , గా, | తొం, | -
 తద్దీం | , గాతొం || త

9 :- , - త, , దీం | , గాతొం | తద్దీం | , గాతొం - త, దిం | , గా, | తొం - త, |
 ; ; దీం, | , , , గా, | తొం, | , - త, , దిం, | , , , గా, |
 తొం, - త, , దీం | , గాతొం || త

B - విన్యాస ముక్తాయా, త్రిశ్ర ముక్తాయా

4 :- కిటతక | - త, , | - కిటతక | - త, , | - కిటతక | - కిటతక | - కిటతక | - కిటతక || త

5 :- , - త | దిగిణతొం | - త, , | - తద్దీం | గాతొం - త, , | - త | దిగిణతొం |
 తద్దీం | గాతొం - త | దిగిణ | తొం - తద్దీం | గాతొం || త

6 :- , - తద్దీం | , గిణతొం | - త, , | - తద్దీం | , గిణతొం | - త, , | - తద్దీం |
 , గిణతొం | - తద్దీం | గిణతొం | తద్దీం | గిణతొం | తద్దీం | గిణతొం || త

7 :- , - త, దిం | , గిణతొం | - త, , | , - త, , దీం | గాతొం - త, | ; ; , - త, దిం |
 , గిణతొం | - త, దిం | , గిణ | తొం - త, , దీం | గాతొం - త, , దీం |
 గిణతొం || త

8 :- తద్దీం | , గాతొం | - త, , | ; ; - తద్దీం | , గాతొం | - త, , | ; ; | -
 తద్దీం | , గాతొం | - తద్దీం | గా, | తొం - తద్దీం | , గా, | తొం -
 తద్దీం | , గా, | గాతొం || త

9 :- ,, - త | , దీం | , నాతోం | - త, | , , | , - త, దిం | , గీ | , తోం - త, |
 ,, ,, - త | , దీం | , నాతోం | - త, దిం | , గీ | నాతోం | త, దిం | , గీ |
 నాతోం | త, దిం | , గీ | నాతోం || త

D - త్రికాలము, త్రిశ్ర, త్రిశ్ర పైకాలము

4 :- కీ, | ట, | త, | క, | కీ, ట, | త, క, | - కీటతక | - కీటత | క - కీటతక || త

5 :- ,, - త | , ది | , గి | , ట | , తోం | , - త | , ది, గి | , నా, తోం | , - తదిగి |
 నాతోం - త, ది | , గి, నా, తోం | , తదిగి నాతోం || త

6 :- , - త, | , ధీం | , , | , గి, | , నా, | , తోం, | , - త, ధీం, | , గి, నా, | , తోం, - తధిం |
 , గి నాతోం | - తధిం | గి నాతోం | - తధింగి నాతోం || త

7 :- , - త, | , , | , దీం, | , , | , గి, | , నా; | , తోం; | , - త, | , దీం, | , గి, నా |
 , తోం, - త | , దీంగి | నాతోం - త; | , దీం, గి | , నా, తోం, -
 త | , దీంగి నాతోం || త

8 :- త, | , ధీం, | , | , గీ, | , ; | , నా, | , ; | , తోం, | , - త, ధీం, | , గీ, | , నా |
 , తోం, | - తధింగి | , నాతోం | - తధింగి నా, తోం - తధిం | , గీ, నాతోం || త

9 :- ; - త | ; | , దిం | ; | , గి | ; | , ; , నా | ; | , తోం | ; - త | ; , దిం |
 ; , గి | ; , నా | , తోం | , - త, దిం | , గీ, నా, తోం - త, | , దీం; గి |
 ; , నా, | , తోం, - త, దిం | , గీ, నాతోం || త

E - చ. ముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి, త్రిశ్ర పైకాల ముక్తాయి

4 :- కీటతక | కీటతక | కీటతక | - కీటత | క - కీట | తక - కీట | తక - |
 కీటతక - కీట | తక - కీటతక || త

5 :- ;, - త | దిగిణాత్మం | తదిగిణా | 'త్మం - తదిగి | నాత్మం - త, ది, గి, నా, త్మం |
 , త, ది, గి | , నా, త్మం, - త | , ది, గి, నా | , త్మం, - తదిగి | నాత్మం -
 తదిగిణా | త్మం - తదిగిణాత్మం || త

6 :- ;- తద్ధం । ,గిణతొం । తద్ధంగి । గణతొం - తద్ధం । ,గిణతొం । -
తద్ధం । గిణతొం । తద్ధం । గిణతొం । తద్ధం । గిణతొం । - తద్ధంగిణతొం ।
తద్ధంగిణతొం । తద్ధంగిణతొం ॥ త

[illegible]

8 :- తద్ధింఱి, నాతొం | తద్ధింఱి, నాతొం | తద్ధింఱి, నాతొం | తద్ధింఱి, నాతొం | తద్ధింఱి, నాతొం -
 న | తద్ధింఱి, నా | తొం - తద్ధింఱి | న | నాతొం | - తద్ధింఱి, నాతొం -
 తద్ధింఱి, నాతొం - తద్ధింఱి, నాతొం || త

9 :- ;, - త , దీం గి , , నా తోం | త ద్దీం | గీ నా | తోం - త, దిం | , గీ నా | , తోం -
 త; | , దీం; గి | , , నా , | , తోం , - త; | , దీం, గి | , , నా , | , తోం , -
 త; | , దీం; గి | ; , నా , | , తోం , - త, దిం | , గీ నా తోం |
 త ద్దీం గీ , నా తోం - త, దిం | , గీ నా తోం || త

34. సూత్రము $9\frac{1}{4}$

వి :- జాతి అక్షరమక్షరమునకు $3 + 1\frac{1}{2} + \frac{3}{4}$ అక్షరము వంతునకావుగ త్రిశ్ర త్రికాలము, త్రిశ్ర ముక్తాయి చచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 9\frac{1}{4} = 37$	౪ - ::;	10
5	$5 \times 9\frac{1}{4} = 46\frac{1}{4}$	$1\frac{3}{4}$ - ::;	12
6	$6 \times 9\frac{1}{4} = 55\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ,	14
7	$7 \times 9\frac{1}{4} = 64\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4}$ - ::;;;	17
8	$8 \times 9\frac{1}{4} = 74$	2 - ::;	19
9	$9 \times 9\frac{1}{4} = 83\frac{1}{4}$	$\frac{3}{4}$ - ,	21

ఉదా :-

$3 + 1\frac{1}{2} + \frac{3}{4}$ అక్షరము వంతున కావుగ త్రిశ్ర త్రికాలము, త్రిశ్రముక్తాయి

4 :- ::; - కి, | ::;బ; , | శ::; , | ర,, - కి, | బ,త;క | - కి;బ;త;క; | -
కిబత | క - కిబ | తక - క | బతక || త

5 :- ::;; - త::;; , ,ది::;;,ది | ::;;,బ; , | ::;;,తొ::;; | , - శ::;;,ది::;;,ది |
::;;,బ;,తొ::;; | , - త;ది;గి;బ;తొ::;; | - తదిగి | బతొ - త |
దిగిబ | తొ - నది | గిబతొ || త

6 :- , - త::;;,దిం | ::;; | ,గి; , | ,బ;,తొం | , - శ; | ధి::;;,గి , | ,బ;,తొం -
శ, | ,ధిం;గి,బ;తొం; | - తధిం | గిబతొం | తధిం | గిబతొం |
తధిం | గిబతొం || త

ఉదా :-

జాతి 2 కా. 1 సారి, 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. 3 సార్లు, త్రిశ్ర ముక్తాయ

4 :- ; - కి, | బ,త, | క, - కిబ | తక - కిబ | తక - కిబతక | కిబతక - కిబతక | -
 కిబత | క - కిబ | తక - కి | బతక || త

5 :- , - త;ది; | ,గి;కా; | ,తొం; - త,ది | ,గి,కా,తొం, - త | ,ది,గి,కా,తొం | , -
తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం | - తదిగి | గిణతొం - త |
 దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- ; - త | ,ధీం, | ,గి,కా | ,తొం, - త | ధీంగిణ | తొం - తధీం | గిణతొం -
తధీం | ,గిణతొం - తధీంగి | గిణతొం - తధీంగిణతొం | -
 తధీం | గిణతొం | తధీం | గిణతొం | తధీం | గిణతొం || త

7 :- ; - త; ; | ,దీం, | ,గి;కా | ,తొం; - త | ,దీం;గి | ,కా,తొం, - త; |
,దీం;గి,కా | ,తొం, - తద్దీంగి | గిణతొం - తద్దీంగి | తొం - తద్దీంగిణతొం | -
 త,దిం | ,గిణ | తొం - త, | దీంగి | గిణతొం - త | ,దీం | గిణతొం || త

8 :- త,ధీం | ,గి | ,కా | ,తొం, | - తధీంగి | ,కాతొం | తధీంగి | ,కాతొం | -
తధీంగిణతొం | తధీంగిణతొం | తధీంగిణతొం | - తధీం |
 గిణ | ,తొం - త | ధీంగి | ,కా | తొం - తధీం | ,గి | గాతొం || త

9 :- ; ; - త; | ,దీం, | ,గి;గి, | ,కా, | ,తొం; | , - త,దీం, | ,గి;కా, |
,తొం, - త;దిం | ,గి;కా | ,తొం, - త,దిం | ,గి | గాతొం - త, |
దీంగిణతొం - త | ,దీంగిణతొం | - త,దిం | ,గి | గాతొం |
 త,దిం | ,గి | గాతొం | త,దిం | ,గి | గాతొం || త

36. సూ త్ర ము 9 $\frac{3}{4}$

వి :- ఈసూత్రముచే 5 కా. ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 9\frac{3}{4} = 39$	1 - ,	10
5	$5 \times 9\frac{3}{4} = 48\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4}$ - , ; ; ; ; ;	13
6	$6 \times 9\frac{3}{4} = 58\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$ - ; ; ;	15
7	$7 \times 9\frac{3}{4} = 68\frac{1}{2}$	$3\frac{3}{4}$ - ; ; ; ; ; ; ;	18
8	$8 \times 9\frac{3}{4} = 78$	2 - ;	20
9	$9 \times 9\frac{3}{4} = 87\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4}$ - ;	22

ఉ దా :-

5 కా. ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | - కిటతక | త; , | కిటతక | త; , | కిటతక | - |
కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- ; ; ; ; ; - తదిగి | గాతొం - తదిగిగాతొం - తదిగిగాతొం - త | దిగిగాతొం |
త; , | , - తదిగి | గాతొం - త , | ; , - త | దిగిగాతొం | -
 తదిగి | గాతొం - త | దిగిగా | తొం - తది | గిగాతొం || త

6 :- ; ; ; - తద్దీంగిగాతొం - తద్దీంగి | గాతొం - తద్దీంగిగాతొం - తద్దీం | , గిగాతొం |
త; , | ; - తద్దీం | , గిగాతొం | త; , | ; - తద్దీం | , గిగాతొం | -
 తద్దీం | గిగాతొం | తద్దీం | గిగాతొం | తద్దీం | గిగాతొం || త

7 :- ;;;, - త | ,దీంగిణతొం - తద్దీంగిణతొం - త,దిం | , గణతొం - త,దిం |

, గణతొం | త, | , - త | ,దీంగి | గణతొం - త, | ; |

, - త,దిం | , గణతొం | - త,దిం | , గణ | తొం - త, | దీంగి |

ణతొం - త | ,దీం | గణతొం || త

8 :- ;- తద్దీంగిణతొం | తద్దీంగిణతొం - తద్దీంగిణతొం | - తద్దీంగి | ,ణతొం |

త, | ; | తద్దీంగి | ,ణతొం | త, | ; | తద్దీంగి | ,ణతొం | -

తద్దీం | గణ | తొం - త | దీంగి | ,ణ | తొం - తద్దీం | .గీ | గణతొం || త

9 :- , - తద్దీంగిణతొం - తద్దీంగి | గణతొం - తద్దీంగిణతొం - త | ,దీంగి |

,ణతొం | త, | ; | , - త,దిం | ,గణ | , - తొం - త, | ; |

; - త | ,దీంగి | ,ణతొం | - త,దిం | ,గీ | గణతొం | త,దిం |

,గీ | గణతొం | త దిం | ,గీ | గణతొం || త

37. సూ త్ర ము 10

వి :- ఈసూత్రముచే A - ముక్తాయి, త్రికాలము వచ్చును. B - జాతి 3 + 2 + 1, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును. C - జాతి 4 + 3 + 2 + 1 x వచ్చును. D - జాతి 1 కా. 1 సరి, 2 కా. 1 సరి, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 10 = 40$	—	10
5	$5 \times 10 = 50$	2 - ,	13
6	$6 \times 10 = 60$	—	15
7	$7 \times 10 = 70$	2 - ,	18
8	$8 \times 10 = 80$	—	20
9	$9 \times 10 = 90$	2 - ,	23

ఉదా :-

A - ముక్తాయి, త్రికాలము

4 :- కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి; , ట; , త; , క; , - కి,ట, | త,క, |
- కిటతక || త

5 :- ;- తది | గిణతొం - త | దిగిణతొం | తదిగిణ | తొం - త; , ది; , గి; |
;ణ; , తొం; , - త,ది | ,గి,ణ | ,తొం, - త | దిగిణతొం || త

6 :- తధింగి | గణతొం - తధిం | , గిణతొం | తధింగి | గణతొం - త, | ధిం | ;; |
;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ;- త, | ధిం; | గి,ణ, | తొం, - తధిం |
; గిణతొం || త

7 :- ;- త, | దింగిణ | తొం - త,దిం | ,గిణతొం | తద్దీం | గిణతొం - త | ;; |
;దిం | ;; | ;గి | ;ణ | ;తొం | ;- త | ;దిం | ;గి |
;ణ,తొం | , - త,దిం | ,గిణతొం || త

8 :- తధింగి | ,ణతొం | తధింగి | ,ణతొం | తధింగి | ,ణతొం | - త; , ధిం; |
;; | గి; | ;; | ;ణ; | ;; | తొం; , | - త,ధిం; | గి; | ;ణ | ;తొం, |
- తధింగి | ,ణతొం || త

9 :- ;- త, | దింగి | గణతొం - త | ,దింగి | ,ణతొం | తద్దీం | గిణ | తొం - త; , |
;; | ,దిం, | ;; | ,గి, | ;; | ,ణ, | ;; | ,తొం; | , - త; | ,దిం, |
;గి, | ,ణ, | ,తొం, - త | ,దింగి | ,ణతొం || త

B - జాతి 8 + 2 + 1, త్రిశ్ర ముక్తాయి

4 :- కి;ట | ;త, | ,క; | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక | - కిటత | క - కిట | త క - కి |
టతక || త

5 :- ;- త, | ,ది; | సి;ణ | ;తో, | , - త,ది | ,సి;ణ | ,తో, - త | దిసి;ణతో | -
తదిసి | ణతో - త | దిసి;ణ | తో - తది | సి;ణతో || త

6 :- త;ధిం | ;; | ,సి; | ణ;తో | ; - త, | ధీ; | ,సి;ణ, | తో, - తధిం |
| , సి;తో | - తధిం | సి;ణతో | తధిం | సి;తో | తధిం | సి;ణతో || త

7 :- ;- త, | ;; | ధీ; | ;సి, | ,ణ; | తో; - త | ;,దిం | ;,సి | , ణ;తో |
| , - త,దిం | ,సి;తో | - త,దిం | ,సి;ణ | తో - త, | ధీం | సి;తో -
త | ,ధీం | సి;ణతో || త

8 :- త;ధిం | ;; | ,సి, | ;,ణ | ;; | ,తో; | - త,ధిం | ;సి | ;ణ | ;తో, | -
తధీం | ,ణ;తో | - తధిం | సి;ణ | ,తో - త | ధీం | ,ణ |
తో - తధిం | ,సి | ణ;తో || త

9 :- ;- త, | ;; | ధీం; | ,సి | ;; | ణ; | ;తో, | , - త; | ,ధీం, | ,సి, | ,ణ, |
| ,తో, - త | ,ధీం | ,ణ;తో | - త,దిం | ,సి | ణ;తో |
త,దిం | ,సి | ణ;తో | త,దిం | ,సి | ణ;తో || త

C - జాతి 4 + 3 + 2 + 1 గమనము

4 :- కి; | ,ట; | త; | ,క; | - కి;ట | ;త, | ,క; | - కి;ట, | త,క, | కిటతక || త

5 :- ;- త, | ;ది, | ;సి, | ;,ణ, | ;తో, | ;- త, | ,దిం; | సి;ణ | ;తో, |
| , - త,ది | ,సి;ణ | ,తో, - త | దిసి;ణతో || త

6 :- త; | ,ధీం; | ;; | ,సి; | ,ణ; | ,తో; | - త;ధిం | ;; | ,సి, | , ణ;తో | ;-
త, | ధీం; | ,సి;ణ, | తో, - తధిం | ,సి;తో || త

7 :- ;- త, | ;; | ,ధీం | ;; | ,సి, | ,ణ, | ,తో, | ;- త, | ;; | ,ధీం; | ;సి, |
| , ణ; | తో; - త | ;,దిం | ;,సి | ,ణ;తో | , - త,దిం | , సి;తో || త

8 :- త; , ధీం; | ;; | గీ; | ;; | నా; | ;; | తోం; , | - త; ధీం | ;; | , గీ, | ;; | నా | ;; |
 , తోం; | - త, ధీం | ; గీ | ; నా | ; తోం, | - త ధీం గి | , నా తోం || త

9 :- ; - త, | ;; | ; దీం | ;; | ; గీ | ;; | ; నా | ;; | ; తోం, | ; - త, | ;; | దీం; |
 ; గీ | ;; | నా; | ; తోం, | , - త; | , దీం, | , గీ, | , నా , |
 , తోం, - త | , దీం గి | , నా తోం || త

D - బాతి 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 1 సారి, (త్రిశ్ర ముక్తాయి

4 :- కి; , ట; , | త; , | క; , | - కి, ట, | త, క, | - కి ట త | క - కి ట | త క - కి | ట త క || త

5 :- ; - త, | ; ది, | ; గి, | ; నా, | , తోం, | , - త, | ది, గి, | నా, తోం, | - త ది గి |
 నా తోం - త | ది గి నా | తోం - త ది | గి నా తోం || త

6 :- త; , | ధీం; | ;; | గి; , | నా; , | తోం; , | - త, ధీం | ; గి, | నా, తోం, | - త ధీం |
 గి నా తోం | త ధీం | గి నా తోం | త ధీం | గి నా తోం || త

7 :- ; - త, | ;; | , దీం | ;; | ; గి, | ; నా, | ; తోం, | ; - త, | ; దీం | ; గి, | నా, తోం, | -
 త, దిం | , గి నా | తోం - త, | దీం గి | నా తోం - త | , దీం | గి నా తోం || త

8 :- త; , | ధీం; | ;; | గీ; | ;; | నా, | ;; | తోం; , | - త, ధీం | ; గీ | ; నా |
 ; తోం, | - త ధీం | గీ నా | , తోం - త | ధీం గి | , నా | తోం - త ధీం |
 , గీ | నా తోం || త

9 :- ; - త, | ;; | ; దీం | ;; | ; గీ | ;; | ; నా | ;; | ; తోం, | ; - త, | ; దీం | ; గీ |
 ; నా | ; తోం, | - త, దిం | , గీ | నా తోం | త, దిం | , గీ | నా తోం |
 త, దిం | , గీ | నా తోం || త

38. సూత్రము $10\frac{1}{4}$

వి :- ఈసూత్రముచే విన్యాసముక్తాయి, $3+1\frac{1}{2}+\frac{1}{4}$ అక్షరము వంతున త్రిశ్రుతికాలము వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 10\frac{1}{4} = 41$	శ - ॥	11
5	$5 \times 10\frac{1}{4} = 51\frac{1}{2}$	శ - ॥	13
6	$6 \times 10\frac{1}{4} = 61\frac{1}{2}$	2శ - ॥	16
7	$7 \times 10\frac{1}{4} = 71\frac{3}{4}$	శ - ॥	18
8	$8 \times 10\frac{1}{4} = 82$	2 - ॥	21
9	$9 \times 10\frac{1}{4} = 92\frac{1}{4}$	3 - ॥	24

ఉదా :-

విన్యాసముక్తాయి, జాతి $3+1\frac{1}{2}+\frac{1}{4}$ అక్షరము వంతున త్రిశ్రుతికాలము

4 :- ॥ - కి, | ట,త,క, - శ, | ॥, - కి, | ట,త,క, - త, | ॥, - కి, | ట,త,క, -
 కి, | ॥ట, ॥ శ, ॥ క, ॥ - కి, | ట,త,క, | , - కి;ట,త,క; ||త

5 :- ॥ - శ,ది,గి,ణ | ॥తొం, - త, ॥, ॥ - త,ది | ॥గి,ణ,తొం, -
 త | ॥, ॥ - త,ది,గి,ణ | ॥తొం, - త, ॥, ॥ది, ॥గి |
 ॥, ॥, ॥తొం, ॥ ॥ - త,ది,గి | ॥ణ,తొం, | , -
 త,ది,గి,ణ,తొం, || త

6 :- :: - త్త, ధం | :: గి, లా, తోం | , - త్త; | :: - త్త, ధం | :: గి, లా, తోం | , -
 త్త::; | ::; - త్త, ధం | :: గి, లా, తోం | , - త్త::; ధం | ::; | :: గి; |
 , లా::; తోం | ::; - త్త; | ధం, గి, | , లా; తోం; - త్త, , ధం; గి; లా; తోం; || త్త

[illegible]

8 :- ; - త, ధిం | ; గీ, ణా | ; అం, - త; , ; , - త, ధిం | , గీ, ణా | , అం, -
త; , ; ; | ; - త, ధిం | , గీ, ణా | , అం, - త; , ధిం; , ; గీ | ; ;
; ణా; , ; , అం, | , - త, ధిం | ; , గీ | ; ; ణా; , అం, -
త, ధిం; , గీ, ణా; అం; || త

[illegible]

39. సూత్రము $10\frac{1}{2}$

వి :- చాతి $4+3+2+1+\frac{1}{2}$ అక్షరమువంతున గనునముగ తగ్గింపు వచ్చును.

చాతి	అక్షర సంఖ్య	బ్రౌసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 10\frac{1}{2} = 42$	2 - ;	11
5	$5 \times 10\frac{1}{2} = 52\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2} - ; ;$	14
6	$6 \times 10\frac{1}{2} = 63$	1 - ,	16
7	$7 \times 10\frac{1}{2} = 73\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2} - ; ,$	19
8	$8 \times 10\frac{1}{2} = 84$	_____	21
9	$9 \times 10\frac{1}{2} = 94\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - ; ,$	24

ఉదా :-

చాతి $4+3+2+1+\frac{1}{2}$ తగ్గింపు

4.

3

2.

1.

4 :- , - కి, | ,ట, | ,త, | ,క, | , - కి, | ,బ, | త,క | , - కి, | ట,త, | క, - కిట |
తక - కిటతక || త

5 :- , ; , - త | , ; ,ది | , ; ,గి | , ; ,ణ | , ; ,తొం | , ; , - త | , ; ,ది ; | , ; ,గి, |
| ,ణ, ; ,తొం | , ; , - త, | ,ది ; గి ; | ,ణ, ; ,తొం, | , - త,ది,గి,ణ | ,తొం, -
తదిగిణతొం || త

6 :- , - త, | ,ధిం, | , , | ,గి ; | ,ణ ; | ,తొం ; | , - త, | ధిం ; | ,గి, | ,ణ ; | తొం, -
త | ,ధిం, | ,గి,ణ | ,తొం, - త | ధింగిణ | తొం - తధింగిణతొం || త

7 :- , ; , - త ; | , ; ,దిం, | , ; ,గి ; | , ; ,ణ ; | , ; ,తొం ; | , ; , - త ; |
| , ; ,దిం, | , ; ,గి, | , ; ,ణ ; | ,తొం, - త | , ; ,దిం | , ; ,గి | , ; ,ణ,
తొం | , ; , - త ; ,దిం | , ; ,ణ,తొం | , - తధింగిణతొం || త

41. సూత్రము 11

వి :- ఈసూత్రముచే A - త్రిశాలము, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును. B - 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 2 సార్లు, 3 కా. 3 సార్లు వచ్చును. C - 2 కా.ముక్తాయి, 3 కా.ముక్తాయి, త్రి. పై. ముక్తాయి వచ్చును. D - విన్యాస ముక్తాయి. $3+2+1 \times$ వచ్చును.

పాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 11 = 44$	—	11
5	$5 \times 11 = 55$	1 - .	14
6	$6 \times 11 = 66$	2 - ;	17
7	$7 \times 11 = 77$	3 - ;,	20
8	$8 \times 11 = 88$	—	22
9	$9 \times 11 = 99$	1 - .	25

ఉదా :-

B - జాతి 1 కా. సారి. 2 కా. 2 సార్లు 3 కా. 3 సార్లు

4 :- కి ట, , త, క. - కిట, | శక, | - కిట, | త.క, | -

కిటశక | కిటతక | కిటతక || త

5 :- .- త. | ,ది. | సి. గా. త్రిం. | .-త.ది | సిగా, | త్రిం, - త | .ది,సి |

.గా.త్రిం | , - తదిసి | గాత్రిం - తది | సిగాత్రిం - త | దిసిగాత్రిం || త

6 :- - శ ద్ధిం | .. | సి. గా. త్రిం, | -శ ద్ధిం. | సి,గా, | త్రిం, -త, |

ద్ధిం. | సి,గా. త్రిం - శద్ధం | సిగాత్రిం తద్ధిం | గాత్రిం - తద్ధిం |

,సిగాత్రిం | త

పదా :-

4 - 5 కా. ముక్తాయ, జాతి 4+3+2+1+ $\frac{1}{2}$ X గమనము

4 :- ,, - కిలతక కిలశక - కిలశక - కి ; బ , శ, క, - కి , బ, |

త, క , - కి, బ, త క - కిలతక || త

5 :- ,,, ,,, - శ , దిగితాంతం - తదగితాంతం - తదగితాంతం - శ , ,,,ది |

,,,గి | ,,,ణ , ,,,తం ,,, - శ ,,,ది ,,,గి , ,,,ణ,,తం ,,, -

త, ' ,ది,,గి, , ,ణ,,తం, , - త,ది,,గి,, , ,ం, - తదగితాంతం || త

6 :- , - తదగితాంతం - తదగితాంతం తదం , ,గితాంతం - త,, , ,దీం , ,,, |

,గి,,, | ,ణ,,, | ,తం,,, , - త,, , ,దీం,, | ,గి, ,ణ,, శం,,, -

త, | ,దీం,, | ,గి,,ణ, | తం,, - త, ,దీం,,గి,, శం,, - తదగితాంతం || త

7 :- ,, - తదగితాంతం - శ,,ం | గితాంతం - తదగితాంతం - శ, ,,, ,,,దీం, |

,,, | ,,,గి, | ,,,ణ, | , , తం,, ,,, - త, ,,, ,,,దీం,, ,,,గి, |

,,ణ,, | ,తం,, - శ | ,,,ది | ,,,గి | ,,,ణ,,తం ,,, - త,,దీం |

,,గి,ణ,,తం | , - తదగితాంతం || త

8 :- , - తదగితాంతం | తదగితాంతం - తదగితాంతం - త,, , ,దీం , , , | గి ; |

,, | ,ణ, | , , తం,, , - త,దీం | , , ,గి, | ,ణ, | , , శం,, | -

త,దీం | ,గి | ,ణ | ,శం,, | - తదగి | ,ణ,,తం | - తదగితాంతం || త

9 :- . . - తద్దీంగి , నా.అం - తద్దీం గం - త.ది . గీ.నా.అం - త, |
. గీం , , , గీ, , , నా. , , , అం, | , -
త . , , దిం : , , గీ , , , నా | , , , అం; | , - త; , |
. గీం , , గీ , , నా , , అం, - త; | దీం.గీ , , నా.అం, -
త , గీం.గీ.నా.అం || త

B. జాతి 2, 3, 4, 5 కాలములలో ముక్కలు 4

[illegible][illegible]

6 :- , - త,,ద్దిం. | ;,,గి; | ,,,కా,,తొం. | , - త,,ద్దీ,, | ;,,గి; | ,,,కా,,తొం. | , - త,,ద్దిం,
 ,,,గి, | ,,,కా,,తొం. | , - త,,ద్దీం,గి | ,,,కా,,తొం. - త,,ద్దిం | ;,,గి,,కా,,తొం | , -
 త,,ద్దీ,,గి | ,,,కా,,తొం. - శద్దీం | గి,,కా,,తొం - తద్దీ-గి,,కా | తొం - తద్దీం
 గ,,తొం - తద్దీం | ,గి,,కా,,తొం - తద్దీం,గి,,కా,,తొం - తద్దీం,గి,,కా,,తొం || త

7 :- ,,,- త,,,,, |,,,దీం,,,,, |,,,గి,,,,,ణ; |,,,తొం,,,,, - త; |,,,దీం,,,,,
,,,గి; |,,,ణ,,,,,తొం, |,,,- త,,,,, |,,,దీం,,,,, |,,,గి,,,,,ణ; |

;;,తొం;,, - త, ;,దీం;,,గి, ;,ణా;తొం, - త;,, | ,దీం;,,గి;,,ణా, |
,తొం;,, - త;,,దీం, | ,,,గి;,,ణా;తొం, | , - త,,దీం;గి,ణా,తొం, - త
;,దీం;గి,ణా,తొం, - త; | ,దీం;గి,ణా,తొం, - తద్దీం గి,ణా-తద్దీంగి,ణా,తొం
తద్దీంగి,ణా,తొం || త

8 :- , - త,, | ధీం,, | గీ,, | నా,, | తొం,, - త,, | ధేం,, | గీ,, | నా,, |
తొం,, - త,, | ధీం,, | గీ,, | నా,, | తొం,, - త, ధీం | గీ, నా | తొం, -
త, ధీం | గీ, నా | తొం, - త, ధీం | గీ, నా | తొం, - త ధీం గీ | , నా తొం -
త ధీం గీ | , నా తొం - త ధీం గీ | , నా తొం - త ధీం గీ నా తొం | త ధీం
గీ నా తొం - త ధీం గీ నా తొం || త

9 :- :::: - త, :::: దీం, :::: గీ, :::: నా, :::: తో, :::: - త, ::::
 :::: దీం, :::: :::: గీ, :::: నా, :::: తో, :::: - త, :::: దీం, ::::
 :::: గీ, :::: నా, :::: తో, :::: - త, :::: దీం, :::: గీ, :::: నా, ::::
 :::: తో, :::: - త, :::: దీం, :::: గీ, :::: నా, :::: తో, :::: దీం, :::: గీ, :::: నా, ::::
 తో, :::: - త, :::: దీం, :::: గీ, :::: నా, :::: తో, :::: - త, :::: దీం, ::::
 గీ, :::: తో, :::: - తదీం గీ నా తో - త, :::: దీం గీ నా తో - తదీం గీ నా తో ॥ త

43. సూత్రము 11½

వి :- ఈసూత్రముచే A - ముక్తాయి, త్రికాలము, 4కా. ముక్తాయవచ్చును.

B - జాతి 3+2+1 అక్షరమువంతున కావుగను, 2కా.1సారి, 3కా.2సార్లు, 4కా. 3సార్లు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 11\frac{1}{2} = 46$	2 - ;	12
5	$5 \times 11\frac{1}{2} = 57\frac{1}{2}$	2½ - ;;;	15
6	$6 \times 11\frac{1}{2} = 69$	3 - .,	18
7	$7 \times 11\frac{1}{2} = 80\frac{1}{2}$	3½ - ;;;.	21
8	$8 \times 11\frac{1}{2} = 92$	— —	23
9	$9 \times 11\frac{1}{2} = 103\frac{1}{2}$	½ - ,	26

ఉదా :-

A - ముక్తాయి, త్రికాలము, 4కా. ముక్తాయి

4 :- .- కిబ | తక - కిబ | తక - కిబ | తక - కి, | బ, | ;త, | ;క, | :- కి, |
బ,త, | క, - కిబ తక - కిబతక | కిబతక - కిబతక || త

5 :- ,,, - త,ది | ,గి,ణ,తోం.-త | ,ది,గి,ణ,తోం | ,-త,ది,గి,ణ | ,తోం, -
త,;గి,ది; | ,గి; | ,ణ; | ;, తోం; | ;-త,ది | ;గి; ,ణ;తోం; -
త | ,ది,గి,ణ,తోం | ,-తదిగిణతోం - తది | గిణతోం -తదిగిణతోం | త

6 :- ., - త | ధీగిణ | తోం - తధీ | గిణతోం - త | ధీగిణ | తోం - త; |
 ,ధీం, | , , | ,గి, | ,ణ; | ,తోం; | ,-త,ధిం | ;గి | ,ణ,తోం | , -
తధీం | గిణతోం - తధిం | ,గిణతోం - తధీంగి | గిణతోం-తధీంగిణతోం | త

7 :- $;;;$ - త | $;;;$ | $;;$ దీం $;;$ | $;;;$ గి | $;;$ ణా | $;;$ తొం $;;$ | , - త $;;$ | $;;$ దీం $;;$ |
 $;;$ గి $;;$ ణా | $;;$ తొం $;;$ - త $;;$ | $;;$ దీం $;;$ గి $;;$ | $;;$ తొం $;;$ - త $;;$ | $;;$ దీం $;;$ |
 $;;$ గి $;;$ ణా | $;;$ తొం $;;$ - త | $;;$ దీం $;;$ గి | $;;$ ణాతొం $;;$ - త $;;$ | $;;$ దీం $;;$ గి $;;$ ణా $;;$ తొం $;;$ -
తద్దీంగి | తొం - తద్దీంగి | తొం - తద్దీంగి || త

8 :- త $;;$ ధిం | $;;$ | $;;$ గి $;;$ | $;;$ ణా | $;;$ | $;;$ తొం $;;$ | - త $;;$ ధిం | $;;$ గి $;;$ | $;;$ ణా | $;;$ తొం $;;$ | -
తద్ధింగి | తొం - త $;;$ ధిం | $;;$ గి $;;$ | $;;$ ణా | $;;$ తొం $;;$ | - తద్ధింగి | తొం |
తద్ధింగి | తొం - తద్ధింగితొం | తద్ధింగితొం | తద్ధింగితొం || త

9 :- , - త $;;$ | $;;$ దీం $;;$ | $;;;$ | $;;$ గి $;;$ | $;;$ ణా | $;;$ | $;;$ తొం $;;$ - త | $;;$ దీం $;;$ |
 $;;$ గి | $;;$ ణా | $;;$ తొం | $;;$ - త $;;$ దీం $;;$ | $;;$ గి $;;$ | $;;$ తొం $;;$ - త $;;$ | $;;$ దీం $;;$ |
 $;;$ గి $;;$ | $;;$ ణా | $;;$ తొం $;;$ | , - త $;;$ దీం $;;$ | $;;$ గి $;;$ | $;;$ తొం $;;$ - త $;;$ దీం $;;$ |
 $;;$ గి $;;$ | $;;$ తొం $;;$ - త $;;$ దీం $;;$ | $;;$ గితొం $;;$ - త $;;$ | $;;$ దీంగితొం $;;$ -
త | $;;$ దీంగితొం || త

44. సూత్రము 11³

వి :- ఈసూత్రముచే 6 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్ర ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రాసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 11\frac{3}{4} = 47$	1 - ,	12,
5	$5 \times 11\frac{3}{4} = 58\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{2}$ - $;;$,	15
6	$6 \times 11\frac{3}{4} = 70\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$ - $;;$,	18,
7	$7 \times 11\frac{3}{4} = 82\frac{1}{4}$	$1\frac{3}{4}$ - $;;;$,	21,
8	$8 \times 11\frac{3}{4} = 94$	2 - ,	24
9	$9 \times 11\frac{3}{4} = 105\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{2}$ - $;;;$,	27

ఉదా :-

6 కా. ముక్తాయి, తిక్కలము త్రిశముక్తాయి

4 :- , - కిటశక - కిటశక - కిటశక - కి; బ; త; , క; - కి, బ; , త, క, -
కిటశక - కిటశక - కిటశక - కి; బతక || త

5 :- , - తదిగితోం - తదిగితోం - త | దిగితోం - త, | . ది, . గి | , గ; |
తోం | - త, ది | , గి, గ | తోం - త | దిగితోం - తదిగితోం -
త | దిగితోం - తదిగితోం || త

6 :- , - తద్గితోం - తద్గి తోం - తద్గితోం - త , | ; గం | ; , |
గి | , గ, | తోం . , - త | గి; , గ, | తోం - తద్గి | , గితోం | -
తద్గి | గితోం - తద్గి | గితోం | తద్గి | గితోం || త

7 :- , ; - తద్గితోం - త, | దిగితోం - తద్గితోం - త | ; , ; దం | ; , |
గి | , గ, | తోం | ; , - త | ; , ; గి | , గ, తోం - త, ది | , గితోం | -
త, ది | , గితోం - త, | దిగితోం - త | , ది | , గితోం || త

8 :- , - తద్గితోం | తద్గితోం - తద్గితోం | - త, | గి; , | ; , |
గి; , | , గ, | , తోం, | - తద్గి | , గి, గ, తోం, | తద్గి | , గితోం | -
తద్గి | గి | తోం - త | గి | , గ, తోం - తద్గి | , గితోం || త

9 :- , ; , - తద్గితోం | తద్గితోం - తద్గితోం | - త, | ; , ;

దీం, | ; , | , గి, | ; , గ, | , తోం, | - త, | , ది, | , గి, |
గ, | తోం, - త, | , గి | , గితోం | - త, ది | , గి, గితోం |
త, ది | , గి | గితోం | త, ది | , గి | గితోం || త

45. సూత్రము 12

వి :- ఈసూత్రముచే A - త్రికాలము, విన్యాసముక్తాయి వచ్చును. B - జాతి 5+4+3 అక్షరము వంతున కాపుగ వచ్చును. C - చతురశ్రముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును. D - 3+3+1, త్రిశ్రముక్తాయి, త్రిశ్ర పైకాలముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 12 = 48$	—	12
5	$5 \times 12 = 60$	—	15
6	$6 \times 12 = 72$	—	18
7	$7 \times 12 = 84$	—	21
8	$8 \times 12 = 96$	—	24
9	$9 \times 12 = 108$	—	27

ఉదా :-

A - త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి

4 :- కి, | ట, | త, | క, | - కి, ట, | త, క, | - కిటతక | - కిటతక | త, |
కిటతక : త, | కిటతక || త

5 :- త, | ది, | గి, | ణ, | తొం, | - త, ది, | గి, ణ, | తొం, - తది | గిణతొం -
తదిగిణతొం | త, | , - తదిగి | ణతొం - త, | , త | దిగిణతొం || త

6 :- త, | ధిం, | , | గి, | ణ, | తొం, | - త, ధిం, | గి, | ణ, తొం, | - తధింగి |
ణతొం - తధిం | , గిణతొం | త, | , - తధిం, | గిణతొం | త, | , - తధిం |
గిణతొం || త

7 :- త; , | ; ; | దీం; | ; ; | గి; , | గా; , | తొం; , | - త; , | దీం; | గి, గా, | తొం; , -
త, | దీంగిగా | తొం - త, దిం | . గిగాతొం | - త; , | ; , - త | , దీంగి |
గాతొం - త, | ; , | , - త, దిం | , గిగాతొం || త

8 :- త; , | ధీం; | , , | గీ; | ; ; | గా, | ; ; | తొం; , | - త, ధీం; | గీ; | గా; | తొం; , -
త, ధీం | , గాతొం | - త, ధీం | , గాతొం | త, , | ; , | - త, ధీం |
గాతొం | త; , | ; , | - త, ధీం | , గాతొం || త

9 :- త; , | ; , | దీం; | ; ; | గీ; | ; ; | గా; | ; ; | తొం; , | - త; , | దీం; | గీ; |
గా; | తొం; , - త, | దీంగి | గాతొం - త | , దీంగి | , గాతొం | త; , |
; ; | , - త, దిం | , గిగా , తొం - త, | ; ; | , త, | , దీంగి | , గాతొం || త

B - జాతి 5+4-3 అక్షరము పంతున కాపుగ

4 :- కి; , | బ; , | త; , | ; , | క; | ; ; | - కి; , | బ; , | త; , | ; , | - కి; బ; , త, | , క; || త

5 :- త; , | ది; , | గి; , | ; , | గా; , | ; ; | తొం; , | , - త; , | ది; , | గి; , | గా; , | తొం; ,
; - త; | ది, గి | గా | , తొం; || త

6 :- త; , | ధీం; , | ; , | ; , | గి; , | గా; , | తొం; , | ; - త, | , ధీం; , | ; , | గి; , | గా; ,
; తొం; , | ; - త, | , ధీం; , | ; , | గి; , | గా; , | తొం; || త

7 :- త; , | ; ; | ; దీం; | ; ; | ; ; | గి; , | గా; , | తొం; , | ; , - త | ; ; | , దిం; | ; ; |
; గి | ; ; | గా | , తొం; | ; , - త | ; , | , దీం; , | ; , | గా; , | తొం; || త

8 :- త; , | ధీం; , | ; ; | ; , | గి; , | ; ; | గా; , | ; ; | తొం; , | ; ; | - త, , | ధీం; ,
; ; | గీ; | ; ; | గా; | ; ; | తొం; , | - త; ధీం; , | , గి; , | ; ; | తొం; , త

9 :- త; , | ; ; | ; దీం; | ; ; | ; ; | గి; , | ; ; | గా; , | ; ; | తొం; , | , - త; , | ; ; |
; దీం; , | ; ; | , గి; , | ; ; | గా; , | ; ; | తొం; , | , - త; , | ; , దిం; | ; ; | , గి; ,
; , గా; , | ; , | తొం; || త

D - 3+2+1, త్రిశ్రముక్తాయ, త్రిశ్ర పైకాలముక్తాయ

4 :- కి;ట | ;శ; | ,క; | - కి;ట, | త,క, | - కిటతక | - కిటత | క - కిట |
తక - కి | టతక | - కిటతక - కిట | తక - కిటతక || త

5 :- శ;ది | ;గి, | ,ణ; | తొం; - త | ,ది,గి | ,ణ,తొం | , - తదిగి | ణతొం -
త,ది | ,గి,ణ,తొం | , - త,ది,గి | ,ణ,తొం, - త | ,ది,గి,ణ | ,తొం, -
తదిగి | ణతొం - తగిణ | తొం - తదిగిణతొం || త

6 :- త;ధిం | ; | ,గి; | ణ;తొం | ; - శ, | ధీం; | గి,ణ, | తొం, - తధిం |
గిణతొం | - తధీం | గిణతొం | తధీం | గిణతొం | తధీం | గిణతొం | -
శధీంగిణతొం | శధీంగిణతొం | శధీంగిణతొం || త

7 :- త; | ;దీం | ; | ,గి; | ణ;తొం, | , - త, | ,దీం, | ,గి,ణ, | తొం, - త | ,దీంగి |
ణతొం - త; | ,గి;గి | ,ణ,తొం, - త | ;దీ, | ,గి,ణ,తొం | , -
త;దిం | ;గి,ణ | ,తొం, - త,దిం | ,గిణతొం - త, | దీంగిణతొం - త |
దీంగిణతొం || త

8 :- త;ధం | ; | ,గి, | ;ణ; | ; | ,తొం; | - త;ధీం | ;గి | ;ణా | ;తొం, | -
శధీంగి | ,ణాతొం | - తధీం | గిణ | ,తొం - త | ధీంగి | ,ణా | తొం -
తధం | , గి | ,ణాతొం | - తధీంగి | ,తొం - శధీంగి | ,ణాతొం -
శధం | ,గి,ణాతొం || త

9 :- త; | ;దీం | ; | ,గి; | ;ణా; | ; | తొం; - త | ;దిం | ;గి | ;ణ; | ;తొం | , -
త,దిం | ,గిణ | ,తొం - త; | ,దీం | గి | ;ణా, | ,తొం, - త; | ,దీ;గి |
;ణా, | ,తొం, - త; | దీంగి | ;ణా, | తొం, - త,దిం | ,గిణాతొం |
శధీ గి | ,ణాతొం - త,దిం | ,గిణాతొం || త

46. సూత్రము $12\frac{1}{4}$

వి :- ఈసూత్రముచే A - 5 కాలంజాతి ఏకవారము, జాతి $4+3+2+1$ అక్షరము వంతున కాపుగను, త్రిశ్రం, త్రిశ్రపైకాలము వచ్చును. B - జాతి $7+3\frac{1}{2}+1\frac{1}{2}$ అక్షరము వంతున కాపుగ నిశ్రక్తికాలము వచ్చును.

జాతి	అక్షరసంఖ్య	త్రపై అక్షరములు	త్రయలు
4	$4 \times 12\frac{1}{4} = 49$	3 - ::::	13
5	$5 \times 12\frac{1}{4} = 61\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ::::	16
6	$6 \times 12\frac{1}{4} = 73\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ::::	19
7	$7 \times 12\frac{1}{4} = 85\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{2}$ - ::::	22
8	$8 \times 12\frac{1}{4} = 98$	2 - ::::	25
9	$9 \times 12\frac{1}{4} = 110\frac{1}{4}$	1 $\frac{3}{4}$ - ::::	28

ఉదా :-

A - 5 కాలం జాతి ఏకవారము, జాతి $4+3+2+1$ కాపుగను, త్రి, త్రి పైకాలము

4 :- ::, - కిటతక | కి, | ట, | త, | క, | - కిట | త, | , క, | - కిట, |
 త, క, | - కిటతక | - కిటత | క - కిటతక || త

5 :- ::::, - తదిగిణతొం | - త, | ది, | గి, | గ, | తొం, | - తది | గి, |
 , గ, | తొం, - త | , ది, గి | , గ, తొం | , - తదిగి | గతొం -
 త, ది | , గి, గ, తొం | , - తదిగిణతొం || త

6 :- ::, - తద్గిగిణతొం | - త, | ద్గి, | :: | గి, | గ, | తొం, | - తద్గి |
 :: | , గి, | గ, తొం | :- త, | ద్గి, | గి, గ, | తొం, - తద్గి | , గిణతొం |
 - తద్గి | గిణతొం | - తద్గి గిణతొం || త

7 :- ::: - శద్ధిం గీతాం - త; | :: | దీం; | :: | గీ; | లా; | తాం; | - త; |

దీ | :: | గీ; లా | , తాం, ' , - త; | , దీం, | , గీ, లా | , తాం, - త |

, దింగి | లాతాం - త, | , దీంగి | , లా, తాం, - త | , శీం గీతాం || త

8 :- , - శద్ధిం గీతాం - త; | , దీం; | :: | గీ; | :: | లా; | :: | తాం; | - త; దీం |

:: | , గీ, | :: | లా | :: | , తాం; | - త, దీం | ; గీ | ; లా | ; తాం, | - తద్దీ గి |

, లాతాం | - తద్దీం | గీలా | , తాం - తద్దీం | , గీతాం || త

9 :- ::: - శద్ధిం గీతాం - త; | :: | దీం; | :: | గీ; | :: | లా; | :: | తాం; | -

త; | , దిం | :: | గీ; | ; లా | :: | తాం; - త | , దిం | ; గీ | ; లా |

; తాం | , - త, దిం | , గీలా | , తాం - త; | , దీంగి | ; లా, | , తాం, -

త, దిం | , గీతాం || త

B - జాతి 7 + $1\frac{1}{2}$ + $1\frac{1}{2}$ X ముక్త త్రికాలము

4 :- ::: - గీ, | :::: | :::ల; | :::: | ; శ; | :::: | ; ల; | ::: - గీ, | :::ల; |

; శ; | ; త; | ; - గీ; ల; | ; త; ; శ; || త

5 :- ::::: - శ; | ::::: | :::::ల; | :::::ల; | ; ::::: | :::::ల; | :::::ల; |

:::::తాం; | ::::: | ::: - శ; | :::దీ; | ; గీ; |

, లా; :::తాం | ::::: - త; | :::దీ; గీ; | ; లా; :::తాం; || త

6 :- ::: - శ; | :::: | ; దీ; | :::: | :::: | ; గీ | :::: | ; లా; | :::: |

; తాం; | :::: | , - త; | దీ; | ; గీ, | ; లా; | ; తాం; | ,

శ; దీ, | ; ::: గీ; | ; లా; తాం; || త

7 :- ము - త్తమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ |
 ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ -
 త్తమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ -
 త్తమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ || త

8 :- ము - త్తమ్ | ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ |
 ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ |
 ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ || త

9 :- ము - త్తమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ |
 ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ |
 ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ |
 ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ |
 ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ | ముమ్ముమ్ || త

47. సూత్రము 12¹/₂

వి :- ఈసూత్రముచే త్రికాలము, 4 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	క్రమ అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 12\frac{1}{2} = 50$	2 - ;	13
5	$5 \times 12\frac{1}{2} = 62\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - ;$	16
6	$6 \times 12\frac{1}{2} = 75$	1 - .	19
7	$7 \times 12\frac{1}{2} = 87\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2} - .$	22
8	$8 \times 12\frac{1}{2} = 100$	—	25
9	$9 \times 12\frac{1}{2} = 112\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4} - ;$	29

ఉదా :-

త్రికాలము, 4కా. ముక్తాయ, త్రిశముక్తాయ

4 :- :- కి, | ;ట, | ;త, | ;క, | :- కి, | ట,త, | క, - కిట | తక -

కిటతక | కిటతక - కిటతక | - కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- :- త::: | :::ది::: | :::గి::: | :::ణ::: | :::తొ::: | ::: - త:::ది | :::గి:::ణ | :::తొ::: -

త | ది,గి,ణ,తొం | , - తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం | -తదిగి | గిణతొం - త | దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- :- త; | ,ధీం, | ::: | ,గి; | ,ణ, | ,తొం; | , - త,ధిం | ,గి | ,ణ,తొం | , -

తధీం | గిణతొం - తధిం | ,గిణతొం - తధీంగి | గిణతొం - తధీంగిణతొం | -తధీం | గిణతొం | తధీం | గిణతొం | తధీం | గిణతొం || త

7 :- :- త::: | ::: | ,దీం::: | ::: | ,గి::: | ,ణ::: | ,తొం::: | , - త:::, | ,దీం

::: | ,గి:::ణ | ,తొం::: - త, | ,దీం;గి:::ణ | ,తొం::: - తద్దీంగి | గిణతొం -తద్దీంగిణ | తొం - తద్దీంగిణతొం | - త,దిం | ,గిణ | తొం - త, | దీంగి |గిణతొం - త | ,దీం | గిణతొం || త

8 :- త,, | ధీం; | ,, | గీ, | ::: | గా; | ,, | తొం,, | - త,ధీం | ,గీ | ;ణా | ,తొం, | -

తధీంగి | ,ణాతొం | - తధీంగీణాతొం | తధీంగీణాతొం | తధీంగీణాతొం | -తధీం | గీణా | ,తొం - త | ధీంగి | ,ణా | తొం - తధిం | ,గీ | గాతొం || త

9 :- :::, - త | ::: | :::,దిం | :::, | :::,గి | :::, | :::,ణ | :::, | :::,తొం | :::-

త | :::,దిం | :::,గి | :::,ణ | :::,తొం | ::: - త,,దిం | ,గీ,ణా | ,తొం, -త,దిం | ,గీణాతొం - త, | దీంగీణాతొం - త | ,దీంగీణాతొం | -త,దిం | ,గీ | గాతొం | త,దిం | ,గీ | గాతొం | త,దిం | ,గీ | గాతొం | త

48. సూత్రము 12³

వి :- ఈసూత్రముచే త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయీ, రీకా. ముక్తాయీవచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తొసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 12\frac{3}{4} = 51$	1 - ,	13
5	$5 \times 12\frac{3}{4} = 63\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$ - ,	16
6	$6 \times 12\frac{3}{4} = 76\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$ - ::::	20
7	$7 \times 12\frac{3}{4} = 89\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{2}$ - :::::	23
8	$8 \times 12\frac{3}{4} = 102$	2 - ::	26
9	$9 \times 12\frac{3}{4} = 114\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{4}$ - ::::	29

ఉదా :-

త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయీ, రీకా. ముక్తాయీ

4 :- , - కి; | ,ట; | ,త; | ,క; | , - కి,ట | ,త,క | , - కిటత | క - కిటత | క -
త; | , - కిటత | క - త; | , - కిటత | క - కిటతక - కిటతక - కిటతక || త

5 :- , - త; ::::: | ,ది; ::::: | ,గి; ::::: | ,ణ; ::::: | ,తొం; ::::: | , - త; ::::: ది
::: | ,గి; ::::: | ,తొం; ::::: - త,ది; | ,గి; ::::: | ,తొం; - త; | ,ది; గి
::: | ,ణ; తొం; | , - త; ::::: | ::: - త; ది; గి | ,ణ; తొం; - త; ::: | ::::: -
తి, | ,గి; గి; ::: తొం; | , - తదిగితొం - తదిగితొం - తదిగితొం || త

6 :- ::: - త | ::::: దిం | ::::: | ::::: గి | ::::: గా | ::::: తొం | ::::: - త | ::: దిం; |
::: గి; గా | ,తొం; - త | ,దిం; గి,ణ | ,తొం, - త,ది, | ,గి,ణ,తొం, - త |
::: | ::: - త,దిం; | ,గి,ణ,తొం, - త | ::::: | , - త,దిం; | ,గి,ణ,తొం, -
తదిం | ,గి,ణ,తొం - తదిం గి,ణ,తొం - తదిం గి,ణ,తొం || త

[illegible][illegible]

49. సూ త్ర ము 13

వి :- ఈసూత్రముచే A - త్రికాలము, 3+2+1 అక్షరము వంతున కావుగ వచ్చును. B - 1 కా. 1సారి, 2 కా. 2సార్లు, 3 కా. 3సార్లు, త్రి శ, త్రిశపై కాలమువచ్చును. C-3+2+1, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశపై కాల ముక్తాయి వచ్చును. D - ముక్తాయి, 4+3+2+1 అక్షరమువంతున కావుగ వచ్చును.

కాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసె అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 13 = 52$	_____	13
5	$5 \times 13 = 65$	3 - ,,	17
6	$6 \times 13 = 78$	2 - ;	20
7	$7 \times 13 = 91$	1 - ,	23
8	$8 \times 13 = 104$	_____	26
9	$9 \times 13 = 117$	3 - ,,	30

ఉదా :-

A - త్రికాలము, జాతి 3+2+1 X గమనము

4 :- కి,, | ట;,, | త;,, | క,, | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక | - కి;ట |;త, |,క; |
- కి,ట, | త,క, | కిటతక || త

5 :- ;, - త | ;,ది | ;,గి | ;,ణ | ;,తొం | ;, - త |,ది,గి |,ణ,తొం |,-తదిగి |
ణతొం - త, |,ది; | గి;ణ | ;తొం, |, - త,ది |,గి,ణ |,తొం, - త |
దిగిణతొం || త

6 :- ;- త, |;ధీం | ;, |;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ;- త, | ధీం; | గి,ణ, | తొం, -
తధిం |,గిణతొం | - త;ధిం | ;, |,గి; | గణ;తొం | ; - త, | ధీం; |
గి,ణ, | తొం, - తధిం |,గిణతొం || త

7 :- , - త; | ;; | , దీం, | ;; | , గి; | , ణ; | , తొం; | , - త; | , దీం, | , గి, ణ | , తొం, - త | , దీంగి | ణతొం - త, | ;; | దీం; | , గి, | , ణ; | తొం; - త | ;, దిం | ;, గి | , ణ, తొం | , - త, దిం | , గి, ణతొం || త

8 :- త; , | దీం; | ;; | , గి; | ;; | ణ; | ;; | తొం; , | - త, దీం; | , గి; | ణ; | తొం, | - త, దీం | , ణ, తొం | - త; దిం | ;; | , గి, | ;, ణ | ;; | , తొం; | - త, దీం | ;, గి | ;, ణ | , తొం, | - త, దీం | , ణ, తొం || త

9 :- ; , - త | ;; | , దిం | , , | ;, గి | , ; | ;, ణ | ;; | , తొం | ; , - త | ;, దిం | , గి | ;, ణ | , తొం | , - త, దిం | , గి, ణ | , తొం - త, | ; | దీం; | , గి | ;; | , ణ; | , తొం, | , - త, | , దీం, | , గి, | , ణ; | , తొం, - త | , దీంగి | , ణ, తొం || త

50. సూత్రము $13\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 2 కా. 1 సారి, 2 కా. జాతికాపు, 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. జాతికాపు, 4 కా. 3 సార్లు, $3 + 1\frac{1}{2} + \frac{3}{4}$ అక్షరము వంతున కాపుగ త్రిశ్రుతికాలము వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 13\frac{1}{4} = 53$	3 - ; ,	14
5	$5 \times 13\frac{1}{4} = 66\frac{1}{4}$	$1\frac{3}{4} - ; ; ; ,$	17
6	$6 \times 13\frac{1}{4} = 79\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2} - ,$	20
7	$7 \times 13\frac{1}{4} = 92\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4} - ; ; ; ; ,$	24
8	$8 \times 13\frac{1}{4} = 106$	$2 - ;$	27
9	$9 \times 13\frac{1}{4} = 119\frac{1}{4}$	$\frac{3}{4} - ; ,$	30

ఉదా :-

4కా. ముక్తాయ, త్రికాలము, విన్యాసముక్తాయ

4 :- ; - కిటతక | కిటతక - కిటతక | - కి; , | ట; , | త; , | క; , | - కి,ట, | త,క, | -
కిటతక | - కిటతక | త; , | - కిటతక | త; , | - కిటతక || త

5 :- , - తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం | - త; , | ది, , | గి; , | గా; , |
తొం; , | - త,ది, | గి,గా, | తొం, - తది | గిణతొం - త | దిగిణతొం |
త; , | , - తదిగి | గాతొం - త, | ; , - త | దిగిణతొం || త

6 :- ; , - తధిం | ,గిణతొం - తధింగి | గాతొం - తధింగిణతొం | - త; , | ధిం; |
; , | గి; , | గా; , | తొం; , | - త,ధిం; | ;గి, | గా,తొం, | - తధింగి | గాతొం -
తధిం | , గిణతొం | త; , | ; - తధిం | ,గిణతొం | త; , | , - తధిం | ,గిణతొం || త

7 :- ; - తద్దింగి | గాతొం - తద్దింగిగా | తొం - తద్దింగిణతొం | - త; , | ; , | దిం; |
; , | గి; , | గా; , | తొం; , | - త; , | దిం; | గి,గా, | తొం, - త, | దింగిగా | తొం -
త,దిం | ,గిణతొం | త; , | , , - త | , దింగి | గాతొం - త, |
; , | , - త,దిం | ,గిణతొం || త

8 :- తధింగిణతొం | తధింగిణతొం | తధింగిణతొం | - త; , | ధిం; | ; , | గి; |
; , | గా; | ; , | తొం; , | - త,ధిం | ;గి | ;గా | తొం, | - తధింగి |
గాతొం | - తధింగి | ,గాతొం | త; , | ; , | - తధింగి | ,గాతొం |
త; , | ; , | - తధింగి | ,గాతొం || త

9 :- ,;,- త,దిం | ,గీణాతో - త, | దీంగీణాతో - త | ,దీంగీణాతో -

త,; ,; | దీం; | ;; | గీ; | ;; | ణా, | ;; | తోం; | - త,; | దీం; | గీ, | ణా; |

తోం, - త, | దీంగీ | ణాతో - త | ,దీంగీ | ,ణాతోం | త,; | ;; | , -

త,దిం | ,గీణ | ,తోం - త, | ;; | ;; - త | ,దీంగీ | ,ణాతోం || త

52. సూత్రము 13³/₄

వి :- ఈసూత్రముచే జాతి మొదటికాలమున అక్షరమునకు (సంకీర్ణ) 9 అక్షరముల వంతున కాపుగను, 2వ కాలమున (మిశ్ర) 7 అక్షరముల వంతున కాపుగను, 3వ కాలమున (ఖండ) 5 అక్షరముల వంతున కాపుగను అనెడి త్రికాలము వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 13\frac{3}{4} = 55$	1 - ,	14
5	$5 \times 13\frac{3}{4} = 68\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4} - ,,,,,,$	18
6	$6 \times 13\frac{3}{4} = 82\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - ,,$	21
7	$7 \times 13\frac{3}{4} = 96\frac{1}{2}$	$3\frac{3}{4} - ,,,,,,$	25
8	$8 \times 13\frac{3}{4} = 110$	2 - ,	28
9	$9 \times 13\frac{3}{4} = 123\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2} - ,$	31

ఉదా :-

1కా. 9 అక్షరముల కాపుగను, 2కా. 7 అక్షరముల కాపుగను, 3కా. 5 అక్షరముల కాపుగ త్రికాలము

4 :- , - కీ, | ;; | ,ట, | ;; | ;; త | ;; | ;; క; | ;; | , - కీ; | ,ట; | త; | ;; | ;; -

కీ, | ,ట; త; క; | త

5 :- ::::, - త; | :::: | ::::, ది::: | :::: | ::, గి::: | ::::
 ::, లా:: | :::: | ::, తో:: | :::: | ::::, - త::, ది |
 ::, గి; | ::, లా:: | ::, తో:: | ::, - త::, ది; | , గి; లా:: తో:: || త

[illegible]

7 :- ~~~~~ - த | ~~~~~ | ~~~~~ | ~~~~~ | ~~~~~ | ~~~~~, டீ~~~~~ | ~~~~~
~~~~~ | ~~~~~ | ~~~~~, ி | ~~~~~ | ~~~~~ | ~~~~~, ள~~~~~ | ~~~~~
~~~~~, ஓ~~~~~ | ~~~~~ | ~~~~~ - த~~~~ | ~~~~~ | ~~~~~, டீ~~~~~ | ~~~~~
~~~~~ | ~~~~~, ஓ~~~~~ | ~~~~~ - த~~~~ | ~~~~~, டீ~~~~~ | ~~~~~, ள~~~~~, ஓ~~~~~ | த

[illegible][illegible]

53. సూత్రము 14

వి :- ఈసూత్రముచే A - ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రముక్తాయి వచ్చును.
B - ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి, త్రి. పై. ముక్తాయివచ్చును. C - జాతి
5 + 4 + 3 + 2 అక్షరమువంతున కాపుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	4×14= 56	—	14
5	5×14= 70	2 - ,	18
6	6×14= 84	—	21
7	7×14= 98	2 - ,	25
8	8×14= 112	—	28
9	9×14= 126	2 - ;	32

ఉదా :-

A - ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రముక్తాయి

4 :- కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి,, | ట,, | త,, | క,, | - కి,ట,, | త,క,, | -
కిటతక | - కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- ;- తది | గిణతొం - త | దిగిణతొం | తషిగిణ | తొం - త; | ,ది; | ,గి; |
;ణ; | ,తొం; | , - త,ది | ,గి,ణ | ,తొం, - త | దిగిణతొం | -
తదిగి | గణతొం - త | దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- తధింగి | గణతొం - తధిం | ,గిణతొం | తధింగి | గణతొం - త, | ;ధిం | ;; |
;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ;- త, | ధిం; | ,గి,ణ, | తొం, - తధిం | ,గిణతొం | -
తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం | త

7 :- ;-త, | దీంగిణ | తొం - త,దిం | ,గిణతొం | తద్దీం | గిణతొం - త | ; ;
 ;,దిం | ; ; | ;,గి | ;,ణ | ;,తొం | ;, - త | ;,దిం | ;,గి | ,ణ,తొం | ,
 త,దిం | ,గిణతొం | - త,దిం | ,గిణ | తొం - త, | దీంగి | గిణతొం -
 త | ,దీం | గిణతొం || త

8 :- తద్దీంగి | ,ణతొం | తద్దీంగి | ,ణతొం | తద్దీంగి | ,ణతొం | - త, | దీం ; |
 ; ; | గి ; | ;, | ణ ; | ;, | తొం ;, | - త,దీం | ;గి | ;ణ | ;తొం, | -
 తద్దీంగి | ,ణతొం | -తద్దీం | గిణ | ,తొం - త | దీంగి | ,ణ | తొం -
 తద్దీం | ,గి | ణతొం || త

9 :- ;- త, | దీంగి | ణతొం - త | ,దీంగి | ,ణతొం | తద్దీం | గిణ | తొం -
 త ; ; ; | ,దీం, | ; ; | ,గి, | ; ; | ,ణ, | ; ; | ,తొం ;, | , - త ;, | ,దీం, | ,గి, |
 ,ణ, | ,తొం, - త | ,దీంగి | ,ణతొం | - త,దిం | ,గి | ణతొం | త,దిం |
 ,గి | ణతొం | త,దిం | ,గి | ణతొం || త

B - ముక్తాయి, విన్యాసముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి, త్రి. వై. ముక్తాయి

4 :- కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కిటతక | త ;, | - కిటతక | త ;, | - కిటతక | -
 కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక | - కిటతక - కిట | తక - కిటతక || త

5 :- ;- తది | గిణతొం - త | దిగిణతొం | తదిగిణ | తొం - తదిగి | గిణతొం -
 త, | ;-త | దిగిణతొం | త ;, | , - తదిగి | గిణతొం - త,ది | ,గి,ణ,తొం | , -
 త, ది, గి | ,ణ,తొం, - త | ,ది,గి,ణ | ,తొం, - తదిగి | గిణతొం -
 తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం || త

6 :- తధీంగి | నాతోం - తధిం | ,గినాతోం | తధీంగి | నాతోం - తధిం | ,గినాతోం |
 త; , | :- తధిం | ,గినాతోం | త; , | :- తధిం | ,గినాతోం | -
 తధీం | గినాతోం | తధీం | గినాతోం | తధీం | గినాతోం | -
 తధీంగినాతోం | తధీంగినాతోం | తధీంగినాతోం || త

---

7 :- ;- త, | దీంగినా | తోం - త,దిం | ,గినాతోం | తద్దీం | గినాతోం - త, | దీంగి |
 నాతోం - త, | ; ; | , - త,దిం | ,గినాతోం | త; , | ; , - త | ,దీంగి |
 నాతోం - త; , | ,దీంగి | ,నా,తోం, - త | ; ,దీం, | ,గి,నా,తోం | ,త; ,దిం |
 ; ,గి,నా,తోం, - త,దిం | ,గినాతోం - త, | దీంగినాతోం - త, | దీంగినాతోం || త

---

8 :- తధీంగి | , నాతోం | తధీంగి | , నాతోం | తధీంగి | , నాతోం | -తధీంగి | ,
 నాతోం | త; , | ; ; | తధీంగి | , నాతోం | త; , | ; ; | తధీంగి | , నాతోం | -
 తధీం | గీనా | ,తోం - త | తధీంగి | ,నా | తోం - తధిం | ,గీ | నాతోం | -
 తధీంగీనా | ,తోం - తధీంగి | ,నాతోం - తధిం | , గీనాతోం || త

---

9 :- ;- త, | దీంగి | నాతోం - త | ,దీంగి | ,నాతోం | తద్దీం | గీనా | తోం -
 త,దిం | , గీనా | ,తోం - త, | ; ; | ; , - త | ,దీంగి | ,నాతోం |
 త; , | ; ; | , - త,దిం | , గీనా | ,తోం - త; , | ,దీంగి | ; ,నా, | ,
 తోం, - త; , | , దీంగి | ; ,నా, | ,తోం, - త; , | ,దీంగి | ; ,నా, |
 ,తోం, - త,దిం | ,గీనాతోం | తద్దీంగి | నాతోం - త,దిం | ,గీనాతోం || త

C - జాతి 5+4+3+2 అక్షరమువంతున కావున తగ్గింపు

4 :- కి; , | ట; | ;త, | ;క | ; ; | - కి; , | ట; | ,త; | క; , | - కి;ట | ;త, | ,క; | -
 కి,ట, | త,క, | త

5 :- ; - త, | ;,ది | ; ; | గి, | ,ణ; | ;తొం, | ;, - త | ;,ది | ;,గి | ;,ణ | ;,
తొం | ;, - త | ;,ది, | ,గి; | ణ;తొం | ; - త, | ది,గి, | ణ,తొం, || త

6 :- త; , | ,ధీం, | ; ; | ;,గి | ; ; | ణ; , | ,తొం; | ; - త, | ;,ధీం | ; ; | ,గి, |
;ణ, | ;తొం, | ; - త, | ,ధీం, | ;,గి | ;ణ, | ,తొం; | - త,ధీం | ;గి, |
ణ,తొం, || త

7 :- ; - త, | ; ; ; | దీం; | ; ; | ,గి, | ;,ణ | ; ; | తొం; , | , - త; | ; ; | ,దీం, | ; ; | ,గి, |
;ణ; | ,తొం; | , - త; | ;,దిం | ; ; | ,గి; | ణ;తొం | ; - త, | ;,దీం | ;గి, | ణ,
తొం, || త

8 :- త; , | ,ధీం, | ; ; | ;,గి | ; ; | ; ; | ,ణా, | ; ; | ;తొం | ; ; | - త; , | ,ధీం; | ; ; |
గీ; | ; ; | ణా; | ; ; | తొం; , | - త;ధిం | ; ; | ,గీ, | ;,ణ | ; ; | ,తొం; | -
త,ధీం | ;గి, | ణా | ;తొం, || త

9 :- ; - త, | ; ; | ; ; | దీం; | ; ; | ;గీ | ; ; | ; ; | ణా; | ; ; | ;తొం, | ;, - త |
; ; | ;,దిం | ; ; | ;,గి | ; ; | ;,ణ | ; ; | ;,తొం | ;, - త | ; ; | ,దీం, |
; ,గి | ; ; | ,ణా, | ;,తొం | ; - త, | ;,దీం | ;గీ | ;ణా | ;తొం, || త

54. సూత్రము 14½

వి :- ఈ సూత్రముచే త్రికాలము, $9 + 1\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \times$ త్రిశ్ర త్రికాలము,
త్రిశ్ర గమన పై కాలముకై వచ్చును.

సాది	అక్షర సంఖ్య	తొనె అక్షరములు	రియలు
4	$4 \times 14\frac{1}{2} = 57$	8 - ;	15
5	$5 \times 14\frac{1}{2} = 71\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ;	18
6	$6 \times 14\frac{1}{2} = 85\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$ - ;	22
7	$7 \times 14\frac{1}{2} = 99\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ,	25
8	$8 \times 14\frac{1}{2} = 114$	2 - ;	29
9	$9 \times 14\frac{1}{2} = 128\frac{1}{2}$	$8\frac{1}{2}$ - ; ; ; ; ; ; ;	33

ઉદા :-

త్రికాలము, $3 + 1\frac{1}{8} + \frac{3}{4} \times$ త్రిశ్రుతికాలము, త్రిశ్రగమన పై కాల ముక్తాయి

4 :- ു , - ള | , , ഡ | , ത | , ക | ; - ള | , ഡ , - ത | , ക , - ള | ഡതക - ള , | ; ഡ ; ,
 : ത ; , | ക ; , - ള , | , ഡ ; ത ; ക | ; - ള ; ഡ ; ത ; ക ; | - ള ഡതക - ള ഡ | തക -
 ള ഡതക || ത

[illegible][illegible][illegible]

8 :- ; - త, | ధీం | ; ; , గీ | ; ; ; నా | ; ; ; తొం, | ; - త, | ధీం ; | గీ ; |
 నా ; | తొం, - తధిం | , గీణ | , తొం - త, | , ధీం, | , గీ | ; ; | , నా, |
 ; , తొం | , - తధిం | ; ; , గీ, | ; ; , నా ; | , తొం ; - తధిం ; , గీ ; ; , నా ; ; తొం ; -
తధింగీణ | , తొం - తధింగి | , నా తొం - తధిం | , గీ నా తొం | త

9 :- ; ; ; ; ; , - త | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; దిం | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; గీ | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; నా |
; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; తొం | ; ; ; ; ; - త | ; ; ; ; ; దిం | ; ; ; ; ; గీ | ; ; ; ; ; నా |
; ; ; ; ; తొం | ; ; ; - త ; ; ; , దిం | ; ; ; , గీ ; ; ; నా | ; ; ; , తొం ; ; - త ; ; | ; ; ; ; ; |
; , దీం ; ; ; ; ; | ; ; ; ; , గీ ; ; | ; ; ; ; ; | ; , నా ; ; ; ; ; | ; ; ; , తొం ; ; | ; ; -
త ; ; ; | ; , దీం ; ; ; ; ; గీ | ; ; ; , నా ; ; | ; , తొం ; ; - త ; | ; , దీం ; ; , గీ ; ; నా |
; , తొం ; - త, దిం | , గీ నా తొం | తద్దీంగీ | నా తొం - త, దిం | , గీ నా తొం | త

55. సూత్రము 14 $\frac{1}{2}$

వి :- ఈ సూత్రముచే 4 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 3 + 2 + 1 X అక్షరము వంతున కాపుగ వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసె అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 14\frac{1}{2} = 58$	2 - ,	15
5	$5 \times 14\frac{1}{2} = 72\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$ - ; ; ,	19
6	$6 \times 14\frac{1}{2} = 87$	1 - ,	22
7	$7 \times 14\frac{1}{2} = 101\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ; ; ,	26
8	$8 \times 14\frac{1}{2} = 116$	—	29
9	$9 \times 14\frac{1}{2} = 130\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$ - ; ,	33

ఉదా :-

4 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 8 + 2 + 1 X అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు

4 :- , - కిటతక | కిటతక - కిటతక | - కి; , | ట; , | త; , | క; , | కి,ట, | త,క, |
 కిటతక | - కి;ట | ;త, | ,క; | - కి,ట, | త,క, | కిటతక || త

5 :- ;;;, - త | దిగినాతొం - తదిగినా | తొం - తదిగినాతొం - త | ;,ది | ;,గి |
 ;,నా | ;,తొం | ;, - త | ,ది,గి | ,నా,తొం | , - తదిగి | నాతొం - త,
 ,ది; | గి;నా | ;తొం, | , - త,ది | ,గి,నా | ,తొం, - త | దిగినాతొం || త

6 :- ; - తద్దింగినాతొం | తద్దింగినాతొం - తద్దిం | ,గినాతొం - త, | ;ద్దిం | ;,గి, |
 ;నా;తొం, | ; - త,ద్దిం; | గి,నా, | తొం, - తద్దిం | ,గినాతొం | - త;ద్దిం |
 ;; | ,గి; | నా;తొం | ; - త,ద్దిం; | గి,నా, | తొం, - తద్దిం | ,గినాతొం || త

7 :- ;;;, - త,దిం | ,గినాతొం - తద్దీం | గినాతొం - తద్దీంగి | నాతొం - త; | ;; |
 ,దీం, | ;; | ,గి; | ,నా; | ,తొం; | ,త; | ,దీం, | ,గి,నా, | ,తొం, - త | ,దీంగి
 నాతొం - త, | ;; | దీం; | ;గి, | ,నా; | తొం; - త | ;,దిం | ;,గి, | ,నా,తొం |
 , - త,దిం | ,గినాతొం || త

8 :- తద్దీంగినాతొం | తద్దీంగినాతొం | తద్దీంగినాతొం | - త; , | ద్దీం; | ;; | గి; |
 ;; | నా; | ;; | తొం; , | - త,ద్దీం | ;గి | ;నా | ;తొం, | - తద్దీంగి |
 ,నాతొం | - త;ద్దీం | ;; | ,గి, | ;,నా | ;; | ,తొం; | - త,ద్దీం | ,గి |
 ;నా | ;తొం, | తద్దీంగి | ,నాతొం || త

9 :- ;, - తద్దీంగి | ,నాతొం - తద్దీం | గినాతొం - త,దిం | ,గినాతొం - త | ;; |
 ;,దిం | ;; | ,గి | ;; | ,నా | ;; | ,తొం | ;,త; | ,దిం | ;,గి | ,నా | ;,తొం |
 , - త,దిం | ,గినా | ,తొం - త, | ;; | దీం; | ;గి | ;; | నా; | ;తొం, | , -
 త; | ,దీం, | ,గి, | ,నా, | ,తొం, - త | ,దీంగి | ,నాతొం || త

56. సూత్రము $14\frac{3}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే ౪ కా. ముక్తాయి, ౪ కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 14\frac{3}{4} = 59$	1 - ,	15
5	$5 \times 14\frac{3}{4} = 73\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4} - ; ; ; ;$	19
6	$6 \times 14\frac{3}{4} = 88\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2} - ; ; ; ;$	23
7	$7 \times 14\frac{3}{4} = 103\frac{1}{4}$	$4\frac{1}{4} - ; ; ; ;$	26
8	$8 \times 14\frac{3}{4} = 118$	5 - ,	30
9	$9 \times 14\frac{3}{4} = 132\frac{3}{4}$	$6\frac{3}{4} - ; ; ; ; ; ; ; ;$	34

ఉదా :-

౪ కా. ముక్తాయి, ౪ కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటశక | - కిటత - | కిటతక | కిటశక | - కి, |

ట,, | త; , ' క; , | - కిట, | శక, | - కిటతక | - కిటత | క - కిట |

తక - కి | టతక || త

5 :- ; ; ; ; , - తదిగితోం - తది | గితోం - తదిగితోం - తది | గితోం - త |

దిగితోం | తదిగితోం | తోం - త; | ,ది; | ,గి; | ,ణ; | ,తోం; | , - త,ది |

,గి,ణ | ,తోం, - త | దిగితోం | - తదిగి | గితోం-త | దిగితోం | తోం -

తది | గితోం || త

6 :- ;;, - తధిం | ,గిణతొం - తధింగిణతొం - తధింగిణతొం | - తధింగి | గిణతొం -
తధిం | ,గిణతొం | తధింగి | గిణతొం - త, | ధిం | ;, | ,గి, | ,ణ, |
;తొం, | , - త, | ధిం; | గి,ణ, | తొం, - తధిం | ,గిణతొం | - తధిం |
గిణతొం | తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం || త

7 :- ;; - తద్దింగిణతొం - తద్దింగిణ | తొం - తద్దింగిణతొం - త, | దింగిణ | తొం -
త,దిం | ,గిణతొం | తద్దిం | గిణతొం - త | ;, | ;,దిం | ;, | ,గి, | ,ణ, |
;తొం | , - త | - ;,దిం | ;,గి | ,ణ,తొం | , - త,దిం | ,గిణతొం | -
త,దిం | ,గిణ | తొం - త, | దింగి | గిణతొం - త | ,దిం | గిణతొం || త

8 :- ;; - తద్దింగిణతొం | తద్దింగిణతొం - తద్దింగిణతొం | - తద్దింగి | ,గిణతొం |
తద్దింగి | ,గిణతొం | - తద్దింగి | ,గిణతొం | - త, | ధిం; | ;, | ,గి, | ;, | ,ణ, | ;, |
తొం, | - త,ధిం | ;గి | ,ణ, | ;తొం, | - తద్దింగి | ,గిణతొం | - తద్దిం |
గిణ | ,తొం - త | ధింగి | ,ణ, | తొం - తధిం | ,గి | గిణతొం || త

9 :- ;;,;;, - త,దిం | ,గిణతొం - తద్దింగిణతొం - త, | దింగిణతొం - త, | దింగి |
గిణతొం - త, | దింగి | ,గిణతొం | - తద్దింగి | గిణ | తొం - త, | , | ,దిం, |
,, | ,గి, | , , | ,ణ, | ;, | ,తొం, | , - త, | ,దిం, | ,గి, | ,ణ, |
,తొం, - త | ,దింగి | ,గిణతొం | - త,దిం | ,గి | గిణతొం | త,దిం |
,గి | గిణతొం | త,దిం | ,గి | గిణతొం || త

57. సూ త్రము 15

వి :- ఈ సూత్రముచే A - ముక్తాయి, త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును. B - 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 2 సార్లు, 3 కా. 3 సార్లు, త్రిశముక్తాయి వచ్చును. C - జాతి 5 + 4 + 3 + 2 + 1 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు వచ్చును. D - 6 + 5 + 4 తగ్గింపు వచ్చును. E - 3 + 2 + 1, విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశముక్తాయివచ్చును. గమనిక :- B-C-D-E- ప్రయోగ సోదాహరణములు 18, 14 సూత్రములలో వచ్చి నందున ఇందు ఉదహరించలేదు.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తొనే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 15 = 60$		15
5	$5 \times 15 = 75$	1 - ,	19
6	$6 \times 15 = 90$	2 - ;	23
7	$7 \times 15 = 105$	3 - ,,	27
8	$8 \times 15 = 120$	_____	30
9	$9 \times 15 = 135$	1 - ,	34

ఉదా :-

A- ముక్తాయి, త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి

4 :- కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి; | ట; | త; | క; | - కి,ట, | త,క, | -
కిటతక | - కిటతక | త; | కిటతక | త; | కిటతక || త

5 :- , - తదిగి | ఇతొం - తది | గిఇతొం - త | దిగిఇతొం | - త; | ది; | గి; |
ఇ; | తొం; | - త,ది, | గి,ఇ, | తొం, - తది | గిఇతొం - త | దిగి
ఇతొం | త; | , - తదిగి | ఇతొం - త, | ;, - త | దిగిఇతొం త

6 :- ; - తధిం | ,గిణతొం | తధింగి | ణతొం - తధిం | ,గిణతొం | - త; , ధిం; |
 ; | గి; | ణ; | తొం; | - త,ధిం | ;గి, | ణ,తొం, | తధింగి | ణతొం -
 తధిం | ,గిణతొం | త; , | ; - తధిం | ,గిణతొం | త; , | :- తధిం |
 ,గిణతొం || త

7 :- , - త | ,దీంగి | ణతొం - త, | దీంగి | తొం - త,దిం | ,గిణతొం | -
 త; , | ; | దీం; | ; | గి; | ణ; | తొం; | - త; , | దీం; | గి,ణ, |
 తొం, - త, | దీంగి | తొం - త,దిం | ,గిణతొం | త; , | ; - త |
 ,దీంగి | ణతొం - త, | ; | , - త,దిం | ,గిణతొం || త

8 :- తధింగి | ,ణతొం | తధింగి | ,ణతొం | తధింగి | ,ణతొం | - త; , | ధిం, |
 , | గి; | , | ణ; | , | తొం; | - త,ధిం | ;గి | ,ణా | ;తొం, | -
 తధింగి | ,ణతొం | - తధింగి | ,ణతొం | త; , | ; | తధింగి | ,ణతొం |
 త; , | ; | తధింగి | ,ణతొం || త

9 :- , - త,దిం | ,గిణ | ,తొం - త, | దీంగి | ణతొం - త, | దీం గి | ,ణతొం | -
 త; , | ; | దీం, | ; | గి; | ; | ణ; | ; | తొం, | - త; , | దీం; |
 గి; | ణ; | తొం, - త, | దీంగి | ణతొం - త | ,దీంగి | ,ణతొం |
 త; , | ; | , - త,దిం | గిణ | ,తొం - త, | ; | , - త | ,దీంగి |
 ,ణతొం || త

58. సూత్రము 15 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే బాతి 6 + 1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{3}{4}$ అక్షరము వంతున కావున త్రిశ్ర
 కాముగను, 4 + 8 + 2 + 1 అక్షరము వంతున కావున తద్వింశతి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 15\frac{1}{2} = 62$	2 - ,	16
5	$5 \times 15\frac{1}{2} = 77\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2} - ; ; ,$	20
6	$6 \times 15\frac{1}{2} = 93$	3 - ,	24
7	$7 \times 15\frac{1}{2} = 108\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2} - ; ; ,$	28
8	$8 \times 15\frac{1}{2} = 124$	—	31
9	$9 \times 15\frac{1}{2} = 139\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2} - ,$	35

ఉదా :-

ముక్తాయి, త్రికాలము, 4 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి

4 :- , - కిట | తక - కిట | తక - కిట | తక - కి, | ;ట, | ;త, | ;క, | ; -
 కి, |ట,త, | క, - కిట | తక - కిటతక | కిటతక - కిటతక | - కిటత | క -
 కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- ; , - త,ది | ,గి,ణ,తొం, - త | ,ది,గి,ణ,తొం | , - త,ది,గి,ణ | ,తొం, -
 త;; | ;ది;; | ;గి;; | ;ణ;; | ;తొం;; | ; , - త,ది | ;గి,ణ | ;తొం;; -
 త | ,ది,గి,ణ,తొం | , - తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం | -
 తదిగి | గిణతొం - త | దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- ; , - త | ధింగిణ | తొం - తధిం | గిణతొం - త | ధింగిణ | తొం -
 త; | ,ధిం, | ; ; | ,గి; | ,ణ; | ,తొం; | , - త,ధిం | ;గి,ణ,తొం | , -
 తధిం | గిణతొం - తధిం | ,గిణతొం - తధింగిణతొం - త ధింగిణతొం | -
 తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం || త

7 :- ;;;, - త; ;, దీం;గి | ,ణ,తొం, - త; | ,దీం;గి,ణ | ,తొం, - త; ,దిం |

; ,గి,ణ,తొం | , - త; ; , ;;; | ,దీం; , ;;; | ,గి; ; | ,ణ; ; | ,తొం; ; | , -

త; ; | ,దీం; , ; | ,గి; ,ణ; | ,తొం; , - త; | ,దీం;గి,ణ | ,తొం, -

తద్దీంగి | ,ణతొం - తద్దీంగిణ | తొం - తద్దీంగిణతొం | - త, దిం | ,గిణ | తొం -

త, | దీంగి | ,ణతొం - త | ,దీం | ,గిణతొం || త

8 :- తద్దీంగి | ,ణతొం | తద్దీంగి | ,ణతొం | తద్దీంగి | ,ణతొం | - త; , | దీం; |

; | గీ; | ; | ,ణ; | ; | తొం; , | - త, దీం | ;గీ; | ,ణ; | ,తొం, | -

తద్దీంగి | ,ణతొం | - తద్దీంగీణతొం | తద్దీంగీణతొం | తద్దీంగీణతొం | -

తద్దీం | గీణ | ,తొం - త | దీంగి | ,ణ | తొం - తద్దీం | , గీ | ,ణతొం || త

9 :- , - త; , దీం, | ,గీ;ణ, | ,తొం, - త; ,దిం | ; ,గీ;ణ | ; ,తొం, - త; | ,దీం;గీ; |

,ణ,తొం, - త | ; ; ; ; | ; ; ; ,దిం | ; ; ; | ; ; ; గి | ; ; ; | ; ; ; ,ణ | ; ; ; |

; ; ; ,తొం | ; ; ; , - త | ; ; ; ,దిం | ; ; ; గి | ; ; ; ,ణ | ; ; ; ,తొం | ; , -

త; ,దిం | ; ,గీ;ణ | ; ,తొం, - త ,దిం | ,గీణతొం - త, | దీంగీణతొం -

త | ,దీంగీణతొం | - త,దిం | ,గీ | ,ణతొం | త,దిం | ,గీ | ,ణతొం |

త, దిం | ,గీ | ,ణతొం || త

60. సూత్రము 15³

వి :- ఈ సూత్రముచే A - 5 కాలం ముక్తాయి, 8 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును. B - చాతి అక్షరముక్షరమునకు 9+41+24 అక్షరము వంతున కావుగ సంకీర్ణ త్రికాలము వచ్చును.

గమనిక :- ఇందు A ప్రయోగము 15 వ సూత్రమున, 82 సూత్రమున లిఖించుటచే ఇందు ఉదహరించుట లేదు.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియాలు
4	$4 \times 15\frac{1}{4} = 63$	1 - ,	16
5	$5 \times 15\frac{1}{4} = 78\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{2} - ,$	20
6	$6 \times 15\frac{1}{4} = 94\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - ,$	24
7	$7 \times 15\frac{1}{4} = 110\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - ,$	28
8	$8 \times 15\frac{1}{4} = 126$	2 - ,	32
9	$9 \times 15\frac{1}{4} = 141\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4} - ,$	36

ఉదా :-

B - జాతి 9 + 4 + 2 = అక్షరము పంతున కావుగ సంకీర్ణ త్రికాలము

4 :- , - కి ; | ; ; | ;ట, | ; ; | ;త | ; ; | ;క ; | ; ; | , - కి ; ; | ;ట ; ; | ;త ; |
; ;క ; | ; ; - కి ; | ; ;ట ; ;త , | ; ;క ; ; ; || త

5 :- ; ; - త ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; |
; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; తొం ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; ; - త ; ; ; | ; ; ; ; ; |
; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | , తొం ; ; ; ; ; | , - త ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; |
; ; ; తొం ; ; ; || త

6 - , - త ; ; | ; ; | ; ;ధీం, | ; ; | ; ; | ; ; | ; ; | , గి ; ; | ; ; | ; ; |
; ; ; | ; ; తొం ; | ; ; | ; ; - త | ; ; | ధీం ; ; | ; ; | ; గి ; ; | ; ; |
; ; తొం ; | ; - త ; ; | ; ధీం ; ; ; | ; ; గి ; ; ; | ; ; తొం ; ; || త

C - జాతి 6+4+3+2+1 లక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు వచ్చును. (B - ముక్తాయి షేనుక పేజీలలో వ్రాయబడినది.)

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రతి అక్షరములు	క్రియలు
4	4×16= 64	_____	16
5	5×16= 80	_____	20
6	6×16= 96	_____	24
7	7×16= 112	_____	28
8	8×16= 128	_____	32
9	9×16= 144	_____	36

ఉదా :-

A - ముక్తాయి, త్రికాలము, 8+2+1 X తగ్గింపు

4 :- కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి; | ట; | త; | క; | - కి,ట, | త,క, | -
కిటతక | - కి;ట | ;త, | ,క; | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక || త

5 :- తదిగిణ | తొం - తదిగి | గణతొం - తది | గిణతొం - త | ;,ది | ;,గి |
;,ణ | ;,తొం | ;, - త | ,ది,గి | ,ణ,తొం | , - తదిగి | గణతొం -
త, | ,ది; | గి;ణ | ;తొం, | , - త,ది | ,గి,ణ | ,తొం, -త | దిగిణతొం || త

6 :- తధింగి | గణతొం - తధిం | ,గిణతొం | తధింగి | గణతొం - త, | ధిం | ;, |
;గి, | ;,ణ, | ;,తొం, | ;, - త, | ధిం; | గి,ణ, | ,తొం, -తధిం | ,గిణతొం | -
త;ధిం | ;, | , గి; | గణ;తొం | ;, - త, | ధిం; | గి,ణ, | ,తొం, -తధిం |
;గిణతొం | త

7 :- தட்டி | கிளவோ - த |, மீள |, களோ - த |, மீளக |, வோ - த | ; ; |
 , மீள | ; ; | , கி | , கள | , வோ | , - த | , மீள | , கிள | , வோ | , - த |
 , மீள |, களோ - த |, ; ; |, மீள | ; ; | , கள | , வோ | - த | ; , மீள | ; , கி
 , கள | , - த |, மீள | , கிளவோ || 47

8 :- தடிங்கி | ,நாதோம் | தடிங்கி | ,நாதோம் | தடிங்கி | ,நாதோம் | - த; | தி; |
 :: | ரீ; | :: | ந; | :: | தோம்; | த, தி | ரீ; | ந; | தோம், | -
 தடிங்கி | ,நாதோம் | - த; தி | :: | ,ரீ; | :: | ,ந; | :: | ,தோம்; | - த, தி |
 ; ரீ; | ந; | தோம், | - தடிங்கி | ,நாதோம் || த

9 :- తద్దీం | గీణా | తొం - త, దిం | , గీణా | , తొం - త, | దీం | , తాతొం -
 త | ; ; , దిం | ; ; , గీ | ; ; , తా | ; ; , తొం | ; , - త | ; , దిం | ; , గీ |
 ; , తా | ; , తొం | , - త, దిం | , గీణా | , తొం - త, | ; ; | దీం | , ; గీ |
 ; ; | తా ; | ; తొం | , - త ; | , దీం | , గీ | , తా , | , తొం , -
 త | , దీం | , తాతొం || త

B :-

వి.:- ఏగరిలో ఆచారికి ఎన్ని అక్షరములు గలవో అట్టి అక్షర సంఖ్యను మొదట ఉంచి, దీనికి రెండు సంఖ్యలక్రింద అంశను వేసి, ఆ అంశక్రింద అంశను వేయవలెను. అనగ ఐదుగరి భేదములలో ఆయా జాతులసంఖ్య తగ్గింపు సంఖ్యలకు జతులను నిర్ణయించుకొని - ప్రతి తగ్గింపును 4 అక్షరముల వంతున కాపుతో ముక్తాయుగ అనుచూ పై తగ్గింపునందు చివర సంఖ్యగల జాతిని త్రికాలమనినచో - అన్నిగరిభేదములకు ఆదితాళమున ఒకే ఆవృతములో సమగ్రహ సమమగును.

గమనిక :- ఇందుచాతి అక్షర సంఖ్యను 16 సూత్రముచే గణకము చేసినచో ఆ గమనము నందలి ఆచాతి (తగ్గింపు, తిశాల) ముక్తాయి అక్షరసంఖ్య వచ్చును. పై A, C లకు ఈ ముక్తాయి సమానము. మఱియు, 'వరుసక్రియలుగల తాళములకు ముక్తాయి' అను ప్రకరణమునందు ఈ వివరము విపులీకరింపబడినది. యీ తాళమున పలికే చాతికి రెట్టింపుగలి లయగమనముగ గ్రహించునది.

అదితాళమున గతిభేద ముక్తాయి

పథకము

గతి	గతి గమన సంఖ్య	జాతితగ్గింపుసంఖ్య			మూడు ముక్తాయిల సంఖ్య	కాపు అక్షర ములు	తగ్గింపు చివర జాతిత్రికాల అక్షరములు	మొత్తం ముక్తాయి అక్షరములు
		1	2	3				
చ.	8	4	2	1	21	36	7	64
త్రి.	12	6	4	3	39	36	21	96
మి.	14	7	5	4	48	36	28	112
ఖం.	10	5	3	2	30	36	14	80
సం.	18	9	7	6	66	36	42	144

సంకేతము

అర్థము

శబ్దము

చ :—

చతురశ్రము 4 ...

ఓటతక

త్రి :—

త్రిశ్రము 6 ...

తద్దీంగితాం

మి :—

మిశ్రము 7 ..

తద్దీంగితాం

ఖం :—

ఖండము 5 ...

తదిగితాం

సం :—

సంకీర్ణము 9 ...

తద్దీంగితాం

ఉదాహరణము :—

చతురశ్రగమనము :— ఓటతక తాంతాం - ఓటతక తాంతాం - ఓటతక తాంతాం -

తకతాంతాం తక | తాంతాం తకతాం - తాం

తతాంతాం త - తాంతాం తతాం తం -

త్రికాలము :— త, త, త |

త్రిశ్రగమనము :- తద్దీగిణతోం తాంతాం తద్దీం - ,గిణతోం తాంతాం తద్దీంగి - గాతోం
తాంతాం

కిటతక తాం - తాం కిటతక తాంతాం కిట | తక తాంతాం
తకిట తాంతం - , తకిట తాంతాం తకిట తం - , తాం

త్రికాలము :- త;;కి;ట - ;; త,కి,ట, తకిట |

మిశ్రగమనము :- తద్దీగిణతోం తాంతాం తద్దీం - ,గిణతోం తాంతాం తద్దీంగిణ - తోం
తాంతాం

తద్దీగిణతోం తాంతాం - తద్దీగిణతోం తాంతాం తద్దీగిణతోం |
తాంతాం

కిటతక తాంతాం కిట - తక తాంతాం కిటతక తాంతాం -

త్రికాలము :- కి;ట;;త;;క, - ; కి,ట,త,క, కిటతక |

ఖండగమనము :- తద్దీగిణతోం తాంతాం త - దిగిణతోం తాంతాం తది - గిణతోం
తాంతాం

తకిట - తాంతాం తకిట తాంతం | ,తకిట తాంతాం
తక - తాంతాం తక తాంతాం - తక తాంతాం

త్రికాలము :- త;; - క;; త,క, తక |

పంక్తిగమనము :- తద్దీంగీణతోం తాంతాం తద్దీంగి - ,గాతోం తాంతాం తద్దీంగీణతోం
తం - ,తాం

తద్దీంగిణతోం తాంతాం తద్దీం - గిణతోం తాంతాం
తద్దీంగిణతోం తాంతాం |

తద్దీంగిణతోం తాంతాం తద్దీంగిణతోం తాం - తాం
తద్దీంగిణతోం తాంతాం

త్రికాలము :- త;;దీం - ;;; గి;; గా;; తోం;; - త,దీం;గి,గా,తోం, తద్దీంగిణతోం |

62. సూ త్ర ము 16 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 3 + 1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{4}$ అక్షరము వంతున కావుగ త్రిశ్రీకాలము, జాతి 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 2 సార్లు, 3. కా. 3 సార్లు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తేసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 16\frac{1}{4} = 65$	3 - ,,	17
5	$5 \times 16\frac{1}{4} = 81\frac{1}{4}$	2 $\frac{3}{4}$ - ::::,	21
6	$6 \times 16\frac{1}{4} = 97\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ::,	25
7	$7 \times 16\frac{1}{4} = 113\frac{3}{4}$	2 $\frac{1}{4}$ - ::::,	29
8	$8 \times 16\frac{1}{4} = 130$	2 - ;	33
9	$9 \times 16\frac{1}{4} = 146\frac{1}{4}$	1 $\frac{3}{4}$ - ::::,	37

ఉదా :-

జాతి 3 + 1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{4}$, 1 కా. 1సారి, 2 కా. 2సార్లు, 3 కా. 3సార్లు

4 :- ;, - కి | బ, | త; | క; - కి, | బ; త; క | ; - కి; బ; త; క; | - కి; | బ; | త; | క; | - కి; బ, | త, క, | కి, బ, | త, క, | - కితక | కిటతక | కిటతక || త

5 :- ::::, - త; | ::::ది::: | , ::::, ::: | ::::, తొం; | ::: - త; :::ది; | , ::: ::: తొం | ::: - త; ది; గి; ::, తొం; - త; | , ది; | , గి; | , ::, | , తొం; | , - త, ది | , గి, ::, | , తొం, - త | , ది, గి | , ::, తొం | , - తది | , :: తొం - తది | గి :: తొం - త | ది గి :: తొం || త

6 :- :: - త; | ::ధిం; | ::;ని | ::;ణ; | ::;తొ; | , - త;ధిం; | ::;ని; | తొం; -
త;ధిం;::ని | ::;ణ;తొం; - త, | ::ధిం | ::; | ::;ని; | ::;ణ; | ::;తొం; | ; - త, |
ధిం; | ::;ని; | తొం, - త, | ధిం; | ::;ని; | తొం, - తధిం | , నితొం |
తధింని | తొం - తధిం | , నితొం || త

7 :- ::; - త::; | ::;::; | , దిం::;::; | ::;::;ని::; | ::;::;ణ::; | , తొం::;::; -
త; | ::;::;దిం::; | ::;ని::;ణ::; | , తొ::; - త::;దిం, | ::;ని;ణ;తొం; -
త | ::; | ::;దిం | ::; | ::;ని | , తొం | ::; - త | , దిం | , ని | , తొం | , -
త; | , దిం, | , ని;ణ; | తొం, - త | , దింని | తొం - త, | దింని | తొం -
త, దిం | , నితొం || త

8 :- ::- త, | , ధిం, | ::;ని; | , తొం | ; - త;ధిం | ::;ని; | , తొం, -
త;ధిం; | , ని;ణ;తొం; | - త, | ధిం; | ::; | ని; | ::; | తొం, | -
త, ధిం | ;ని | ;ణ | ;తొం, | - త, ధిం | , ని | ;ణ | ;తొం, | -
తధింని | , తొం | తధింని | , తొం | తధింని | , తొం || త

9 :- ::; - త::;::; | ::;::;::;దిం | ::;::;::; | ::;::;ని::; | ::;::;::;ణ | ::;::;::; |
::;::;తొం::;::; | ; - త::;::;::;దిం | ::;::;::;ని; | ::;::;::;ణ; | , తొం::;::; -
త::;::;దిం | ::;::;ని;ణ; | , తొ::; - త; | ::; | , దిం, | ::; | , ని; | ::; |
, తొం; | , - త; | , దిం, | , ని, | , తొం, - త |
::;దిం | ::;ని | ::;ణ | ::;తొం | , - త, దిం | , ని | , తొం - త, | దింని |
తొం - త | , దింని | , తొం || త

63. సూత్రము 16 $\frac{1}{2}$

వి :- ఈసూత్రముచే 4 కా. ముక్తాయి, విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి, 3+2+1 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు చెప్పును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసి అక్షరములు	క్రియాలు
4	$4 \times 16\frac{1}{2} = 66$	2 - ,	17
5	$5 \times 16\frac{1}{2} = 82\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$ - ,	21
6	$6 \times 16\frac{1}{2} = 99$	1 - ,	25
7	$7 \times 16\frac{1}{2} = 115\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ,	29
8	$8 \times 16\frac{1}{2} = 132$	_____	33
9	$9 \times 16\frac{1}{2} = 148\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$ - ;;;,	38

ఉదా :-

4 కా. ముక్తాయి, విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి, 3+2+1 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు

4 :- , - కిటశక | కిటశక - కిటశక | - కిటశక | త,, | - కిటశక | త,, | - కిటశక | -
 కిటశ | క - కిట | తక - కి | టశక | - కిట | :త, | ,క, | - కిట, |
 త,క, | - కిటశక || త

5 :- , - సిదిగిణిఁ | సిదిగిణిఁ - సిదిగి | గిణిఁ - తదిగి | గిణిఁ - త, |
 ,, - క | దిగిణిఁ | త,, , - తదిగి | గిణిఁ - త,ది | ,గి,ణి,ణిఁ |
 , - త,ది,గి | ,గి,ణిఁ - త | ,గి,గి,ణి,ణిఁ, - త, | ,ది | ,గి,ణి | ,ణిఁ, | , -
 త,ది | ,గి,ణి | ,ణిఁ, - త | దిగిణిఁ || త

6 :- , - తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం - తద్ధిం | ,గిణతొం - తద్ధిం | ,గిణతొం |
 త; , | ; - తద్ధిం | ,గిణతొం | త; , | ; - తద్ధిం | ,గిణతొం | - తద్ధిం |
 గిణతొం | తద్ధిం | గిణతొం | తద్ధిం | గిణతొం | - తద్ధిం | ; ; | ,గి; |
 ణ;తొం | ; - త, | ధిం; | గి,ణ, | తొం, - తద్ధిం | ,గిణతొం || త

7 :- , - తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం - త | ,ద్ధింగిణతొం - త | ,ద్ధింగి | ణతొం -
 త, | ; ; | , - త,ద్ధిం | ,గిణతొం | త; , | ; - త | ,ద్ధింగి | ణతొం -
 త; | ,ద్ధింగి | ,ణ,తొం, - త | ; ,ద్ధిం, | ,గి,ణ,తొం | ,త; ,ద్ధిం |
 ; ,గి,ణ | ,తొం, - త, | ; ; | ద్ధిం; | ; గి, | ,ణ; | తొం; - త | ; ,ద్ధిం |
 ; ,గి | ,ణ,తొం | , - త,ద్ధిం | ,గిణతొం || త

8 :- తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం | - తద్ధింగి | ,ణతొం |
 త; , | ; ; | - తద్ధింగి | ,ణతొం | త; , | ; ; | - తద్ధింగి | ,ణతొం | -
 తద్ధింగి | ,ణతొం - త | తద్ధింగి | ,ణ | తొం - తద్ధింగి | ,గి | ,ణతొం | -
 తద్ధింగి | ; ; | ,గి, | ; ,ణ | ; ; | ,తొం; | - త,ద్ధింగి | ; గి | ; ,ణ | ; తొం, | -
 తద్ధింగి | ,ణతొం || త

9 :- ; ; ; , - త | ,ద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణ | తొం - తద్ధింగి | ,తొం -
 త,ద్ధిం | ,గిణ | ,తొం - త, | ; ; | ; , - త | ,ద్ధింగి | ,ణతొం |
 త; , | ; ; | , - త,ద్ధిం | ,గిణ | ,తొం - త; | ,ద్ధింగి | ; ,ణ | ,తొం, -
 త; | ,ద్ధింగి | ; ,ణ | ,తొం, - త; | ,ద్ధింగి | ; ,ణ | ,తొం, -
 త, | ; ; | ద్ధిం; | ; గి | ; ; | ,ణ; | ,తొం, | , - త; | ,ద్ధిం, | ,గి, | ,
 ,ణ | ,తొం, - త | ,ద్ధింగి | ,ణతొం || త

64. సూత్రము $16\frac{3}{4}$

వి: - ఈ సూత్రముచే 5 కా. ముక్తాయి, 8 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 8+2+1 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తొనే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 16\frac{3}{4} = 67$	1 - ,	17
5	$5 \times 16\frac{3}{4} = 83\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4} - ,$	21
6	$6 \times 16\frac{3}{4} = 100\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2} - , , ,$	26
7	$7 \times 16\frac{3}{4} = 117\frac{1}{4}$	$2\frac{3}{4} - , , , , ,$	30
8	$8 \times 16\frac{3}{4} = 134$	2 - ;	34
9	$9 \times 16\frac{3}{4} = 150\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{4} - , , ,$	38

ఉదా :-

5 కా. ముక్తాయి, 8 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 8+2+1 X తగ్గింపు

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | - కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి; | ట; ,
 తి; , | క; , | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక | - కి;ట | ;త, | ,క; | -
 కి,ట, | త,క, | - కిటతక || త

5 :- , - తదిగిణిలో - తదిగిణిలో - తదిగిణిలో | - తదిగిణి | లో -
 తదిగి | గిణిలో - తది | గిణిలో - త | ;ది | ;గి | ;ణ | ;లో | ; , -
 త | ,ది,గి | ,ణ,లో | , - తదిగి | గిణిలో - త, | ,ది; | గి;ణ | ;లో, | , -
 త,ది | ,గి,ణ | ,లో, - త | దిగిణిలో || త

6 :- ;;; - తధిం | ,గిణతొం - తధింగి - తొం - తధింగిణతొం | - తధింగి | తొం -

తధిం | ,గిణతొం | తధింగి | ,తొం - త, | ధిం | ;; | ,గి, | ,ణ, |
 ,తొం, | ; - త, | ధిం; | ,గి,ణ, | తొం, - తధిం | ,గిణతొం | - త;ధిం |
 ;; | ,గి; | ,ణ;తొం | ; - త, | ధిం; | ,గి,ణ, | తొం, - తధిం | ,గిణతొం | త

7 :- ;;;;; - తద్దీంగి | తొం - తద్దీంగిణతొం - తద్దీంగిణతొం | - తద్దీం | ,గిణతొం -

త | ,దీంగి | తొం - త, | దీంగిణ | తొం - త; | ;; | ,దీం, | ;; | ,గి; |
 ,ణ; | ,తొం; | , - త; | ,దీం, | ,గి,ణ, | తొం, - త | ,దీంగి | తొం - త, |
 ;; | దీం; | ,గి, | ,ణ; | తొం; - త | ,;దిం; | ,గి | ,ణ,తొం | , - త, దిం |
 ,గిణతొం | త

8 :- ; - తధింగీణతొం | తధింగీణతొం - తధింగీణతొం | - తధింగి | ,ణతొం |

తధింగి | ,ణతొం | తధింగి | ,ణతొం | - త; | , ధిం; | ;; | ,గీ; | ;; |
 ,ణ; | ;; | తొం; | , - త,ధిం | ,గీ; | ,ణ; | తొం, | - తధింగి | ,ణతొం | .
 త;ధిం | ;; | ,గీ, | ,;ణ | ;; | ,తొం; | - త,ధిం | ,గీ | ,ణ; | ,తొం, | -
 తధింగి | ,ణతొం | త

9 :- ;, - తద్దీంగీణతొం - త, | దీంగీణతొం - తద్దీంగీణతొం | - తద్దీం | ,గీణ |

తొం - త,దిం | ,గీణ | ,తొం - త, | దీంగీ | తొం - త | ;; |
 ,;దిం | ;; | ,;గి | ;; | ,;ణ | ;; | ,;తొం | ;; - త | ,;దిం | ,;గి |
 ,;ణ | ,;తొం | , - త,దిం | ,గీణ | ,తొం - త, | ;; | దీం; | ,గీ |
 ;; | ,ణ; | ,తొం, | , - త; | ,దీం, | ,గీ, | ,ణ; | ,తొం, - త | ,దీంగి |
 ,ణతొం | త

65. సూ త్ర ము 17

వి :- ఈ సూత్రముచే త్రికాలము, 3 + 2 + 1 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 17 = 68$	_____	17
5	$5 \times 17 = 85$	3 - ,	22
6	$6 \times 17 = 102$	2 -	26
7	$7 \times 17 = 119$	1 - ,	30
8	$8 \times 17 = 136$	_____	34
9	$9 \times 17 = 153$	3 - ,	39

ఉదా :-

త్రికాలము, 3 + 2 + 1 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి

4 :- కి; , ట; , తి; , క; , - కి,ట. | త,క, | - కిటశ; | - కి;బ | ;త, |
;క; | - కి,ట, | త,క, | - కిటశ; | - కిటత | క - కిట | త; - కిటతక || త

5 :- ; , - త | ;ది | ;గి | ;ణ | ;తొం | ; - త | ,ది,గి | ,ణ,తొం | , - తదిగి |
ణతొం - త, | ,ది; | గి;ణ | ;తొం, | , - తి,ది | ,గి,ణ | ,తొం, - త |
దిగిణతొం | - తదిగి | ణతొం - త | దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- ; త, | ;ధిం | ;; | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ; - త, | ధిం; | గి,ణ, | తొం, -
తధిం | ,గిణతొం | - త;ధిం | ;; | ,గి; | ణ;తొం | ; - త, | ధీ; |
గి,ణ, | తొం, - తధిం | ,గిణతొం | - తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం |
తధిం | గిణతొం | త

7 :- , - త; | ; ; | , దీం. | ; ; | , గి; | , నా; | , తొం; | , - త; | , దీం, | , గి, నా |
 , తొం, - త | , దీంగి | నా తొం - త, | ; ; | దీం; | , గి, | , నా; | తొం; -
 త | ; , దిం | ; , గి | , నా, తొం | , - త, దిం | , గి నా తొం | - త, దిం | , గి నా |
 తొం - త, | దీంగి | నా తొం - త | , దీం | గి నా తొం || త

8 :- త; , | దీం; | ; ; | గీ; | ; ; | నా; | ; ; | తొం; | , - త, దీం; | గీ; | ; నా; | తొం, | -
 త, దీంగి | , నా తొం | - త, దిం | ; ; | , గీ, | ; ; నా; | ; ; | , తొం; | -
 త, దీం | ; గీ | ; నా | ; తొం, | - త, దీంగి | , నా తొం | - త, దీం | గీ నా |
 , తొం - త | దీ. గి | , నా | తొం - త, దిం | , గీ | నా తొం || త

9 :- ; , - త | ; ; | ; , దిం | ; ; | ; , గి | ; ; | ; , నా | ; ; | ; , తొం | ; , - త | ; , దిం
 ; , గి | ; , నా | ; , తొం | , - త, దిం | , గీ నా | , తొం - త, | ; ; | దీం; |
 ; గీ | ; ; | నా; | ; తొం, | , - త; | , దీం, | , గీ, | , నా, | , తొం, -
 త | , దీంగి | , నా తొం | - త, దిం | , గీ | నా తొం | త, దిం | , గీ | నా తొం |
 త, దిం | , గీ | నా తొం || త

66. సూత్రము 17 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 3+1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{4}$ అక్షరము వంతున కావున త్రిశ్రుతికా
 లము, చతురశ్రగమన త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును.

ఉదా:-

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 17\frac{1}{4} = 69$	3 - ;	18
5	$5 \times 17\frac{1}{4} = 86\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{4} - ; ; ;$	22
6	$6 \times 17\frac{1}{4} = 103\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2} - ,$	26
7	$7 \times 17\frac{1}{4} = 120\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4} - ; ; ; ; ; ;$	31
8	$8 \times 17\frac{1}{4} = 138$	$2 - ;$	35
9	$9 \times 17\frac{1}{4} = 155\frac{1}{2}$	$\frac{3}{4} - ,$	39

கூதா:-

జాతి $3 + 1\frac{1}{2} + \frac{3}{4}$, త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి

4 :- , - కి ; బ, | , త; | క; - కి, | , బ; త; క | , - కి; బ; త; క; | - కి; | బ; | ,
 త; | క; | - కి, బ, | త, క, | కిబతక | - కిబతక | త; , | కిబతక |
 త; , | కిబతక || త

[illegible]

6 :- , - త్, య, ధిం | ; ; ; ; | ; ; ; ; | , య, ; ; ; ; త్ | ధిం ; ; ; ; , య, త్ | -
త్, | , ధిం ; ; ; ; య, త్ | - త్, | ధిం ; ; ; ; | ; ; ; ; య, | త్ | -
త్, ధిం | ; ; ; ; , య, త్ | - త్ ధిం | య, త్ | - త్ ధిం | , య, త్ |
త్, ; ; - త్ ధిం | , య, త్ | త్, ; ; - త్ ధిం | , య, త్ || త్

[illegible]

8 :- - త, |, ధీం, |, ;, గి |, ;, ;, నా, |, ;, తోం, |, - త; ధం |, ;, గీ, |, ;, నా; |, ;, తోం; -
 త; ధీం; |, ;, గీ; నా; తోం, | - త; |, ధీం; |, ;, |, గీ, |, ;, |, నా; |, ;, |, తోం; |, -
త, ధీం |, గీ |, నా |, తోం, | - త ధీం |, నా తోం | - త ధీం |, నా తోం |
 త; |, ;, |, త ధీం |, నా తోం | త; |, ;, |, త ధీం |, నా తోం || త

68. సూత్రము $17\frac{3}{4}$

వి :- ఈసూత్రముచే 5 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 8+2+1 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	కోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 17\frac{3}{4} = 71$	1 - ,	18
5	$5 \times 17\frac{3}{4} = 88\frac{3}{4}$	$8\frac{1}{4} - ; ; ; ; ;$	23
6	$6 \times 17\frac{3}{4} = 106\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - ;$	27
7	$7 \times 17\frac{3}{4} = 124\frac{1}{4}$	$8\frac{3}{4} - ; ; ; ; ;$	32
8	$8 \times 17\frac{3}{4} = 142$	2 - ;	36
9	$9 \times 17\frac{3}{4} = 159\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4} - ,$	40

ఉదా :-

5 కా. ముక్తాయి, త్రికాలము, 8+2+1 త్రిశ్రముక్తాయి

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | - కి; | ట; | త; | క; | - కి,ట, |
త,క, | కిటతక | - కి;ట | ;త, | ,క; | - కి,ట, | త,క, | కిటతక | -
 కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక | త

5 :- ; ; ; ; ; - తదిగి | నాలోం - తదిగినాలోం - తదిగినాలోం - త | ;ది | ;గి |
;నా | ;లోం | ; - త | ,ది,గి | ,నా,లోం | , - తదిగి | నాలోం -
 త,ది;గి;నా | ;లోం, | , - త,ది | ,గి,నా | ,లోం, - త | దిగినాలోం | -
 తదిగి | నాలోం - త | దిగినా | లోం - తది | గినాలోం | త

6 :- , - ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် - ဗုဒ္ဓိဝါ | ဇာတ် - ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် - ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် | ; ; |
 , ဂါ, | , ဇာ. | , ဇာတ်, | ; - ဗုဒ္ဓိ, | ဂါ, ဇာတ်, | ဇာတ် - ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် | -
 ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် | ; ; | , ဂါ, | ဇာတ် | ; - ဗုဒ္ဓိ, | ဂါ, ဇာတ်, | ဇာတ် - ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် |
 , ဂါဇာတ် | - ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် | ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် | ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် | ဗုဒ္ဓိဝါဒဇာတ် || ဗုဒ္ဓိ

7 :- ::::: - త | ,దీంగిణామో - తద్దీంగిణామో - త,దిం | ,గిణామో - త; |
 :: | ,దీం, | :: | ,గి; | ,ణ; | ,మో; | , - త, | ,దీం, | ,గి,ణ | ,మో, -
 త | ,దీంగి | ,ణామో - త, | :: | ,దీం; | ,గి, | ,ణ; | ,మో; - త | ,,దిం |
 ;,గి | ,ణ,మో | , - త,దిం | ,గిణామో | - త,దిం | ,గిణ | ,మో - త, |
 దీంగి | ,ణామో - త | ,దీం | ,గిణామో || త

8 :- ; - తదంగీకారం | తదంగీకారం - తదంగీకారం | - త; , దిం; , ; |
 గీ, , , , ; | తా; , ; | తాం; , - త, దిం , గీ , ; | తా ; తాం; , - తదంగి
 , తాతాం | - త; దిం | ; , , గీ, , ; , ; , తాం; | - త, దిం | ; గీ |
 , తా | ; తాం, | - తదంగి | , తాతాం | - తదం | గీతా , తాం -
 త | దింగి , తా | తాం - తదిం , గీ | తాతాం || త

9 :- , - తద్వీగీతాం - తద్వీగీ | తాం - తద్వీగీతాం - త | ; ; ; దిం | ; ;
; గి | ; ; ; , తా | ; ; ; తాం | ; - త | ; ; దిం | ; గి | ; ; , తాం | , -
త, దిం | , గీతా | , తాం - త, | ; ; | దీం ; | ; గీ | ; ; | తా ; | ; తాం , | , -
త ; | , దీం , | , గీ , | , తా , | , తాం , - త | , దీం గి | , తాం | - త, దిం |
గీ | తాం | త, దిం | , గీ | తాం | త, దిం | , గీ | తాం | త

69. సూత్రము 18

వి :- ఈసూత్రముచే త్రికాలము, 3+2+1 అక్షరము వంతున కావున తగ్గింపు, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	4×18= 72	_____	18
5	5×18= 90	2 - ;	23
6	6×18= 108	_____	27
7	7×18= 126	2 - ,	32
8	8×18= 144	_____	36
9	9×18= 162	2 - ;	41

ఉదా :-

త్రికాలము, 3+2+1, విన్యాస ముక్తాయి

4 :- కి; , ట; , త; , క; , - కి,ట, త,క, - కిటతక - కి;ట , త; , క; , -
కి,ట,త,క, - కిటతక - కిటతక త; , - కిటతక త; , - కిటతక || త

5 :- ; - త, , ది; , గి; , ణ; , తొం; , - త, ది,గి,ణ,తొం, - తదిగిణ
తొం - త; , ది;గి , ణ; , తొం; , - త,ది, , గి,ణ, , తొం, - తది
గిణతొం - త | దిగిణతొం | త; , , - తదిగి | ణతొం - త, , ; , త |
దిగిణతొం || త

6 :- త; , ధీం; , ; , గి; , ణ; , తొం; , - త,ధీం , గి; , ణ,తొం, | తధీంగి |
ణతొం - త, , ధీం, , ; , గి , , ణ, , తొం; , - త,ధీం , గి; , ణ,తొం, |
తధీంగి | ణతొం - తధిం , , గిణతొం | త; , ; - తధిం , , గిణతొం | త; ,
;తధిం , , గిణతొం || త

7 :- ; - త, | ; ; దీం | , ; గి, | ; నా, | ; తొం, | ; - త, | ; దీం | ; గి, |
 నా, తొం, | - తద్దీం | గినా తొం - త ; , | , దీం, | ; గి, | , నా, | , తొం, | -
 త ; , | దీం ; | గి, నా, | తొం, - త, | దీంగినా | తొం - త, దిం | , గినా తొం |
 త ; , | ; , - త | , దీంగి | నా తొం - త, | ; ; | , - త, దిం | , గినా తొం || త

8 :- త ; , | దీం ; | ; ; గి ; | ; ; నా ; | ; ; తొం ; , | - త, దీం ; గి ; ; నా ; | ; తొం, | -
 తద్దీంగి | , నా తొం | - త ; దిం | ; ; , గి, | ; , నా ; | ; , తొం ; | -
 త, దీం | ; గి | ; నా ; | తొం, | - తద్దీంగి | , నా తొం | - తద్దీంగి | , నా తొం |
 త ; , | ; ; తద్దీంగి | , నా తొం | త, , | ; ; తద్దీంగి | , నా తొం | త

9 :- ; - త, | ; ; దీం | ; ; గి | ; ; నా | ; ; తొం, | ; - త, | ; దీం |
 ; గి | ; నా | ; తొం, | - తద్దీం | గినా | తొం - త ; , | , దిం | ; ; , గి, |
 ; , నా ; | ; , తొం ; | - త ; , | దీం, | గి ; | నా ; | తొం, - త, | దీం గి |
 నా తొం - త | , దీంగి | , నా తొం | త ; , | ; ; | , - త, దిం | , గినా | , తొం - త, |
 ; ; | ; , త | , దీంగి | , నా తొం || త

70. సూత్రము 18 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 3 + 1 $\frac{1}{2}$ + $\frac{1}{4}$ అక్షరము వంతున కాపుగ త్రిశ్ర త్రికాలము,

4 + 8 + 2 అక్షరముల వంతున కాపుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 18\frac{1}{4} = 73$	8 - ; ,	19
5	$5 \times 18\frac{1}{4} = 91\frac{1}{4}$	8 - ; ,	23
6	$6 \times 18\frac{1}{4} = 109\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ; ,	28
7	$7 \times 18\frac{1}{4} = 127\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4}$ - ,	32
8	$8 \times 18\frac{1}{4} = 146$	2 - ;	37
9	$9 \times 18\frac{1}{4} = 164\frac{1}{4}$	8 $\frac{3}{4}$ - ; ; ; ; ; ,	42

ઉદા :-

జాతి $3+1\frac{1}{2}+\frac{3}{2}$ త్రిశ్రుతికాలము, $4+3+2$ x తగ్గింపు, త్రిశ్రుతమన ముక్తాయి

4 :- ;, - கி ; ட, |, த; | ங; - கி, |, ட; த; ங; | - கி; ட; த; ங; | - கி, | ட; |
 த; | ங; | - கி; ட; |, த; |, ங; | - கி; ட, | த, ங, | - கி; ட; த; ங - கி; ட
 த; - கி | ட; த; || த

[illegible][illegible][illegible]

8: - ; - త, | ,ధం, | ;గి | ; ; , నా, | ; తొం | ; - త; ధం | ; ; గీ, | ; ; నా, | , తొం; -
 త; ధం; | , గీ; ; నా, తొం; | - త; | , ధం; | ; ; గీ; | ; ; నా; | ; | తొం; | -
త; ధం | ; ; గీ, | ; ; నా | ; ; | తొం; | - త, ధం | ; గీ | ; నా | ; తొం, | -
 తధం | గీనా | తొం - త | ధంగి | , నా | తొం - తధం | , గీ | నా తొం || త

5 :- ::, - త | దిగిణతొం - తదిగణ | తొం - తదిగణతొం - త | ;,ది | ;,గి |
 ;,ణ | ;,తొం | ;, - త | ,ది,గి | ,ణ,తొం | , - తదిగి | ణతొం -
 త, | ,ది; | గి;ణ | ;తొం, | , - త,ది | ,గి,ణ | ,తొం, - త | దిగిణతొం | -
 తదిగి | ణతొం - త | దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- , - తద్గిణతొం | తద్గిణతొం - తద్గి | ,గిణతొం - త, | ;ద్గి | ;; |
 ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ; - త, | ద్గిం, | గి,ణ, | తొం, - తద్గి | ,గిణతొం | -
 త;ద్గిం | ;; | ,గి; | ణ;తొం | ; - త, | ద్గిం; | గి,ణ, | తొం, - తద్గిం |
 ,గిణతొం | - తద్గిం | గిణతొం | తద్గిం | గిణతొం | తద్గిం | గిణతొం || త

7 :- ::, - త,దిం | ,గిణతొం - తద్గిం | గిణతొం - తద్గిం | గిణతొం - త; | ;; |
 ,ద్గిం, | ;; | ,గి; | ,ణ; | , తొం; | , - త; | ,ద్గిం, | ,గి,ణ | ,తొం, -
 త | ,ద్గిం | గిణతొం - త, | ;; | ద్గిం; | ;గి, | ,ణ; | తొం; - త | ;,దిం |
 ;,గి | ,ణ,తొం | , - త,దిం | ,గిణతొం | - త,దిం | ,గిణ | తొం -
 త, | ద్గిం | గిణతొం - త | ,ద్గిం | గిణతొం ||

8 :- తద్గిగిణతొం | తద్గిగిణతొం | తద్గిగిణతొం | - త; | ,ద్గిం; | ;; | గి; |
 ;; | ణ; | ;; | తొం; | , - త,ద్గిం | ;గి | ;ణ | ;తొం, | - తద్గిగి |
 ,ణతొం | - త;ద్గిం | ;; | ,గి, | ;,ణ | ;; | ,తొం; | - త,ద్గిం | ;గి |
 ;ణ | ;తొం, | - తద్గిగి | ,ణతొం | - తద్గిం | గిణ | ,తొం - త |
 ద్గిం | ,ణ | తొం - తద్గిం | ,గి | గిణతొం || త

9 :- ;, - తద్గిగి | ,ణతొం - తద్గిం | గిణతొం - త,దిం | ,గిణతొం -
 త | ;; | ;,దిం | ;; | ;,గి | ;; | ;,ణ | ;; | ;,తొం | ;, - త | ;,దిం |
 ;,గి | ;,ణ | ;,తొం | , - త,దిం | ,గిణ | ,తొం - త, | ;; | ద్గిం; |
 ;గి | ;; | ణ; | ;,తొం, | , - త; | ,ద్గిం, | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, -
 త | ,ద్గిం | ,ణతొం | - త,దిం | ,గి | గిణతొం | త,దిం | ,గి | గిణతొం |
 త,దిం | ,గి | గిణతొం || త

72. సూ త్రము $18\frac{3}{4}$

వి :- ఈసూత్రముచే 5 కా. ముక్తాయి, బాతి అక్షరమునకు $6+4+3+2+1$ అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రం, త్రిశ్రపై కాలము వచ్చును.

బాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రిశ్ర అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 18\frac{3}{4} = 75$	1 - ,	19
5	$5 \times 18\frac{3}{4} = 93\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4} - ;;;;$	24
6	$6 \times 18\frac{3}{4} = 112\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2} - ;;;;$	29
7	$7 \times 18\frac{3}{4} = 131\frac{1}{4}$	$4 - ;$	33
8	$8 \times 18\frac{3}{4} = 150$	$2 - ;$	38
9	$9 \times 18\frac{3}{4} = 168\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4} - ;;;;;;$	43

ఉదా :-

5 కా. ముక్తాయి, బాతి $6+4+3+2+1$ కావుగను, త్రిశ్రం, త్రిశ్రపై కాలము

4 :- , - కీటత్త - కీటత్త - కీటత్త | - కీ, | ;ట, | ; | త; | ;క, | ; | - కీ; |
 ట; | త; | క; | - కీ;ట | ;త, | ;క; | - కీ,ట, | త,క, | - కీటత్త | -
 కీటత్త | క - కీటత్త || త

5 :- ;;;;, - తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం - త, | ; | ది; |

,గి, | ; | గ; | ; తొం, | ; | - త; | ది; | గి; | గ; | తొం; | -
 త;ది | ;గి, | ,గ; | తొం; - త | ,ది,గి | ,గ,తొం | , - తదిగి | గతొం -
 త,ది | ,గి,గ,తొం | , - తదిగిగతొం || త

6 :- ;;; - తధిం | ,గిణతొం - తధింగిణతొం - తధింగిణతొం | - త; , | ధిం |
 ; , ; | ;గి , | ; ; | ణ; , | ;తొం , | ; - త; , | ధిం; | ; | గి; , |
 ణ; , | తొం; , | - త;ధిం | ; | ,గి; | ణ;తొం | ; - త , | ధిం; | గి,ణ , |
 తొం , - తధిం | ,గిణతొం | తధిం | గిణతొం | - తధింగిణతొం || త

7 :- ; , - తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణ తొం - తద్ధింగిణతొం - త , | ; ; | ; ; |
 ;దిం | ; ; | ; , | ; ; | ణ; , | ,తొం , | ; ; | - త; , | ; ; | దిం; |
 ; ; | గి; , | ణ; , | తొం; , | - త; , | ;దిం | ; ; | గి,ణ | ;తొం , | , -
 త; , | ,దిం , | ,గి,ణ , | ,తొం , - త | ,దింగి | ణతొం - త; , | ,దిం , గి | ,ణ , తొం , -
 త | ,దింగిణతొం || త

8 :- ; - తధింగిణతొం | తధింగిణతొం - తధింగిణతొం | - త; , | ధిం | ; ; |
 ; ; | ;గి | ; ; | ; , | ; ; | ;తొం , | ; ; | - త; , | ధిం; | ; ; |
 గి; | ; ; | ణ; | ; ; | తొం; , | - త;ధిం | ; ; | ,గి , | ;ణ | ; ; | ,తొం; | -
 త,ధిం | ; ; | గి | ;ణ | ;తొం , | - తధింగి | ,ణతొం | - తధిం | గిణ |
 ,తొం - తధిం | ,గిణతొం || త

9 :- ;;; ; , త,దిం | ,గిణతొం - తద్ధింగిణతొం - త | ,దింగిణతొం -
 త , | ; , | ; ; | ;దిం | ; ; | ; ; | ;గి | ; ; | ; ; | ;ణ | ; ; | ; , | ,తొం , | ; ; | -
 త; , | ; ; | దిం; | ; ; | గి; | ; ; | ణ; | ; ; | తొం; , | - త; , | ;దిం | ; ; |
 గి; | ,ణ | ; ; | తొం; - త | ; ,దిం | ,గి | ; ,ణ | ; ,తొం | , త,దిం |
 ,గిణ | ,తొం - త; , | ,దిం;గి | ; ,ణ , | ,తొం , - త,దిం | ,గిణతొం || త

73. సూత్రము 19

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతిలక్షరమునకు 6+5+4 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 19 = 76$	—	19
5	$5 \times 19 = 95$	1 - ,	24
6	$6 \times 19 = 114$	2 - ;	29
7	$7 \times 19 = 133$	3 - ;,	34
8	$8 \times 19 = 152$	—	38
9	$9 \times 19 = 171$	1 - ,	43

ఉదా :-

జాతి 6+5+4 అక్షరము వంతున కాపుగను, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి

4 :- కి; , ట; , త; , క; , ; - కి; , ట; , త; , క; , ; - కి; , ట; , త; , క; , - కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- , - త; , ;ది; , ;గి; , ;ణ; , ; , తొం; , ; - త; , ;ది; , ;గి; , ;ణ; , ; , తొం; , ; - త; , ;ది; , ;గి; , ;ణ; , ; , తొం; , - తదిగి | గణతొం - త | దిగిణ | తొం - తది | గిణతొం || త

6 :- ; త; , ; , ధిం; , ; , ;గి; , ;ణ; , ; , తొం; , ; - త; , ; , ధిం; , ; , ; , ;గి; , ;ణ; , ; , తొం; , ; - త; , ; , ధిం; , ; , ;గి; , ;ణ; , ; , తొం; , - తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం | తధిం | గిణతొం || త

7 :- , - త ; , , | ; ; , దిం , , , | ; ; , గి | ; ; , ణ , | ; తొం | , - త ; |
 ; ; , , దిం | , , , , , | ; , తొం | , - త ; , | ; దీం ; |
 ; , | గి ; , | ణ ; , | తొం , | - త , దిం | , గి ణ | తొం - త , | దీం గి |
 ణ తొం - త | , దీం | గి ణ తొం || త

8 :- త , , | ధీం | , ; ; , , గి | , , , | , ణ , | , , , | తొం , | , - త ; , |
 , ధీం , | ; , , గి | ; ; ; , , ణ , | , , , | తొం | , - త ; , | ధీం ; |
 ; , | గి , | ; , | ణ , | , , | తొం , | - త ధీం | గి ణ | , తొం - త |
 ధీం గి | , ణ , | తొం - త ధీం | , గి | ణ తొం || త

9 :- , - త ; , , | ; , , దిం , | , , | ; , , గి , | , , | ; , , ణ , | , , | ; తొం ; |
 , - త | ; , | ; , , దిం , | , , | ; , , గి | ; , , | , ణ , | ; , | తొం |
 , , | - త ; , | ; , దిం , | ; , | గి ; , | ; , | ణ ; | ; , | తొం , | - త , దిం |
 , గి | ణ తొం | త , దిం | , గి | ణ తొం | త , దిం | , గి | ణ తొం || త

74. సూ త్రము 19 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 3 + 1 $\frac{1}{4}$ + $\frac{1}{4}$ అక్షరమునకున కావుగ త్రిశ్రుతికాలము, ముక్తాయు, త్రికాలము, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 19\frac{1}{4} = 77$	8 - ; ,	20
5	$5 \times 19\frac{1}{4} = 96\frac{1}{4}$	3 $\frac{1}{4}$ - ; ; ; ; ; ,	25
6	$6 \times 19\frac{1}{4} = 115\frac{1}{2}$	1 - ,	29
7	$7 \times 19\frac{1}{4} = 134\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{4}$ - ; ; ,	34
8	$8 \times 19\frac{1}{4} = 154$	2 - ;	39
9	$9 \times 19\frac{1}{4} = 173\frac{1}{4}$	2 $\frac{3}{4}$ - , ; ; ; ,	44

ఉదా :-

జాతి $3 + 1\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \times$ త్రిశ్రీత్రికాలము, ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రీగమన ముక్తాయి

4:— ;, - కి, | ;బు, | ,శ్చ,, | ;,, - కి, | ,బు,త్య; | , - కి,బు,త్య; | - కిబతుక |
 కిబతుక | కిబతుక | - కి,, | బు,, | త్య; | ;,, | - కి,బు, | త్య, | -
 కిబతుక | - కిబు, | న - కిబ | త్య - కి | బతుక || త

5 :- ,,, - 6 | ,,, | ,,, | ,,, | ,,, | ,,, -

త; | , r ; ; గి , , నా , | ; తోం ; - త , ది , గి | ; నా ; తోం = తది | గినాతోం -
త | దిగినాతోం | తదిగినా | తోం - త; | , n , | , గి , | , నా ; | , తోం ; | , -
 త , ది | , గి , నా , | , తోం , - త | దిగినాతోం | - తదిగి | నాతోం -
 త | దిగినా | తోం - తది | గినాతోం | త

[illegible][illegible]

8 :- :: - త; | ధీం; | ::;గీ | ::; | ::;నా; | ::;తొం, | :: - త;ధిం | ::;గీ, |
 ::;నా; | ,తొం - త;ధిం, | ,గీ;నా;తొం; | - తధింగి | ,నాతొం |
 తధింగి | ,నాతొం | తధింగి | ,నాతొం | - త; | ధిం; | :: | గీ; | ::; |
 నా; | ::; | తొం; | - త,ధిం;గీ | ;నా;తొం, | - తధింగి | ,నాతొం | -
 తధిం | గీనా | ,తొం - త | ధింగి | ,నా | తొం - తధిం | ,గీ | నాతొం || త

9 :- ::;::; - త; | ::;::;::; | ::;దీం;::;::; | ::;::;::;గీ, | ::;::;::;::; | ::;నా;::;::;::; |
 ::;::;::;తొం; | ::; - త;::;::; | ::;దీం;::;::;గీ | ::;::;::;నా; | ::;::;తొం;::; -
 త; | ::;దీం;::;గీ;నా | ::;తొం; - త, | దీంగీ | నాతొం - త | ,దీంగి |
 ,నాతొం | తద్దీం | గీనా | తొం - త; | ::; | ,దీం, | ::; | ,గీ, | ::; |
 ,నా, | ::; | ,తొం; | , - త; | ,దీం, | ,గీ, | ,నా, | ,తొం, - త |
 ,దీంగి | ,నాతొం | - త,దిం | ,గీ | నాతొం | త,దిం | ,గీ | నాతొం |
 త,దిం | ,గీ | నాతొం || త

75. సూత్రము 19 $\frac{1}{2}$

వి :- ఈసూత్రముచే జాతి 4 కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 6+5+4+3
 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	క్రమే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 19\frac{1}{2} = 78$	2 - ;	20
5	$5 \times 19\frac{1}{2} = 97\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ::;	25
6	$6 \times 19\frac{1}{2} = 117$	3 - ::;	30
7	$7 \times 19\frac{1}{2} = 136\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$ - ::;::;	35
8	$8 \times 19\frac{1}{2} = 156$	4 - ::;	39
9	$9 \times 19\frac{1}{2} = 175\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$ - ::;::;	44

అదా :-

4 కా. ముక్తాయి, జాతి 6+5+4+3 అక్షరము వంతున కాపుర

4 :- :: కిబతక | కిబతక - కిబతక | - కి; , | :బ, | :: | త, , | క, | :: | - కి; ,
 బ, | :త, | , క, | : | - క, , | బ, | త; | క, , | - కి.బ | , త, | , క; || త

5 :- :: - సదిగి | నాతొం - తదిగినాతొం - త | దిగినాతొం - త, | :: | ది; , |
 , | :: | నా; , | , తొం, | , | - త, | , ది; , | :: | , నా | :: |
 తొం; , | , - త | ది; , | , నా | , తొం | . - త | దిగి | నా, |
 , తొం, || త

6 :- :: - తధిం | , గినాతొం - తధింగి | నాతొం - తధింగినాతొం | - త; , | :ధిం |
 :: | :: | , గి, | :: | నా; , | :తొం, | :: | - త, | , :ధిం, | :: | , గి |
 :: | :నా; , | :తొం; | :: - త, | :ధిం | :: | , గి, | :నా, | :తొం, | : -
 త, | , :ధిం, | :: | : నా, | , తొం; ||

7 :- :: - త | , దింగినాతొం - త, | దింగినాతొం - త, దిం | , గినాతొం - త, | :; |
 | :; | :దిం | | :; | గి, | , | నా; , | :తొం, | , | - త; , | :; | , దిం |
 | :; | :గి; , | :నా; , | :తొం, | , | - త | , , | :దిం | :; | : గి | :; | నా |
 , తొం | :; | - త | , | , దిం, | , గి | , నా, | , తొం; || త

8 :- తధింగినాతొం | తధింగినాతొం | తధింగినాతొం | - త, | , :ధిం | :: | : |
 : గి | :: | :; | : నా | :; | :; | : తొం, | :: | - త; , | :ధిం, | :: |
 : గి | :; | :; | : నా, | :; | :; | : తొం | :; | - త, | , :ధిం | , | గి; , |
 నా; , | :; | : తొం; , | - త; ధిం | :; | , గి, | , నా | :; | :; | : తొం; || త

9 :- , - తద్దీంగీణ , తొం - తద్దీంగీ , నాతొం - తద్దీంగీ , నాతొం - త , ; ;
 ,, , దీం , ,, , ; గీ , ,, , , నా , ; , ; , తొం , ; , -
 త , , , ; దీం , , , ; గీ , ; , , నా , , , ; తొం , , -
 త , ; , , దీం , ; , , గీ , ; , , నా , ; , , తొం , , -
 త , ; , , దీం , ; , , గీ , ; , , నా , ; , , తొం , , త

76. సూత్రము $19\frac{3}{4}$

వి:- ఈ సూత్రముచే 5 కా ముక్తాయి, బాటి అక్షరమునకు 6+5+4 అక్షరము వంతున కాపుగి తగింపు, త్రిగ్రమన ముక్తాయి పెచ్చును.

సాం	అక్షర సంఖ్య	క్రొ.సి. అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 19\frac{3}{4} = 79$	1 - ,	20
5	$5 \times 19\frac{3}{4} = 98\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{4}$ - ,,,	25
6	$6 \times 19\frac{3}{4} = 118\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$ - ::,	30
7	$7 \times 19\frac{3}{4} = 138\frac{1}{4}$	$1\frac{3}{4}$ - ::::,	35
8	$8 \times 19\frac{3}{4} = 158$	2 - ,	40
9	$9 \times 19\frac{3}{4} = 177\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4}$ - ::::,	45

ਜ਼ਿਕਰ :-

6 కా. ముక్కాయి, జాతి 6+5+4 x తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్కాయి

4 :- , - கீபுதக - கீபுதக - கீபுதக | - கீ,, | ;ப,, | ,, | து; | ;க, | ; | -
கீ; | ,ப; | ,த, | ,,க | ,, | - கீ,, | ப,, | த; | க,, | - கீபுத
க - கீபு | தக - கீ | புதக || து

77. సూత్రము 20

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి అక్షరమునకు $6+5+4+3+2$ అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 20 = 80$	_____	20
5	$5 \times 20 = 100$	_____	25
6	$6 \times 20 = 120$	_____	30
7	$7 \times 20 = 140$	_____	35
8	$8 \times 20 = 160$	_____	40
9	$9 \times 20 = 180$	_____	45

ఉదా :-

జాతి $6+5+4+3+2$ కావుగ తగ్గింపు

4 :- కి,, | ,ట, | ,, | త,, | ,క, | ,, | - కి,, | ,ట, | ,త, | ,క, | ,, | - కి,, |
ట,, | త,, | క,, | - కి;ట | ,త, | ,క, | - కి;ట, | త,క, || త

5 - త,, | ;ది, | ;, | గి,, | ;ణ, | ,, | తొం,, | , - త, | ;,ది | ;, | గి,, |
,,ణ; | ;తొం, | ;, - త | ;,ది | ;గి | ;ణ, | ,తొం | ;, - త | ;ది, |
,,గి, | ,ణ,తొం | , - త, | ది,గి, | ,ణ,తొం || త

6 .- త,, | ,ధీం | ,, | ,, | ;గి, | ,, | ,ణ,, | ;తొం, | ;, | - త,, | ,ధీం, | ;, |
,,గి | ;, | ,ణ,, | ,తొం, | , - త,, | ,ధీం | ;, | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ; -
త, | ,ధీం, | ;,గి | ,ణ, | ,తొం; | - త,ధీం | ;గి, | ,ణ,తొం, || త

ఉదా :-

జాతి కి + కి కాపుగ త్రిత్ర త్రికాలము, ముక్తాయ, త్రికాలము, ఏన్యాసముక్తాయ

4 :- ., - కి, | ;;బు, | ;క;,, | క;,, - కి, | ,బ;క;క | ; - కి;బ;క;క; | - కిబతక |
 కిబతక | కిబతక | - కి, | బ;,, | క;,, | క;,, | - కి,బ;,, | త;క,, | - కిబతక |
 కిబతక | క;,, | కిబతక | క;,, | కిబతక || త

5 :- ,,, - త,, | ;;;ది;,, | ;;గి;,, | ,,, - త,,ది, |
 ;,గి;,,|,,|,, - త,ది;గి,|,,|,, - తదిగి | గాతొం - తది |
 గిగాతొం - త | గిగాతొం | - త;,, | ది,, | గి,, | గా,, | తొం,, | -
 త,ది, | గి,గా, | తొం, - తగ | గిగాతొం - త | దిగిగాతొం |
 త;,, | , - తదిగి | గాతొం - త, | ;, - త | దిగిగాతొం || త

6 :- ;, - త; | ;;ధిం; | ;,,గి | ;;గా; | ;;తొం; | , - త;ధిం; | ,గి;గా; | తొం; -
 త;ధిం;గి | ,గా;తొం; - తధిం | ,గిగాతొం | తధింగి | గాతొం -
 తధిం | ,గిగాతొం | - త;,, | ధిం; | ;, | గి,, | గా,, | తొం;,, | - త,ధిం |
 ,? , గా,తొం, | - తధింగి | గాతొం - తధిం | ,గిగాతొం | త;,, | ; - తధిం |
 ,గిగాతొం | త;,, | ; - తధిం | ,గిగాతొం || త

7 :- -;,,, - త;,, | ;;;;,, | ,దీం;,,, | ;;;గి;,, | ;,గా;,,, | ,తొం;,,, -
 త; | ;;;,దీం;,, | ;;;గి;,,గా;,, | ,తొం;,, - త;,,దీం, | ;,గి;గా;తొం; -
 త | ,దీంగి | గాతొం - త, | దీంగిగా | తొం - త,దీం | ,గిగాతొం | -
 త,, | ;, | దీం; | ;, | గి;,, | గా,, | తొం;,, | - త;,, | దీం; | గి,గా, |
 తొం, - త, | దీంగిగా | తొం - త,దీం | ,గిగాతొం | త;,, | ;, -
 త | ,దీంగి | గాతొం - త, | ;, | ,త,దీం | ,గిగాతొం || త

[illegible]

వి :- ఈ సూత్రముచే 4 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు
6+4+8+2+1 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు ఎచ్చును

క్ర.సం	అక్షర సంఖ్య	క్ర.సం అక్షరములు	క్ర.యలు
4	$4 \times 20\frac{1}{2} = 82$	2 - ;	21
5	$5 \times 20\frac{1}{2} = 102\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$ - ;	26
6	$6 \times 20\frac{1}{2} = 123$	1 - ,	31
7	$7 \times 20\frac{1}{2} = 143\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ,	36
8	$8 \times 20\frac{1}{2} = 164$	—	41
9	$9 \times 20\frac{1}{2} = 184\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$ - ;;;, —	47

ఉదా:-

4 కా. ముక్తాయ, 3 కా. ముక్తాయ, జాతి 6-4+3+2+1 అక్షరము వంతున కాపుగ

4 :- - కిలశక | కిలతక - కిలతక | - కిలతక | కిలతక | కిలతక | - కి; | ;ట, |
 | త; , ;క, | ., | - కి; , | ట; , | త., | క,, | - కి;ట | ;త, | ,క; | -
 కి,ట, త,క, | - కిలతక || త

5 :- , - తదిగిణతొం | తదిగిణతొం - తదిగి | ణతొం - తదిగి | ణతొం - తది |
 గిణతొం - త | దిగిణతొం | - త; , | ;ది, | ;; | గి; , | ;ణ, | ;; | తొం,, |
 , - త, | :ది, | గి, | ,ణ, | ;తొం, | , - త, | , ,ది; | గి;ణ | ;తొం, |
 , - త,ది | ,గి,ణ | ,తొం, - త | దిగిణతొం || త

6 :- , - తధింగిణతొం | తధింగిణతొం - తధిం | ,గిణతొం - తధిం | ,గిణతొం |
 తధింగి | ణతొం - తధిం | ,గిణతొం | - త; , | ;ధిం | ;; | ;; | గి, |
 ;; | ;ణ; , | ,తొం, | ;; | - త; , | ధిం; | ;; | గి; , | ;ణ; , | తొం; , -
 త,ధిం | ;; | ,గి; | ;ణ,తొం | ; - త, | ధిం; | గి,ణ, | తొం, -
 తధిం | ,గిణతొం || త

7 :- , - తద్వింగిణతొం | తద్వింగిణతొం - త | ,ద్వింగిణతొం - త | ,ద్వింగి | ణతొం -
 త, | ద్వింగిణ | తొం - త,దిం | ,గిణతొం | - త; , | ;; | ;; | ద్విం; |
 ;; | ;; | గి; , | ;ణ, | ;; | తొం; , | , - త, | ;; | ;ద్విం | ;; | ;గి, |
 ,ణ, | ;తొం, | ; - త, | ;; | ద్విం, | ;గి, | ,ణ; | తొం; - త | ;,దిం |
 ,గి | ,ణ,తొం | , - త,దిం | ,గిణతొం || త

8 :- తధింగిణతొం | తధింగిణతొం | తధింగిణతొం | - తధింగి | ,ణతొం |
 తధింగి | ,ణతొం | తధింగి | ,ణతొం | - త; , | ,ధిం | ;; | ;; | గి |
 , | ;; | ;ణ | , | ;; | ,తొం, | ;; | - త; , | ధిం; | ;; | గి; | ;; |
 ;ణ; | , | తొం; , | - త;ధిం | ;; | ,గి, | ,ణ | ;; | ,తొం; | -
 త,ధిం | ;గి | ;ణ | ;తొం, | - తధింగి | ,ణతొం || త

9 :- ,; , - త , దింగీణా తొం . తద్దీంగీణా . తొం - తద్దీంగీణ , తొం - త, దిం .
 , గీణ , తొం - త , దింగీ . నా తొం - త , దింగి , నా తొం . -
 త, , , ; ; దిం ; , , ; ; గీ , , ; ; ; నా , , ; ; ; తొం ; , ; -
 త, , ; ; ; దిం ; ; , గీ ; ; , నా , ; , తొం , ; - త, , ; ;
 దిం ; , గీ , ; ; నా , ; తొం , , - త, , దిం , , గీ , , నా , , తొం , -
 త , దింగి , నా తొం || త

80. సూత్రము 20³

వి .- ఈ సూత్రముచే ౪ కా. ముక్తాయి, ౩ కా ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు
 ౩+2+1 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు, విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి,
 త్రిశ్రపైకాల గమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 20^{\frac{3}{4}} = 83$	1 - ,	21
5	$5 \times 20^{\frac{3}{4}} = 103^{\frac{3}{4}}$	$\frac{1}{2}$ - ,	26
6	$6 \times 20^{\frac{3}{4}} = 124^{\frac{1}{2}}$	$8\frac{1}{2}$ - ; ; ; ,	32
7	$7 \times 20^{\frac{3}{4}} = 145^{\frac{1}{4}}$	$2\frac{3}{4}$ - ; ; ; ; ,	37
8	$8 \times 20^{\frac{3}{4}} = 166$	2 - ;	42
9	$9 \times 20^{\frac{3}{4}} = 186^{\frac{3}{4}}$	$1\frac{1}{2}$ - ; ; ,	47

ఉదా :-

౪ కా. ముక్తాయి, ౩ కా ముక్తాయి, ౩+2+1 గ తగ్గింపు, విన్యాస ముక్తాయి, త్రిశ్ర,
 త్రిశ్రపైకాలమున ముక్తాయిలు

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | - కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి;ట |
 ,త, | ,క; | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక | - కిటతక | త; , | కిటతక |
 త, , | కిటతక | - కిటత | క - కట | తక - కి | టతక | -
 కిటతక - కిట | తక - కిటతక || త

5 :- , - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం | - తదిగిణ | తొం - తదిగి |

ణతొం - తది | గిణతొం - త | ,ది, | ,గి; | ణ;తొం | ; - త, | ది,గి, |
ణ,తొం, | - తదిగిణ | తొం - తదిగి | ణతొం - త, | , - త | దిగిణతొం |
త; , | - తదిగి | ణతొం - త,ది | ,గి,ణ,తొం | , -
త,ది,గి | ,ణ,తొం, - త | ,ది,గి,ణ | ,తొం, - తదిగి | ణతొం -
తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం || త

6 :- ;;;, - తద్గం | ,గిణతొం - తద్గంగిణతొం - తద్గంగిణతొం | - తద్గం | గిణతొం -

తద్గం | ,గిణతొం | తద్గం | గిణతొం - త, | ,ద్గం, | ;గి | ,ణ, | ,తొం; | -
త,ద్గం | ;గి, | గి,తొం, | - తద్గం | గిణతొం - తద్గం | ,గిణతొం |
త,, | ; - తద్గం | ,గిణతొం | త; , | ; - తద్గం | ,గిణతొం | -
తద్గం | గిణతొం | తద్గం | గిణతొం | తద్గం | గిణతొం | - తద్గంగిణతొం |
తద్గంగిణతొం | తద్గంగిణతొం || త

7 :- ;;;;, - తద్గింగి | గిణతొం - తద్గింగిణతొం - తద్గింగిణతొం | - తద్గింగి | గిణతొం -

త | ,ద్గింగి | గిణతొం - త, | దింగిణ | తొం - త, | ;,దిం | ;, | ,గి; |
ణ,తొం | ; - త, | ;ద్గిం | ;గి, | గి,తొం, | - తద్గింగి | గిణతొం -
త | ,ద్గింగి | గిణతొం - త, | , ; | ,త,దిం | ,గిణతొం | త,, | , ; -
త | ,ద్గింగి | గిణతొం - త; | ,ద్గింగి | ,ణ, తొం, -
త | ;,ద్గిం, | ,గి,ణ,తొం | , - త;దిం | ;,గి,ణ | ,తొం, -
త,దిం | ,గిణతొం - త, | దింగిణతొం - త | ,ద్గింగిణతొం || త

8 :- ; - తద్గింగిణతొం | తద్గింగిణతొం - తద్గింగిణతొం | - తద్గింగి | ,ణతొం |

తద్గింగి | ,ణతొం | తద్గింగి | ,ణతొం | - త;ద్గం | ;, | ,గి, | ;,ణ |
;, | ,తొం; | - త,ద్గం | ;గి | ,ణ | ;తొం, | - తద్గింగి | ,ణతొం | -
తద్గింగి | ,ణతొం | త; , | ;, | తద్గింగి | ,ణతొం | త; , | ;, | తద్గింగి |
,ణతొం | - తద్గం | గిణ | ,తొం - త | ద్గింగి | ,ణ | తొం - తద్గం |
,గి | ,ణతొం | - తద్గింగిణ | ,తొం - తద్గింగి | ,ణతొం - తద్గం | ,గిణతొం || త

9. - తద్దీగీణాతొం - త, దీగీణాతొం - తద్దీగీణాతొం - తద్దీగీణా

తొం - త, గిం, గీణ, తొం - త, దీగీ, తొం - త, ; ; ;

, దీ, , గి, , , తొం, - త, , దీ, ; గీ, ; తొం, -

తద్దీగీణాతొం - త, దీ, గీ, తొం - త, ; ; ; -

త, , దీ, గీ, , తొం, - త, , ; ; , - త, దీ, గీ, , తొం -

త, , దీ, గీ, , తొం, - త, , దీ, గీ, ; , తొం, -

త, , దీ, గీ, , తొం, - త, దీ, గీణాతొం, తద్దీగీ, తొం -

త, దీ, , గీణాతొం || త

81. సూత్రము 21

వి :- ఈ సూత్రముచే A - జాతిఅక్షరములను (9), సుకీర్ణ కావుగను, (7) మిత్ర కావుగను, 6 అక్షరముల సంతస ఖండకావుగను, 3 కాలగమనముగ వచ్చును.

B - చతురశ్రత్రికాలము, త్రిశ్రత్రికాలము, ఖండత్రికాలము అనగ $7+5\frac{1}{2}+8\frac{1}{2}=21$ X వచ్చును. C - జాతిఅక్షరములను $6+5+4+3+2+1$ అక్షరము సంతస కావుగ తగ్గింపు పట్టాలముగ వచ్చును.

D - ముక్తాయిగ త్రికాలము అనగ మూడుకాలముల మూడు ముక్తాయిలు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 21 = 84$	—	21
5	$5 \times 21 = 105$	3 - ;	27
6	$6 \times 21 = 126$	2 - ;	32
7	$7 \times 21 = 147$	1 - ,	37
8	$8 \times 21 = 168$	—	42
9	$9 \times 21 = 189$	3 - ;,	48

ఉదా :-

A - జాతిఅక్షరమునకు ౪+7+5 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు

4 :- కి, | :: | ,ట; | :: | ;త, | :: | ;క | :: | :: - కి, | ,ట; | :: | ;త, | :: | ,క; |
:: | - కి, | ,ట; | ;త, | ;క | :: || త

5 :- ;, - త | , :: | :: | ది; | :: | ,గి; | :: | ;ణ, | :: | ;తొం | , :: | :: | -
త; | , :: | ది | , :: | ;గి, | :: | ,ణ, | , | తొం, | , - త | , | ది; |
 ,గి; | ;ణ, | , తొం | :: || త

6 :- - ; - త, | :: | ;ధం | , :: | , :: | ,గి, | , :: | ,ణ, | , :: | ;తొం | , :: | -
త, | , :: | ధం | :: | , :: | ,గి; | , :: | ,ణ, | , :: | తొం | , :: | -
త, | , :: | ధం | , :: | ,గి; | ,ణ, | , :: | తొం | , :: || త

7 :- , - త, | , :: | :: | , :: | ;దిం | :: | :: | , :: | ,గి, | , :: | ,ణ, | , :: | ;తొం |
:: | :: | - త; | , :: | :: | ,దీం | :: | :: | :: | ,గి; | , :: | ,ణ, | , :: | ;తొం, |
:: | , - త; | , :: | ;దిం | :: | :: | ,గి; | ;ణ, | , :: | తొం | , :: | త

8 :- త; | , :: | ,దీం, | , :: | :: | , :: | ,గి | , :: | :: | :: | ,ణ, | , :: | :: | :: |
;తొం | :: | :: | - త; | , :: | ధం | :: | , :: | :: | ,గి, | , :: | :: | ;ణ, |
:: | , :: | :: | ,తొం; | :: | - త; | , :: | ,దీం, | :: | ,గి | , :: | :: |
 ,ణ, | , :: | ;తొం | :: || త

, | , :: | , ' , :: | ,దీం, | , :: | :: | :: | ,గి | , :: | , :: | , :: | :: |
 ,ణ, | , :: | , :: | , :: | ;తొం | , :: | , - త; | , :: | , :: | ;దీం | , :: |
 :: | :: | ,గి; | , :: | :: | ;ణ, | , :: | , :: | :: | తొం, | , :: | -
త | , :: | :: | ,దీం, | , :: | ,గి; | , :: | :: | ,ణ, | , :: | ;తొం | , :: || త

B - చతురశ్రత్రికాలము, త్రిశ్రత్రికాలము, ఖండత్రికాలము

4 :- కి, | ట, | త, | కి, | - కిట, | త, - కిటతక | - కిట | త, | క, | -
కిట;త, | ,క; - కిట;త, | ,క; - కి; | ,ట, | ,త | , | క, | , -
కి;ట | ;త; | , , - కి; | ,ట;త;క; || త

5 :- ; - త | ,ది | ;గి | ,ణ | ,తొం | , - త | ,దిగి | ,ణ,తొం | , -
 తదిగి | ణతొం - త, | ,ది; | గి;ణ | ;తొం, | , - త,ది; | గి;ణ;తొం, | , -
త;ది;గి;ణ;తొం, | , - త; ; ; ; ; ; | ; ; ది; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; ; ;
; ; ; ; ; | ,తొం; ; ; ; ; | ; - త; ; ; ది | ; ; ; గి; ; ; | ; ; ; ; ; తొం; | ; ; -
త; ; ది; | ,గి; ; ; ; తొం; || త

6 :- ; - త, | ;ధిం | ; | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ; - త, | ధిం; | గి,ణ, | తొం, -
 తధిం | ,గిణతొం | - త;ధిం | ; | ;గి; | ,ణ,తొం | , -
త;ధిం | ; ; గి; | ,ణ;తొం; - త;ధిం | ; ; గి;ణ;తొం, - త | , ; ; ,ధిం; ; |
; ; ; | ; ; గి; | ; ; ,ణ | ; ; ; | ,తొం; ; | ; - త; ; | ధిం; ; | ;గి;ణ |
; ; తొం; | , - త; ; ధిం; ; | ,గి;ణ;తొం; || త

7 :- , - త; | ; | ,దీం, | , | ,గి; | ,ణ; | ,తొం; | , - త, | ,దీం, | ,గి,ణ |
 ,తొం, - త | ,దీంగి | ,ణతొం - త, | ; | దీం; | ;గి, | ,ణ; | తొం; -
 త, | ;దీం; | ;గి;ణ, | తొం; - త; ;దీం; | ;గి;ణ;తొం; -
త; ; ; ; ; ; | ; ; ; ; ; | ,దీం; ; ; ; | ; ; ; ; ; ; ; గి; | ; ; ; ; ; ;
; ; ; ; ; | ; ; తొం; ; ; ; | ; ; - త; ; ; ; ; ;దీం; | ; ; ; ; ; గి |
; ; ; ; ; | ; ; తొం; ; ; ; - త; | ; ; ,దీం; ; | ,గి;ణ;తొం; || త

84. సూత్రము 21³/₄

వి :- ఈ సూత్రముచే 5 కా. ముక్తాయి, మూడుకాలముల ముక్తాయిలు మూడుగ వచ్చును. అనగ 1వ కాలమున ముక్తాయి, 2 వ కాలమున ముక్తాయి, 3వ కాలమున ముక్తాయి అని గ్రహించునది.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తొనే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 21\frac{3}{4} = 87$	1 - ,	22
5	$5 \times 21\frac{3}{4} = 108\frac{3}{4}$	3 $\frac{1}{2}$ - ;;;;;;	28
6	$6 \times 21\frac{3}{4} = 130\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$ - ;	33
7	$7 \times 21\frac{3}{4} = 152\frac{1}{4}$	8 $\frac{3}{4}$ - ;;;;;;	39
8	$8 \times 21\frac{3}{4} = 174$	2 - ;	44
9	$9 \times 21\frac{3}{4} = 195\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4}$ - ,	49

ఉదా :-

5 కా. ముక్తాయి, మూడు కాలముల ముక్తాయిలు మూడు

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | ► కి; | ట; | త; | క; - కి; | ట; | త; | క; | - కి; | ట; | త; | క; | ► కి; ట; త; - కి; ట; | త; క; | - కి; ట; | త; క; | ► కిటతక | కిటతక | కిటతక || త

5 :- ;;;;;; - తదిగి | ఇతొం - తదిగిఇతొం - తదిగిఇతొం ► త | ;;ది | ;;గి | ;;ఇ | ;;తొం | ;; - త | ;;ది | ;;గి | ;;ఇ | ;;తొం | ;; - త | ;;ది | ;;గి | ;;ఇ | ;;తొం | ;; ► త | ,ది,గి | ,ఇ,తొం | , - త,ది | ,గి,ఇ | ,తొం, - త | ,ది,గి | ,ఇ,తొం | , ► తదిగి | ఇతొం - తది | గిఇతొం - త | దిగిఇతొం - త

6 :- ; - తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగి | ణతొం - తద్ధింగిణతొం ► త, | ;ధిం | ; ; |
 ;గి, | ,ణ, | ;తొం, | , - త, | ;ధిం | ; ; | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, | ; -
 త, | ;ధిం | ; ; | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, | ; ► త, | ధి ; | గి,ణ, | తొం, -
 త, | ధిం ; | గి,ణ, | తొం, - త, | ధిం ; | గి,ణ, | తొం, ► తధిం |
 ,గిణతొం | తద్ధింగి | ణతొం - తధిం | ,గిణతొం || త

7 :- ; ; ; ; ; ; - త | ,ద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం - త,దిం | ,గిణతొం ► త ; |
 ; ; | ,ద్ధిం, | ; ; | ,గి ; | ,ణ ; | ,తొం, | , - త ; | ; ,ద్ధిం, | ; ; | ,గి ; | ,ణ ; |
 ,తొం ; | , - త, | , , | ,ద్ధిం, | ; ; | ,గి ; | ,ణ, | ,తొం ; | , ► త ; | ,ద్ధిం, |
 ,గి,ణ | ,తొం, - త | ; ; దిం | ; ; | ,గి | ,ణ,తొం | , - త ; | ,ద్ధిం, | ,గి,ణ |
 ,తొం, ► త | ,ద్ధింగి | ణతొం-త, | ద్ధింగిణ | తొం-త,దిం | ,గిణతొం || త

8 :- ; - తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం | ► త ; , | ధిం ; | ; ; |
 గి ; | ; ; | ణ, | ; ; | తొం ; , | - త, , | ధిం ; | ; ; | గి ; | ; ; | ణ, | ; ; |
 తొం ; , | - త ; , | ధిం, | ; ; | గి ; | ; ; | ణ ; | ; ; | తొం ; , | ► త,ధిం | ; గి |
 ; ణ | ,తొం, | - త,ధిం | ; గి | ; ణ | ; తొం, | - త,ధిం | , గి | ; ణ |
 ; తొం, | ► తద్ధింగి | ,ణతొం | తద్ధి గి | ,ణతొం | తద్ధింగి | ,ణతొం || త

9 :- , - తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగి | ణతొం - తద్ధింగిణతొం ► త | ; ; | ; దిం | ; ; |
 ; గి | ; ; | ; ణ | ; ; | ,తొం | ; ; - త | ; ; | ; దిం | ; ; | ; గి | ; ; |
 , , ణ | ; ; | ; తొం | ; ; - త | ; ; | ; దిం | ; ; | ; గి | ; ; | , ణ | ; ; |
 ; ,తొం | ; ; ► త | ; ; దిం | ; ; | ,గి | ; ,ణ | ; ,తొం | , - త ; , | ,ద్ధిం, |
 ,గి, | ,ణ, | ,తొం, - త | ; ; దిం | ; ; | ,గి | ; ,ణ | ; ,తొం | , ► త,దిం |
 ,గిణ | ,తొం - త, | ద్ధింగి | ణతొం - త | ,ద్ధింగి | ,ణతొం || త

7 :- ; - త, | ; ; | ; ; | దీం; | ; ; | ,గి, | ; ; | ,ణ; | ; ; | తొం; | ; ; -
 త | ; ; | ; ; | ,దిం | ; ; | ; ; | ,గి | , , | ,ణ; | ; ; | తొం | ; ; | , -
 త; | ; ; | ; ; | దిం | ; ; | ; ; | ,గి, | ; ; | ,ణ, | ; ; | తొం | ; ; | - త; , | ; ; |
 దీం; | ; ; | ,గి; | ,ణ; | , తొం; , || త

8 :- త, , | ; ; | దిం; | ; ; | ,గి, | ; ; | ; ; | ,ణ | ; ; | ; ; | ,తొం; | ; ; | -
 త; , | ,దిం | ; ; | ; ; | ,గి | ; ; | ; ; | ,ణ | ; ; | ; ; | ,తొం, | ; ; | -
 త; , | ,దిం, | ; ; | ; ; | ,గి | ; ; | ; ; | ,ణ, | ; ; | ; ; | ,తొం | ; ; | -
 త; , | దిం; | , , | ,గి; | ; ; | ,ణ, | ; ; | ; ; | ,తొం, , || త

9 :- , - త, | ; ; | ; ; | దీం; | , , | ; ; | ,గి | , , | ; ; | ,ణ; | ; ; | ; ; |
 ,తొం, | ; ; | , - త, | , , | ; ; | ,దిం, | ; ; | ; ; | ,గి, | ; ; | ; ; | ,ణ, |
 ; ; | , , | ,తొం; | , , - త | ; ; | ; ; | ,దిం, | ; ; | ,గి | ; ; | ; ; |
 ,ణ, | ; ; | ,తొం | ; ; | - త, , | ; ; | దీం, | ; ; | ,గి; | ; ; | ,ణ; |
 ; ; | ,తొం; , || త

86. సూత్రము 22 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 5 కా. ముక్తాయి, 4 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, 2 కా. ముక్తాయి, 3+2+1 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	క్రొసెఅక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 22\frac{1}{4} = 89$	3 - ;	23
5	$5 \times 22\frac{1}{4} = 111\frac{1}{4}$	$\frac{3}{4} - ;$	28
6	$6 \times 22\frac{1}{4} = 133\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2} - ; ;$	34
7	$7 \times 22\frac{1}{4} = 155\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4} - ,$	39
8	$8 \times 22\frac{1}{4} = 178$	2 - ;	45
9	$9 \times 22\frac{1}{4} = 200\frac{1}{4}$	$3\frac{3}{4} - ; ; ; ; ; ; ;$	51

ఉదా :-

బాటి 5 కా. ముక్తాయి, 4 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, 2 కా. ముక్తాయి, 1+2+1 తగ్గింపు, విన్యాస ముక్తాయి

4 :- ;, - కిటతక | కిటతక - కిటతక - కిటతక | కిటతక - కిటతక | - కిటతక |
కిటతక | కిటతక | - కిట, | త,క, | - కిట, | త,క, | - కిట, | త,క, | -
 కిట | త, | ,క, | - కిట, | త,క, | - కిటతక | - కిటతక | త, |
 కిటతక | త, | కిటతక || త

5 :- ;, - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం - తదిగి | తొం - తదిగిణతొం - తది |
గిణతొం - తదిగిణతొం | - తదిగి | తొం - తదిగి | తొం - తది |
గిణతొం - త, | ;ది,గి, | ;ణ,తొం, | ; - త,,ది, | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, -
త, | ;ది,గి, | ;ణ,తొం, | ; - త, | ది,గి | ,ణ, | ,తొం, | - త,ది, |
గి,ణ, | తొం, - తది | గిణతొం - త | దిగిణతొం | త, | , -
 తదిగి | తొం - త, | , - త | దిగిణతొం || త

6 :- ;;; - తద్గిణతొం | తద్గిణతొం - తద్గిణతొం - తద్గి | ,గిణతొం -
తద్గి | తొం - తద్గిణతొం | - తద్గి | తొం - తద్గి | ,గిణతొం |
తద్గి | తొం - త, | ద్గి, | గి,ణ, | తొం, - త, | ద్గి, | గి,ణ, | తొం, -
త, | ద్గి, | గి,ణ, | తొం, - త, | ,ద్గి, | ;గి | ;ణ, | ,తొం, | -
త,ద్గి, | ;గి, | గి,తొం, | - తద్గి | తొం - తద్గి | ,గిణతొం |
 త, | ; - తద్గి | ,గిణతొం | త, | ; - తద్గి | ,గిణతొం || త

7 :- , - తద్దీగిణతొం - శద్దీగిణతొం - త , దీగిణతొం - తద్దీగి | ణతొం -
తద్దీగిణ | తొం - తద్దీగిణతొం | - తద్దీ | గిణతొం - త | , దీగి |
 ణతొం - త , | దీగిణ | తొం - త , , , | , దీ ; ; | , గి , , , , | , తొం ; , -
 త , ; ; ; దీం | , , , గి , | ; ణ ; , తొం , | , - త , , , | , దీం ; ; | ; గి ; , , , | ; తొం ; , -
 త , | : , | , దీం , | , , గి | ; ణ , | , తొం ; | - త ; , | దీ ; | గి , , , | తొం , -
 త , | దీగిణ | తొం - త , దీం | , గిణతొం | త , , | , - త | , దీగి |
 ణతొం - త , | , , , - త , దీం | , గిణతొం || త

8 :- , - తద్దీ గిణతొం | తద్దీగిణతొం - శద్దీగిణతొం | - శద్దీగిణతొం |
శద్దీగిణతొం | తద్దీగిణతొం | - తద్దీగి | , గాతొం | తద్దీగి | , గాతొం |
 శద్దీగి | , గాతొం | - తద్దీం | , గి | , గా | , తొం , | తద్దీం | ; గి | ; గా |
 , తొం , | తద్దీం | ; గి | ; గా | , తొం , | - తద్దీం | ; ; | , గి , | ; గా |
 ; ; | , తొం , | - తద్దీం | , గి | , గా | , తొం , | - తద్దీగి | , గాతొం | -
 తద్దీగి | , గాతొం | తద్దీ , | , | తద్దీగి | , గాతొం | తద్దీ , | ; ; |
 తద్దీగి | , గాతొం || త

9 :- , , , , , , - త | , దీగిణతొం - శద్దీగిణ | తొం - శద్దీగిణతొం -
శ , దీం | , గిణతొం - త , | దీగిణతొం - త , | దీగిణతొం | - తద్దీం |
 గిణ | తొం - త , దీం | , గిణ | , తొం - త , | దీగి | గాతొం -
 త , | ; ; ; దీం | ; ; ; గి | ; ; ; గా | , , , తొం , | , - త , , , | ; దీం ; ; | ; గి ; ; |
 ; గా ; ; | , తొం , , - త , | ; ; ; దీం | ; ; ; గి | ; ; ; గా | ; ; ; తొం , | ; - త ; |
 , , దీం | ; ; | , గి , | ; ; గా | ; ; | , తొం ; | - త ; , | దీం ; | గి ; | గా , |
 తొం , - త , | దీగి | గాతొం - త | , దీగి | , గాతొం | త ; , | ; ; |
 , త , దీం | , గిణ | , తొం - త , | ; ; | , త , | దీగి | , గాతొం || త

87. సూ త్రము 22¹/₂

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 4 కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 9+7+5 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తొనే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 22\frac{1}{2} = 90$	2 - ;	23
5	$5 \times 22\frac{1}{2} = 112\frac{1}{2}$	8 $\frac{1}{2}$ - ;;;	29
6	$6 \times 22\frac{1}{2} = 135$	1 - ,	34
7	$7 \times 22\frac{1}{2} = 157\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ;;;	40
8	$8 \times 22\frac{1}{2} = 180$	_____	45
9	$9 \times 22\frac{1}{2} = 202\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$ - ;;	51

ఉదా :-

4 కా. ముక్తాయి, జాతి 9+7+5 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు

4 :- ; - కిటతక | కిటతక - కిటతక | - కి; | ;; | ,ట; | ;; | ;త; | ;; | ;క |
 ;; | ;; | - కి; | ;ట | ;; | ;త; | ;; | ,క; | ;; | - కి; | ,ట; |
 ,త; | ;క | ;; || త

5 :- ;;; - త | దిగిణతొం - తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం - త | ;; | ;; |
 ది; | ;; | ,గి; | ;; | ;ణ; | ;; | ;తొం | ;; | ;; | - త; | ,ది |
 ;; | ;గి; | ;; | ,ణ; | ;; | తొం; | ;; | - త | ;; | ది; | ,గి; | ;ణ;
 ;తొం | ;; || త

6 :- , - తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం - తద్ధిం | ,గిణతొం - త; | ;; | ;;ద్ధిం |
 ;; | ;; | ;; | ;; | ,గి; | ;; | ;ణ; | ;; | ;తొం | ;; | ;; | -
 త; | , ;ద్ధిం | ;; | ;; | ;; | ,గి; | ;; | ,ణ; | ;;తొం | ;; | ; -
 త; | ;ద్ధిం | ;; | ;; | ,గి; | ;ణ; | ;;తొం | ;; || త

7 :- ,,, - త,దిం | ,గిణాతొం - తద్దీం | గిణాతొం - తద్దీంగి | ణాతొం -

త; | ;; | ;; | ;; | ;,దిం | ;; | ;; | ;, | ;,గి; | ;, | ;ణ, |
 ;; | ;,తొం | ;; | ;; | - త,, | ;; | ;; | ;దీం | ;, | ;; | ;, | గి; |
 ,ణ | ;; | ,తొం, | ;, | , - త; | ;, | ;,దిం | ;; | ;; | ,గి; |
 ;ణ, | ;,తొం | ;, || త

8 :- తద్దీంగిణాతొం | తద్దీంగిణాతొం | తద్దీంగిణాతొం | - త; | ,; | ,గీ, | ;; | ;; | ;; |

;,గి | ;; | ;, | ;; | ;, | ,ణ, | ;; | ;; | ;, | ;,తొం | ;; | ;; | -
 త; | ;,ధిం | , , , , , , , గీ, | ;; | ;; | ;,ణ | ;; | ;; | ;; | ,తొం; |
 ;; | -త; | ,గీ, | ;; | ;,గి | ;; | ;; | ,ణ, | ;; | ;,తొం | ;, || త

9 :- , - తద్దీంగి | ,ణాతొం - తద్దీం | గీణాతొం - త,దిం | ,గీణాతొం -

త | ;; | ;; | ;; | ;; | ;,దీం | , , | ;, | ;; | ;,గి | ;, | ;; | , , | ;; |
 ,ణ, | ;; | , , | ;; | ,తొం | ;; | ;; | - త; | ,; | ;; | ;దీం | ;; | , , |
 ;; | ,గీ, | ;, | ;; | ;,ణ | ;; | , , | ;; | తొం; | , - త | ;; | ;; |
 ,దీం, | ;; | ;,గి | ;; | ;; | ,ణ, | ;, | ;,తొం | ;; || త

88. సూత్రము 22³/₄

వి :- ఈ సూత్రముచే ౪ కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరములకు 7+6+5+4 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 22\frac{3}{4} = 91$	1 - ,	23
5	$5 \times 22\frac{3}{4} = 113\frac{3}{4}$	<u>$2\frac{1}{4}$ - ;;;,,</u>	29
6	$6 \times 22\frac{3}{4} = 136\frac{1}{2}$	<u>$3\frac{1}{2}$ - ;;;,</u>	35
7	$7 \times 22\frac{3}{4} = 159\frac{1}{4}$	<u>$\frac{5}{4}$ - ;,</u>	40
8	$8 \times 22\frac{3}{4} = 182$	<u>2 - ;</u>	46
9	$9 \times 22\frac{3}{4} = 204\frac{3}{4}$	<u><u>$3\frac{1}{4}$ - ;;;,,;</u></u>	52

ఉదా :-

5 కా. ముక్తాయ, బాతి 7+6+5+ 4 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | - కి; , | ;ట | ; ; త, | ; ; క; | ; ; -
 కి; , | ;ట, | ; ; త; , | ;క, | ; ; | - కి; , | ;ట; | ;త, | ;క | ; ; | -
 కి; , | ట; , | త; , | క; , | త

5 :- ; ; ; ; - తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం - త, | ; ; ,ది; | ; ;
 గి; , | ;ణ | ; ; :తొం, | ; ; | - త; | ;ది | ; ; ,గి; | ;ణ | ; ; |
 ,తొం; | ; - త | ; ; ది; , | గి; | ;ణ, | ;తొం | ; ; | - త; , | ది; , |
 గి; , | ణ; , | తొం; , | త

6 :- ; ; ; - తధిం | ,గిణతొం - తధింగిణతొం - తధింగిణతొం | - త; , | ;ధిం |
 ; ; | ; ; | ; ,గి; | ; ; ణ; , | ;తొం | ; ; | - త, | ; ; ధిం; |
 ; ; | ; ; గి; , | ;ణ, | ; ; తొం; , | ; - త, | ; ;ధిం | ; ; | ; ,గి; |
 ;ణ, | ;తొం | ; ; | - త; , | ధిం; | ; ; | గి; , | ణ; , | తొం; , || త

7 :- ; , - తద్దింగిణతొం - తద్దింగిణ | తొం - తద్దిగిణతొం - త, | ; ; | ; ; |
 దిం; | ; ; | ; ; గి, | ; ; ,ణ; | ; ;తొం; , | ; - త | ; ; | ; ;దిం |
 ; ; | ; ; | ;గి | ; ; ,ణ; | ; ;తొం | ; ; | - త; | ; ; | ;దిం |
 ; ; | ; ; గి; | ;ణ, | ; ;తొం | ; ; | - త; , | ; ; దిం; | ; ; గి; , | ణ; , | తొం; , || త

8 :- ; - తధింగీణతొం | తధింగీణతొం - తధింగీణతొం | - త; , | ;ధిం |
 ; ; | ; ; | ; ,గి; | ; ; ; ;ణ; | ; ; | ; ; ,తొం; | ; ; | -
 త; , | ;ధిం | ; ; | ; గి; | ; ; ; ;ణ; | ; ; | ; ;తొం, | ; ; | -
 త; , | ,ధిం, | ; ; | ;గి | ; ; | ; ; ,ణ, | ; ; | ; ;తొం | ; ; | -
 త; , | ధిం; | ; ; | గి; | ; ; | ణ; | ; ; | తొం; , || త

9 :- ::::, - త, దిం | , గీణాతోం - తద్దీంగీణాతోం - త | , దీంగీణాతోం -

త, | :: | :: | :: | దీం; | :: | :: | :: | గీ; | :: | :: | :: | కా; |
 :: | :: | :: | తోం, | :: | , - త; | :: | :: | , దీం, | :: | :: | , గీ, |
 :: | :: | , కా, | :: | :: | తోం; | :: | - త; | :: | ' :: | , దీం, | :: |
 :: | గీ | :: | :: | , కా, | :: | :: | తోం | :: | - త; , | :: | దీం; | :: |
 గీ; | :: | కా; | :: | తోం; , || త

89. సూత్రము 23

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి ముక్తాయిగ త్రికాలము, (అనగ 1, 2, 3 కాలముల ముక్తాయిలు మూడుయని అర్థము) త్రిశ్రేష్ఠికాలమున ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రేసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 23 = 92$	_____	23
5	$5 \times 23 = 115$	1 - ,	29
6	$6 \times 23 = 138$	2 - ;	35
7	$7 \times 23 = 161$	3 - ;,	41
8	$8 \times 23 = 184$	_____	46
9	$9 \times 23 = 207$	1 - ,	52

ఉదా :-

జాతి ముక్తాయిగ త్రికాలము, త్రిశ్రేష్ఠికాలమున ముక్తాయి

4 :- కి; , ట,, | త; , | క,, | - కి, , ట; , | త; , | క; , | - కి; , ట; , | త; , |
 క; , | - కి, ట, | త, క, | - కి, ట, | త, క, | - కి, ట, | త, క, | - కి, ట, |
 కి, ట, | - కి, ట, | త, క, | - కి, ట, | త, క, | - కి, ట, | త, క, | - కి, ట, |

9 :- , త; | ; | , దీం, | , , | , గీ, | ; | , నా, | ; | , తొం; | - , త; | ; | , దీం, |
; | , గీ, | ; | , నా, | , , | , తొం, | , - త, | ; | , దీం, | ; | , గీ, |
; | , నా, | ; | , తొం; | , - త; | , దీం, | , గీ, | , నా, | , తొం, -
త | ; దిం | , , గి | ; నా | ; తొం | , - త; | , దీం, | , గీ, | , నా, | , తొం, -
త | , దీం గి | , నా తొం | తద్దీం | గీ నా | తొం - త, దిం | , గీ నా | , తొం -
త, దిం | , గీ నా తొం | తద్దీం గీ | నా తొం - త, దిం | , గీ నా తొం || త

90. సూత్రము 23 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 5 కా. ముక్తాయి, 4 కా. ముక్తాయి, 3 కా.
ముక్తాయి, 2 కా. ముక్తాయి, 1 కా. ముక్తాయిగ వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 23\frac{1}{4} = 93$	3 - ,,	24
5	$5 \times 23\frac{1}{4} = 116\frac{1}{4}$	$3\frac{3}{4}$ - ;;;, ;;;,	30
6	$6 \times 23\frac{1}{4} = 139\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ,	35
7	$7 \times 23\frac{1}{4} = 162\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{4}$ - ,,	41
8	$8 \times 23\frac{1}{4} = 186$	2 - ;	47
9	$9 \times 23\frac{1}{4} = 209\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$ - ;;;, ;;;,	53

ఉదా :-

జాతి 5, 4, 3, 2, 1 కాలముల ముక్తాయిలు

4 :- ; , - కిటతక | కిటతక - కిటతక - కిటతక | కిటతక - కిటతక | - కిటతక |
కిటతక | కిటతక - కిట, | త, క, | కిట, | త, క, | కిట, | త, క, | -
కి, | ట, | త; , | క; , | కి; , | ట; , | త; , | క; , | కి; , | ట; , |
త, , | క; , || త

5 :- ; ; ; ; ; - త | దిగిణ తొం - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం - త | దిగిణతొం -

తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం - త | దిగిణతొం | తదిగిణ | తొం -

తదిగి | తొం - త, | ది,గి, | త,ది, | గి,ణ, | తొం, -

త, | ది,గి, | త,తొం, | - త; , | ది; , | గి; , | తా; , | తొం; , |

త; , | ది; , | గి; , | తా; , | తొం; , | త, , | ది; , | గి; , | తా; , | తొం; , || త

6 :- ; - తద్గిణతొం - తద్గిణతొం - తద్గి | ,గిణతొం - తద్గిణతొం |

తద్గిణతొం - తద్గి | ,గిణతొం - తద్గి | ,గిణతొం | తద్గి | గిణతొం -

తద్గి | ,గిణతొం | - త,ద్గి | ,గి, | తా, తొం, | త,ద్గి | ,గి, | తా,తొం, |

త,ద్గి | ,గి, | తా,తొం, | - త; , | ది; , | గి; , | తా; , | తొం; , | త; , |

ద్గి; , | ; , | గి; , | తా; , | తొం; , | త; , | ది; , | గి; , | తా; , | తొం; , || త

7 :- ; ; - తద్గిణతొం - తద్గి | గిణతొం - తద్గిణతొం - త,దిం | ,గిణతొం

తద్గి | గిణతొం - తద్గి | గిణతొం - త,దిం | ,గిణతొం | తద్గి |

గిణతొం - త | ,ద్గి | గిణతొం - త, | ,ద్గి | ,గి, | తా,తొం, |

త, , | దిం; | గి,తా, | తొం, - త, | ,ద్గి | ,గి, | తా,తొం, | -

త, , | ,ద్గి | ,గి; , | తా; , | తొం; , | త; , | ; , | దిం; | ; , | -

గి; , | తా; , | తొం; , | త; , | ; , | దిం; | ; , | గి; , | తా; , | తొం; , || త

8 :- , - తద్గిణతొం | తద్గిణతొం - తద్గిణతొం | - తద్గిణతొం |

తద్గిణతొం | తద్గిణతొం | - తద్గి | ,గిణతొం | తద్గి |

,గిణతొం | తద్గి | ,గిణతొం | - త,ద్గి | ,గి; , | తా; , | తొం, |

త,ద్గి | ,గి, | తా; , | తొం, | త,ద్గి | ,గి; , | తా; , | తొం, | - త; , |

ద్గి; , | ; , | గి; , | ; , | తా; , | ; , | తొం; , | త; , | దిం; | ; , | గి; , | ; , |

తా; , | ; , | తొం; , | త; , | దిం; | ; , | గి; , | ; , | తా; , | ; , | తొం; , || త

9 :- ;;;, - తద్దీగి , నాతోం - తద్దీగీనాతోం - త,దిం , గీనాతోం -
 తద్దీగి , నాతోం - తద్దీం , గీనాతోం - త,దిం , గీనాతోం -
 త , దీం , గీ , నాతోం , తద్దీం , గీనా , తోం - త,దిం , గీనా , తోం -
 త, , దీం , ;⁶ , నా , తోం , త, , దీం , గీ , నా ; తోం , -
 త, , దీం , గీ , నా , తోం , - త, , , , దీం , ; , గీ , ; ;
 నా ; , ; , తోం , త, , , , దీం , ; ; , గీ , ; ; , నా , ; ;
 తోం , త, , , , దీం , , ; , గీ , , , నా , ; ; , తోం , || త

91. సూత్రము 23¹₂

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి అక్షరమునకు 9+7+5 అక్షరము వంతున కావుగ
 తగ్గింపు, చతురశ్ర పైకాలము, త్రిశ్ర, త్రిశ్ర పైకాలము వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 23\frac{1}{2} = 94$	2 - ;	24
5	$5 \times 23\frac{1}{2} = 117\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$ - , ,	30
6	$6 \times 23\frac{1}{2} = 141$	3 - ; ,	36
7	$7 \times 23\frac{1}{2} = 164\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$ - , , ,	42
8	$8 \times 23\frac{1}{2} = 188$	4 - , , ,	47
9	$9 \times 23\frac{1}{2} = 211\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$ - , , , ,	53

ఉదా :-

జాతి 9+7+5 X తగ్గింపు, చ పై, త్రి, త్రి పైకాలము

4 :- ; - కి, ; ; , , ట ; ; ; ; త, ; ; , , క ; ; ; ; - కి, ; ; , , ట ; ; ;
 త, ; , , క ; ; ; ; - కి, ; ; , , ట ; ; ; త, , , క, ; ; - కిటతక -
 కిటతక - కిటతక || త

92. సూత్రము 23 $\frac{3}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే 5 కా. ముక్తాయి, ముక్తాయిగ త్రికాలము, (అనగ 1 కా. ముక్తాయి, 2 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి) త్రిశ్రపై కాలమున ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రసే అక్షరములు	క్రమము
4	$4 \times 23\frac{3}{4} = 95$	1 - ,	24
5	$5 \times 23\frac{3}{4} = 118\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{2} - ;;$	30
6	$6 \times 23\frac{3}{4} = 142\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - ,;$	36
7	$7 \times 23\frac{3}{4} = 166\frac{1}{4}$	$1\frac{3}{4} - ;;;$	42
8	$8 \times 23\frac{3}{4} = 190$	2 - ;	48
9	$9 \times 23\frac{3}{4} = 213\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4} - ;;;;$	54

ఉదా :-

5 కా. ముక్తాయి, ముక్తాయిగ త్రికాలము, త్రిశ్రపై కాలమున ముక్తాయి

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | - కి; | ట; | త; | క; | - కి; | ట; |

త; | క; | - కి; | ట; | త; | క; | - కి; | త; | - కి; | ట; |

త; | - కి; | ట; | త; | - కిటతక | కిటతక | కిటతక | -

కిటతక - కిట | తక - కిటతక || త

5 :- ;;; - తదిగితొం - తదిగితొం - త | దిగితొం - త; | ,ది; | ,గి; |

,ణ; | ,తొం; | , - త; | ,ది; | ,గి; | ,ణ; | ,తొం; | , - త; | ,ది; |

,గి; | ,ణ; | ,తొం; | , - త,ది | ,గి; | ,తొం; - త | ,దిగి |

,ణ,తొం | , - త,ది | ,గి; | ,తొం; - త | దిగితొం | తదిగితొం -

తదిగి | తొం - తదిగి | తొం - తదిగితొం | తొం - తదిగితొం || త

6 :- ; - తద్దీంగీణాతొం - తద్దీంగీణాతొం - తద్దీంగీణాతొం - త, | ;ద్దీం | , , |
 ;గీ, | ;ణ, | ;తొం, | ; - త, | ;ద్దీం | , ; | ;గీ, | ;ణ, | ;తొం, | ; -
 త, | ;ద్దీం | , ; | ;గీ, | ;ణ, | ;తొం, | ; - త, | ;ద్దీం | ;గీ, | ;ణ, | ;తొం, -
 త, | ;ద్దీం | ;గీ, | ;ణ, | ;తొం, - త, | ;ద్దీం | ;గీ, | ;ణ, | ;తొం, - తద్దీం |
 ,గీణాతొం | తద్దీంగీ | ణాతొం - తద్దీం | ,గీణాతొం | - తద్దీంగీణాతొం |
 తద్దీంగీణాతొం | తద్దీంగీణాతొం || త

7 :- ;;;, - తద్దీంగీణాతొం - త, | దీంగీణాతొం - తద్దీంగీణాతొం - త | ;; | ,దీం | , ; |
 ;గీ | ;ణ | ;తొం | , ; - త | , ;; | ,దీం | , ;; | ,గీ | ;ణ | ,తొం | , , -
 త | ;; | ,దీం | , , | ;గీ | ;ణ | ;తొం | , ; - త | , ;దీం |
 ;,గీ | ,ణ,తొం | , - త, | ,దీం | ,గీ, | ,ణ, | ,తొం, - త | , ;దీం |
 ,గీ | ,ణ,తొం | , - త,దీం | ,గీణాతొం | తద్దీం | గీణాతొం - త | ,దీంగీ |
 ణాతొం - త,దీం | ,గీణాతొం - త, | దీంగీణాతొం - త | ,దీంగీణాతొం || త

8 :- ; - తద్దీంగీణాతొం | తద్దీంగీణాతొం - తద్దీంగీణాతొం | - త, , | ;ద్దీం | ;; |
 గీ; | ;; | ;ణ; | ;; | తొం, | - త; | ;ద్దీం | ;; | గీ; | ;; | ;ణ; | ;; |
 తొం, | - త; | ;ద్దీం | ;; | గీ, | ;; | ;ణ; | ;; | తొం, | - త,ద్దీం |
 ;గీ | ;ణ | ,తొం, | - త,ద్దీం | ;గీ | ;ణ | ,తొం, | త,ద్దీం | ;గీ | ;ణ |
 ,తొం, | - తద్దీంగీ | ,ణాతొం | తద్దీంగీ | ,ణాతొం | తద్దీంగీ | ,ణాతొం | -
 తద్దీంగీణ | ,తొం - తద్దీంగీ | ,ణాతొం - తద్దీం | ,గీణాతొం || త

9 :- ;;;, - తద్దీంగీణ | ,తొం - తద్దీంగీణాతొం - తద్దీంగీ | ,ణాతొం -
 త; | ;; | ,దీం | , ;; | ,గీ, | ;; | ,ణా, | , , | ,తొం; | , - త; | ;; |
 ,దీం | , , | ,గీ, | ;; | ,ణా, | ;; | ,తొం; | , - త; | ;; | ,దీం | , ;; |
 ,గీ, | ;; | ,ణా, | ;; | ,తొం; | , - త; | ,దీం | ,గీ, | ,ణా, | ,తొం, -
 త | ;దీం | ;గీ | ;ణ | ;తొం | , - త; | ,దీం | ,గీ, | ,ణా, | ,తొం, -
 త | ,దీంగీ | ,ణాతొం | - తద్దీంగీణా | తొం - త,దీం | ,గీణా, | తొం -
 త,దీం | ,గీణాతొం | తద్దీంగీ | ణాతొం - త,దీం | ,గీణాతొం || త

93. సూత్రము 24

వి :- ఈ సూత్రముచే ముక్తాయ, త్రికాలము, 3+2+1, జాతి 2 కా. 1 సారి, 2 కాలంకాపు - 3 కా. 2 సార్లు, 4 కాలంకాపు - 4 కా. 3 సార్లు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	4×24= 96	_____	24
5	5×24= 120	_____	30
6	6×24= 144	_____	36
7	7×24= 168	_____	42
8	8×24= 192	_____	48
9	9×24= 216	_____	54

ఉదా :-

ముక్తాయ, త్రికాలము, 3+2+1, జాతి 2 కా. 1 సారి, 2 కా కాపు - 3 కా. 2 సార్లు, 4 కా. కాపు - 4 కా. 3 సార్లు

4 :- కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి,, | ట,, | త,, | క,, | - కి,ట, | త,క, | -
 కిటతక | - కి;ట | ,క, | ,క; | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక | - కి,ట, |
 త,క, | త,, | ; | - కిటతక | కిటతక | త,, - కిటతక | కిటతక - కిటతక || త

5 :- తదిగిణ | తొం - తదిగి | గతొం - తది | గిణతొం - త | ;,ది | ;,గి | ;,ణ |
 ;,తొం | ;, - త | ,ది,గి | ,ణ,తొం | , - తదిగి | గతొం - త, | .ది;
 గి;ణ | ;,తొం, | , - త,ది | ,గి,ణ | ,తొం, - త | దిగిణతొం | -
 త,ది, | గి,ణ, | తొం, - త, | ; ; | - తదిగిణ | తొం-తదిగి | గతొం -
 త,, | , - తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం || త

6 :- తద్ధింగి | నాతోం - తద్ధిం | , నాతోం | తద్ధింగి | నాతోం - త, | , ధిం | , , |
 , గి, | ; నా, | ; తోం, | ; - త, | ధిం, | గి, నా, | తోం, - తద్ధిం | , గినాతోం |
 తద్ధిం | , ; | , గి, | నాతోం | , - త, | ధిం, | గి, నా, | తోం, -
 తద్ధిం | , గినాతోం | - తద్ధిం | , గి, | నాతోం, | త, , | , , | ; | -
 తద్ధింగి | నాతోం - తద్ధిం | , గినాతోం | - త, , - తద్ధిం | , గినాతోం -
 తద్ధింగి | నాతోం - తద్ధింగినాతోం || త

7 :- తద్ధిం | గినాతోం - త | , దింగి | నాతోం - త, | దింగినా | తోం -
 త, | ; ; | , దిం, | , , | , గి, | , నా, | , తోం; | , - త, | , దిం, | , గి, నా |
 , తోం, - త | , దింగి | నాతోం - త, | , , | , దిం; | , గి, | , నా, | తోం, -
 త | , ; దిం | , , గి | , నాతోం | , - త, దిం | , గినాతోం | - త, , | , దిం, |
 గి, నా, | తోం, - త, | ; ; | , , | ; | - తద్ధిం | గినాతోం - త | , దింగి |
 నాతోం - త, , , - తద్ధింగి | నాతోం - తద్ధింగినా | తోం - తద్ధింగినాతోం || త

8 :- తద్ధింగి | , నాతోం | తద్ధింగి | , నాతోం | తద్ధింగి | , నాతోం | -
 త, , | ధిం, | , , | గీ; | ; ; | , నా, | , , | తోం, , | - తద్ధిం | , గీ | ; నా |
 , తోం, | - తద్ధింగి | , నాతోం | - తద్ధిం | , , | , గీ, | ; ; | , నా, | ; | , తోం; | -
 తద్ధిం | ; గీ | , నా | ; తోం, | - తద్ధింగి | , నాతోం | తద్ధిం | ; గీ |
 , నా | , తోం, | - త, , | ; ; | , , | - తద్ధింగి | , నాతోం | తద్ధింగి |
 , నాతోం | - త, , , - తద్ధింగినాతోం | తద్ధింగినాతోం | తద్ధింగినాతోం || త

9 :- తద్ధిం | గీనా | తోం - త, దిం | , గీనా | , తోం - త, | దింగి | నాతోం -
 త | ; ; | , , దిం | , , ; ; గి | , , , , నా | ; ; | , తోం | , , - త | ; ; దిం |
 , , గి | ; ; నా | ; ; తోం | , - త, దిం | , గీనా | , తోం - త, | ; ; | దిం, |
 ; గీ | , , | , నా, | ; తోం, | , - త, | , దిం, | , గీ, | , నా, | , తోం, -
 త | , దింగి | , నాతోం | - త, , | దిం, | గీ, | , నా, | తోం, -
 త, | , , | , , , , , - తద్ధిం | గీనా | తోం - త, దిం | , గీనా | , తోం -
 త, | ; , - త, దిం | , గీనాతోం - త, | దింగినాతోం - త | , దింగినాతోం || త

94. సూత్రము $24\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి అక్షరమునకు $3+1+1+1$ అక్షరము వంతు కావున తగ్గింపుగ త్రిశ్రత్రికాలము, జాతి $5+4+3+2+1$ అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్కాయి వచ్చును.

సా.ది	అక్షర సంఖ్య	తొ.సె అక్షరసూలు	క్రియలు
4	$4 \times 24\frac{1}{4} = 97$	8 - ,,	25
5	$5 \times 24\frac{1}{4} = 121\frac{1}{4}$	28 - ;;;;	31
6	$6 \times 24\frac{1}{4} = 145\frac{1}{2}$	28 - ;;;,	37
7	$7 \times 24\frac{1}{4} = 169\frac{3}{4}$	28 - ;;;;	43
8	$8 \times 24\frac{1}{4} = 194$	2 - ;	49
9	$9 \times 24\frac{1}{4} = 218\frac{1}{4}$	18 - ;;;;	55

ಕದಾ :-

జాతి $5+1\frac{1}{2}+\frac{1}{2} \times$ త్రిశ్రుతికాలము, $5+4+3+2+1 \times$ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి

4 :- , - కి, | ;;ట; , | త; , | క; , - కి, | ,ట;త;క | ; - కి;ట;త;క; | -
 కి; , | ,ట; | త; , | క; | ;; | - కి; , | ట; , | త; , | క; , | - కి;ట |
 ;త; , | క; | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక | - కిటత | క- కిట | తక -
 కి | టతక || త

[illegible]

95. సూత్రము 24 $\frac{1}{2}$

వి :- ఈ సూత్రముచే త్రికాలజాతి త్రికాలము వచ్చును. అనగ జాతి ప్రథమ కాల గమనము 1,2,3 కాలములుగను, జాతి ద్వితీయ కాలగమనము 1,2,3 కాలములు గను, జాతి తృతీయ కాలగమనము 1,2,3 కాలములుగను అనుటయని అర్థము.

గమనిక :- ఉదాహరణమున 1ని ఒకటవ కాలముగను, 2ను రెండవ కాలముగను, 3ను మూడవకాలముగను గ్రహించ దగును. మతీయు, జాతి ప్రథమ కాల మున 2వ గమనము - జాతి ద్వితీయకాలమున 1వ గమనమునకు సమానము. జాతి ద్వితీయ కాలమున 2వ గమనము జాతి తృతీయ కాలమున 1వ గమన మునకు సమానమని గ్రహించునది.

జాతిప్రథమ కాలమున అక్షరము-అక్షరమునకు 1 :- 3 అక్షరముల వంతున కావుగను,

		2 :- 4	„	„
		3 :- 2	„	„
జాతిద్వితీయ కాలమున „	„	1 :- 4	„	„
		2 :- 2	„	„
		3 :- 1	„	„
జాతితృతీయ కాలమున „	„	1 :- 2	„	„
		2 :- 1	„	„
		3 :- 1	„	„

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 24\frac{1}{2} = 98$	2 - ;	25
5	$5 \times 24\frac{1}{2} = 122\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$ - ;	31
6	$6 \times 24\frac{1}{2} = 147$	1 - ,	37
7	$7 \times 24\frac{1}{2} = 171\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ - ,	43
8	$8 \times 24\frac{1}{2} = 196$	—	49
9	$9 \times 24\frac{1}{2} = 220\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$ - ;,,	56

ఉదా :-

త్రికాలజాతి త్రికాలము

4 :- జాతి ప్రథమ కాలము

1 : — ; - కి, | ,,, | ;,ట, | ;,; | ;,త, | ,,, | ;,క, | ;,; | ; -

2 : — కి, | ;,ట, | ;,త, | ;,క, | ; -

3 : — కి, | ట,త, | క, -

ద్వితీయ 1 : — కి, | ,,ట, | ,,త, | ,,క, | ; -

2 : — కి, | ట,త, | క, -

3 : — కి,ట, | త,క, -

తృతీయ 1 : — కి, | ట,త, | క, -

2 : — కి,ట, | త,క, -

3 : — కిటతక || త

5 :- ప్రథమ 1 : — ; - త, | ;,; | ;,ది, | ;,; | ;,గి, | ;,; |

;,ణ, | ;,; | ,తొం, | ;,; | ; -

2 : — త, | ,ది, | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, | ;, -

3 : — త,ది | ,గి,ణ | ,తొం, -

ద్వితీయ 1 : ————— త | , , , , ది | , , , , గి | , , , , లా | , , , , తొం | , , , , -

2 : ————— త | , , , , ది | , , , , గి | , , , , లా | , , , , తొం | , , , , -

3 : ————— త, ది, గి | , , , , లా, తొం, -

తృతీయ 1 : ————— త; | , , , , ది; | , , , , గి; | , , , , లా; | , , , , తొం; | , , , , -

2 : ————— త, ది, గి, లా | , , , , తొం, -

3 : ————— తదిగిలాతొం || త

6 :- ప్రథమ 1 : — , - త; , , , , | , , , , ది; , , , , | , , , , గి; , , , , | , , , , లా; , , , , | , , , , తొం; , , , , | , , , , -

; గి; , , , , | , , , , ది; , , , , | , , , , గి; , , , , | , , , , లా; , , , , | , , , , తొం; , , , , | , , , , -

2 : — త; , , , , | , , , , ది; , , , , | , , , , గి; , , , , | , , , , లా; , , , , | , , , , తొం; , , , , | , , , , -

3 : — త, ది, గి | , , , , | , , , , లా, తొం, | , , , , -

ద్వితీయ 1 : ————— త; , , , , | , , , , ది; , , , , | , , , , గి; , , , , | , , , , లా; , , , , | , , , , తొం; , , , , | , , , , -

2 : ————— త, ది, గి | , , , , | , , , , లా, తొం, | , , , , -

3 : ————— త, ది, గి, లా, తొం, -

తృతీయ 1 : ————— త, | , , , , ది; | , , , , గి; | , , , , లా; | , , , , తొం; | , , , , -

2 : ————— త, | , , , , ది; | , , , , గి, లా, | , , , , తొం, -

3 : ————— తదిగిలాతొం || త

7 :- ప్రథమ 1 : — , - త; , , , , | , , , , ది; , , , , | , , , , గి; , , , , | , , , , లా; , , , , | , , , , తొం; , , , , | , , , , -

; గి; , , , , | , , , , ది; , , , , | , , , , గి; , , , , | , , , , లా; , , , , | , , , , తొం; , , , , | , , , , -

2 : — త; , , , , | , , , , ది; , , , , | , , , , గి; , , , , | , , , , లా; , , , , | , , , , తొం; , , , , | , , , , -

3 : — త; , , , , | , , , , ది; , , , , | , , , , గి, లా, | , , , , తొం, -

ద్వితీయ 1 : ————— త, | ; ; ; | ; ; దీం, | ; ; ; | ; ; గి; | ; ; ణ; | ; ; తొం; | ; ; -

2 : ————— త, | ; ; దీం, | ; ; గి, | ; ; ణ, తొం, | , -

3 : ————— త, దీం, | , గి, ణ, తొం, -

తృతీయ 1 : ————— త | ; ; ; దీం | ; ; గి | ; ; ణ; తొం | , -

2 : ————— త, దీం | ; ; గి, ణ, తొం | , -

3 : ————— తదీంగీణతొం || త

8 :- ప్రథమ 1 : ————— త, ; ; , | ; ; , దీం, ; ; | ; ; | ; ; గి, ; ; , | ; ; , | ; ; ,

; ; , | ; ; , | ; ; | ; ; | తొం, ; ; | ; ; | -

2 : ————— త, ; ; , | దీం, ; ; | ; ; | గి, ; ; , | ; ; , | తొం, ; ; , | -

3 : ————— త, దీం; | ; , గి, | ; , ణ, | ; , తొం, | -

ద్వితీయ 1 : ———— త, ; ; , | దీం, ; ; | ; ; | గి, ; ; , | ; ; , | తొం, ; ; , | -

2 : ———— త, ; ; దీం; | ; ; గి; | ; ; ణ; | ; ; తొం; | -

3 : ———— త, దీం; గి | ; ; ణ; తొం, | -

తృతీయ 1 : ————— త, ; ; దీం, | ; ; గి; | ; ; ణ; | ; ; తొం, | -

2 : ————— త, దీం; గి | ; ; ణ, తొం, | -

3 : ————— తదీంగీణతొం || త

9 :- ప్రథమ 1 : ————— ; ; ; -త | ; ; ; | ; ; ; | ; ; , దీం | ; ; , | ; ; ; | ; ; , గి | ; ; ,

; ; ; | ; ; ; | ; ; , | ; ; ; | ; ; ; | ; ; , తొం | ; ; ; | ; ; , -

2 : ————— త | ; ; ; | ; ; , దీం | ; ; ; | ; ; , గి | ; ; ; | ; ; , ణ | ; ; ; | ; ; , తొం | ; ; , -

3 : ————— త | ; ; ; , దీం | ; ; , గి | ; ; , ణ | ; ; , తొం | ; , -

- ద్వితీయ 1 : ————— త; ; ; ; ; దీం; ; ; ; ; గీ; ; ; ; ; నా; ; ;
 ; ; ; ; ; తొం; ; ; -
 2 : ————— త; ; ; దీం; ; ; గీ; ; ; నా; ; ; తొం; ; -
 3 : ————— త ; ; దీం; గీ ; ; నా; తొం ; ; -
 తృతీయ 1 : ————— త; ; ; ; దీం; ; ; గీ; ; ; ; నా; ; ; ; తొం; ; -
 2 : ————— త; ; ; దీం; గీ; ; ; నా; తొం; ; -
 3 : ————— త ; ; దీం; నా; తొం || త

96. సూత్రము 24 $\frac{3}{4}$

వి .- ఈ సూత్రముచే 6 కా. ముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 6+5+4+3+2+1 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసి అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 24\frac{3}{4} = 99$	1 - ,	25
5	$5 \times 24\frac{3}{4} = 123\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4}$ - ,	31
6	$6 \times 24\frac{3}{4} = 148\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$ - ; ; ;	38
7	$7 \times 24\frac{3}{4} = 173\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$ - ; ; ; ; ;	44
8	$8 \times 24\frac{3}{4} = 198$	2 - ; ; ;	50
9	$9 \times 24\frac{3}{4} = 222\frac{3}{4}$	$1\frac{3}{4}$ - ; ; ;	56

ఉదా :-

6 కా. ముక్తాయి, 5 కా. ముక్తాయి, 6+5+4+3+2+1 కావుగ తగ్గింపు

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | - కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి; ,
 ;ట, | ; ; | త; , | క; , | ; ; | - కి; , | ట; | త; , | క; | ; ; | - కి; ,
 ట; , | త; , | క; , | - కి;ట | త; , | క; | - కి;ట, | త; , | - కిటతక || త

9 :- ::, - తద్దీంగీణాతొం - త, | దీంగీణాతొం - తద్దీంగీణాతొం | - తద్దీం |

గీణా | తొం - త,దిం | ,గీణ | ,తొం - త, | దీంగీ | ణాతొం -
త | :: | :: | ::,దిం | :: | :: | ::,గీ | :: | ::,ణా | :: | :: | ::,తొం |
:: | , - త; | :: | ::,దిం | :: | :: | ,గీ, | :: | ::,ణా | :: | :: |
,తొం; | ; - త, | :: | ::,దీం | :: | :: | ,గీ | :: | ,ణా | :: | ::,తొం, | ; -
త, | :: | దీం; | ,గీ | :: | ణా; | ::,తొం, | , - త; | ,దీం, | ,గీ, |
ణా, | ,తొం, - త | ,దీంగి | ,ణాతొం || త

97. సూత్రము 25

వి :- ఈసూత్రముచే A- ముక్తాయ, త్రిశ్రముక్తాయ, విన్యాసముక్తాయ, 3+2+1, త్రికాలము వచ్చును. అనగ 3+4+5+6+7 సూత్రముల కలయికగ హెచ్చింపు ముక్తాయిలు అని గ్రహించునది. B- జాతి అక్షరమునకు 7+6+5+4+3 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు వచ్చును.

గమనిక :- ఈ సూత్రమున ప్రత్యేకత A- ముక్తాయులలో హెచ్చింపు, B- జాతి అక్షరము వంతున కాపుతో విలోమముగ వచ్చునని తెలియునది.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 25 = 100$	_____	25
5	$5 \times 25 = 125$	8 - ;,	32
6	$6 \times 25 = 150$	2 - ;	38
7	$7 \times 25 = 175$	1 - ,	44
8	$8 \times 25 = 200$	_____	50
9	$9 \times 25 = 225$	8 - ;,	57

ఉదా :-

A- ముక్తాయి, త్రిశ్రముక్తాయి, విన్యాస ముక్తాయి, 3+2+1, త్రికాలము

4 :- కిటతక | కిటతక | కిటతక | కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక | -
 కిటతక | త; , | కిటతక | త; , | కిటతక | - కి,ట | ;త, | ,క; | -
 కి,ట, | త,క, | - కిటతక | - కి; , | ట, | త, , | క, , | - కి,ట, |
 త, , | - కిటతక || త

5 :- ; , - త | నిగితోం | తదిగిత | తోం - తదిగి | తోం -
 త,ది | ,గి,త,తోం | , - త,ది,గి | ,త,తోం, - త | ,ది,గి,త | ,తోం, -
 తది | గితోం - త | ; ; | తదిగిత | తోం - త, | ; - తది |
 గితోం - త | ;ది, | ,గి, | త,తోం | , - త, | ది,గి, | త,తోం, | -
 తదిగిత | తోం - త; , | ది; , | గి; , | ,త, | ,తోం; | , - త,ది | ,గి,త |
 ,తోం, త | దిగితోం || త

6 :- , - తద్ధిం | ,గితోం | తద్ధింగి | తోం - తద్ధిం | ,గితోం | - తద్ధిం |
 ,తోం - తద్ధిం , ,తోం | తద్ధిం | గితోం | - తద్ధింగి | తోం -
 త, | ; ; | తద్ధింగి | తోం - త, | ; ; | తద్ధింగి | తోం - త, | ,ద్ధిం, |
 ;గి | ,త, | ,తోం; | - త,ద్ధిం | ;గి, | త,తోం, | - తద్ధింగి | తోం -
 త, | ;ద్ధిం | ; ; | ;గి, | ,త, | ,తోం, | , - త, | ,ద్ధిం; | గి,త, | తోం, -
 తద్ధిం | ,గితోం || త

7 :- , - త,దిం | ,గితోం | తద్ధిం | గితోం - త | ,దింగి | తోం - త; , | ,దింగి |
 ,త,తోం, - త | ;,దిం, | ,గి,త,తోం | , - త; ,దిం | ;గి,త | ,తోం, -
 త, | దింగిత | తోం - త; | ; ; | - తద్ధిం | గితోం - త | ; ; | -
 త, | దింగిత | తోం - త; | ;,దిం | ; ; | ,గి; | త,తోం | ; - త, |
 ;దిం | ;గి, | త,తోం, | - తద్ధిం | గితోం - త | ; ; | ;,దిం | ; ; | ;గి |
 ;,త | ;,తోం | ; , - త | ;,దిం | ;,గి | ,త,తోం | , - త,దిం | ,గితోం ||

8 :- తధీంగి | ,నాతోం | తధీంగి | ,నాతోం | తధీంగి | ,నాతోం | - తధీం | గీణ |
 ,తోం - త | ధీంగి | ,నా | తోం - తధిం | ,గీ | నాతోం | - తధీంగి |
 ,నాతోం | త; , , ; ; తధీంగి | ,నాతోం | త; , , ; ; తధీంగి | ,నాతోం | -
 త; ధిం | ; , , గీ , | ; , నా | ; ; , తోం; | - త, ధీం | , గీ | ; నా | ; తోం, | -
 తధీంగి | ,నాతోం | - త; , ధీం; | ; , , గీ , | ; ; నా; | ; ; తోం, | -
 త, ధీం | ; గీ | ; నా | ; తోం, | - తధీంగి | ,నాతోం || త

9 :- ; - త | ,దీంగి | ,నాతోం | తద్దీం | గీణా | తోం - త, దిం | ,గీణ | ,తోం -
 త; | ,దీంగి | ; ,నా, | ,తోం, - త, | ,దీంగి | ,నా, | ,తోం, - త; |
 ,దీంగి | ; ,నా, | ,తోం, - త, | దీంగీ | నాతోం - త | ; ; | - తద్దీం |
 గీణా | తోం - త; | ; ; | ; - త, | దీంగీ | నాతోం - త | ; , , దిం, |
 , , గి | ; , , నా, | , , తోం | ; - త, | ,దీం | ,గీ | ; నా | ; తోం, | - తద్దీం |
 గీణా | తోం - త; | ; , , దిం, | ; , , గీ , | ; , , నా, | ; , , తోం; | , -
 త; | ,దీం, | ,గీ, | ,నా, | ,తోం, | - త | ,దీంగి | ,నాతోం || త

B - జాతి అక్షరమునకు 7+6+5+4+3 అక్షరము వంతున కావున తగ్గింపు

4 :- కి; , | ; , ట | ; ; | త; , | ; ; | ,క; | ; ; | - కి; , | ; , ట, | ; ; | త; , | ,క, | ; , | -
 కి; , | ,ట; | ; త; , | ; ,క | ; ; | - కి; , | ,ట, | ,త, | ,క; | , | - కి; ట |
 ; త, | ,క; || త

5 :- ; - త | ; ; | ; ది, | ; ; | ,గి; | ; ; | ,నా, | ; ; తోం | ; ; | - త, | ; , | ది; | , -
 ; గి, | ; ; | ,నా; | ; తోం, | ; ; | - త; , | ,ది; | ,గి, | ,నా | ; ; తోం, | , -
 త; | ,ది; | ,గి; | ,నా, | ,తోం; | , - త, | ,దిగి | ; ,నా, | ,తోం; || త

6 :- ; - త, | ; ; | ,ధీం, | ; ; | ,గి | ; ; | ,నా, | ; , తోం; | ; | - త; , |
 ; ధీం | ; ; | ; ,గి, | ; ; | ,నా; | , తోం, | ; ; | - త; , | ,ధీం, | ; ; | ,గి |
 ; ; | ,నా; | , తోం; | , - త, | ,ధీం | ; ; | ,గి, | ,నా, | ,తోం, | ; - త, |
 ,ధీం, | ; ,గి | ; ,నా, | ,తోం; || త

7 :- , - త; | ; ; | ; ; | ; దిం | ; ; | ; ; | ; గి; | ; ; | ; ణ; | ; ; తొం | ; ; | -
 త, | ; ; | ; ; | ; దిం | ; ; | ; ; | ; గి; | ; ; | ; ణ; | ; ; తొం, | ; ; | - త; |
 ; ; | ; దిం | ; ; | ; ; | ; గి; | , ; ణ; | ; తొం, | ; ; - త | ; ; | ; దిం | ; ; |
 ; గి | ; ; ణ | ; తొం | ; ; - త | ; ; | , దిం, | ; గి | ; ణ, | , తొం; || త

8 :- త; | , ; ణిం | ; ; | ; ; | , గి, | ; ; | ; ; | ; ; ణ | ; ; | ; ; | , తొం; |
 ; ; | - త; | , ; ణిం | ; ; | ; ; | ; గి | ; ; | ; ; | ; ణ | ; ; | ; ; | , తొం, | ; ; | -
 త; | , ; ణిం, | ; ; | ; గి | ; ; | ; ; | , ణ, | ; ; | ; తొం | ; ; | - త; |
 ణిం; | ; | ; గి; | ; ; | ; ణ; | ; | ; తొం; | , - త; ణిం | ; ; | , గి, | ; ; ణ |
 ; ; | , తొం; || త

9 :- ; , - త | ; ; | ; ; | ; ; | , దిం, | ; ; | ; ; | ; గి | ; ; | ; ; | ; ; | , ణ, | ; ; |
 ; ; | , తొం | ; ; | ; - త, | ; ; | ; ; | ; దిం | ; ; | ; ; | ; గి | ; ; | ; ; | ; ణ |
 ; ; | ; ; | ; తొం, | ; ; | - త; | , ; ; | ; దిం | ; ; | ; ; | ; గి | ; ; | ; ; | ; ణ | ; ; |
 ; ; | తొం; | , - త, | ; ; | , దిం, | ; ; | , గి, | ; ; | , ణ, | ; ; | , తొం; | , -
 త; | ; ; దిం | ; ; | , గి, | ; ; ణ | ; ; | , తొం; || త

98. సూత్రము 25 $\frac{1}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి 3 కా. ముక్తాయి, 4 కా. ముక్తాయి, 8 కా. ముక్తాయి,
 2 కా. ముక్తాయి, 1 కా. ముక్తాయి, త్రిశ్ర పై కాలగమనమున ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	తొనె అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 25\frac{1}{4} = 101$	3 - ;	26
5	$5 \times 25\frac{1}{4} = 126\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{4} - ; ; ;$	32
6	$6 \times 25\frac{1}{4} = 151\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2} - ,$	38
7	$7 \times 25\frac{1}{4} = 176\frac{3}{4}$	$3\frac{1}{4} - ; ; ; ; ; ;$	45
8	$8 \times 25\frac{1}{4} = 202$	$2 - ;$	51
9	$9 \times 25\frac{1}{4} = 227\frac{1}{4}$	$\frac{3}{4} - ;$	57

ఉదా :-

జాతి 5, 4, 3, 2, 1 కాలముల ముక్తాయలు, త్రిశ్ర పై కాలమున ముక్తాయి

4 :- ; - కిటతక | కిటతక - కిటతక - కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కిటతక |
 కిటతక | కిటతక | - కిట, | త,క, | కిట, | త,క, | కిట, | త,క, | - కి; |
 ట; | త; | క; | కి; | ట; | త; | క; | కి; | ట; | త; | క; | -
 కిటతక - కిట | తక - కిటతక || త

5 :- ;;; - తదిగిణతొం - తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం | తదిగిణతొం -
 తదిగి | తొం - తదిగి | తొం - తది | గిణతొం - త | నిగిణతొం | -
 త,ది, | గి,ణ, | తొం, - త, | ది,గి, | తొం, | త,ది, | గి,ణ, | తొం, -
 త, | ;ది, | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | , - త, | ;ది, | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, |
 ; - త, | ;ది, | ,గి, | ;ణ, | ;తొం, | , - తదిగి | తొం -
 తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం || త

6 :- ; - తద్గిణతొం - తద్గిణతొం - తద్గిం | గిణతొం - తద్గిణతొం |
 తద్గిణతొం - తద్గిం | గిణతొం - తద్గిం | గిణతొం | తద్గిం | తొం -
 తద్గిం | ,గిణతొం | - త,ద్గిం | ;గి, | తొం, | త,ద్గిం | ;గి, | తొం, |
 త,ద్గిం | ;గి, | తొం, | - త; | ద్గిం; | ;; | గి; | తొం, | త; |
 ద్గిం; | ;; | గి; | తొం, | త; | ద్గిం; | ;; | గి; |
 తొం, | - తద్గిణతొం | తద్గిణతొం | తద్గిణతొం || త

7 :- ;;;; - త,దిం | గిణతొం - తద్గిణతొం - తద్గిం | తొం - తద్గిణతొం |
 తద్గిణతొం - త | ,ద్గిణతొం - త | ,ద్గి | తొం - త, | దిం |
 తొం - త,దిం | ,గిణతొం | - త; | దిం; | గి,ణ, | తొం, - త, | ;ద్గిం |
 ;గి, | తొం, | త; | దిం, | గి,ణ, | తొం, - త, | ;; | దిం; | ;; | గి, |
 ;ణ, | తొం, | - త, | ;; | ,ద్గిం | ;; | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | - త, |
 ;; | ;ద్గిం | ;; | గి, | ;ణ, | ;తొం, | ; - త,దిం | ,గిణతొం - త, |
 దిం | గిణతొం - త | ,ద్గిణతొం || త

ఉదా :-

జాతి 4 కా. ముక్తాయి, 3 కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 6+5+4+3+2+1
వంతున కాపుగ తగ్గింపు

4 :- ; - కిటతక | కిటతక - కిటతక | - కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కి; , | ;ట, |
,, | త; , | ;క, , | - కి; , | ,ట, | ,త, | ,క | ; ; | - కి; , | ట; , |
త, , | క, , | - కి,ట | ;క, | ,క, | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక || త

5 :- , - తదిగిణతొం - తది | గిణతొం - తదిగిణతొం | - తదిగిణ | తొం - తదిగి |
ణతొం - తది | గిణతొం - త | ; ; | ,ది; | ,గి | ; ; | ,ణ; | ; తొం |
; , | - త, | ,ది, | ; గి | ; ; | ,ణ; | , తొం; | - త, | ;ది, | ;గి, |
,ణ, | ,తొం, | ; - త, | ,ది; | గి;ణ | ; తొం, | , - త,ది | ,గి,ణ |
, తొం, - త | దిగిణతొం || త

6 :- , - తధిం | ,గిణతొం - తధింగి | తొం - తధింగిణతొం | - తధింగి |
ణతొం - తధిం | ,గిణతొం | తధింగి | తొం - త, | ; ; | ధిం; | ; ; |
; ; | గి; , | ;ణ, | ; , | తొం; , | ; - త, | ;ధిం | , , | ; ; | ,గి; | ;ణ, |
,, తొం | ; ; | - త,, | ధిం; | ; ; | గి,, | ,ణ,, | తొం; , | - త;ధిం | ; ; |
,గి, | ,ణ; తొం | ; - త, | ధిం; | గి,ణ, | తొం, - తధిం | ,గిణతొం || త

7 :- ; - తద్దింగి | తొం - తద్దింగిణ | తొం - తద్దింగిణతొం | - తద్దింగిణతొం -
త | ,దీం | తొం - త, | దీంగిణ | తొం - త; | , ; | ; ,దీం, | ; ; |
; ; | ,గి; | ;ణ, | ; ; | ,తొం; | ; , - త | ; ; | ; ,దీం, | ; ; | ; ,గి; | ; ; |
ణ; , | ,తొం; | ; - త, | ; ; | ;దీం | ; ; | ;గి, | ;ణ, | ,తొం, | ; - త, | ; ; |
దీం; | ;గి, | ,ణ; | తొం; - త | ; ,దిం | ; ,గి | ,ణ, తొం | , - త,దిం | ,గిణతొం || త

3 :- తధీంగీణాతొం | తధీంగీణాతొం | తధీంగీణాతొం | - తధీంగి | , నాతొం |

తధీంగి | , నాతొం | తధీంగి | , నాతొం | - త, , ధీం | , , , , గీ |
 ; ; ; ; ; నా | , , , , తొం | , ; - త, , ధీం | , ; ; గి | ; ;
 , , , నా | , ; ; తొం | , ; - త, , ధీం | ; ; గీ | ; ; నా | , ;
 , , , - త, ధీం | , ; , గీ | , ; నా | , , , తొం | - త, ధీం | , గీ | , నా |
 ; తొం | - తధీంగి | , నాతొం || త

9 :- , , - త, దిం | , గీణాతొం - త, | దింగీణాతొం - త | , దింగీణాతొం | -

తద్దీం | గీణా | తొం - త, దిం | , గీణా | , తొం - త, | దింగీ | నాతొం -
 త | ; ; ; ; ; దిం | , ; ; ; ; గి | ; ; ; ; ; నా | ; ; ; ; ; తొం | ; ; , -
 త, ; ; ; ; దిం | ; ; ; , గీ | , ; ; ; నా | , ; , , తొం | , ; -
 త, | ; ; , దిం | ; , గీ | ; ; , నా | ; ; ; తొం | , ; - త, | ; ;
 దిం | ; ; గీ | ; ; నా | ; ; తొం | , - త, | , దిం | , గీ | , నా | , తొం , -
 త | , దింగి | , నాతొం || త

100. సూత్రము 25³

వి :- ఈ సూత్రముచే 5. కాలం ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 5 వ కాలమున
 9+7+5 అక్షరము వంతున కాపుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 25\frac{3}{4} = 103$	1 - ,	26
5	$5 \times 25\frac{3}{4} = 128\frac{3}{4}$	$8\frac{1}{4} - \text{~~~~~}$	33
6	$6 \times 25\frac{3}{4} = 154\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2} - \text{~~~~~}$	39
7	$7 \times 25\frac{3}{4} = 180\frac{1}{4}$	$8\frac{3}{4} - \text{~~~~~}$	46
8	$8 \times 25\frac{3}{4} = 206$	2 - ;	52
9	$9 \times 25\frac{3}{4} = 231\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4} - ,$ =	58

ఉదా :-

౯ కా. ముక్తాయి, ౪ కాలమున 9+7+5 కాపుగ తగ్గింపు, త్రిశ్రగమన ముక్తాయి

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతక | - కి; , ; ; ,ట; ; ; ; త; ; ; ; క; ; ;
 ; ; | - కి; , ; ;ట; ; ; ; త; , ; ; ,క; ; ; | - కి; , ,ట; ; త; , ; క |
 ; ; | - కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక || త

5 :- ; ; ; ; ; - తదిగి | గాతొం - తదిగిగాతొం - తదిగిగాతొం - త | ; ; | ; ; ది; ,
 ; ; ,గి; | ; , ; గా; , ; , ; తొం | ; ; ; | - త; , ; ది | ; ; గి; ,
 ; ; ,గా; | ; | తొం; , ; - త | ; ; ది; ,గి; , ; గా; , ; తొం | ; ; -
 తదిగి | గాతొం - త | దిగిగాతొం - తది | గిగాతొం || త

6 :- ; - తద్దింగిగాతొం - తద్దింగి | గాతొం - తద్దింగిగాతొం - త, | ; ; | ; ; ధిం |
 ; ; | ; ; | ; ; ,గి; | ; ; ,గా; , ; ; ,తొం | ; ; ; | - త; ,
 ; ; ధిం | ; ; ; ; ; ,గి; | ; ; ,గా; , ; ,తొం | ; ; ; - త, | ; ; ధిం |
 ; ; | ; ; ,గి; ,గా; , ; తొం ' ; ; | - తద్దిం | గిగాతొం | తద్దిం | గిగాతొం |
 తద్దిం | గిగాతొం || త

7 ; ; ; ; ; - త | ,ద్దింగిగాతొం - తద్దింగిగాతొం - త,దిం | ,గిగాతొం - త; | ; ; | ; ; |
 ; ; | ; ; దిం | ; ; ; ; ; ,గి; | ; ; ,గా; , ; ; ,తొం | ; ; ; | -
 త; , ; ; ; ; దిం | ; ; ; ; ; ,గి; , ; ,గా; , ; ; ,తొం, | ; ; , -
 త; | ; ; ; ; దిం | ; ; ; ; ,గి; , ; ,గా; , ; ,తొం | ; ; | - త,దిం |
 ,గిగాతొం - త, | దింగి | గాతొం - త | ,ద్దిం | గిగాతొం || త

8 :- ; - తద్దింగిగాతొం | తద్దింగిగాతొం - తద్దింగిగాతొం | - త; , | ; ; ,ద్దిం, |
 ; ; | ; ; | ; ; ,గి | ; ; ; ; ; ,గా; , ; ; ; ; ,తొం |
 ; ; | ; ; | - త; , ; ; దిం | ; ; ; ; ; ,గి, | ; ; ; ; ,గా; ; ; ; ; |
 ; ; | ,తొం; | ; ; | - త; , ,ద్దిం, | ; ; ; ; ,గి | ; ; ; ,గా; , ; ; ,తొం |
 ; ; | - తద్దిం | గిగాతొం - త | దింగి | ,గా | తొం - తద్దిం | ,గి | గాతొం || త

9 :- , - తద్దీగీణాతొం - తద్దీగీ | నాతొం - తద్దీగీణాతొం - త | :: | :: | :: |
 :: | , దీం , | :: | :: | :: | , గీ , | :: | , , | , , | , నా , | :: | :: | :: |
 , తొం | :: | :: | - త , | , | :: | :: | దీం | :: | :: | :: | గీ | , | :: |
 , నా | :: | :: | :: | తొం , | :: | - త | :: | :: | , దీం , | , , | , గీ | :: |
 , , | , నా , | :: | , తొం | :: | - త , దిం | , గీ | నాతొం | త , దిం | , గీ |
 నాతొం | త , దిం | , గీ | నాతొం || త

101. సూత్రము 26

వి :- ఈ సూత్రముచే జాతి అక్షరమునకు 6+5+4+3+2+1 అక్షరము వంతున కావుగ తగ్గింపు, విన్యాస ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	ప్రసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 26 = 104$	—	26
5	$5 \times 26 = 130$	2 - ;	33
6	$6 \times 26 = 156$	—	39
7	$7 \times 26 = 182$	2 - ;	46
8	$8 \times 26 = 208$	—	52
9	$9 \times 26 = 234$	2 - ,	59

ఉదా :-

జాతి 6+5+4+3+2+1 గ తగ్గింపు, విన్యాస ముక్తాయి

4 :- కి, | ;ట, | :: | త, | ;క, | :: | - కి, | ,ట, | ;త, | ;క, | :: | - కి, |
 ట, | త, | క, | - కి;ట | ;త, | ,క, | - కి;ట, | త,క, | - కిటతక | -
 కిటతక | త, | కిటతక | త, | కిటతక || త

5 :- ; - త, | , , | ది, | ; గి, | ; , | నా, | ; తొం, | ; ; | - త, | , ది, | ; గి, | ,
; నా | ; ; | తొం, | , - త, | , ది, | ; గి, | , నా, | ; తొం, | , - త, |
ది, గి | ; నా, | , తొం, | - త, ది, | గి, నా, | తొం, - తది | గి నా తొం -
త | ది గి నా తొం | త, | , - తది గి | నా తొం - త, | , - త | ది గి నా తొం || త

6 :- త, | , ధీం | , , | , , | గి, | , , | నా, | , | తొం, | , ; | - త, | , ధీం, | , ; |
; గి | , ; | నా, | , తొం, | , ; - త, | , ధీం | , ; | గి, | , నా, | , తొం, | , -
త, | , ధీం, | , ; గి | , నా, | , తొం, | - త, ధీం | , గి, | , నా, తొం, | -
తధీం గి | నా తొం = తధీం | , గి నా తొం | త, | , ; - తధీం | , నా తొం |
త, | , ; తధీం | , గి నా తొం || త

7 :- , - త, | , , | , , | , దీం | , , | , , | గి, | , , | నా, | , | తొం, | , - త, | ,
; , | , దీం | , , | , , | గి, | , నా, | , | తొం, | , - త | , , ; |
; , గి | , , నా | , | తొం | , , - త | , , | , దీం, | , ; గి, | , నా, | , | తొం, | , - త, | ,
దీం, | , గి, నా, | , తొం, - త, | , దీం గి నా | తొం - త, దీం | , , - త, | ,
; - త | , దీం గి | నా తొం - త, | , ; | , - త, దీం | , , - త

8 :- త, | , ధీం | , ; | , , | , , | , , | , , | నా | , ; | , , | , తొం, | , - త, | ,
; ధీం, | , ; | , గి | , ; | , , | , , | , , | , తొం | , ; | - త, | , ధీం | ,
; | , , | , , | , నా, | , ; | , తొం, | , - త, ధీం | , , | , గి, | , ; నా | , , |
; , , | - త, ధీం | , ; గి | , , నా | , తొం, | - తధీం గి | , నా తొం - తధీం గి |
; , తొం | , ; - తధీం గి | , నా తొం | త, | , ; | తధీం గి | , నా తొం || త

9 :- , - త, | , , | , , | , ధీం | , , | , , | , , | , , | నా | , ; | , తొం, | ,
; ; | - త, | , ; | , దీం | , ; | , ; | , గి | , ; | , నా | , ; | , తొం, | ,
; - త, | , ; | , దీం, | , ; | , గి, | , ; | , నా, | , ; | , తొం, | , - త, | ,
; , దీం | , ; | , గి, | , ; నా | , ; | , తొం, | - త, | , దీం, | , గి | , నా, |
తొం, - త, | , దీం గి | నా తొం - త | , దీం గి | , నా తొం | త, | , ; | , -
త, దీం | , గి నా | , తొం - త, | , ; | , - త | , దీం గి | , నా తొం | త

102. సూత్రము 26¹/₄

వి :- ఈ సూత్రముచే అక్షరమునకు 8+1¹/₄+³/₄ అక్షరము వంతున కాపుగ
త్రిశ్ర త్రికాలము, ముక్తాయిగ త్రికాలము - అనగ జాతి 1 వ కాలమున ముక్తాయి -
2 వ కాలమున ముక్తాయి - 3 వ కాలమున ముక్తాయి వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 26\frac{1}{4} = 105$	ఓ - ;,	27
5	$5 \times 26\frac{1}{4} = 131\frac{1}{4}$	ఊ - ;,	33
6	$6 \times 26\frac{1}{4} = 157\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ;,,	40
7	$7 \times 26\frac{1}{4} = 183\frac{3}{4}$	$\frac{3}{4}$ - ,	46
8	$8 \times 26\frac{1}{4} = 210$	2 - ;	53
9	$9 \times 26\frac{1}{4} = 236\frac{1}{4}$	నిశ్చి - ;;;,;	60

ఉదా :-

జాతి అక్షరమునకు 8+1¹/₄+³/₄ గ త్రిశ్ర త్రికాలము, ముక్తాయిగ త్రికాలము

4 :- ;, - కి, | ;;బ; , | ;త;;, | క;;, - కి, | ,ట;త;క | ; - కి;ట;త;క; | - కి; ,
ట; , | త; , | క; , | - కి; , | ట; , | త; , | క; , | - కి; , | ట; , | త; , | క; , | -
కి,ట, | త,క, | - కి,ట, | త,క, | - కి,ట, | త,క, | - కిటతక | కిటతక | కిటతక || త

5 :- ;, - త; ;;;,ది | ;;;,ని; | ;;;,ణ; ;;; | ;,తొ; ;;;, - త | ;;;,ది; ;,ని; |
;ణ; ;;;,తొ; ;;;, - త; | ది;ని;ణ;తొ; - త | ;,ది | ;,ని | ;,ణ | ;,తొ | ;, -
త | ;,ది | ;,ని | ;,ణ | ;,తొ | ;, - త | ;,ది | ;,ని | ;,ణ | ;,తొ | ;, -
త | ,ది,ని | ,ణ,తొం | , - త,ది | ,ని,ణ | ,తొం, - త | ,ది,ని |
;ణ,తొం | , - తదిని | నితొం - తది | నిణతొం - త | దినిణతొం | త

6 :- ::, - త; | ;ధీం; | ::;గి | ::;ణ; | ;తొం; | , - త;ధీం; | ;గి;ణ; | తొం; -
త;ధీం;గి | ;ణ;తొం; - త, | ;ధీం | :: | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ; -
త, | ;ధీం | :: | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ; - త, | ;ధీం | :: | ;గి, | ;ణ, |
;తొం, | ; - త, | ధీం; | గి,ణ, | తొం, - త, | ధీం; | గి,ణ, | తొం, -
త, | ధీం; | గి,ణ, | తొం, - తధీం | ,గిణతొం | తధీంగి | ణతొం -
తధీం | ,గిణతొం || త

7 :- , - త;::;::; | ::;::;దీం;::; | ::;::;::;::; | ,గి::;::;::;::; | ::;::;::;::;తొం;::; | ::; - త;::;::;::; |
,దీం;::;::;గి; | ;ణ;::;::;తొం;::; - త | ::;::;దీం;::;గి;ణ, | ,తొం; - త; | ::; |
,దీం, | ::; | ,గి; | ,ణ; | ,తొం; | , - త; | ::; | ,దీం, | ::; | ,గి; | ,ణ; |
,తొం; | , - త; | ::; | ,దీం, | ::; | ,గి; | ,ణ; | ,తొం; | , - త; | ,దీం, |
,గి,ణ | ,తొం, - త | ;దీం | ;గి | ,ణ,తొం | , - త; | ,దీం, | ,గి,ణ |
,తొం, - త | ,దీంగి | ణతొం - త, | దీంగి | తొం - త,దీం | ,గిణతొం || త

8 :- ; - త; , | ;ధీం; | ::;గి | ::;::; | ;ణా;::;::;తొం, | ::; - త;ధీం | ::;గి, |
;ణా; , తొం; - త;ధీం; , | ,గి;ణా;::;తొం; | - త; , | ధీం; | ::; | గి; |
::; | ణా; | ::; | తొం; , | - త; , | ధీం; | ::; | గి; | ::; | ణా; | ::; |
తొం; , | - త; , | ధీం; | ::; | గి; | ::; | ణా; | ::; | తొం; , | - త,ధీం |
;గి | ;ణా | తొం, | త,ధీం | ;గి | ;ణా | తొం, | త,ధీం | ;గి | ;ణా |
;తొం, | - తధీంగి | ,ణాతొం | తధీంగి | ,ణాతొం | తధీంగి | ,ణాతొం || త

9 :- ::;::;::;::; - త | ::;::;::;::; | ::;::;దీం;::; | ::;::;::;::;గి | ::;::;::;::; | ::;::;::;::;ణా;::; |
::;::;::;::;తొం | ::;::; - త;::; | ::;::;దీం;::; | ;గి;::;::;::; | ::;::;::;::;తొం; | , -
త;::;::;దీం;గి, | ;ణా;::;తొం; - త | ::;::;::;దీం | ::;::;గి | ::;::;ణ | ::; |
;తొం | ::; - త | ::;::;దీం | ::;::;గి | ::;::;ణ | ::;::;తొం | ; -
త | ::;::;దీం | ::;::;గి | ::;::;ణ | ::;::;తొం | ; - త | ;దీం |
;గి | ;ణ | ;తొం | , - త; | ,దీం, | ,గి, | ,ణా, | ,తొం, - త | ;దీం |
;గి | ;ణ | ;తొం | , - త,దీం | ,గి | ,తొం - త, | దీంగి | ణతొం -
త | ,దీంగి | ,ణాతొం || త

103. సూత్రము 26¹/₂

వి :- ఈ సూత్రముచే 4కా. ముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 7+6+5+4+3 అక్షరమువంతున కావుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 26\frac{1}{2} = 106$	2 - ;	27
5	$5 \times 26\frac{1}{2} = 132\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$ - ;,,	34
6	$6 \times 26\frac{1}{2} = 159$	1 - ,	40
7	$7 \times 26\frac{1}{2} = 185\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ;,,	47
8	$8 \times 26\frac{1}{2} = 212$	—	53
9	$9 \times 26\frac{1}{2} = 238\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$ - ;,,	60

ఉదా :-

4కా. ముక్తాయి, జాతి 7+6+5+4+3 అక్షరమువంతున కావుగ తగ్గింపు

4 :- ; - కీటతక | కీటతక - కీటతక | - కీ; | ;,ట | ; | ;త, | ; | ,క; | ; | -
 కీ; | ;ట, | ; | త; | ;క, | ; | - కీ; | ,ట; | ;త, | ;క' | ; | -
 కీ; | ట; | త; | క; | - కీ,ట | ;త, | ,క; || త

5 :- ,,, - త | దిగితొం - తదిగిణ | తొం - తదిగితొం - త | ; | ;ది, | ; |
 ,గి; | , | ణ; | ;,తొం | ; | ; - త, | ; | ది; | ;గి, | ; | ణ; |
 ;తొం, | ; | - త; | ,ది; | ;గి, | ;,ణ; | ; | తొం; | , - త; | ,ది; |
 గి | ణ; | తొం; | - త; | - ది; | ,ణ; | తొం; || త

6 :- , - తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం - తద్ధిం | గిణతొం - త, | ; | ,ద్ధిం, | ; |
; | ; గి | ; | ;ణ, | ; | ,తొం, | ; | - త; | ;ద్ధిం | , | ; | ,గి, |
; | ;ణ, | ;తొం, | ; | - త, | ,ద్ధిం, | , | ; గి | ; | ;ణ, | ,తొం; | ; -
త, | ;ద్ధిం | ; | ;గి, | ,ణ, | ;తొం, | , - త, | ,ద్ధిం, | ; గి | ;ణ, | ,తొం; || త

7 :- ;, - త,దిం | ,గిణతొం - తద్ధిం | గిణతొం - తద్ధింగి | గిణతొం - త; | ; |
; | ;దిం | ; | , | , | ,గి, | , | ,ణ, | , | ,తొం | , | ; - త, | ; |
; | ;ద్ధిం | ; | ; | ,గి, | ; | ;ణ, | ; | ,తొం, | , | - త, | , | ; |
;ద్ధిం | ; | , | గి; | ,ణ; | ,తొం, | , - త | , | ,దిం | ; | ;గి |
;ణ | ;తొం | ; - త | , | ,ద్ధిం, | ,గి | ;ణ, | ,తొం, || త

8 :- తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం | - త; | , | ,ద్ధిం | ; | ; | ; |
| ,గి, | ; | ; | ,ణ | ; | ; | , | ,తొం; | ; | - త; | , | ,ద్ధిం | ; | ; |
;గి | ; | ; | ;ణ | ; | ; | ;తొం, | , | - త; | , | ,ద్ధిం, | ; |
;గి | ; | ; | ,ణ, | ; | ; | ,తొం | ; | - త, | ,ద్ధిం; | ; | గి, | ; |
ణ; | ; | తొం; | - త;ద్ధిం | ; | ,గి, | ;ణ | ; | ,తొం, || త

9 :- ;, - తద్ధింగి | ,ణతొం - తద్ధిం | గిణతొం - త,దిం | ,గిణతొం -
త | ; | ; | ,ద్ధిం, | ; | ; | ,గి | ; | ; | ; | ,ణ, | ; | ; |
;తొం | ; | ; - త, | ; | ; | ,ద్ధిం | ; | ; | ;గి | ; | ; | ;ణ |
; | ; | ;తొం, | ; | - త; | , | ; | ;ద్ధిం | ; | ; | గి | , | ; | ;ణ |
; | ; | తొం; | , - త; | ; | ,ద్ధిం, | ; | ,గి, | ; | ,ణ, | ; |
| ,తొం; | , - త; | ;దిం | ; | ,గి, | ;ణ | ; | ,తొం; || త

6 :- :::: - త | :::: | :::: | ,ధీం::, | :::: | :::: | :::: | ::,గి; | :::: | ::::,ణ |
 :::: | :::: | ,తొం:::: | :::: | :: - త::: :::ధీం; | :::: | :::గి, | ::::,ణ |
 :::: | తొం::::, | , - త::: :::ధీం; | :::: :::గి; | :::ణ::: :::తొం | :::: -
 త, | ;ధీం | :: | ;గి, | ;ణ, | ;తొం, | ; - త, | ధీం; | గి,ణ, | తొం, -
 త, | ధీం; | గి,ణ, | తొం, - తధి | ,గిణతొం | తధీంగి | ణతొం -
 తధిం | ,గిణతొం || త

7 :- ;, - త::: ::: | ::: ::: | ::: ::: | ::: ::: | ::: :::ధీం; | ::: ::: | ::: ::: |
 ::: ::: | ::: ::: | ;,గి::: ::: | ::: ::: | ::: ::: | ::: :::తొం; |
 ::: ::: | ::: ::: - త | ::: ::: | ::: ::: | ;,ధీం::: ::: | ::: ::: |
 ::: ::: | ::: ::: | ::: :::తొం; | ::: ::: - త; | ::: :::ధిం | ::: ::: |
 ,గి::: ::: | ;,తొం::: - త | ::: ;,ధిం | ::: ;,గి | ;,ణ | ;,తొం | ;, -
 త | ;,ధిం | ;,గి | ,ణ,తొం | , - త; | ,ధీం, | ,గి,ణ | ,తొం, -
 త | ,ధీంగి | ణతొం - త, | ధీంగి | తొం - త,ధిం | ,గిణతొం || త

8 :- ; - త, | :: | ;,ధిం | :: | :: | :: | :: | ,గి, | :: | :: | :: | ;,ణ | :: |
 :: | :: | :: | ,తొం; | :: | ; - త; | ::,ధీం, | :::: | :::గి | :::: | :::: |
 ,ణ::, | :::: | ;,తొం; | :: - త::: | ,ధీం::: ::: | ;,గి::: |
 ::,ణ::: | :::తొం::: | - త; | ధీం; | :: | గి; | :: | ణ; | :: |
 తొం; | - త,ధీం | ;గి | ;ణ | ;తొం, | త,ధీం | ;గి | ;ణ | ;తొం, | -
 తధీంగి | ,ణతొం | తధీంగి | ,ణతొం | తధీంగి | ,ణతొం || త

ఉదా :-

ముక్తాయగ త్రికాలము, త్రిశ్రముక్తాయ, త్రి. వై. ముక్తాయ

4 :- కి, | ట, | త, | క, | కి, | ట, | త, | క, | కి, | ట, | త, | క, | -
 కి, ట, | త, క, | కి, ట, | త, క, | కి, ట, | త, క, | - కిటతక | కిటతక |
 కిటతక | - కిటత | క - కిట | తక - కి | టతక | - కిటతక - కిట | తక -
 కిటతక || త

5 :- , - త, | ,ది, | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, | ,త, | ,ది, | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, |
 ,త, | ,ది, | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, | , - త,ది, | ,గి,ణ, | ,తొం, - త |
 ,ది,గి | ,ణ,తొం | , - త,ది, | ,గి,ణ, | ,తొం, - త | దిగిణతొం | తదిగిణ |
 తొం - తదిగి | ణతొం - త,ది | ,గి,ణ,తొం | , - త,ది,గి | ,ణ,తొం, -
 త | ,ది,గి,ణ, | ,తొం, - తదిగి | ణతొం - తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం || త

6 :- ; - త, | ,ధీం | ; ; | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, | ; - త, | ,ధీం | ; ; | ,గి, | ,ణ, |
 ,తొం, | , - త, | ,ధీం | ; ; | ,గి, | ,ణ, | ,తొం, | ; - త, | ,ధీం | ;
 ,గి,ణ, | ,తొం, - త, | ,ధీం | ; ,గి,ణ, | ,తొం, - త, | ,ధీం | ,గి,ణ, | ,తొం, -
 తధీం | ,గిణతొం | తధీంగి | ణతొం - తధీం | ,గిణతొం | -
 తధీం | గిణతొం | తధీం | గిణతొం | తధీం | గిణతొం | -
 తధీంగిణతొం | తధీంగిణతొం | తధీంగిణతొం || త

7 :- ; - త | ; ; | ,దిం | ; ; | ,గి | ,ణ | ,తొం, | ; - త | ,దిం | ; ; | ,గి | ,ణ | ,తొం |
 ; ,గి | ,ణ | ,తొం | ; - త | ; ; | ,దిం | ; ; | ,గి | ,ణ | ,తొం |
 ; - త | ,దిం | ; ,గి | ,ణ,తొం | , - త | ,దిం | ,గి,ణ, | ,తొం, -
 త | ,దిం | ; ,గి | ,ణ,తొం | , - త,దిం | ,గిణతొం | తధీం | గిణతొం -
 త | ,దీంగి | ణతొం - త | ,దీంగి | ,ణ,తొం, - త | ,దీం, |
 ,గి,ణ,తొం | , - త,దిం | ; ,గి,ణ, | ,తొం, - త,దిం | ,గిణతొం - త, |
 దీంగిణతొం - త | ,దీంగిణతొం || త

8 :- త; , ధీ; | :: | గీ; | :: | నా; | :: | తొం; , - త; , ధీ; | :: | గీ; | :: |
 నా; | :: | తొం; , త; , ధీ; | :: | గీ; | :: | నా; | :: | తొం; , -
 త, ధీం | ; గీ | ; నా | ; తొం, | త, ధీం | ; గీ | ; నా | ; తొం, | - త, ధీం |
 ; గీ | ; నా | ; తొం, | - త ధీంగీ | , నా తొం | త ధీంగీ | , నా తొం | త ధీంగీ |
 , నా తొం | - త ధీంగీ | , తొం - త ధీంగీ | , నా | తొం - త ధీం | , గీ |
 నా తొం | - త ధీంగీ | , తొం - త ధీంగీ | , నా తొం - త ధీం | , గీ నా తొం | త

9 :- , - త; | :: | , ధీం, | :: | , గీ, | :: | , నా, | :: | , తొం; | , - త; | :: |
 , ధీం, | :: | , గీ, | :: | , నా, | :: | , తొం; | , - త; | :: | , ధీం, | :: |
 , గీ, | :: | , నా, | :: | , తొం; | , - త; | , ధీం, | , గీ, | , నా, | , తొం, -
 త | , ధీం | ; గీ | ; నా | ; తొం | , - త; | , ధీం, | , గీ, | , నా, | , తొం, -
 త | , ధీంగీ | , నా తొం | త ధీంగీ | గీ నా | తొం - త, ధీం | , గీ నా | , తొం -
 త; | , ధీంగీ | ; నా, | , తొం, - త; | , ధీంగీ | ; నా, | , తొం, -
 త; | , ధీంగీ | ; నా, | , తొం, - త, ధీం | , గీ నా తొం | త ధీంగీ | నా తొం -
 త, ధీం | , గీ నా తొం || త

106. సూత్రము 27 $\frac{1}{4}$

వి: - ఈ సూత్రముచే జాతి అక్షరమునకు 8+1 $\frac{1}{4}$ + $\frac{1}{4}$ అక్షరమునందున కావుగ త్రిశ్ర
 త్రికాలము, జాతి అక్షరమునకు 7+6+5+4 అక్షరమునందున కావుగ తగ్గింపు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రసే అక్షరములు	త్రియలు
4	$4 \times 27\frac{1}{4} = 109$	8 - ::	28
5	$5 \times 27\frac{1}{4} = 136\frac{1}{4}$	32 - ::::, ::	35
6	$6 \times 27\frac{1}{4} = 163\frac{1}{2}$	1 - ,	41
7	$7 \times 27\frac{1}{4} = 190\frac{3}{4}$	14 - ::,	48
8	$8 \times 27\frac{1}{4} = 218$	2 - ::	55
9	$9 \times 27\frac{1}{4} = 245\frac{1}{4}$	22 - ::::, ::	62

జాతి $8+1\frac{1}{2}+\frac{3}{4} \times$ త్రిశ్రుతికాలము, $7+6+5+4 \times$ తగ్గింపు

[illegible]

9 :- ::::, - త::; | ::::; | ::,దీ::; | ::::,గీ::; | ::::; | ::,ణా::; |
 ::::,తొ::; | :::: - త::; | ::,దీ::; | ::::,ణా::; | ::::,తొ::; -
 త::; | ::,దీ::;గీ::;ణా::;తొ::; - త, | ::; | ::; | ::; | దీ::; | ::; | ::;
 గీ::; | ::; | ::; | ::; | ణా::; | ::; | ::; | తొ::; | ::; | , - త::; | ::; | ::;
 ,దీ::; | ::; | ::; | ::; | ,గీ::; | ::; | ::; | ,ణా::; | ::; | ::; | ,తొ::; | ::; | - త |
 ::; | ::; | ,దీ::; | ::; | ::; | ,గీ::; | ::; | ::; | ,ణా::; | ::; | ::; | ,తొ::; | ::; | - త::; |
 ::; | దీ::; | ::; | గీ::; | ::; | ణా::; | ::; | తొ::; | ::; | త

107. సూత్రము 27 $\frac{1}{2}$

వి :- ఈ సూత్రముచే 4కా. ముక్తాయి, నిశ్శబ్ద విన్యాసముక్తాయి, జాతి అక్షరమునకు 6+5+4+3+2+1 అక్షరము వంతున కాపుగతగ్గింపు వచ్చును.

గమనిక :- నిశ్శబ్ద విన్యాస ముక్తాయి అనగ మంద జాతి అక్షరములను కాపుచేసి, సశబ్దమని, తీగి ఆపుచేసి, సశబ్దమని, మరల ఆపుచేయుట. ఇందు 2 సశబ్దములు, 3 నిశ్శబ్దములు వచ్చును.

జాతి	అక్షర సంఖ్య	త్రేసే అక్షరములు	ప్రాయులు
4	$4 \times 27\frac{1}{2} = 110$	2 - ;	28
5	$5 \times 27\frac{1}{2} = 137\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$ - ::;	35
6	$6 \times 27\frac{1}{2} = 165$	3 - ::;	42
7	$7 \times 27\frac{1}{2} = 192\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$ - ::;	49
8	$8 \times 27\frac{1}{2} = 220$	4 - ::;	55
9	$9 \times 27\frac{1}{2} = 247\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{2}$ - ,	62

ఉదా :-

4కా. ముక్తాయి, నిశ్శబ్ద విన్యాసముక్తాయి, 0+5+4+8+2+1 X తగ్గింపు

4 :- ; - కిటతక | కిటతక - కిటతక | - త; , | కిటతక | త; , | కిటతక | త; , | -
 కి; , | ట, | ; ; | త; , | క; , | ; ; | - కి; , | ట, | ; క; , | క; , | ; ; | -
 కి; , | ట; , | త; , | క; , | - కి; ట | ; త; , | క; , | - కి; ట, | త; క; , | - కి; టక || త

5 :- ; ; - తదిగి | నాతోం - తదిగినాతోం - త | దిగినాతోం - త, | ; ; త | దిగినాతోం |
 త; , | , - తదిగి | నాతోం - త, | , , - త | ; ; | , ది; | ; గి | ; ; |
 , నా; | ; తోం | ; ; | , - త; | ; ది; | ; గి | ; ; | నా; , | తోం; | ; -
 త, | ; ది; | ; గి; | ; నా; | ; తోం, | ; - త, | , ది; | గి; నా; | తోం, | , -
 త, ది | , గి, నా | , తోం, - త | దిగినాతోం || త

6 :- ; , - తధిం | , గినాతోం - తధింగి | నాతోం - తధింగినాతోం | - త; , | ; -
 తధిం | , గినాతోం | త; , | ; - తధిం | , గినాతోం | త; , | ; - త, | ; ; |
 ధిం; | ; ; | ; | గి; , | ; నా; , | ; తోం; , | ; - త, | ; ; ధిం | ; ; | ; | , గి; |
 ; నా; , | ; తోం | ; ; | - త; , | ధిం; | ; ; | గి; , | నా; , | తోం; , | - త; ధిం |
 ; ; | , గి; | నా; తోం | ; - త, | ధిం; | గి, నా, | తోం, - తధిం | , గినాతోం || త

7 :- ; ; ; - త | , దింగినాతోం - త, | , దింగినాతోం - త, దిం | , గినాతోం - త, |
 ; ; | , - త, దిం | , గినాతోం | త; , | ; - త | , దింగి | నాతోం - త, |
 ; ; | , - త; | ; ; | ; | , దిం, | ; ; | ; | గి; | ; నా; | ; | తోం; | ; , -
 త | ; ; | ; ; | , దిం, | ; ; | ; | గి | ; ; | నా; , | తోం; | ; - త, | ; ; |
 ; దిం | ; ; | ; | గి; | ; నా; | ; తోం, | ; - త, | ; ; | దిం; | ; గి; , | నా; | తోం; -
 త | ; ; దిం | ; ; | గి | , నా, తోం | , - త, దిం | , గినాతోం || త

8 :- తద్ధింగీణాలోం | తద్ధింగీణాలోం | తద్ధింగీణాలోం | - త; , | ; | - తద్ధింగి |

, నాలోం | త; , | ; | - తద్ధింగి | , నాలోం | త; , | ; | - త; , | ; |
 ; | ; | ; | గీ | ; | ; | ; నా | ; | ; | ; లోం, | ; | - త; , | , ధీం, |
 ; | ; | గి | ; | ; | , నా, | ; | ; | ; లోం | ; | - త; , | ధీం; | ; | గీ; |
 ; | ; | నా; | ; | ; లోం; , | - త; ధిం | ; | , గీ, | ; | నా | ; | ; , లోం; | -
 త, ధీం | ; | గీ | ; | నా | ; | లోం, | - తద్ధింగి | , నాలోం || త

9 :- , - తద్ధింగీణ | , లోం - తద్ధింగీ | నాలోం - తద్ధింగి | , నాలోం - త, | ; |

; , - త | , ధీంగి | , నాలోం | త; , | ; | , - త, ధిం | , గీణ | , లోం - త, |
 ; | ; | - త | ; | ; | ; | ధిం | ; | ; | ; | గి | ; | ; | ; | నా | ; |
 ; | ; | ; లోం | ; | , - త; | ; | ; | ధిం | ; | ; | ; | గీ, | ; | ; | నా | ; |
 ; | , లోం; | ; | - త, | ; | ; | ధీం | ; | ; | గీ | ; | ; | నా | ; | ; | లోం, | ; | -
 త, | ; | ; | ధీం; | ; | గీ | ; | ; | నా; | ; | లోం, | , - త; | , ధీం, | , గీ, |
 , నా, | , లోం, - త | , ధీంగి | , నాలోం || త

108. సూత్రము 27 $\frac{3}{4}$

వి :- ఈ సూత్రముచే 1 కా, ముక్తాయి, ముక్తాయిగ (త్రికాలము - అనగ) 1 వ
 కాలమున ముక్తాయి - 2 వ కాలమున ముక్తాయి - 3 వ కాలమున ముక్తాయి, (త్రిశ్ర
 గమనమున ముక్తాయి, (త్రిశ్రపైకాలమున ముక్తాయి వచ్చును.

కాలి	అక్షర సంఖ్య	త్రోసే అక్షరములు	క్రియలు
4	$4 \times 27\frac{3}{4} = 111$	1 - ,	28
5	$5 \times 27\frac{3}{4} = 138\frac{3}{4}$	$1\frac{1}{4}$ - ; ,	35
6	$6 \times 27\frac{3}{4} = 166\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$ - ; ,	42
7	$7 \times 27\frac{3}{4} = 194\frac{1}{4}$	$1\frac{3}{4}$ - ; , ; ,	49
8	$8 \times 27\frac{3}{4} = 222$	2 - ;	56
9	$9 \times 27\frac{3}{4} = 249\frac{3}{4}$	$2\frac{1}{4}$ - ; , ; , ; ,	63

ఉదా :-

౧౯. ముక్తాయి, ముక్తాయిగ త్రికాలము, త్రిత్రగమనమున ముక్తాయి, త్రి. పై. ముక్తాయి

4 :- , - కిటతక - కిటతక - కిటతత | - కి; | ట; | త; | క, | కి; | ట; |
 త; | క; | కి; | ట; | త; | క; | -కిట, | త,క, | కిట, | త,క, |
 కిట, | త,క, | - కిటతక | కిటతక | కిటతక | - కిటత | క - కిట |
 తక - కి | టతక | - కిటతక - కిట | తక - కిటతక || త

5 :- ;;-తదిగిణతొం-తదిగిణతొం-తదిగిణతొం-త; | ది; | గి; | నా; | తొం; | , -
 త; | ది; | గి; | నా; | తొం; | , -త; | ది; | గి; | నా; | తొం; | , -
 త,ది | గి,నా | తొం,-త | ది,గి | నా,తొం | , -త,ది | గి,నా | తొం, -
 త | దిగిణతొం | తదిగిణ | తొం-తదిగి | నాతొం - త,ది | గి,నా,తొం | , -
 త,ది,గి | నా,తొం, - త | ది,గి,నా | తొం, - తదిగి | నాతొం -
 తదిగిణ | తొం - తదిగిణతొం || త

6 :- , - తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగి | నాతొం - తద్ధింగిణతొం - త, | ధిం | ;; | గి; | నా; |
 ;తొం, | ;-త, | ధిం | ;; | గి; | నా; | తొం, | ;-త, | ధిం | ;; | గి; |
 ;నా; | తొం, | ;-త, | ధిం; | గి,నా, | తొం, - త, | ధిం; | గి,నా, | తొం,-
 త, | ధిం; | గి,నా, | తొం, - తద్ధిం | గిణతొం | తద్ధింగి | నాతొం -
 తద్ధిం | గిణతొం | - తద్ధిం | గిణతొం | తద్ధిం | గిణతొం | తద్ధిం |
 గిణతొం | - తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం | తద్ధింగిణతొం || త

7 :- ;;, - తద్దీంగిణామో - త, | దీంగిణామో - తద్దీంగిణామో - త | ; ; , దిం | ; ; , గి |
; ,ణ | ; ,మో | ; , - త | ; ; , దిం | ; ; , గి | ,ణ | ; ,మో | ; , - త |
; ; , దిం | ; ; , గి | ; ,ణ | ,మో | ; , - త | ; , దిం | ; , గి | ,ణ,మో | , -
త | ; , దీం, | , గి,ణ | ,మో, - త | ; , దిం | ; , గి | ,ణ,మో | , - త, దిం |
, గిణామో | తద్దీం | గిణామో - త, | దీంగి | ణామో - త | ; , దీం; గి | ,ణ,మో, -
త | ; , దీం, | , గి,ణ,మో | , - త; , దిం | ; , గి,ణ | , మో, - త, దిం | ,
గిణామో - త, | దీంగిణామో - త | , దీంగిణామో || త

8 :- ; - తద్దీంగిణామో | తద్దీంగిణామో - తద్దీంగిణామో | - త; , దీం; | ; ; , గి; | ; ; |
ణా; | ; ; | మో; , | - త; , | దీం; | ; ; , గి; | ; ; | ణా; | ; ; | మో; , | -
త; , | దీం; | ; ; , గి; | ; ; | ణా; | ; ; | మో; , | - త, దీం | ; , గి | ; ,ణా |
; మో, | - త, దీం | ; , గి | ; ,ణా | ; మో, | - త, దీం | ; , గి | ; ,ణా | ; మో, | -
తద్దీంగి | ,ణామో | తద్దీంగి | ,ణామో | తద్దీంగి | ,ణామో | - తద్దీం |
గిణా | ,మో - త | దీంగి | ,ణా | మో - తద్దీం | , గి | ,ణామో | -
తద్దీంగిణా | ,మో - తద్దీంగి | ,ణామో - తద్దీం | , గిణామో || త

9 :- ;;,;;, - తద్దీంగిణ | ,మో - తద్దీంగిణామో - తద్దీంగి | ,ణామో - త; | ; ; , దీం, | ; ; |
, గి, | ; ; | ,ణా, | ; ; | ,మో; | , - త; | ; ; , దీం, | ; ; | , గి, | ; ; |
,ణా, | ; ; | ,మో; | , - త, | ; ; , దీం, | ; ; | , గి, | ; ; | ,ణా, | ; ; |
,మో; | , - త; | , దీం, | , గి, | ,ణా, | ,మో, - త | ; , దిం | ; , గి | ; ,ణా |
; ,మో | , - త; | , దీం, | , గి, | ,ణా, | ,మో, - త | , దీంగి | ,ణామో |
తద్దీం | గిణా | మో - త, దిం | , గిణా | ,మో - త; | , దీం; గి | ; ,ణా, |
,మో, - త; | , దీం; గి | ; ,ణా, | ,మో, - త; | , దీం; గి | ; ,ణా, | ,మో, -
త, దిం | , గిణామో | తద్దీంగి | ,ణామో - త, దిం | , గిణామో || త

అనుబంధము

వివరణము :- ఈ అనుబంధములో 1 గతిభేదజాతి ఏకవారము, 2 గతిభేదముక్తాయి 3. గతిభేద త్రికాలము ఈ మూడు ప్రకరణములకు ప్రతిజాతి 5 గమనములలో ఒకే సూత్రముచే క్రియల సంఖ్యను తెలిసికొనుటకుగాను వివరణోదాహరణములు సూచింపబడుచున్నవి. మఱియు, ఏగతిలో ఆజాతి త్రికాలమునకు ఒకే సూత్రముచే గుణించిన అక్షర సంఖ్య వచ్చుటకుగాను గణితము చేయబడి, వివరణోదాహరణములు వివరింపబడుచు, సోదాహరణముగ ఖండజాతి 5 గతిభేదములలో క్రియావిభాగము పై ప్రకరణములకు వెలువరింప బడుచున్నదని తెలియునది.

గమనిక :- ఏజాతినైనను ఒకపర్యాయమనుటకు, (ముక్తాయిగ) ముమ్మారనుటకు, త్రికాల మనుటకు, ఏ గతిలో ఆ జాతి త్రికాలమనుటకు ఒకే సూత్రముచే లెక్కచేయబడినదని గ్రహించునది.

1. గతిభేదజాతి ఏకవారము

వి :- జాతి అక్షర సంఖ్యను గమన సంఖ్యచే భాగించిన ఆ గమనము నందలి క్రియల సంఖ్య వచ్చును.

ఏకవారజాతి గతిభేద క్రియల

పథకము

జాతి రూపము	అక్షర సంఖ్య	చ	త్రి	మి	ఖం	సం
		గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు
తదిగిణితొం	5	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{2}{3}$	$\frac{5}{7}$	1	$\frac{5}{9}$
తద్ధింగిణితొం	6	1 $\frac{1}{2}$	2	$\frac{6}{7}$	1 $\frac{1}{2}$	$\frac{6}{9}$
తద్దీంగిణితొం	7	1 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	1	1 $\frac{2}{3}$	$\frac{7}{9}$
తద్ధింగిణితొం	8	2	2 $\frac{2}{3}$	1 $\frac{1}{7}$	1 $\frac{2}{3}$	$\frac{8}{9}$
తద్దీంగిణితొం	9	2 $\frac{1}{2}$	3	1 $\frac{2}{3}$	1 $\frac{1}{2}$	1

ఉదాహరణము

చతురశ్రగమనము :— ;, - త | దిగితోం || త

త్రిశ్రగమనము :— , - తది | గితోం || త

మిశ్రగమనము :— ; - తదిగితోం || త

ఖండగమనము :— తదిగితోం || త

సంకీర్ణగమనము :— ;; - తదిగితోం || త

2. గతిభేద ముక్తాయి

వి :- జాతి అక్షరసంఖ్యను శిచే గుణించి - గమనసంఖ్యచే భాగించిన గతిభేద ముక్తాయి క్రియల సంఖ్య వచ్చును.

ముక్తాయి గతిభేద క్రియల

పధకము

జాతి రూపము	జాతి సంఖ్య	విచిత్ర సంఖ్య	చ	త్రి	మి	ఖం	సం
			గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు
తదిగితోం	5	15	3 $\frac{3}{4}$	5	2 $\frac{1}{4}$	3	1 $\frac{3}{4}$
తద్దీగితోం	6	18	4 $\frac{1}{2}$	6	2 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{3}{4}$	2
తద్దీగితోం	7	21	5 $\frac{1}{2}$	7	3	4 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{3}{4}$
తద్దీగీణతోం	8	24	6	8	3 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{3}{4}$	2 $\frac{3}{4}$
తద్దీగీణతోం	9	27	6 $\frac{3}{4}$	9	3 $\frac{3}{4}$	5 $\frac{3}{4}$	3

ఉదా :-

చతురశ్రగమనము :— , - తదిగి | గితోం - తది | గితోం - త | దిగితోం || త

త్రిశ్రగమనము :— తదిగి | గితోం - త | దిగి | తోం - తది | గితోం || త

మిశ్రగమనము :— ;;; - త | దిగితోం - తదిగి | గితోం - తదిగితోం || త

ఖండగమనము :— తదిగితోం | తదిగితోం | తదిగితోం || త

సంకీర్ణగమనము :— ;;, - తదిగితోం - త | దిగితోం - తదిగితోం || త

3. గతిభేద త్రికాలము

వి :- ఏ జాతినైనను త్రికాలము చేయుటకు జాతి అక్షరముల సంఖ్యను 7 చే గుణించి, గమనసంఖ్యచే భాగించిన ఆగమనము వంశలి త్రికాల క్రియలసంఖ్య వచ్చును.

త్రికాల గతిభేద క్రియల

ప ధ క ము

జాతి రూపము	జాతి అక్షర సంఖ్య	త్రికాల సంఖ్య	చ	తి	మి	ఖం	నం
			గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు	గతి క్రియలు
తదిగితో	5	35	8½	11½	5	7	9½
తద్ధింగితో	6	42	10½	14	6	8½	4½
తద్దీంగితో	7	49	12½	16½	7	9½	5½
తద్ధింగితో	8	56	14	18½	8	10½	6½
తద్దీంగితో	9	63	15½	21	9	12½	7

ఉదా :-

చతురశ్రగమనము :- , - త; , ది; , గి; , ణ; , తో; , - త, ది , గి, ణ ,
 , తో, - త | దిగితో || త

త్రిశ్రగమనము :- , - త, , ది ; , గి; , ణ, , తో | ; , - త, ది |
 , గి, , ణ, తో , , - తది | గితో || త

ద్విశ్రగమనము :- త; , ది; , గి; , ణ, , తో; , - త , ది, గి, ణ, , తో, -
 తదిగితో || త

ఖండగమనము :- త్, ధి, | గి, | ణ, | త్, - త్, ధి, గి, | ణ, త్, | -
 త్, ధి, గి, త్, | త

సంకీర్ణగమనము :- , - త్, ధి, | గి, ణ, త్, | , - త్, ధి, గి, | ణ, త్, | -
 త్, ధి, గి, త్, | త

4. ఏగతిలో ఆజాతి త్రికాలము

వి :- జాతి అక్షర సంఖ్యను వర్గముచేసి (అనగ ఆ సంఖ్యను ఆ సంఖ్యచే గుణించి), త్రికాలసంఖ్య (7) చే గుణించినచో ఏగతిలో ఆజాతి త్రికాల అక్షరముల సంఖ్య వచ్చును. మఱియు, సోదాహరణమున జాతి హక్రీయ ఒక్కంటికి కెట్టింపుగ తి గమనము గ క్రియావిభాగము వివరింపబడినదని తెలియ నగును.

సూత్రము :-	అక్షరములు	ప్రతిసేఅక్షరములు	క్రియలు
5. ఖండజాతి :-	$5 \times 5 = 25$; $25 \times 7 = 175$	5	18
6. త్రిశ్రజాతి :-	$6 \times 6 = 36$; $36 \times 7 = 252$	—	21
7. మిశ్రజాతి :-	$7 \times 7 = 49$; $49 \times 7 = 343$	7	25
8. చతురశ్రజాతి :-	$8 \times 8 = 64$; $64 \times 7 = 448$	—	28
9. సంకీర్ణజాతి :-	$9 \times 9 = 81$; $81 \times 7 = 567$	9	32

ఉదా :-

5. ఖండజాతి } :- ::, - త్, | ::, ::, | ::, ధి, | ::, ::, | ::, గి, | ::, ::, | ::, ణ, |
 ఖం. గ. 10 } ::, ::, | ::, త్, | ::, ::, | -
 త్, | ::, ధి, | ::, గి, | ::, ణ, | ::, త్, | ::, -
 త్, | ధి, గి, | ణ, త్, | త

వరుస క్రియలు గల తాళములకు ముక్తాయి

వి :- దిగువ వివరింపదగు 10, 9, 8, 7, 6 గల వరుస క్రియల తాళములకు వివిధజాతి రూపభేదములతో ముక్తాయిగ అనుటకుగాను ఒకే సూత్రముచే గణితము చేయవద్దతిని సూచింపబడుచున్నది.

1. మిశ్రరూపతాళమునకు 10 క్రియలు, 2. ఖండత్రిపుట తాళమునకు 9 క్రియలు, 3. చతురశ్రత్రిపుట (ఆది) తాళమునకు 8 క్రియలు, 4. త్రిశ్రత్రిపుట తాళమునకు 7 క్రియలు, 5. చతురశ్ర రూపకతాళమునకు 6 క్రియలని తెలియదగును.

ఏ తాళమునకు ఎన్ని క్రియలుగలవో అన్ని క్రియల సంఖ్యను మొదటడించి, దీనికి రెండుసంఖ్యలకింద అంకెనువేసి, ఆ అంకెకింద అంకెను వేయవలెను. అనగ పైన చెప్పబడిన ప్రతితాళసంఖ్య తగ్గింపుసంఖ్యలకు జతులను నిర్ణయించుకొని ప్రతితగ్గింపును 4 అక్షరముల వంతున కాపుతో ముక్తాయిగ అనుచు, పై తగ్గింపునందు చివరసంఖ్యగల జాతిని త్రికాల మనినచో ప్రతితాళమున 4 ఆవృతములకు సమగ్రహ సమమగును.

మఱియు, ఏ గతిలో ఆ జాతి మొదలుగా పై నిర్ణయముగల ముక్తాయిని లెక్కపంపకము చేసినచో ఆదితాళమున ఏడు గతిభేదములలో ఒకే ఆవృతమునకు సమగ్రహ సమమగును. ఈ గతిభేదముక్తాయి 16 వ సూత్ర ప్రకరణమునందు సోదాహరణము చూడదగును.

గమనిక :- ఇందు మూడుముక్తాయిలు, ఒక త్రికాలముగలదు. ముక్తాయికి 3 సూత్రము 3 ముక్తాయిలకు సూత్రము 9. (గాని ఇందు వివిధ అక్షరసంఖ్యలుగల మూడు ముక్తాయిలుగనుక ప్రతిముక్తాయిని 3 చే గుణింపదగును.) త్రికాలమునకు సూత్రము 7. అనగ $3 \times 3 = 9; 9 + 7 = 16$. తాళక్రియల సంఖ్యను 16 సూత్రముచే గుణకము చేసినచో ముక్తాయిలక్షరసంఖ్య వచ్చును. మఱియు, ఆది తాళమున గతిభేద ఆజాతిసంఖ్యను 16 చే గుణించినచో ముక్తాయి అక్షర సంఖ్య తెలియదగును.

మూడు ముక్కయిలమధ్య 9 కాపులకు 36 అక్షరములుగ గ్రహించునది.

ఆదితాళమున ఉదాహరణము :-

‘ముక్కాయి విధానము’

ఈతాళమునకు క్రియలు 8 కి జతి :- తధీంగీణతొం - తాంతాం (3 సార్లు)

పై అంకెకురెండుసంఖ్యలక్రింద 6 కి జతి :- తధీంగీణతొం - తాంతాం (3 సార్లు)

ఈసంఖ్యక్రింద 5 కి జతి :- తదిగీణతొం - తాంతాం (3 సార్లు)

చివరజాతి 5 త్రికాలము :- త,, - ది,, - గి,, - ణ,, - తొం,,

త, - ది, - గి, - ణ, - తొం,

తదిగీణతొం || త

సూత్రము :- $8+6+5=19$; $19 \times 3=57$.

ముక్కాయి అక్షరములు :- 57

కాపుఅక్షరములు :- 36

ఖండజాతి త్రికాలఅక్షరములు :- 35

$$8 \times 16 = 128$$

పంచతాళ ప్రకరణ ముక్కాయి

పథకము

సెం.	తాళము	తాళ క్రియలు	జతి తగ్గింపు సంఖ్య			మూడు ముక్కాయిల సంఖ్య	కాపు అక్షరములు	తగ్గింపు చివరజాతి త్రికాల అక్షరములు	ముక్కాయి మొత్తం అక్షరములు	ముక్కాయి క్రియలు
			1	2	3					
1	మిశ్రరూపె	10	10	8	7	75	36	49	160	40
2	ఖండత్రిపుట	9	9	7	6	66	36	42	144	36
3	చ త్రిపుట	8	8	6	5	57	36	35	128	32
4	త్రీశ్రత్రిపుట	7	7	5	4	48	36	28	112	28
5	చ. చూపకం	6	6	4	3	39	36	21	96	24

1. మిశ్రరూపే తాళము 10 క్రియలకు కిటతక తద్దీంగిణితో
2. ఖండత్రిపుట ,, 9 ,, తద్దీంగిణితో
3. చతురశ్రత్రిపుట ,, 8 ,, తద్దీంగిణితో
4. త్రిశ్రత్రిపుట ,, 7 ,, తద్దీంగిణితో
5. చతురశ్రరూపక ,, 6 ,, తద్దీంగిణితో

ముఖ్య సూత్రములు

మొదటివిధము :-

వి :- పదేపదే వాడుకగల 5, 6, 7, 8, 9 క్రియలుగల తాళములకు ప్రతి ఒక్కొక్క ద్రుతకాల (రెట్టింపు) సంఖ్య 4న అనగ 10, 12, 14, 16, 18 గల సూత్రములతో వివరింప బడుచున్నదగు 1. త్రిశ్రరూపక తాళమునకు 5 క్రియలు, 2. చతురశ్రరూపక తాళమునకు 6 క్రియలు, 3. త్రిశ్రత్రిపుట తాళమునకు 7 క్రియలు, 4. చతురశ్రత్రిపుట(అది) తాళమునకు 8 క్రియలు, 5. ఖండత్రిపుట తాళమునకు 9 క్రియలతో సోదాహరణమున క్రియావిభాగము గ్రహించదగును.

మఱియు, పై తాళములలో ఏగతిలో ఆజాతి ఒకే ఆవృతములో దిగువసూచించ బడిడి ముక్తాయీలు ప్రతి తాళమున సమగ్రహ సమయగును.

గమనిక :- గంధమునందలి పై సూత్రముల వరుస అనుక్రమణికలో సూచింపబడి యున్నను, ఇందుప్రతి తాళమునందు క్రియావిభాగముతో చదువరులకు సులభ గ్రాహ్యమగునని వివరించితిమి.

తాళక్రియల సంఖ్యకు రెట్టింపు సంఖ్యగల సూత్రములకు ముక్తాయీరూపములు సూచింపబడుచున్నవి.

తాళపంచక ముక్తాయి

పథతము

తాళ క్రియలు	తాళము	మాత్రము	ముక్తాయి వివరము	విగతిలో ఆజాతి ముక్తాయి అక్షరములు				
				చ. గ.	త్రి. గ.	మి గ.	ఖం గ.	పం. గ.
5	త్రిశ్రూపకము	10	ముక్తాయి, త్రికాలము	40	60	70	50	90
6	చతుశ్రరూపకము	12	త్రికాలము, విన్యాస ముక్తాయి	48	72	84	60	108
7	త్రిశ్రత్రిపుట	14	చ. ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్ర ముక్తాయి }	56	84	98	70	126
8	చతురశ్రత్రిపుట ఆది	16	ముక్తాయి, త్రికాలము, 3.2.1	64	96	112	80	144
9	ఖండత్రిపుట	18	త్రికాలము, జాతి 1 కా 1 సారి ,, 2 కా. 2 సార్లు ,, 3 కా. 3 సార్లు }	72	108	126	90	162

ఉదాహరణము :-

1. త్రిశ్రజాతి రూపకమున :- ముక్తాయి, త్రికాలము

చ. గ. 4 :- కీటతక కీటతక - కీటతక

కీ, | ట, త, - క, కీట - తక కీటతక || త

త్రి. గ. 6 :- తద్ధింగిణి తద్ధింగిణి తద్ధింగిణి

త, ధి | ;, గి, ణ - , తొం, తద్ధి - గిణి తద్ధింగిణి || త

మి. గ. 7 :- తద్ధింగిణి తద్ధింగిణి తద్ధింగిణి

త, ;, ;, | , దీం; ;, గి, ణ - ;, తొం; త, ;, దీం, - , గి, ణ, తొం, తద్ధింగిణి || త

ఖం. X. 5 :- తదిగిణతొం తదిగిణతొం - తదిగిణతొం

త;ది | ,గి,ణ, - ,తొం; త,ది,గి - ,ణ,తొం, తదిగిణతొం || త

సం. X. 9 :- తద్గీణతొం తద్గీణతొం - తద్గీణతొం

త;,,ది | ,,,గి;,,ణ; - ,,,తొం,, త;,,ది,గి - ;,ణ,,తొం, తద్గీణతొం || త

2. చక్షరశ్రజాతి రూపకమున :- త్రికాలము, విన్యాసముకౌయి

చ. X. 4 :- కిట, - త,క, | కిటతక - కిటతక

కిటతక - త; కిటతక - త,, కిటతక || త

త్రి. X. 6 :- తద్గీం - గి,ణ,తొం, | తద్గీంగిణతొం - తద్గీంగిణతొం

తద్గీంగిణతొం - త;,, తద్గీంగిణతొం - త;,, తద్గీంగిణతొం || త

మి. X. 7 :- త;ది; - ,గి,ణ,తొం, | తద్గీంగిణతొం - తద్గీంగిణతొం

తద్గీంగిణతొం - త;,, తద్గీంగిణతొం - త;,, తద్గీంగిణతొం || త

ఖం. X. 5 :- త,ది,గి - ,ణ,తొం, | తదిగిణతొం - తదిగిణతొం

తదిగిణతొం - త,, తదిగిణతొం - త;,, తదిగిణతొం || త

సం. X. 9 :- త;,,ది;గి - ;,ణ;,,తొం, | తద్గీంగీణతొం - తద్గీంగీణతొం

తద్గీంగీణతొం - త;,,, తద్గీంగీణతొం - త;,,, తద్గీంగీణతొం || త

3. త్రిశ్రజాతి త్రిపుట తాళమున :- చ. ముక్తాయి, త్రికాలము, త్రిశ్రముకౌయి

చ. X. 4 :- కిటతక కిటతక - కిటతక

కి, - ట,త, | క,కిట - తక కిటతక -

కిటతక కిట - తక కిటతక || త

ప్ర. X. 6 :- తద్ధింగిణతొం తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం

త,ధి - ,గి,ణ - ,తొం, తద్ధిం - గిణతొం తద్ధింగిణతొం -

తద్ధింగిణతొం తద్ధిం - గిణతొం తద్ధింగిణతొం || త

మ. X. 7 :- తద్ధింగిణతొం తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం

త,ధి - ,దీం,గి,ణ - ,తొం, త,దీం, - ,గి,ణ,తొం, తద్ధింగిణతొం -

త,దీం,గి,ణ,తొం, త,దీం, - ,గి,ణ,తొం, త,దీం,గి,ణ,తొం, || త

ఖం. X. 5 :- తదిగిణతొం తదిగిణతొం - తదిగిణతొం

త,ది - ,గి,ణ - ,తొం, త,ది,గి - ,ణ,తొం, తదిగిణతొం -

త,ది,గి,ణ,తొం, త,ది,గి - ,ణ,తొం, త,ది,గి,ణ,తొం, || త

సం. X. 9 :- తద్ధింగిణతొం తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం

త,ధి,ది - ,గి,ణ,తొం, త,దీం,గి - ,ణ,తొం, తద్ధింగిణతొం

త,దీం,గి,ణ,తొం, త,దీం,గి - ,ణ,తొం, త,దీం,గి,ణ,తొం, || త

4. ఆదితాళమున :- ముక్తాయి, త్రికాలము, 3-2-1

చ. X. 4 :- కిటతక కిటతక - కిటతక

కి, - ట,త, - క, కిట | తక కిటతక -

కి,ట,త, - ,క, కి,ట, - త,క, కిటతక || త

ప్ర. X. 6 :- తద్ధింగిణతొం తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం

త,ధి - ,గి,ణ - ,తొం, తద్ధిం | గిణతొం తద్ధింగిణతొం -

త,ధి,గి - ,ణ,తొం; త,ధిం; - గి,ణ,తొం, తద్ధింగిణతొం || త

మ. X. 7 :- తద్ధింగిణతొం తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం

త,ధి - ,దీం,గి,ణ - ,తొం, త,దీం, | ,గి,ణ,తొం, తద్ధింగిణతొం -

త,ధి,గి, - ,ణ,తొం; త,ది, - ,గి,ణ,తొం, తద్ధింగిణతొం || త

ఖం. గ. 5 :- తదిగిణతొం తదిగిణతొం - తదిగిణతొం

త;ది - ;గి;ణ; - ,తొం; త,ది,గి | ,ణ,తొం, తదిగిణతొం -

త;ది;గి;ణ - ,తొం; త,ది,గి - ,ణ,తొం, తదిగిణతొం || త

సం. గ. 9 :- తద్దీంగీణతొం తద్దీంగీణతొం - తద్దీంగీణతొం

త;ద్దీ,ది - ;ద్దీ,గి;ద్దీ,ణ; - ;ద్దీ,తొం; త;ద్దీ,గి | ;ద్దీ,ణ;తొం, తద్దీంగీణతొం -

త;ద్దీ,ది;ద్దీ,గి;ద్దీ,ణ; - ,ద్దీ,తొం; త;ద్దీ,గి - ;ద్దీ,ణ;తొం, తద్దీంగీణతొం || త

5. ఖండజాతి త్రిపుటరాశమున :-

త్రికాలము, జాతి 1 కా. 1 సారి, 2 కా. 2 సార్లు, 3 కా. 3 సార్లు

చ. గ. 4 :- కి,ట, - త,క, - కిటతక - కిటతక

కి, - ట,త, | క, కిట - తక కిట - తక కిటతక - కిటతక కిటతక || త

త్రి. గ. 6 :- త,ధీం; - గి,ణ,తొం, - తధీంగిణతొం తధీంగిణతొం

త,ధి - ;గి,ణ | ,తొం, తధీం - గిణతొం తధీం - గిణతొం

తధీంగిణతొం - తధీంగిణతొం తధీంగిణతొం || త

మ. గ. 7 :- త;ద్దీ,దీం; - ;గి;ద్దీ,ణ;తొం; - త;ద్దీ,దీం,గి,ణ,తొం, - తద్దీంగిణతొం

త;ద్దీ - ,దీం;ద్దీ,గి;ద్దీ,ణ | ;ద్దీ,తొం; త;ద్దీ,దీం, - ,గి,ణ,తొం,

త;ద్దీ,దీం, - ,గి,ణ,తొం,

తద్దీంగిణతొం - తద్దీంగిణతొం తద్దీంగిణతొం || త

ఖం. గ. 5 :- త,ది,గి - ,ణ,తొం, - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం

త;ది - ;గి;ణ; | ,తొం; త,ది,గి - ,ణ,తొం, త,ది,గి - ,ణ,తొం,

తదిగిణతొం - తదిగిణతొం తదిగిణతొం || త

సం. గ. 9 :- త,దీం,గి - ;,ణా;తోం, - తద్దీంగీణాతోం - తద్దీంగీణాతోం

త,దీం,గి - ;,ణా;తోం, త,దీం,గి ;,ణా;తోం,

తద్దీంగీణాతోం - తద్దీంగీణాతోం తద్దీంగీణాతోం || త

తద్దీంగీణాతోం - తద్దీంగీణాతోం తద్దీంగీణాతోం || త

ముఖ్య సూత్రములు

రెండవవిధము :-

వి :- 5, 6, 7, 8, 9 సంఖ్యలుగల అయిదుజాతుల సమ సంఖ్యలకు ముక్తాయి సూత్రములు గ్రంథానుక్రమణికలో సూచించినప్పటికి - ఇందుప్రతిజాతి అక్షరసంఖ్యలనగ 5, 6, 7, 8, 9 క్రియలుగల తాళములలో ఒకే ఆవృతమునకు ఏగతిలో ఆజాతి ముక్తాయిలు సమగ్రహ సమమునకు క్రియా విభాగమునో పేర్కొనబడుచున్నది.

తాళపంచక ముక్తాయి

పధకము

తాళ క్రియలు	తాళము	శ్లోకం	ముక్తాయి వివరము	విగతిలో ఆజాతి ముక్తాయి అక్షరములు				
				చ గ	త్రి గ.	మి గ.	ఖం గ.	సం. గ.
5	త్రిశ్రరూపకము	5	చ. ముక్తాయి యి త్రి. పై ముక్తాయి	20	30	35	25	45
6	చతురశ్రరూపకము	6	త్రిత్రిగమనకాల, పైకాలముక్తాయిలు	24	36	42	30	54
7	త్రిశ్రత్రిపుట	7	చ. ముక్తాయి యి త్రిశ్రముక్తాయి	28	42	49	35	63
8	చతురశ్రత్రిపుటబిడి	8	జాతి 3, 2, 1 యి త్రి. పై. ముక్తాయి	32	48	56	40	72
9	ఖండత్రిపుట	9	త్రికాలము యి త్రి. పై. ముక్తాయి	36	54	63	45	81

ఉదాహరణము :-

1. త్రిశ్రూపకతాళమున:- చతురశ్రముక్తాయి & త్రిశ్రపైకాల ముక్తాయి

చ. X. 4 :- చ :- కిటతక - కిటతక | కిటతక -

త్రి. పై :- కిటతక కిట - తక కిటతక || త

ఖం. X. 5 :- చ :- తదిగిణతొం - తదిగిణతొం | తదిగిణతొం -

త్రి. పై :- త,ది,గి,ణ,తొం, త,ది,గి - ,ణ,తొం, త,ది,గి,ణ,తొం, || త

త్రి. X. 6 :- చ :- తద్దింగిణతొం - తద్దింగిణతొం | తద్దింగిణతొం -

త్రి. పై :- త,ద్ది,ంగి,ణ,తొం, త,ద్ది, - ,గి,ణ,తొం, త,ద్ది,ంగి,ణ,తొం, || త

మ. X. 7 :- చ :- తద్దింగిణతొం - తద్దింగిణతొం | తద్దింగిణతొం -

త్రి. పై :- త,,ద్ది,ంగి,ణ,తొం, త,,ద్ది, - ,గి,ణ,తొం, త,,ద్ది,ంగి,ణ,తొం, || త

చ. X. 8 :- చ :- తద్దింగీణతొం - తద్దింగీణతొం | తద్దింగీణతొం -

త్రి. పై :- తద్దింగీణతొం తద్దింగి - ,ణ,తొం తద్దింగీణతొం || త

సం. X. 9 :- చ :- తద్దింగీణతొం - తద్దింగీణతొం | తద్దింగీణతొం -

త్రి. పై :- త,ద్ది,ంగి,ణ,తొం, త,,ద్ది,ంగి - ,ణ,తొం, త,,ద్ది,ంగి,ణ,తొం, || త

2. చతురశ్ర రూపకతాళమున:- త్రిశ్రగమన కాల, పైకాల ముక్తాయిలు

చ. X. 4 :- త్రి:- కిటత - క కిట | తక & - టతక -

త్రి. పై :- కిటతక కిట - తక కిటతక || త

ఖం. X. 5 :- త్రి:- త,ది,గి,ణ,తొం,త,ది,గి,ణ,తొం,త,ది,గి,ణ,తొం, -

త్రి. పై:- త,ది,గి,ణ,తొం, త,ది,గి - ,ణ,తొం, త,ది,గి,ణ,తొం, || త

త్రి. X. 6 :- త్రి :- త,ధీం,గి,ణ - ,తొం, త,ధీం, | గి,ణ,తొం, త,ధీం,గి,ణ,తొం, -

త్రి. పై :- త,ధీం,గి,ణ,తొం త,ధీం - గి,ణ,తొం త,ధీం,గి,ణ,తొం || త

మ. X. 7 :- త్రి :- త,,,దీం,,,గి,,,ణ - ,తొం,, త,,,దీం,, | ,గి,,,ణ,,,తొం,,
త,,, - ,దీం,,,గి,,,ణ,,,తొం,, -

త్రి. పై :- త,,,దీం,గి,ణ,తొం, త,,,దీం, - ,గి,ణ,తొం, త,,,దీం,గి,ణ,తొం, || త

చ. X. 8 :- త్రి :- త,ధీం,గి,ణ - ,తొం త,ధీం,గి | ,ణ,తొం త,ధీం - ,గి,ణ,తొం -

త్రి. పై :- త,ధీం,గి,ణ,తొం త,ధీం,గి - ,ణ,తొం త,ధీం,గి,ణ,తొం || త

సం. X. 9 :- త్రి :- త,,,దీం,,,గి,,,ణ,,, - ,తొం,, త,,,దీం,,,గి |
,,ణ,,,తొం,, త,,,దీం - ,గి,,,ణ,,,తొం,, -

త్రి. పై :- త,,,దీం,గి,ణ,తొం, త,,,దీం,గి - ,ణ,తొం, -
త,,,దీం,గి,ణ,తొం, || త

శి. త్రిత్రత్రిపుట తాళమున - చతురశ్రముక్తాయి & త్రిశ్రముక్తాయి

చ. X. 4 :- చ :- కిటతక - కిటతక - కిటతక |

త్రి :- కిటత - క కిట | కి - టతక || త

ఖం. X. 5 :- చ :- తదిగిణతొం - తదిగిణతొం - తదిగిణతొం |

త్రి :- త,ది,గి,ణ, - ,తొం, త,ది,గి, | ,ణ,తొం,
త,ది - ,గి,ణ,తొం, || త

ప్రి. X. 6 :- చ :- తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం ।

ప్రి :- తద్ధింగిణ - ,తొం, తద్ధిం, । గిణ,తొం,
తద్ధిం - ;,గిణ,తొం, ॥ త

మ. X. 7 :- చ :- తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం ।

ప్రి :- తద్ధింగిణ - ,తొం, తద్ధిం, । గిణ,తొం,
తద్ధిం - ;,గిణ,తొం, ॥ త

చ. X. 8 :- చ :- తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం ।

ప్రి :- తద్ధింగిణ - ,తొం తద్ధింగి, గిణతొం తద్ధిం - ,గిణతొం ॥ త

సం. X. 9 :- చ :- తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం - తద్ధింగిణతొం ।

ప్రి :- తద్ధింగిణ - ,తొం తద్ధింగి, గిణతొం తద్ధిం - ,గిణతొం ॥ త

4. చతురశ్రత్రిపుట (అది) తాళమున :- జాతి 3, 2, 1 య (ప్రి. పై. ముక్తాయి

చ. X. 4 :- 3 :- కిట - ,త, - ,క, -

2 :- కిట, । త,క, -

1 :- కిటతక ।

ప్రి. పై :- కిటతక కిట - తక కిటతక ॥ త

ఖం. X. 5 :- 3 :- త,ది, - ,గిణ - ;తొం, -

2 :- త,ది,గి । ,ణ,తొం, -

1 :- తదిగిణతొం ।

ప్రి. పై :- త,ది,గిణ,తొం, త,ది,గి - ,ణ,తొం, త,ది,గి గిణ,తొం, ॥ త

త్రి. X. 6 :- 8 :- త;ద్దీం, - ,గి, - నా;తోం, -

2 :- త;ద్దీం; | గి,నా,తోం, -

1 :- తద్దీంగినాతోం |

త్రి. పై :- తద్దీంగినాతోం తద్దీం - గినాతోం తద్దీంగినాతోం || త

మి. X. 7 :- 8 :- త;ద్దీం, - ,గి, - ,నా;తోం; -

2 :- త;ద్దీం, | ,గి,నా,తోం, -

1 :- తద్దీంగినాతోం |

త్రి. పై :- త;ద్దీం;గి,నా,తోం, త;ద్దీం, - ,గి,నా,తోం, త;ద్దీం;గి,నా,తోం, || త

చ. X. 8 :- 8 :- త;ద్దీం; - ,గి,,నా - ;తోం; -

2 :- త;ద్దీం;గి | ;నా;తోం, -

1 :- తద్దీంగినాతోం |

త్రి. పై :- తద్దీంగినాతోం తద్దీంగి - ,నాతోం తద్దీంగినాతోం || త

సం. X. 9 :- 8 :- త;ద్దీం, - ,గి;; - నా;;తోం; -

2 :- త;ద్దీం;గి | ;నా;తోం, -

1 :- తద్దీంగినాతోం |

త్రి. పై :- త;ద్దీం;గి;నా;తోం, త;ద్దీం;గి - ;నా,తోం, త;ద్దీం;గి;నా;తోం, || త

5. ఖండత్రిపుటతాళమున :- త్రికాలము & త్రి. పై. ముక్తాయి

చ. X. 4 :- 1 వ కాలము :- కి; - ట; - త; - క; -

2 వ కాలము :- కి,ట, | త,క, -

3 వ కాలము :- కిటతక |

త్రి. పై :- కిటతక కిట - తక కిటతక || త

ఖం. X. 5 :- 1 వ కాలము :- త,ది - ;గి, - ;ణ, - ,తొం,, -

2 వ కాలము :- త,ది,గి | ,ణ,తొం, -

3 వ కాలము :- తదిగిణతొం |

త్రి. పై :- త ది,గి,ణ,తొం, త,ది,గి - ,ణ,తొం, త,ది,గి,ణ,తొం, || ౬

త్రి. X. 6 :- 1 వ కాలము :- త,దీం- ,,, - గి,ణ, - ;తొం,, -

2 వ కాలము :- త,దీం, | గి,ణ,తొం, -

3 వ కాలము :- తదీంగిణతొం |

త్రి. పై :- తదీంగిణతొం తదీం - గిణతొం తదీంగిణతొం || త

మ. X. 7 :- 1 వ కాలము :- త,,దీం; - ;గి,,ణ - ,;తొం,, -

2 వ కాలము :- త,,దీం, | , గి,,ణ,తొం, -

3 వ కాలము :- తదీంగిణతొం |

త్రి. పై :- త;దీం;గి,ణ,తొం, త;దీం,-,గి,ణ,తొం,

త,,దీం;గి,ణ,తొం, || త

చ. X. 8 :- 1 వ కాలము :- త;దీం, - ;గీ; - ;;ణా; - ;;తొం,, -

2 వ కాలము :- త,దీం;గీ | ,ణా;తొం, -

3 వ కాలము :- తదీంగీణతొం |

త్రి. పై :- తదీంగీణతొం తదీంగి - ,ణాతొం తదీంగీణతొం || త

సం. X. 9 :- 1 వ కాలము :- త,,దీం;దిం - ;,,గీ - ;,,ణా; - ,,,తొం;,, -

2 వ కాలము :- త;దీం;గి | ;,ణా;తొం, -

3 వ కాలము :- తదీంగీణతొం |

త్రి. పై :- త,,దీం;గీ;ణా;తొం, త;దీం;గి - ;,ణా;తొం,

త;దీం;గీ;ణా;తొం, || త

ముఖ్యసూత్రములు

మూడవవిధము :-

వి :- 5, 6, 7, 8, 9 సంఖ్యలుగల అయిదుజాతుల అక్షరసంఖ్యకు అర్థభాగము (అనగా పై సంఖ్యలలో $\frac{1}{2}$ నగము) ముఖ్యసూత్ర నిర్ణయముగ వివిధముక్తాయిల కలియకతో ప్రతితాళమునకు సూచింపబడు చున్నది. ఇందు ప్రతిజాతి అక్షరసంఖ్య అనగ 5, 6, 7, 8, 9 క్రియలుగల తాళములలో ఒకే ఆవృతమునకు ముక్తాయిలు సమగ్రహ సమమగును.

పాఠకులకు ప్రకరణము సులభముగ గ్రహించుటకుగాను చతురశ్రజాతి 'కిటతక' అనేది ప్రయోగము ముందుగ ప్రతితాళమునకు క్రియావిభాగము వివరింపబడు చున్నది.

గమనిక :- ఇందు ఆదితాళమున ఏగతిలో ఆజాతి జాతియొక్క ముక్తాయి మొత్తముసంఖ్య క్షరముల వంతున ప్రతిక్రియకు క్రియావిభాగమున లయగమనము గ్రహించ దగును.

మఱియు, ముఖ్యసూత్రములు మూడువిధములుగ వివరించడమైనది. గ్రంథ మందలి 108 సూత్రములలో రెండవవిధము అనగ 5, 6, 7, 8, 9 సంఖ్యలు గల సూత్రములు సూచింపబడినందున ఇక్కడ అనుక్రమణికలో పై సంఖ్యలకు రెట్టింపు సంఖ్యలు, $\frac{1}{2}$ నగము సంఖ్యలుగల సూత్రములను వివరించు చుంటిమి.

తాళపంచక ముక్తాయి

ప థ క ము

తాళ క్రియలు	తాళము	నిర్ణీత స్థానము	ముక్తాయి వివరము	ఏగతిలో ఆజాతి ముక్తాయి అక్షరములు				
				చ. శ.	త్రి. గ.	మి. గ.	ఖం. గ.	పం. గ.
5	త్రిశ్రూపకము	2½	త్రి.శం, త్రి. పై, చ. పై కాలం	10	15	17½	12½	22½
6	చతుశ్రూపకము	3	చతుశ్రముక్తాయి	12	18	21	15	27
7	త్రిశ్రీతిపుట	3½	జాతి చ, త్రి, త్రి-పై, చ. పై కాలం	14	21	24½	17½	31½
8	చతుశ్రీతిపుట ఆది	4	త్రిశ్రముక్తాయి	16	24	28	20	36
9	ఐంద్రీతిపుట	4½	కాల, పైకాలముల చ. ముక్తాయి	18	27	31½	22½	40½

ఉదాహరణము :-

1. త్రిశ్రజాతిరూపకమున :- జాతి త్రిశ్రం, త్రిశ్రపైకాలము, చ. పైకాలము

చ. X. 4 :- త్రి :- కి;ట - ;త, | ,త; -

త్రి. పై :- కి;ట;త, - ,త;

చ. పై :- కిటతక ||

ఖం. X. 5 :- త్రి :- త;ది, - ,గి;ణ | ;తోం; -

త్రి. పై :- త;ది;గి;ణ - ;తోం;

చ. పై :- తదిగిణతోం ||

త్రి. X. 6 :- త్రి :- త;ధి; - ం;గి; | ణ;తోం; -

త్రి. పై :- త;ధి;గి; - ణ;తోం;

చ. పై :- తధింగిణతోం ||

మ. X. 7 :- త్రి :- త;,,ది - ;,గి, | ,ణ;తోం; -

త్రి. పై :- త;,,ది;గి, - ,ణ;తోం;

చ. పై :- తద్దింగిణతోం ||

చ. X. 8 :- త్రి :- త;ధి;,, - ,గి;ణ | ;,తోం; -

త్రి. పై :- త;ధి;,,గి;ణ - ;,తోం;

చ. పై :- తధింగిణతోం ||

నం. X. 9 :- త్రి :- త;,,ది, - ,గి; | ణ;తోం; -

త్రి. పై :- త;,,ది;గి; - ణ;తోం;

చ. పై :- తద్దింగిణతోం ||

2. చతురశ్రజాతి రూపకతాళమున :— చతురశ్రముకైయి

చ. X. 4 :— కిట, < త,క, | కిట, - త,క, - కిట, - త,క, ||

ఖం. X. 5 :— త,ది,గి - ,ణ,తొం, | త,ది,గి - ,ణ,తొం, ► త,ది,గి - ,ణ,తొం, ||

త్రి. X. 6 :— త,ధీం; - గి,ణ,తొం, ► |

త,ధీం, - గి,ణ,తొం, ► త,ధీం; - గి,ణ,తొం, ||

మ. X. 7 :— త;దీం, - ,గి,ణ,తొం, ► |

త;దీం, - ,గి,ణ,తొం, ► త;దీం, - ,గి,ణ,తొం, ||

చ. X. 8 :— త,ధీం;గీ - ;ణా;తొం, |

త,ధీం;గీ - ;ణా;తొం, ► త,ధీం;గీ - ;ణా;తొం, ||

సం. X. 9 :— త;దీం;గి - ,ణా;తొం, |

త;దీం;గి - ,ణా;తొం, ► త;దీం;గి - ,ణా;తొం, ||

3. త్రిశ్రజాతి త్రిపుటతాళమున :— చతురశ్ర, త్రిశ్ర, త్రి. పై, చ.పైకాలము

చ. X. 4 :— చ :— కిట, - త,క, -

త్రి :— కిట | ;త, -,క; |

త్రి. పై :— కిట;త, - ,క;

చ. పై :— కిట త క ||

ఖం. X. 5 :— చ :— త,ది,గి - ,ణ,తొం, -

త్రి :— త;ది, | ,గి;ణ - ;తొం; |

త్రి. పై :— త;ది;గి;ణ - ;తొం;

చ. పై :— త ది గి ణ తొం ||

త్రి. X. 6 :- చ :- త,ధీం, - గి,ణ,తొం, -

త్రి :- త,ధీం, | ;,గి; - ణ,తొం; |

త్రి. పై :- త,ధీం;గి; - ణ,తొం;

చ. పై :- త,ధీంగిణతొం ||

మ. X. 7 :- చ :- త,ధీం, - ,గి,ణ,తొం, -

త్రి :- త,ధీం, | ;,గి, - ,ణ,తొం; |

త్రి. పై :- త,ధీం;గి, - ,ణ,తొం;

చ. పై :- త,ధీంగిణతొం ||

చ. X. 8 :- చ :- త,ధీం,గీ - ;ణ,తొం, -

త్రి :- త,ధీం; , | ,గీ;ణ - ;,తొం; |

త్రి. పై :- త,ధీం;గీ;ణ - ;,తొం;

చ. పై :- త,ధీంగీణతొం ||

సం. X. 9 :- చ :- త,ధీం;గి - ;,ణ,తొం, -

త్రి :- త,ధీం, | ;,గీ; - ,ణ,తొం; |

త్రి. పై :- త,ధీం;గీ; - ,ణ,తొం;

చ. పై :- త,ధీంగీణతొం ||

4. చతురశ్రజాతిత్రిపుట (అది) తాళమున :- త్రిశ్రముక్తాయ

చ. X. 4 :- కి, ట - ,త, - క, ► కి - ,ట, | త,క - , ► కి, | ట,త - ,క, ||

ఖం. X. 5 :- త,ధీం;గి; - ,గి,ణ,తొం; - ;,తొం; ►

త,ధీం;గి; - ,గి,ణ,తొం; - ;,తొం; ►

త,ధీం, | ;,గి;ణ - ;,తొం; ►

త్రి. X. 6 :- త్త, ధీం, - ; గి, ణ, - ; త్తొం, ►
 త్త, - , ధీం, ; గి, ణ, త్తొం, - , ►
 త్త, ధీం, ; గి, - ; ణ, త్తొం, ||

మి. X. 7 :- త్త, ధీం, - ; గి, ణ, - ; త్తొం, ►
 త్త, - ; ధీం, ; గి, ణ, త్తొం, - , ►
 త్త, ; ధీం, ; గి, - ; ణ, త్తొం, ||

చ. X. 8 :- త, ధీం, - గి, ణ, - ; త్తొం, ► త, - ధీం, గి, ; ణ, - త్తొం, ►
 త, ధీం, ; గి, - ణ, త్తొం, ||

సం. X. 9 :- త, ధీం, - ; గి, ణ, - ; త్తొం, ►
 త, - ; ధీం, ; గి, ; ణ, త్తొం, - , త్తొం, ►
 త, ధీం, ; గి, - ; ణ, త్తొం, ||

5. ఖండజాతి త్రిపుట తాళమున :- కాల, పైకాలముల చ. ముక్తాయిలు

చ. X. 4 :- కి, ట, - త, క, ► కి, ట, - త, క, ► కి, ట, | త, క, -
 కి, ట, త, క | కి, ట, త, క - కి, ట, త, క ||

ఖం. X. 5 :- త, ది, గి, - , ణ, త్తొం, ► త, ది, గి, - , ణ, త్తొం, ► త, ది, గి, , ణ, త్తొం, -
 త, ది, గి, ణ, త్తొం | త, ది, గి, ణ, త్తొం - త, ది, గి, ణ, త్తొం ||

తి. X. 6 :- త, ధీం, - గి, ణ, త్తొం, ► త, ధీం, - గి, ణ, త్తొం, ► త, ధీం, | గి, ణ, త్తొం,
 త, ధీం, గి, ణ, త్తొం | త, ధీం, గి, ణ, త్తొం - త, ధీం, గి, ణ, త్తొం ||

మి. X. 7 :- త, ధీం, , గి, ణ, త్తొం, ► త, ధీం, - , గి, ణ, త్తొం, ► త, ధీం, , గి, ణ, త్తొం, -
 త, ధీం, గి, ణ, త్తొం | త, ధీం, గి, ణ, త్తొం - త, ధీం, గి, ణ, త్తొం ||

చ. X. 8 :- త, ధీం, గి, - ; ణ, త్తొం, ► త, ధీం, గి, - ; ణ, త్తొం, ► త, ధీం, గి, | ; ణ, త్తొం, -
 త, ధీం, గి, ణ, త్తొం | త, ధీం, గి, ణ, త్తొం - త, ధీం, గి, ణ, త్తొం ||

సం. X. 9 :- త, ధీం, గి, - ; ణ, త్తొం, ► త, ధీం, గి, - ; ణ, త్తొం, ► త, ధీం, గి, | ; ణ, త్తొం, -
 త, ధీం, గి, ణ, త్తొం | త, ధీం, గి, ణ, త్తొం - త, ధీం, గి, ణ, త్తొం ||

తాత్పర్యక్రియాక్షరములకు తగ్గింపు

వి:- వాడుకగల తాళములలో 1. త్రిశ్రరూపకము, 2. చతురశ్రరూపకము, 3. త్రిశ్రత్రిపుట, 4. చతురశ్రత్రిపుట (అది), 5. ఖండజాతి త్రిపుట తాళములలో ప్రతి తాళక్రియల సంఖ్యనుండి - తగ్గింపు చివరసంఖ్య 1 వరకు దిగువ పథకమునందు సూచించిన తాళగమనములలో ప్రతితాళమున - ప్రతితగ్గింపు ఒకే ఆవృతములో సమగ్రహ సమమగును. యీ తగ్గింపు క్రికాలముగ అనినచో లయసౌందర్యము ఇంపుగ ఉండుటకు గాను వివరింపబడుచున్నది.

సూత్రము :- తాళక్రియల సంఖ్యకు 1 కలిపి, 2 చే భాగించినచో తాళగమనమార్గము తెలియదగును. అనగ ఏ తాళమునకు ఏ గతిభేదము నడుచునది తెలియును.

గమనిక :- ఈ గమన సంఖ్యలలో $\frac{1}{2}$ వచ్చినయెడల పై కాల గతిగ వాడదగును. అనగ 3కి కు 7 మిశ్రగమనముగను, 4కి కు 9 సంక్లిష్టగమనము గను, గ్రహించవలెను.

తాళగమన పథకము

నెం	తాళములు	తాళ క్రియలు	గతిభేదము	తగ్గింపునంఖ్య విధానము	తగ్గింపు అక్షరముల మొత్తం
1	త్రిశ్రరూపకము	5	త్రిశ్రగమనము	$5+4+3+2+1=$	15
2	చతురశ్రరూపకము	6	మిశ్రగమనము	$6+5+4+3+2+1=$	21
3	త్రిశ్రత్రిపుట	7	చతురశ్రగమనము	$7+6+5+4+3+2+1=$	28
4	చతురశ్రత్రిపుట (అది)	8	సంక్లిష్టగమనము	$8+7+6+5+4+3+2+1=$	36
5	ఖండత్రిపుట	9	ఖండగమనము	$9+8+7+6+5+4+3+2+1=$	45

ప్రయోగమున తగ్గింపుసంఖ్యలకు శబ్దవివరము

తగ్గింపుసంఖ్య

శబ్దము

9 : _____ త ద్దీ ం గీ ణా తొ ం

8 : _____ త ధీ ం గీ ణా తొ ం

7 : _____ త ద్దీ ం గి ణా తొ ం

6 : _____ త ధీ ం గి ణా తొ ం

5 : _____ త ది గి ణా తొ ం

4 : _____ కిటతక

3 : _____ త కిట

2 : _____ తక

1 : _____ త

ఉదా :- 1. త్రిశ్రజాతి రూపకతాళము :- త్రిశ్రగమనము

1 వ కాలము :- తదిగి - ణాతొం కి | టతక - తకిట - తక త ||

2 వ కాలము :- తదిగిణాతొం కి - టతక తకిట | తక త ► తదిగి - ణాతొం
కిటతక - తకిట తక త ||

3 వ కాలము :- తదిగిణాతొం కిటతక తకిట - తక త ► తదిగిణాతొం
కిటతక | తకిట తక త ►
తదిగిణాతొం కి - టతక తకిట తక త ► తదిగి - ణాతొం
కిటతక తకిట తక త ||

2 చతురశ్రజాతిరూపకతాళము. — మిశ్రగమనము

1 వ కాలము :- త,ధీం;గి - ,ణ,తోం, త, | ది,గి,ణ,తోం - , కి,ట,త, - క,
త,కి,ట - , త,క, త, ||

2 వ కాలము :- తధీంగిణతోం త - దిగిణతోం కిటత | క తకిట తక త -
తధీంగిణతోం త - దిగిణతోం కిటత - క తకిట తక త ||

3 వ కాలము :- తధీంగిణతోం తదిగిణతోం కిటత - క తకిట తక త
తధీంగిణతోం త | దిగిణతోం కిటతక తకిట తక త
తధీంగిణతోం తదిగిణతోం కిటత - క తకిట తక త
తధీంగిణతోం త - దిగిణతోం కిటతక తకిట తక త ||

3. త్రిశ్రజాతిత్రిపుటతాళము :— చతురశ్రగమనము

1 వ కాలము :- తద్దీం - గిణతోం త - ధీంగిణ | తోం తదిగి - ణతోం
కిట - తక తకి - ట తక త ||

2 వ కాలము :- తద్దీంగిణతోం త - ధీంగిణతోం తదిగి - ణతోం కిటతక
తకి | ట తక త తద్దీం - గిణతోం తద్దీంగిణ - తోం
తదిగిణతోం కిట - తక తకిట తక త ||

3 వ కాలము :- తద్దీంగిణతోం తద్దీంగిణతోం తదిగి - ణతోం కిటతక తకిట తక త
తద్దీం - గిణతోం తద్దీంగిణతోం తదిగిణతోం కిట | తక తకిట తక త
తద్దీంగిణతోం త-ధీంగిణతోం తదిగిణతోం కిటతక తకి - ట తక త
తద్దీంగిణతోం తద్దీంగిణ - తోం తదిగిణతోం కిటతక తకిట తక త ||

4. చతురశ్రజాతి త్రిపుట (అది) తాళము :— సంకీర్ణమనము

1 వ కాలము :— త,ధీం;గీ, - ,ణా;తొం, త, - ;దీం,గి,ణా,తొం, త,ధీం; | గి,ణా,తొం,
త,ది - ,గి,ణా,తొం, కి, | ట,త,క, త,కి - ,ట, త,క, త, ||

2 వ కాలము :— తధీంగీణాతొం త - ,దీంగిణాతొం తధీం - గిణాతొం తదిగిణాతొం కి - టతక
తకిట తక త | ► తధీంగీణాతొం త - ,దీంగిణాతొం తధీం | గిణాతొం
తదిగిణాతొం కి - టతక తకిట తక త ||

3 వ కాలము :— తధీంగీణాతొం తద్దీంగిణాతొం తధీం - గిణాతొం తదిగిణాతొం కిటతక
తకిట తక త ► తధీంగీణాతొం తద్దీంగిణాతొం తధీం - గిణాతొం
తదిగిణాతొం కిటతక తకిట తక త | ► తధీంగీణాతొం తద్దీంగిణాతొం
తధీం - గిణాతొం తదిగిణాతొం కిటతక తకిట తక త | ► తధీంగీణాతొం
తద్దీంగిణాతొం తధీం - గిణాతొం తదిగిణాతొం కిటతక తకిట తక త ||

5. ఖండజాతి త్రిపుట తాళము :— ఖండగమనము

1 వ కాలము :— తద్దీంగి - ,ణాతొం త - ధీంగీణ - ,తొం త,దిం - ,గిణాతొం
త | ధీంగిణాతొం - తదిగిణాతొం | కిటతక త - కిట తక త ||

2 వ కాలము :— తద్దీంగీణాతొం త - ధీంగీణాతొం త,దిం - ,గిణాతొం తధీంగిణాతొం -
తదిగిణాతొం కిటతక త - కిట తక త ► తద్దీంగి | ,ణాతొం తధీంగీణ -
తొం తద్దీంగిణాతొం త | ధీంగిణాతొం తదిగిణాతొం - కిటతక తకిట తక త ||

వివరము :- తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో - తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో

తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో

తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో - తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో

తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో -

తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో

తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో తద్ధింగీణాతో

తద్ధింగీణాతో ముక్తాయ

వి :- 5, 6, 7, 8, 9 క్రియలుగల తాళములలో ప్రతి తాళమునకు 8, 4, 5, 6, 7, 8, 9 సంఖ్యలుగల జాతులు దిగువ వివరింపబడు తద్ధింగీణాతో ముక్తాయ విధానముగ ఏజాతిని అనెదమో ఆజాతి అక్షరములను ముక్తాయమధ్య రెండు పర్యాయములు కాపుచేసి అనినచో పలికెడిజాతి అక్షరములెన్నో అన్ని ఆవృతములలో నమగ్రహ నమగును. పై ఐదు తాళములకు వేరువేరుగ వివరణోదాహరణ సూత్రములు సూచింపబడుచున్నవి.

గమనిక :- 5, 8 క్రియలుగల తాళములకు పలికెడిజాతి అక్షరములను రెండు కాపులతో తద్ధింగీణాతో ముక్తాయవచ్చును. 7 క్రియలుగల త్రిశ్రీతిపుట తాళములలో పైకాల జాతి అక్షరముల రెండు కాపులతో తద్ధింగీణాతో ముక్తాయ వచ్చును.

మఱియు, 6, 9 క్రియలుగల తాళములకు తద్ధింగీణాతో మధ్య కాపులు లేవని గ్రహించదగును.

త్రిశ్రీజాతి రూపకతాళము

వి :- త్రిశ్రీరూపక తాళములో 8, 4, 5, 6, 7, 8, 9 సంఖ్యలుగల ప్రతిజాతి అక్షరములక్షరమునకు 8+2+1 అక్షరముల వంతున తద్ధింగీణాతో ముక్తాయ ముక్తాయ రనుటలో ఆజాతి అక్షరసంఖ్యను ముక్తాయమధ్య రెండు కాపులు చేసి అనినచో ఏజాతిని అన్ని అక్షరములలో అన్ని ఆవృతములుగ నమగ్రహ నమగును.

సూత్రము :- $8+2+1 = 11$.

తగ్గింపు ముక్కాయి పథకము

జాతి	గణితము	తగ్గింపు మొత్తం	రెండుకాపుల సంఖ్య	ముక్కాయి మొత్తం	ఆవృత సంఖ్య
3	$3 \times 6 =$	18	6	60	3
4	$4 \times 6 =$	24	8	80	4
5	$5 \times 6 =$	30	10	100	5
6	$6 \times 6 =$	36	12	120	6
7	$7 \times 6 =$	42	14	140	7
8	$8 \times 6 =$	48	16	160	8
9	$9 \times 6 =$	54	18	180	9

ఉదాహరణము :-

3 :- 8 :- త;కి - ;ట, | ,

2 :- త,కి - ,ట,

1 :- త - కిట ► త, || ,

8 :- త; - కి;ట | ;

2 :- త, - కి,ట, -

1 :- తకిట ► త || ;

8 :- త, - ,కి; | ట;

2 :- త - ,కి,ట - ,

1 :- తకిట ||

4.- 3 :- కి;ట - ;త, | ,క; -

2 :- కి;ట, - త,క, ||

1 :- కిటతక - ► త; ,

3 :- కి;ట - ;త, - ,క; ||

2 :- కి;ట, - త,క, |

1 :- కిటతక - ► త; , -

3 :- కి;ట || ;త, - ,క; |

2 :- కి;ట, - త,క, -

1 :- కిటతక ||

5.- 3 :- త;ది - ,గి, | ,ణ; - తొం;

2 :- త - ,ది,గి || ,ణ,తొం - ,

1 :- తదిగి | ణతొం ► త, - ,,

3 :- త - ;ది, || ,గి, - ణ;తొం | ;

2 :- త, - ది,గి, - ణ,తొం, ||

1 :- తదిగిణ - తొం ► త; | ,

3 :- త, - ,ది; - గి,ణ || ;తొం, - ,

2 :- త,ది | ,గి,ణ - ,తొం,

1 :- త - దిగిణతొం ||

కటులనే అన్ని జాతులను గ్రహించదగును.

చతురశ్రజాతి రూపక తాళము

వి :- చతురశ్ర రూపక తాళములో 3,4,5,6,7,8,9 సంఖ్యలుగల జాతులు ప్రతిజాతి అక్షర మక్షరమునకు 4+3+1 అక్షరముల వంతున తగ్గింపు ముక్తాయాగ ముమ్మారు అనినచో పలికెడి జాతి అక్షరములెన్నో అన్ని అవృతములలో ప్రతిజాతి సమగ్రహ సమమగును.

గమనిక :- ముక్తాయిమధ్య ఈ తౌళమునందు కాపులు లేవని గ్రహించదగును.

సూత్రము :— $4+3+1=8$

తగ్గింపు ముక్తాయి పథకము

జాతి	గణితము	తగ్గింపు మొత్తం	ముక్తాయి మొత్తం	అవ్యత సంఖ్య
3	$3 \times 8 =$	24	72	3
4	$4 \times 8 =$	32	96	4
5	$5 \times 8 =$	40	120	5
6	$6 \times 8 =$	48	144	6
7	$7 \times 8 =$	56	168	7
8	$8 \times 8 =$	64	192	8
9	$9 \times 8 =$	72	216	9

ఉదాహరణము:-

3 :- 4 :- త; - కి; | ట; -   4 :- 4 :- కి; - ట; | త; - క; -
 8 :- త;కి - ;ట, - ,   8 :- కి;ట - ;త, || ,క; -
 1 :- తకిట || 1 :- కిటతక |

4 :- త; - కి; | ట; -   4 :- కి; - ట; - త; - క; ||
 3 :- త;కి - ;ట, - ,   8 :- కి;ట - ;త, | ,క; -
 1 :- తకిట || 1 :- కిటతక -

4 :- త; - కి; | ట; -   4 :- కి; - ట; || త; - క; |
 8 :- త;కి - ;ట, - ,   8 :- కి;ట - ;త, - ,క; -
 1 :- తకిట || 1 :- కిటతక ||

ఇటులు 8 వచ్చి జాతులను గ్రహించదగును.

త్రిశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

వి :- త్రిశ్రజాతి తాళములో 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 సంఖ్యలుగల జాతులు ప్రతిజాతి అక్షరములమునకు $4+3+2$ అక్షరముల వంతున ముక్తాయమధ్య పైకాల జాతి అక్షరములను రెండు పర్యాయములుగ కాపుచేసి - తగ్గింపు ముక్తాయని అనినచో పలికెడిజాతి అక్షరములెన్నో అన్ని ఆవృతములలో ప్రతిజాతి నమగ్రహ సమమగును.

గమనిక :- తగ్గింపు ముక్తాయమధ్య పైకాలము అనగ 4 వ కాలమున జాతిఅక్షరములను 2 కాపులుగ అనునది. మరియు, ఈ తాళమునందలి 3, 5, 7, 9 సంఖ్యలుగల బేసి జాతుల ప్రయోగములక్రింద గ్రహించదగు గుర్తులు :-

సంకేతము గుర్తు
 రెండక్షరములను ఒక అక్షరముగ అనుటకు :- _____
 నాలుగు అక్షరములను ఒక అక్షరముగ గ్రహించుటకు :- _____
 కాపును గ్రహించుటకు :- _____

సూత్రము :- $4+3+2=9$.

తగ్గింపుముక్తాయి పధకము

జాతి	గణితము	తగ్గింపు మొత్తం	తగ్గింపు సంఖ్య	ముక్తాయి మొత్తం	ఆవృత సంఖ్య
3	$3 \times 9 =$	27	3	84	3
4	$4 \times 9 =$	36	4	112	4
5	$5 \times 9 =$	45	5	140	5
6	$6 \times 9 =$	54	6	168	6
7	$7 \times 9 =$	63	7	196	7
8	$8 \times 9 =$	72	8	224	8
9	$9 \times 9 =$	81	9	252	9

ఉదాహరణము :-

3 :- 4 :- త్త, - క్క, - ట్త, |

3 :- త్త, క్క, - ట్త, - ;

2 :- త్త, క్క, - ట్త, ► త్త, ||

4 :- త్త, - , క్క, - , ట్త, | ,

3 :- త్త, క్క, - , ట్త, - ;

2 :- త్త, క్క, - , ట్త, ► త్త, ||

4 :- త్త, - , క్క, - , ట్త, | ;

3 :- త్త, - క్క, ట్త, - ;

2 :- త్త, - క్క, ట్త, ||

4 :- 4 :- క్క, - ట్త, త్త, | క్క, -

3 :- క్క, ట్త - త్త, - , క్క, ||

2 :- క్క, ట్త, - త్త, క్క, ► త్త,

4 :- క్క, | ట్త, - త్త, - , క్క, - ;

3 :- క్క, || ట్త, - త్త, క్క - ;

2 :- క్క, | ట్త, త్త, - క్క, ► త్త, -

4 :- క్క, - ట్త, || త్త, - క్క,

3 :- క్క, ట్త | త్త, - , క్క, -

2 :- క్క, ట్త, - త్త, క్క, ||

5 :- 4 :- స;,, - ది;,, - గి;,, | జ;,, - తొం;,, -

8 :- త;,,ది, - ;గి;,, || ,జ;,, - తొం;,,

2 :- త, - ;ది;గి, | ;జ;తొం, - ; ► త;,,

4 :- త - ;,,ది - ;,,గి || ;,,జ - ;,,తొం - ;,,

8 :- త | ;,,ది; - ;గి;,, - ,జ;,,తొం - ;,,

2 :- త; || ,ది;గి; - ,జ;తొం; - , ► త;,,

4 :- త, | ;,,ది, - ;,,గి, - ;,,జ, - ;,,తొం, || ;,,

8 :- త, - ;ది, - ;గి;,, | జ;,,తొం, - ;,,

2 :- త;,, - ది;గి;,, - జ;తొం,, ||

6 .- 4 :- త,, - ధి, - ం; | గి; - జ,, - తొం; -

8 :- త,ధి || ం, - ,గి, - జ;తొం | ,

2 :- త, - ధిం; - గి,జ, - తొ, ► త;,, || ;

4 :- త; - ,ధి, - ,ం, | ,గి, - ,జ; - ,తొం; - ,

8 :- త; || ధిం - ;గి, - ,జ, | తొం;

2 :- త - ,ధి,ం - ,గి,జ - ,తొం, ► త, || ,;

4 :- త, - ;ధి, - ;ం, | ;గి, - ;జ, - ;తొం, - ;

8 :- త, || ,ధి, - ం;గి - ;జ, | ,తొం; -

2 :- త,ధి, - ం,గి, - జ,తొం, ||

7:-4 :- త,,,, - :::: - దీం::: | :::: - గి:::, - నా:::, - తొం:::, ||

3 :- త్తమ్ - దీం - ు | గ్గణ, - త్తమ్ - ;

2 :- తు, - డీం || గి, - ట్టం, ► త, - ం

4 :- త; | ;;; - ;;;, - ;;; - ;;;, || ;;; - ;;;, - ;;;

3 :- త; | :::: - ,దీం::: - :::గి; - ::,నా:: || ,తొం:::

2 :- త - ి - ి | , , , , , - : > త - ,

4 :- త్తమ్ - యమ్ || ధీమ్ - యమ్ - గిమ్ | ణమ్ - మోమ్ -

8 :- త్తమ్ - యోగం || యోగ - శాస్త్రం - తాత్పర్యం, । యోగ

2 :- త,, - ::దీం; - ::గి,, - న,,తోం; ||

8 :- 4 :- 3, - 10; - ; | 1; - ; - 2; - ; || 10; -

8 :- తది - యి | గి - య - య - యం ||

2 :- త,ధ - ;గీ - ;ణా | ;మోం, - త;,, -

4 :- త; - డి; || ; - గి; - ; | కా; - ; - తొ; -

၈ :- ဗုဒ္ဓ ။ ။ - ,ဂိ - ,ဇာ ။ ။ - ,မ္မိ -

2 :- త,ధీ - ;గీ || ;ణా - ;తొం, - ► త;,,, ।

५ :- ४; - ३०; - ; - १; ॥ ; - ११; - ; । ७०; -

8 :- తది - ి - ,గి || ి,ణ - ి - ,మోం ।

३ :- త, థీం - ; గీ - ; నా - ; తొం, ||

9 :- 4 :- తఃః - ఃః - దీఃః | ఃః - గీఃః - ఃః - ణఃః || ఃః - తొఃఃః -

8 :- తఃః | ఃదీః - ఃః - గీఃః - ఃఃణః || ఃః - తొఃఃః,

2 :- త, - ఃదీః | ఃగీ - ఃఃణ - ఃఃతొ, - ; ► తఃఃఃః || ఃః

4 :- తః - ఃఃః - ,దీఃః | ఃఃః - ,గీఃః - ఃఃః - ,ణఃః || ఃఃః - , తొఃఃః - ,

8 :- తఃః | ఃఃః,దీః - ఃఃః - ,గీఃః - , ఃఃఃణ || ఃఃః - , తొఃఃఃః - ,

2 :- తఃఃః | ,దీఃఃః - ,గీఃఃః - , ణఃఃఃః - , తొఃఃఃః ► తఃఃః || ఃఃఃఃఃః

4 :- త, - ఃఃః - ఃదీః | ఃఃః - ఃగీ - ఃఃః - ఃఃఃణ ||

ఃఃః - ఃఃఃతొ, - ఃఃః

8 :- త, | ఃఃః - ఃదీఃః - ఃఃఃగీ - ఃఃః || ఃఃఃః - ఃఃఃతొ, - ఃఃః

2 :- తఃఃః | ఃదీఃః - ,గీఃఃః - ఃఃఃఃః - ఃఃఃతొఃఃఃః ||

చతురశ్రజాతి త్రిపుట (అది) తాళము

.వి :- అదితాళములో 8,4,6,7,8,9, సంఖ్యలుగల జాతులు ప్రతిజాతి అక్షర మక్షరమునకు 4+8+2+1 అక్షరముల వంతున తగ్గించెడి జాతిని ముక్తాయుగ ముమ్మా రనుటలో ఆజాతి అక్షర సంఖ్యను ముక్తాయమధ్య రెండుపర్యాయములు కాపుచేసి అనినచో ఏజాతికి ఎన్ని అక్షరములో అన్ని ఆవృతములుగ ప్రతిజాతి నమగ్రహ సమమగును.

గమనిక :- తగ్గింపు ఒక పర్యాయమునకు ప్రతిజాతి అక్షరసంఖ్యకు 10 రెట్లు తగ్గింపు అక్షరముల మొత్తము వచ్చును.

సూత్రము :- 4+8+2+1=10

తగ్గింపు ముక్తాయి పథకము

జాతి	గణితము	తగ్గింపు మొత్తం	రెండు కాపు అకునంఖ్య	ముక్తాయి మొత్తం	ఆవృత నంఖ్య
3	$3 \times 10 =$	30	6	96	3
4	$4 \times 10 =$	40	8	128	4
5	$5 \times 10 =$	50	10	160	5
6	$6 \times 10 =$	60	12	192	6
7	$7 \times 10 =$	70	14	224	7
8	$8 \times 10 =$	80	16	256	8
9	$9 \times 10 =$	90	18	288	9

ఉదాహరణము :-

3 :- 4 :- త; , - కి; - ట; , -

8 :- త;కి | ;ట, - ,

2 :- త,కి | ,ట,

1 :- త - కిట త, || ,

4 :- త; - ,కి; - ,ట; - ,

8 :- త; | కి;ట - ;

2 :- త, | కి,ట, -

1 :- తకిట త || ;

4 :- త, - ;కి, - ;ట, - ;

8 :- త, | ,కి; - ట;

2 :- త | ,కి,ట - ,

1 :- తకిట ||

4 :- 4 :- కి; -ట; - త; - క; |

8 :- కి;ట - ;త, | ,క; -

2 :- కి,ట, || త,క, -

1 :- కిటతక - ► త; -

4 :- కి; | ట; - త; | క; -

8 :- కి;ట || ;త, - ,క; -

2 :- కి,ట, - త,క, |

1 :- కిటతక - ► త; |

4 :- కి; - ట; || త; - క; -

8 :- కి;ట - ;త, | ,క; -

2 :- కి,ట, | త,క, -

1 :- కిటతక ||

5 :- 4 :- త; - ది; - గి; - నా; | తొం; -

8 :- త;ది | ;గి, - ,నా; || తొం;

2 :- త - ,ది,గి - ,నా,తొం - ,

1 :- తదిగి | నాతొం ► త, - ;

4 :- త | ;ది - ;గి || ;నా - ;తొం - ;

8 :- త - ;ది, | ,గి; - నా;తొం | ;

2 :- త, - ది,గి, || నా,తొం, -

1 :- తదిగినా - తొం ► త; - ;

4 :- త, | ;ది, - ;గి, | ;నా, - ;తొం, || ;

8 :- త, - ,ది; - గి;నా - ;తొం, | ,

2 :- త,ది - ,గి,నా | ,తొం,

1 :- త - దిగినాతొం ||

6 :- 4 :- త, - ధ, -ం, - గ, | న, - తం, |

8 :- త,ధ - ం, || ,గ, - న,తం - ;

2 :- త, - ధం, | గ,న, - తం,

1 :- త,ధ | ం గ,న,తం - త, || ;

4 :- త, - ధం - ; - గ, | ,న, - తం, | ;

8 :- త, - ధం, || ,గ, - న, - తం, -

2 :- త,ధ, | ం,గ, - న,తం, |

1 :- త,ధం - న,తం త, || ; -

4 :- త, - ధం - ; | గ, - న, | తం, -

8 :- త,ధ || ం, - ,గ, - న,తం - ;

2 :- త, | ధం - గ,న, | తం,

1 :- త,ధం - ,గ,న,తం ||

7 :- 4 :- త, - ; - ధం - ; | గ, - న, | తం, -

8 :- త, || ,ధ, - ; - గ,న - తం, | ,

2 :- త, - ,ధం, | ,గ,న - ,తం,

1 :- త || ,ధం - న,తం త, - ; - ,

4 :- త, | ; - ,ధం, | ; - ,గ, || ,న, - ,తం, - ,

8 :- త, - ;,ధ, | ; - ,గ, | ,న,తం - ;

2 :- త, || ,ధం - ,గ, - న,తం, -

1 :- త,ధం | గ,న,తం త - ; | ;

4 :- త, - ; || ,ధం - ; - ,గ, - ,న, | ,తం, - ;

8 :- త, | ; - ధ, || ,గ, - ,న, - తం;

2 :- త - ,ధ, | ,గ, - ,న,తం | ,

1 :- త,ధం - ,గ,న,తం ||

8:- 4 :- త; - ధిం; - :: - గీ; | :: - ణా; | :: - తోం; ||

3 :- త;ధి - :: - ,గి; - ;,ణ | :: - ,తోం; |

2 :- త,ధిం - ;గీ || ;ణా - ;తోం, -

1 :- తధింగి - ,ణాతోం | ► త; - :: |

4 :- త; - ధిం; || ; - గీ; - :: - ణా; | :: - తోం; |

3 :- త;ధి - :: || ,గి; - ;,ణ - :: - ,తోం; |

2 :- త,ధిం - ;గీ | ;ణా - ;తోం, ||

1 :- తధింగి - ,ణాతోం - ► త; - :: |

4 :- త; - ధిం; | :: - గీ; || :: - ణా; - :: - తోం; |

3 :- త;ధిం - :: | ,గి; - ;,ణ || :: - ,తోం; -

2 :- త,ధిం - ;గీ | ;ణా - ;తోం, |

1 :- తధింగి - ,ణాతోం ||

9:- 4 :- త; - , - ధిం; - :: | గీ; - :: | ణా; - :: || తోం; -

3 :- త; - , ధిం - :: | గి; - ;ణా | :: - తోం;

2 :- త || ;,ధిం - ;గి - ;,ణ - ;,తోం | ,

1 :- త,ధిం - ,గి,ణ | ,తోం ► త, - :: || ;,

4 :- త - :: - ;,ధి - :: | ;గి - :: | ;,ణ - :: || ;,తోం - ;,

3 :- త - :: - ,ధిం, | ;గి - :: | ,ణా, - ;,తోం || ;

2 :- త, - ;,ధిం - ;గీ - ;,ణా | ;తోం, -

1 :- తధిం | గీణా - తోం ► త; || :: - ;

4 :- త, - :: - ;,ధిం | :: - ;గీ | :: - ;ణా || :: - ;తోం, - ;

3 :- త, - :: | ధిం; - ;గీ | :: - ణా; || ;తోం, - ,

2 :- త; - ,ధిం, - ,గీ, | ,ణా, - ,తోం,

1 :- త | ,ధింగి - ,ణాతోం ||

ఖండజాతి త్రిపుట తాళము

వి :- ఖండ త్రిపుట తాళములో 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 సంఖ్యలుగల ప్రతిజాతి అక్షర మక్షరమునకు $3+4+3$ అక్షరముల వంతున ముమ్మారు ముక్తాయిగ అనినచో పలికెడిజాతి అక్షరములెన్నో అన్ని ఆవృతములలో ఆజాతి ముక్తాయి సమగ్రహ సమమగును.

గమనిక :- ముక్తాయిమధ్య ఈ తాళమునందు కాపులు లేవని గ్రహించదగును.

సూత్రము :- $5+4+3 = 12$

తగ్గింపు ముక్తాయి పథకము

జాతి	గణితము	తగ్గింపు మొత్తం	ముక్తాయి మొత్తం	ఆవృత సంఖ్య
3	$3 \times 12 =$	36	108	3
4	$4 \times 12 =$	48	144	4
5	$5 \times 12 =$	60	180	5
6	$6 \times 12 =$	72	216	6
7	$7 \times 12 =$	84	252	7
8	$8 \times 12 =$	96	288	8
9	$9 \times 12 =$	108	324	9

ఉదాహరణము :-

3 :- 5 :- త; - ,కి; - ;ట, - ;,

4 :- త - ;,కి | ;,ట - ,,

8 :- త | ;కి, - ,ట; ||

5 :- త; - ,కి; - ;ట, - ;,

4 :- త - ;,కి | ;,ట - ;,

3 :- త | ,కి, - ,ట; ||

5 :- త; - ,కి; - ;ట, - ;,

4 :- త - ;,కి | ;,ట - ;,

8 :- త | ;కి, - ,ట; ||

4 :- 5 :- కి; - ,ట; - ;త, - ;క - ;; |

4 :- కి; - ,ట; | త; - ,క; ||

8 :- కి;ట - ;త, - ,క; -

5 :- కి; - ,ట; | ;త, - ;క | ;; -

4 :- కి; || ట; - ,త; - ,క; -

8 :- కి;ట - ;త, | ,క; -

5 :- కి; | ,ట; - ;త, || ;క - ;; -

4 :- కి; - ,ట; - ,త; | ,క; -

8 :- కి;ట | ;త, - ,క; ||

5 :- 5 :- త; - ,ది; - ;గి, - ;ణ - ;; | తొం; - ,

4 :- త; | ,ది; - ,గి; || ,ణ; - ,తొం; - ,

8 :- త; - ,ది;గి - ;ణ, | ,తొం; -

5 :- త; | ,ది; - ;గి, || ;ణ - ;; - తొం; -

4 :- త; - ,ది; | ,గి; - ,ణ; | ,తొం; - ,

8 :- త; || ది;గి - ;ణ, - ,తొం; -

5 :- త; - ,ది; | ;గి, - ;ణ | ;; - తొం; || ,

4 :- త; - ,ది; - ,గి; - ,ణ; - ,తొం; | ,

8 :- త; - ,ది;గి | ;ణ, - ,తొం; ||

ఇటులనే అన్ని జాతులను గ్రహించదగినను.

త్రిశ్రజాతి రూపకతాళము

ఏ గతిలో ఆజాతి తగ్గింపు

వి :- త్రిశ్రజాతి రూపకతాళములో ఏగతిలో ఆజాతి జాతిఅక్షర సంఖ్యనుండి అక్షరమక్షరమునకు 4, 3, 2, 1 అక్షరముల వంతున తగ్గింపుగ అనినచో విడుజాతులు ఈతాళమున ఒకే ఆవృతములో సమగ్రహ సమమగును.

గమనిక :- ఈవిధము తగ్గింపుముక్తాయి పథకమునందు వివరించిన సూత్రము 10 తగ్గింపు అక్షరముల మొత్తమునకు సమానము.

మఱియు, 5, 6, 7, 8, 9 క్రియలుగల తాళములకు ఉదాహరణమున క్రియా విభాగములో వేయబడిన అంకెలవంతున ప్రతిజాతి అక్షరగమనము తేలియదగునని సూచించడమైనది.

$$\text{సూత్రము :- } 4+3+2+1=10$$

గతిలో జాతి తగ్గింపు పథకము

జాతి సంఖ్య	జాతిరూపము	గణితము	తగ్గింపు మొత్తం	తగ్గింపు విధానము
4 చ.	కిటతక	$4 \times 10 =$	40	5 క్రియలుగల ఈ త్రిశ్రరూపక తాళములో ప్రతిజాతి అక్షరమే 5 తమనకు 4, 3, 2, 1 అక్షరముల వంతున గమనము
5 అం.	తద్దిగిణితొం	$5 \times 10 =$	50	
6 త్రి.	తద్దీంగిణితొం	$6 \times 10 =$	60	
7 మి.	తద్దీంగిణితొం	$7 \times 10 =$	70	
9 సం.	తద్దీంగీణితొం	$9 \times 10 =$	90	

త్రిశ్రరూపక తాళము

ఉదాహరణము :-

చతురశ్రజాతి ⁴ } :- 4 :- కి, ట, - త, క, |
చ. గ.   3 :- కి, ట, త, - , క;
              2 :- కి, ట, - త, క,
              1 :- కి, ట, త క ||

ఖండజాతి ⁵ } :- 4 :- త, ది, గి, - , నా, తొం, |
ఖం. గ.   3 :- త, ది, గి, నా - , తొం;
              2 :- త, ది, గి - , నా, తొం,
              1 :- త, ది, గి, నా తొం ||

త్రిశ్రజాతి ⁶ } :- 4 :- త, ధి, ం, - గి, నా, తొం, |
త్రి. గ.   3 :- త, ధి, గి, - నా, తొం;
              2 :- త, ధి, - గి, నా, తొం,
              1 :- త, ధి, గి, నా తొం ||

మిశ్రజాతి ⁷ } :- 4 :- త, ధి, ది, - గి, నా, తొం, |
మి. గ.   3 :- త, ధి, ది, గి, - , నా, తొం;
              2 :- త, ధి, - , గి, నా, తొం,
              1 :- త, ధి, ది, గి, నా తొం ||

సంక్లిష్టజాతి ⁹ } :- 4 :- త, ధి, ది, గి, - , నా, తొం, |
సం. గ.   3 :- త, ధి, ది, గి, - , నా, తొం;
              2 :- త, ధి, గి - , , నా, తొం,
              1 :- త, ధి, ది, గి, నా తొం ||

చతురశ్రజాతి రూపకతాళము

ఏ గతిలో ఆజాతి తగ్గింపు

వి :- చతురశ్రజాతి రూపక తాళములో ఏ గతిలో ఆజాతి జాతి అక్షర సంఖ్యనుండి అక్షరమక్షరమునకు 2, 1 అక్షరముల వంతున తగ్గింపు అనినచో ఐదు జాతులు ఈ తాళమున ఒకే ఆవృతములో నున్నగా ననుమగును.

$$\text{సూత్రము} \quad \text{—} \quad 3+2+1=6$$

గతిలో జాతి తగ్గింపు పథకము

జాతి సంఖ్య	జాతి రూపము	గణితము	తగ్గింపు మొత్తం	తగ్గింపు విధానము
4 చ.	కిటతక	$4 \times 6 =$	24	6 క్రియలుగల ఈ చతురశ్ర జాతి రూపక తాళములో 2, 1 అక్షర మక్షరమునకు వంతున గమనము
5 ఖ	తద్దిగిణితొం	$5 \times 6 =$	30	
6 త్రి	తిద్దీంగిణితొం	$6 \times 6 =$	36	
7 మి	తద్దీంగిణితొం	$7 \times 6 =$	42	
9 నం.	తద్దీంగీణితొం	$9 \times 6 =$	54	

చతురశ్ర రూపకతాళము

ఉదాహరణము :-

చతురశ్రజాతి } :- 3 :- కిట - , శ, 1, 2 ; -
 చ. గ. } 2 :- కిట, - తి, గ, -
 1 :- కిటతక ||

$\left. \begin{array}{l} 5 \\ \text{ఖండజాతి} \\ \text{ఖం. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 3 :- \text{ త;ది, - ,గి;ణ | ;తొం, - } \\ 2 :- \text{ త,ది,గి - ,ణ,తొం, - } \\ 1 :- \text{ తదిగిణతొం ||} \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 6 \\ \text{త్రిశ్రజాతి} \\ \text{త్రి. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 3 :- \text{ త;ధి, - ,గి; | ,ణ,తొం, - } \\ 2 :- \text{ త,ధిం, - ,గి,ణ,తొం, - } \\ 1 :- \text{ తధింగిణతొం ||} \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 7 \\ \text{మిశ్రజాతి} \\ \text{మి. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 3 :- \text{ త;ది - ,గి; | ,ణ,తొం; - } \\ 2 :- \text{ త,దిం, - ,గి,ణ,తొం, - } \\ 1 :- \text{ తద్దింగిణతొం ||} \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 9 \\ \text{సంకీర్ణజాతి} \\ \text{సం. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 3 :- \text{ త;ది, - ,గి; | ,ణ;తొం; - } \\ 2 :- \text{ త,దింగి - ,ణ,తొం, - } \\ 1 :- \text{ తద్దింగిణతొం ||} \end{array}$

త్రిశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

ఏగతిలో ఆజాతి తగ్గింపు

వి :- త్రిశ్రజాతి త్రిపుటతాళములో ఏగతిలో ఆజాతి - జాతి అక్షర సంఖ్యనుండి అక్షరమక్షరమునకు 4, 2, 1 అక్షరముల వంతున తగ్గింపు అనినచో ఐదుజాతులు ఈ తాళమున ఒకే ఆవృతములో సమగ్రహ సమమగును.

$$\text{సూత్రము} \quad \text{---} \quad 4+2+1 = 7$$

గతిలో జాతి తద్గింపు పథకము

జాతి సంఖ్య	జాతిరూపము	గజితము	తద్గింపు మొత్తం	తద్గింపు విధానము
4 చ.	కిటతక్	$4 \times 7 =$	28	7 త్రియలు గల త్రిశ్రజాతి ప్రతిజాతి విస్తృత తాళముగా నేకు 4, 2, 1 అక్షత ముక్షరముల సంతులన గమనము
5 ఖం	తదిగిణతొం	$5 \times 7 =$	35	
6 త్రి.	తద్ధింగిణతొం	$6 \times 7 =$	42	
7 మి.	తద్ధింగిణతొం	$7 \times 7 =$	49	
9 సం.	తద్ధింగిణతొం	$9 \times 7 =$	63	

త్రిశ్రతిపుటతాళము

ఉదాహరణము :-

$\left. \begin{array}{l} 4 \\ \text{చతుశ్రజాతి} \\ \text{చ. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 4 :- కి; -ట; త, క; - \\ 2 :- కి,ట, | త,క, - \\ 1 :- కిటతక్ || \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 5 \\ \text{ఖండజాతి} \\ \text{ఖం. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 4 :- త; ది - ; గి, - ;ణ; | , తొం; - \\ 2 :- త.ది,గి | ,ణ,తొం, - \\ 1 :- తదిగిణతొం || \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 6 \\ \text{త్రిశ్రజాతి} \\ \text{త్రి. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 4 :- త; ధీం - ; ; - గి;ణ, | ; తొం; - \\ 2 :- త, ధీం; | గి,ణ, తొం, - \\ 1 :- తద్ధింగిణతొం || \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 7 \\ \text{మిశ్రజాతి} \\ \text{మి. గ.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 4 :- \text{ త; ; ; - , దీ; ; ; - ; గి; ; ; | ; ; తొం; , - } \\ 2 :- \text{ త; ; దీం, | , గి; ; , తొం, - } \\ 1 :- \text{ తద్దీంగీణతొం ||} \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 9 \\ \text{సంక్షిప్తజాతి} \\ \text{సం. గ} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 4 :- \text{ త; ; ; , ది - ; ; ; గీ - ; ; ; ణా, | ; ; ; తొం; , - } \\ 2 :- \text{ త; ; దీం; గి | ; ; ణా; తొం, - } \\ 1 :- \text{ తద్దీంగీణతొం ||} \end{array}$

చతురశ్రజాతి త్రిపుట (అది) తాళము

ఏగతిలో జాతి తగ్గింపు

వి :- చతురశ్రజాతిత్రిపుట (అది) తాళములో ఏగతిలో జాతి - జాతి అక్షరసంఖ్యనండి అక్షరమక్షరమునకు 6, 4, 3, 2, 1 అక్షరములవంతున తగ్గింపు అనినచో ఐదుజాతులు ఈతాళమున ఒకే అవ్యతములో సమగ్రహ సమమగును.

సూత్రము :- $6+4+3+2+1 = 16$

గతిలో జాతి తగ్గింపుపథకము

జాతి సంఖ్య	జాతిరూపము	గణితము	తగ్గింపు మొత్తం	తగ్గింపు విధానము
4 చ.	కటతక్	$4 \times 16 =$	64	8 కిర్యుణగల దివిశాళములో ప్రతిజాతి అక్షర మక్షరములకు 6, 4, 3, 2, 1 అక్షరముల వంతున గమనము
5 ఖం	తద్దీంగీణతొం	$5 \times 16 =$	80	
6 త్రి	తద్దీంగీణతొం	$6 \times 16 =$	96	
7 మి.	తద్దీంగీణతొం	$7 \times 16 =$	112	
9 సం.	తద్దీంగీణతొం	$9 \times 16 =$	144	

చతురశ్రతివుట (ఆది) తాళము

ఉదాహరణము :-

చతురశ్రజాతి } :- 6 :- కి,,ట, - ;త,, - ;క,, -
చ, X. } 4 :- కి,,ట,, | త,,క,, -
3 :- కి,,ట,,త,, | ,క;
2 :- కి,,ట, - త,,క,
1 :- కిటతక ||

5
 ಖಂಡಜಾತಿ } :- 6 :- ಟ;ದಿ; - ;ಗಿ;ಢ, - ;ಱಿಂ; -
 ಖಂ. X. } 4 :- ಟ;ದಿ;ಗಿ, | ;ಢ;ಱಿಂ; -
 3 :- ಟ;ದಿ;ಗಿ;ಢ | ;ಱಿಂ;
 2 :- ಟ,ದಿ,ಗಿ - ,ಢ,ಱಿಂ,
 1 :- ಟದಿಗಿಱಿಂ ||

6

{
[මුණ්ඩාමි] :- 6 :- ඡ;ඳිං;; - ;;;ඳිං;; - ආ;;මොං;; -
[ම. X.]   4 :- ඡ;ඳිං;; | ඳිං;;මොං;; -
             3 :- ඡ;ඳිං;;ඳිං; | ආ;මොං,
             2 :- ඡ;ඳිං; - ඳිං,ආ;මොං,
             1 :- ඡඳිංඳිංආමොං ||

7
 మిత్రజాతి } :- 6 :- త;::;::, దీం - ;::;::;గి; - ;::;::, తొం; -
 మ. X. } 4 :- త;::;::, దీం; | ;గి;::,::;::, తొం; -
 3 :- త;::;::, దీం;గి, | ,::;::, తొం;
 2 :- త;::, దీం, - ,గి,::, తొం,
 1 :- తదీంగి::, తొం ||

ఖండ త్రిపుట తాళము

ఉదాహరణము :—

$\left. \begin{array}{l} 4 \\ \text{చతుశ్రజాతి} \\ \text{ప. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 5 :- కి; - , ట; - ; త, - ; క - ; ; \\ 8 :- కి; ట - ; త, , క; - \\ 1 :- కిటతక || \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 5 \\ \text{ఐంశజాతి} \\ \text{ఖం. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 5 :- త; - ది; - గి; - నా; - తొం; ; \\ 8 :- త; ది, - , గి; నా | ; తొం; - \\ 1 :- తదిగినాతొం || \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 6 \\ \text{త్రిశ్రజాతి} \\ \text{త్రి. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 5 :- త; థిం - ; ; - ; గి; - ; నా; - , తొం; ; \\ 8 :- త; థిం, - ; గి; | నా; తొం; - \\ 1 :- తథింగినాతొం || \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 7 \\ \text{పంచశ్రజాతి} \\ \text{పం. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 5 :- త; ; - ; దిం; - ; ; గి - ; ; నా; - ; తొం; ; \\ 8 :- త; ; ది - ; ; గి, | , నా; తొం; - \\ 1 :- తద్దింగినాతొం || \end{array}$

$\left. \begin{array}{l} 9 \\ \text{సప్తశ్రజాతి} \\ \text{సప్త. X.} \end{array} \right\} \begin{array}{l} :- 5 :- త; ; ; - , దిం; ; - ; గి; ; - ; ; నా; ; - ; తొం; ; \\ 8 :- త; ; దిం, - ; ; గి; ; | నా; ; తొం; - \\ 1 :- తద్దింగినాతొం || \end{array}$

కాల పైకాల జాతిరూపగమన ముక్తాయి

వి :— కాల, పైకాలజాతిరూపము అనగ రెండవకాలమున జాతినిలని, ఆజాతి రెట్టింపుసంఖ్యగల అక్షరములను మూడవకాలమున అనునది. చతురశ్ర, త్రిశ్ర, త్రిశ్ర పైకాల లయగమనములలో ముక్తాయి అనుటయని అర్థము,

(ప్రతిజాతి రెట్టింపు అక్షరసంఖ్యక్రియలుగల 1. చతురశ్రజాతి త్రిపుట (అది), 2. మిశ్రజాతిర్పుంపె, 3. చతురశ్రజాతిఅట, 4. ఖండజాతిఅట, 5. మిశ్రజాతిఅట తాళము లలో పై ముక్తాయి విధానము ఒకే ఆవృతములో సమగ్రహ సమమగును.

మఱియు, ఏగతిలో ఆజాతి పై ముక్తాయి ఆది తాళమున ఒకే ఆవృతములో సమ గ్రహ సమమగును. పై నవివరించిన రెండుప్రకరణములు ఆయా తాళములలో దిగువసోదా హరణ క్రియావిభాగముగ సూచింపబడుచున్నది.

ఉదాహరణము :—

ఆది తాళము

చతురశ్ర జాతి ముక్తాయి

2క. చ.   కా. చ.

1. చ. 4 :— కీట - తక - తకీట త - దిగిణతొం ।

త్రి.

కీటత - క తకీట త । దిగిణతొం

త్రి. పై.

కీట - తక తకీట తదిగిణతొం ॥

మిశ్రజాతి ర్పుంపె తాళము

ఖండజాతి ముక్తాయి

2. ఖం. 5 :- చ :- తది - గిణ - తొం తకీ - ట త,దిం - ,గిణతొం -

త్రి :- తదిగి - గతొం తకీ । ట తద్దీంగి । గతొం

త్రి. పై :- తదిగిణ - తొం తకీట తద్దీంగిగతొం ॥

చతురశ్రజాతి అటతాళము

(చిశ్రజాతి ముక్తాయి

3. త్రి. 6 :- చ :- తధిం - ,గి - నాతోం - తకతకి | ట త,దిం - ,గి,నాతోం -

తె :- తధిం - గినాతోం | తకతకిట త - ,దీంగినాతోం |

తె. పై :- తధింగినాతోం - తకతకిట తద్దీంగినాతోం ||

ఖండజాతి అటతాళము

మిశ్రజాతి ముక్తాయి

4. మి. 7 :- చ :- తకి - టత - కధి - మి తధిం - ,గినాతోం | తధింగి - ,నాతోం -

తె :- తకిట - తకధి - మి తధింగి | నాతోం తధింగి - ,నాతోం

తె. పై :- తకి | టతకధిమి తధిం - ,గినాతోం తధింగీనాతోం ||

మిశ్రజాతి అటతాళము

సంకీర్ణ జాతి ముక్తాయి

5. సం. 9 :- చ :- తక - దిగు - తది - గిణ - తోం త, - దీంగిణ - తోం తధిం |

గినాతోం త - దిగినాతోం -

తె :- తకది - గుతది - గినాతోం - తద్దీంగిణ - తోం త ధింగిణాతోం

తదిగినాతోం -

తె. పై :- తకదిగుతది | గినాతోం తద్దీంగిణ - తోం తధింగినాతోం

తదిగినాతోం ||

మఱియు, ఏగతిలో ఆజాతి పై ముక్తాయీవిధానము.

ఉదాహరణము :-

అది తాళము

2కా. చ   3కా. చ

చ. X. 4 :- చ :- కిట - తక - తకిట త - దిగినాతొం ।

అ :- కిటత - క తకిట త । దిగినాతొం

అ. పై :- కిట - తక తకిట తదిగినాతొం ॥

అ. X. 6 :- చ :- తద్దీం - గినాతొం - తకతకిట త - , దీంగినాతొం ।

అ :- తద్దీం - గినాతొం । తకతకిట తద్దీంగినాతొం -

అ. పై :- తద్దీంగినాతొం తకతకిట తద్దీంగినాతొం ॥

మ. X. 7 :- చ :- త;దీం, - , గినాతొం, - ధిత్తాంకిటత - కతరికిటతక ।

అ :- త,దీం - , గినాతొం ధిత్తాం । కిటతక తరికిటతక

అ. పై :- త, - దీంగినాతొం ధిత్తాం కిటతక తరికిటతక ॥

ఖం. X. 8 :- చ :- త,ది,గి - ,నాతొం, - తకిట త, - దీంగినాతొం ।

అ :- తదిగి - నాతొం తకి । ట తద్దీంగినాతొం

అ. పై :- తదిగినా - తొం తకిట తద్దీంగినాతొం ॥

సం. X. 9 :- చ :- త;ది;గి - ,నా;తొం, - తద్దిత్తాంకిటత - కతరితరి కిటతక ।

అ :- తద్దీంగి - నాతొం తద్దిత్తాం । కిటతక తరితరికిటతక

అ. పై :- తద్దీంగి - నాతొం తద్దిత్తాం కిట తరితరి కిటతక ॥

జాతి వివిధరూప గమన ముక్తాయి

వి:— దిగువ వివరింపదగు అయిదుజాతుల ముక్తాయిలకు జాతి అక్షరసంఖ్యగల తాళమునందు రెండుకళల చౌకగమనమున రెండుఆవృతములకు సమగ్రహ సమమగును.

మఱియు, ఏగతిలో ఆజాతి ముక్తాయి ఆదితాళమున ఒకే ఆవృతములో సమగ్రహ సమమగును. ఒకేపద్ధతి ననుసరించి ముక్తాయిలు దిగువవిధముగ కూర్చబడి 5, 6, 7, 8, 9 క్రియలుగల తాళములలో చతురశ్రగతిగను, ఆదితాళమున ఏగతిలో ఆజాతి అయిదు గతి భేదములుగను క్రియావిభాగము సూచింప బడుచున్నది.

గమనిక :— ఇందు ప్రతిముక్తాయి ముందు హెచ్చింపుగను - రెండవది ముక్తాయిగను, మూడవది త్రికాలముగను నిర్ణయింపబడినది. హెచ్చింపు వివరమేమన నుధ్యవంక్తి ఆజాతి అక్షరసంఖ్యకు రెట్టింపు సంఖ్యగను, ఈరెట్టింపుసంఖ్యకు రెండు సంఖ్యలకుక్రింద, రెండు సంఖ్యలకుపైన గల మొత్తపు హెచ్చింపు ప్రతి ముక్తాయిగ గ్రహించ దగును.

ఉదాహరణము:—

1. త్రికజాతి రూపకతాళము

తళాంగ్ తో త, తరితరిగుం,-	:— 8
తక తళాంగ్ తో త, తరి తరిగుం,	:— 10
తకదిగు తళాంగ్-తో త, తరితరిగుం,	:— 12
తది-గిణతో తదిగిణతో తదిగిణతో	:— 15
త; - ,ది;గి; ,ణ;తో; - , త,ది,గి,ణ - ,తో, తదిగిణతో	} :— 35

2. చతురశ్ర జాతి రూపకతాళము

త॒ఖాం॒గ్ తో॑ం టత, తరి-తరిగుం,	:— 10
తక త॒ఖాం॒గ్ తో॑ం । టత, తరితరిగుం,	:— 12
తక-దిగు త॒ఖాం॒గ్ తో॑ం టత -, తరితరిగుం,	:— 14
తధీంగి - నాతోం తధీంగినాతోం ॥ తధీంగినాతోం	:— 18
త, -;ధీం; ; । ;గి, నా, - ;తోం; ,	} :— 42
త, - ధీం;గి, నా, - తోం,	
తధీంగినాతోం ॥	

96

3. త్రిశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

త త్త॒ఖాం॒గ్ తో॑ం త,ధి -, తరితరిగుం,	:— 12
తక త॒త్త॒ఖం॒గ్ తో॑ం త,ధి, తరి । తరిగుం,	:— 14
తకదిగు త॒త్త॒ఖం॒గ్ తో॑ం త,ధి, తరి । తరిగుం,	:— 16
తద్దీంగి - తోం తద్దీంగినాతోం ॥ తద్దీంగినాతోం	:— 21
త - ;;;ది - ;;;గి । ;;నా;తోం- ; ,	} :— 49
త;ది । ;;గి, నా, తోం - ,	
తద్దీంగినాతోం ॥	

112

4. చతురశ్రజాతి త్రిపుటతాళము

త త్త॒త్త॒ఖాం॒గ్ తో॑ం తధి - ,త, తరితరిగుం,	:— 14
తక-త త్త॒త్త॒ఖాం॒గ్ తో॑ం తధి - ,త, తరితరిగుం,	:— 16
తక । దిగు త త్త॒త్త॒ఖాం॒గ్ తో॑ం - తధి,త, తరితరిగుం,	:— 18
తధీంగినాతోం - తధీంగినాతోం ॥ తధీంగినాతోం -	:— 24
త;ధీం; - ;;గి; - ;;నా; । ;;తోం; , -	} :— 56
త,ధీం;గి । ;;నా;తోం, -	
తధీంగినాతోం ॥	

128

5. ఖండజాతి త్రిపుటతాళము

తఘాంగ్ తత్తఘాంగ్ తోం త - ,ధి,త, తరితరిగుం,	:— 16
తక తఘాంగ్ తత్తఘాంగ్ తోం - ,త,ధి,త, తరి - తరిగుం,	:— 18
తక దిగు తఘాంగ్ తత్తఘాంగ్ తోం త,ధి - ,త, తరితరిగుం,	:— 20
త, దీంగీణాతోం త-దీంగీణాతోం తద్దీంగీణా - తోం	:— 27
త; - ,దీం; - ,గీ; - ,ణా; ,తోం;	} :— 63
త; - ,దీం;గీ, ,ణా;తోం,	
త - ,దీంగీణాతోం	

144

ఆదితాళమున ఏగతిలో ఆజాతిముక్తాయి

ఖండగతి :-	తఘాంగ్ తోం త, తరితరిగుం,	:— 8
	తక - తఘాంగ్ తోం త, తరితరిగుం,	:— 10
	తక-దిగు తఘాంగ్ తోం త, తరితరిగుం, -	:— 12
	తదిగిణాతోం తదిగిణాతోం తదిగిణాతోం	:— 15
	త;ది - ;గి;ణ; ,తోం;	} :— 35
	త,ది,గి - ,ణ,తోం,	
	తదిగిణాతోం	

80

తిశ్రగతి :-	తఘాంగ్ తోం టత, తరితరిగుం,	:— 10
	తక - తఘాంగ్ తోం టత, తరితరిగుం,	:— 12
	తక-దిగు తఘాంగ్ తోం టత, తరితరిగుం, -	:— 14
	తద్దీంగిణాతోం తద్దీంగిణాతోం తద్దీంగిణాతోం	:— 18
	త;ద్దీం - ;గి;ణ; ;తోం;	} :— 42
	త,ద్దీం; - గి,ణ,తోం,	
	తద్దీంగిణాతోం	

96

విశ్రాంతి :- 1 :-	<u>త త్తభాంగ్ తోం త,ధి, తరితరిగుం,</u>	:- 12
	<u>తక - తత్తభాంగ్ తోం త,ధి, తరితరిగుం,</u>	:- 14
	<u>తక - దిగు తత్తభాంగ్ తోం త,ధి, తరితరిగుం, -</u>	:- 16
	<u>తద్దీంగీణాతోం తద్దీంగీణాతోం । తద్దీంగీణాతోం</u>	:- 21

త;::; - ,ది;::;గి;::;ణ । ;,తోం; ,	}	:- 49
త; ,ది; - ,గి,ణ,తోం,		112
తద్దీంగీణాతోం ॥		

2 :- తద్ధిత్రాంకిటతక తరికిటతక తోం;	:- 10
<u>ధిత్రాంకిటతక - తరికిటతక తోం;</u>	:- 9
<u>త్రాంకిటతక తరికిటతక తోం;</u>	:- 8
<u>తరి - కిటతక తోం;</u>	} :- 15
<u>తరికిటతకతోం;</u>	
<u>తరికిటతకతోం; -</u>	

<u>తద్ధితరితరిగుం, తద్ధి తరితరిగుం, । తద్ధి తరితరిగుం,</u>	:- 21	
త;::; - ,ధి;::;గి;::;ణ । ;,తోం; ,	}	
త; ,దిం; - ,గి,ణ,తోం,		:- 49
తద్దీంగీణాతోం ॥		

112

సంక్షిప్తాంతి :-	<u>తభాంగ్ త త్తభాంగ్ తోం తద్ధిత్రా తరితరిగుం,</u>	:- 16
	<u>తక - తభాంగ్ త త్తభాంగ్ తోం తద్ధిత్రా తరితరిగుం,</u>	:- 18
	<u>తక - దిగు తభాంగ్ త త్తభాంగ్ తోం తద్ధిత్రా తరితరిగుం</u>	:- 20
	<u>తద్దీంగీణాతోం తద్దీంగీణాతోం । తద్దీంగీణాతోం</u>	:- 27
	త;::; ,దిం - ;::; ,గి;::; ,ణ, । ;::; ,తోం;	}
	త; ,దిం;గి - ;,ణ;తోం,	
	తద్దీంగీణాతోం ॥	
		:- 63

114

సరళీస్వర త్రికాలమార్గము

వి :- సరళీస్వరము త్రికాలముగ చతురశ్రగమనములో పాడుటయే అలవాటు కలదు. గాని అన్నిగమనములలో త్రికాలముగ పాడినచో వర్ణము, పల్లవి పాడునపుడు లయభాగము స్వాధీనమై ఉత్తీర్ణులగుటకుగాను వివరింపబడుచున్నది.

ఈ త్రికాలములు ఐదుగమనములలో అనగ చతురశ్ర త్రికాలము, త్రిశ్ర త్రికాలము, మిశ్రత్రికాలము, ఖండత్రికాలము, సంకీర్ణత్రికాలములలో పాడుటకుగాను ఒకే ఆవృతమునకు సమగ్రహ సమమగు తాళముల వివరముగను, మిశ్రలయగమనముగను, పంచ జాతి అక్షరముల వంతున కాపుతో పాటగమనము త్రికాలముగను లెక్కచేయబడి సోదాహరణముగ క్రియావిభాగము అక్షరము చేయబడుచున్నది. మరియు, ప్రతిజాతి అక్షర సంఖ్యకు - ఆజాతి త్రికాలములెట్టింపు క్రియలగును. ఒకేమిశ్రగమనములో 5 జాతి త్రికాలములు గణితము చేయబడి - వేరువేరు 5 తాళములలో ఉదాహరణ మీయబడుచున్నది.

సరళీస్వర త్రికాలపంచజాతి గమన పథకము

అక్షర జాతి సంఖ్య	త్రికాల జాతులు	తాళము	అంగ సంఖ్య	క్రి య లు	స్వర సంఖ్య	పాట త్రికాల గమనము	స్వర త్రికాల సంఖ్య	పథక సంఖ్య
సంగమనముగలవి	చతురశ్రత్రికాలము	చతురశ్రజాతి పుట (అది)	100	8	సంగమనముగలవి	4+2+1	7	112
	త్రిశ్రత్రికాలము	చతురశ్రజాతిరూపకము	01	6		3+1½+½	5½	84
	మిశ్రత్రికాలము	ఖండజాతి అట	1100	14		7+3½+1½	12½	196
	ఖండత్రికాలము	మిశ్రజాతియుంపె	100	10		5+2½+1½	8½	140
	సంకీర్ణత్రికాలము	మిశ్రజాతి అట	1100	18		9+4½+2½	15½	252

గమనిక :- పథకమునందలి పాట త్రికాలగమన కాలములో ప్రతిజాతి అక్షరసంఖ్యకు జాతిఅక్షరము వంతున త్రికాలగమనముగ గణితము సూచింపబడినదని గ్రహించునది.

సరళీస్వర త్రికాలగమన త్రికాల మార్గము

వి :- త్రిశ్రవణరూపక తాళములో సమగ్రహ సమమునకు సరళీస్వరము చతురశ్రముగ త్రికాలగమన త్రికాలము పాడుటకుగాను పాటవివరము, తాళగమనవివరము వివరింపబడుచున్నది.

ఇందుపాటగమన ప్రథమకాలము మూడుకాలములుగను, ద్వితీయకాలము మూడుకాలములుగను, తృతీయకాలము మూడుకాలములుగను పాడుటయని అర్థము. ఇక తాళగమన వివరమేమన క్రియకు ఒక్కొక్క గతిచొప్పున పంచనడలయ గమనముగ తాళమును అనుష్ఠించవలెను. ఈ తాళమునకు ద్రుతము, లఘువు రెండు అంగములుగలవు. అందు ద్రుతమునకు రెండుక్రియలు 1. ఘాత, 2. ఉపి. ఘాత చతురశ్రగతిగను, ఉపి త్రిశ్రగతిగను, లఘువునందు ఘాతమిశ్రగతిగను, రెండవక్రియఖండగతిగను, మూడవక్రియ సంక్లిష్టగతి గమనముగ తాళమున లయవేయవలెను. ఇందుప్రయోజనమేమన వర్ణము, పంచనడపల్లవి త్రికాలముపాడుటకు లయభాగము సులువగునని తెలియనగును.

గమనిక :- పాట ప్రథమకాలము మూడుకాలములు పూర్తి అగునరకి తాళము 4 ఆ వృత్తములగును.

ద్వితీయకాలము మూడుకాలములు పూర్తి అగునరకి తాళము 2 ఆ వృత్తములగును.

తృతీయకాలము మూడుకాలములు పూర్తి అగునరకి తాళము 1 ఆ వృత్తముగను.

సూత్రము :-

$$1వ కాలము :- 16 \times 7 = 112$$

$$2వ కాలము :- 16 \times 8\frac{1}{2} = 56$$

$$3వ కాలము :- 16 \times 1\frac{1}{4} = 28$$

$$16 \times 12\frac{1}{4} = 196 \text{ అక్షరములు}$$

ఉదాహరణము :-

సరళీస్వర త్రికాలగమన త్రికాలమాధ్యము
త్రిశజాతిరూపకతాళము ► పంచగతిభేద క్రియాగమనము

O				
కాలము	చతురశ్రగతి - త్రిశ్రగతి	మిశ్రగతి	ఘండగతి	సంకీర్ణగతి
ప్రథమ:- 1-	సూ, లి,;	గ,;,,;మ,;	;;ప,;	;ద,;,,;ని,;,,;
	స,;,,;ని,;,,;	ని,;,,;ద,;	;;ప,;	;మ,;,,;గ,;,,;
	లి,;,,;స,;,,;	—	—	—
2-	—	స,;,,;లి,;గ,;	మ,;ప,;ద,	;ని,;స,;—స,;ని,;
3-	ద,;ప,;	లి,;స,;—	—	—
ద్వితీయ:- 1-	—	—	గ,;మ,;ప,;ద,ని,	స,—స,;ని,ద,ప,మ,గ,రి,స,
	స,;లి,;	గ,;మ,	స,;—స,;ని,	;ద,;ప,;మ,;గ,;
	లి,;స,;—	ప,;ద,ని,	—	—
2-	—	స,రి,గ,	ద,ప,మ,గ,రి,	స,—
3-	—	—	రిస=	సరిమపదనిస-సనిదపమగరిస
తృతీయ:- 1-	సరిగమ	స-సనిదపమగ	రిస=	నిస-సనిదపమగరిస
2-	—	—	సరిమపద	—
3-	—	—	—	సరిమపదనిస-సనిదపమగరిస

త్రికాలగమన త్రికాలపల్లవి

వి :- ఆదితాళములో రెండుకళల చౌకగమనమున చతురశ్రగమనములో త్రికాలగమన త్రికాలపల్లవి వివరింప బడుచున్నది. ఇందు పాటగమన ప్రథమకాలము మూడు కాలములుగను, ద్వితీయకాలము మూడు కాలములుగను, తృతీయకాలము మూడు కాలములుగను పాడుటయని అర్థము.

లయగమనము ప్రథమకాలము మూడుకాలములు, ద్వితీయకాలమున రెండవ కాలమువరకు క్రియచిక్కిరి రెండక్షరములవంతున లయగమనముగను, ద్వితీయకాలమున మూడవకాలము 4 అక్షరములవంతున లయగమనముగను, తృతీయకాలమున మొదటి కాలము క్రియకు 2 అక్షరములవంతున, రెండవకాలము 4 అక్షరములవంతున, మూడవ కాలము 8 అక్షరములవంతున సాహిత్యము పాడదగును.

మఱియు, ప్రథమకాలమున మూడుకాలముల సాహిత్యాక్షరములకు 4, 2, 1 అక్షరములవంతున కావుగను, ద్వితీయకాలమున 2, 1, $\frac{1}{2}$ అక్షరముల వంతున కావుగను, తృతీయకాలమున 1, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ అక్షరములవంతున కావుగను సాహిత్యముయొక్క గమన వివరమని తెలియునది.

గమనిక :- త్రికాలగమన త్రికాలముగ ప్రతిపల్లవియొక్క సాహిత్య, లయగమనములు ప్రతితాళమునకు దిగుపథకమునందుగల ఆవృతములు, కావులు సమానమని గ్రహించునది. మఱియు, తృతీయకాలమున 3 వ కాలము పల్లవి సాహిత్యము అరావృతము. గాని తాళావృతపరిసరాప్తికి సాహిత్యము రెండవృత్తు లగును. క్రియాంగ విభాగముగ పల్లవి సాహిత్యమునకు తత్తకారము సూచింపబడుచున్నది.

త్రికాలము	కాలములు	అవ్యతములు	అక్షరముల సంతులన కావల
ప్రథమ కాలము	1	8	4
	2	4	2
	3	2	1
ద్వితీయ కాలము	1	4	2
	2	2	1
	3	1	$\frac{1}{2}$
తృతీయ కాలము	1	2	1
	2	1	$\frac{1}{2}$
	3	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$

ఆదితాళము - చతురశ్రగమన చౌకకాలము

త్రికాలగమన త్రికాలపల్లవి

1 2 2 1 2. 2. 1 1 2 6 1 2 1 2 2 1. 1 1 1.

హారే రామగోవింద మురా ► రే; ముకుందశౌరేమురహర

త దీంతా తదీంతకిట త కా ► తే; త యంతరీ కా కిట త క

కాలము	1	0	0
ప్రథమ :- 1:- ,హ-; ,రె-	, - ;	, ర - ;	
,త - , ,ధి - ,	,ం - ,	, త - ;	
, - ; - ,మ - ,	,గొ - ,	; - ;	
, - ; - ,త - ,	, ధి - ,	,ం - ;	
,వి - , - ,ం - ;	,ద - ,	,ము - ;	
,త - , - ,కి - ,	,ట - ,	, త - .	
,ర - ; - , - ,	, రె - ;	; - ;	
,త - ; - , - ,	,తొ - ,	, - ,	
; - ; - , - ;	; - ,	; - ,	
; - ; - ; - ,	, - ;	; - ;	
,ము - , - ,కు - ;	,ం - ,	, ద - ;	
,త - , - ,యు - ,	,ం - ,	, త - ,	
,శై - ; - , - ,	, రె - ;	, - ;	
,రి - , - , - ,	, త - ,	; - ,	
,ము - , - ,ర - ,	,హ - ;	, ర - ,	
, కి - ; - ,ట - ,	, త - ,	, త - ;	

కాంక్ష	1	0	0
2:-	హ-రె-;ర	; - ,మ	,గొ - ; ॥
	,త-;ది-;త	, - ,త	,ధి - ,ం ॥
	,వి-;ం-;ద-;ము	,ర - ,	,రె - ; ॥
	,త-;కి-;ట-;త	,త - ,	,తొం- , ॥
	; - , - ; - ;	,ము-కు,	,ం - ,ద ॥
	, - , - ; - ,	,త - ,యు	,ం - ,త ॥
	,తె- , - ,రె - ;	,ము - ,ర	,హ - ,ర ॥
	,రి - , - ,త - ,	,కి - ,ట	,త - ,క ॥
3:-	హ-రే-రా-మగొ	,వి - ంద	ముర - ,రె ॥
	,త ధి-క-త ధిం	,త - కిట	త త - ,తొం ॥
	; - ; - ,ము-కుం	దతె - ,రె	,ము - రహ ॥
	, - ; - ,త - యుం	తరి - ,త	,కి - టత ॥
ద్వితీయ:-	1.- రహ-రె-;ర	, - ,మ	,గొ - ; ॥
	కత-;ది-;త	, - ,త	,ధి - ,ం ॥
	,వి-;ం-;ద-;ము	,ర - ,	,రె - , ॥
	,త-;కి-;ట-;త	,త - ,	,తొం , ॥
	, - , - ; - ,	,ము - ,కు	,ం - ,ద ॥
	, - , - , - ;	,త - ,యు	,ం - ,త ॥
	,తె- , - ,రె - ;	,ము - ,ర	,హ - ,రె ॥
	,రి - ; - ,త - ,	,కి - ,ట	,త - ,క ॥
2:-	హ-రే-రా-మగొ	,వి - ంద	ముర - ,రె ॥
	,త - ధి-క-త ధిం	,త - ట	త త - ,తొం ॥
	; - ; - ,ము-కుం	దతె - ,రె	,ము - రహ ॥
	; - ; - ,త - యుం	తరి - ,త	,కి - టత ॥

కాలము	I	O	O
1 :- రహారే, రామ- కథక దిం, తా త -			
గోవిందమురా ధీం తకి-ట త తా	రే, - ,ముకు కోం, - , త యు	ందశౌ-రేముర ంత రీ - తా కిట	
తృతీయ:-1 .-హరహారే-రా- తక తాత -ధీం- తా-			
మగొ క దిం	,వి- - -ంద ,త- కిట	ముర - ,రే త త - ,తాం	
- , - ,ము-కుం , - , - ,త - మం	దశై - ,గ త రి - ,త	,ము - రమా , కి - ట త	
2 -రహారే, రామ- కథక దిం- తా త-			
గోవిందమురా ధీం తకి-ట త తా	రే; - ,ముకు కోం, - , త యు	ందశౌ-రేముర ంత రీ - తా కిట	
3: - హరహారే- తక తాత -ధీం- తా-			
మగోవిందము- ,త ధీం తకి-ట త -			
రాచే; - తా కోం, -			
మగోవిందశౌరే తయంత రీ తా	మురహారహారే- కి టత తాత -ధీం- తా-		
	,మగోవిందము ,త ధీం తకి-ట త	రాచే - , - తా కోం - , -	
మురహార=		ముగోవిందశౌరే త యుం త రీ తా	
కి ట త త			

అనులోమ విలోమ త్రికాలపల్లవి

వి :- అనులోమము :- పల్లవిసాహిత్యమును త్రికాలముచేయుట, త్రిశ్ర, త్రిశ్ర పైకాలముగ పాడుట, పల్లవి పూర్వాంగము త్రికాలమని - పదగర్భములెంపుట, గతిభేద పల్లవి మొదలగునవి అనులోమపల్లవి శ్రేణికి చెందును. ఈ అనులోమపల్లవి విధానము “మృదంగతత్త్వము” నందు వివరించబడినది.

విలోమము :- పాటయు తాళమును ప్రారంభముచేసి, పాటను ఎత్తుగడచేసిన కాలమునందేడించి, తాళమును త్రికాలముచేయుట విలోమపల్లవియని అందురు. ఈ విలోమ శబ్దపల్లవి ఈగ్రంథమునందు వెనుక 277 పుటలో సూచించడమైనది.

ఇందు అనులోమ విలోమ త్రికాలపల్లవి అనగ పల్లవిసాహిత్యమును, తాళమును త్రికాలముచేయుట యని అర్థము.

ఉదాహరణమున ఇట్టిపల్లవి ఖండజాతి తాళమునందు సాహిత్య, తత్తకార క్రియా విభాగముగ నమకూర్చబడి సూచింపబడుచున్నది. ఇక్కడ చెప్పకోతగ్గ ముఖ్యవిషయ మేమన ఈతాళమునకు రెండులఘువులు, రెండుద్రుతములుగలవు. మొదటి లఘువుక్రియ 1కి 3కళల లయ చౌక గమనముగను, రెండవలఘువు 1కళ లయగమనముగను, రెండు ద్రుతములు క్రియ 1కి 3కళగమనముగను తాళమును త్రికాలము చేయుటయని తెలియబడును.

గమనిక :- తాళము ప్రతిఆవృతాంతమునకు త్రికాలమగుచునే యుండును. పల్లవి సాహిత్య ప్రథమకాలమునకు తాళావృతములు 4 అగును. ద్వితీయకాలము నకు 2 ఆవృతములగును, తృతీయకాలమునకు 1 ఆవృతము తాళమునడుచు నని గ్రహించదగును. ఈ పల్లవియొక్క విశేషము సాహిత్య, తాళలయ గమన త్రికాలములు ఏకకాలమున నడచుచూ పల్లవి నమాప్తి అగునని ద్యోతక మగుచున్నది.

భండజాతి అటాకాళము

అనులోమ విలోమ త్రికాలపల్లవి

1 2 2 1   2 2 1   1 2 1 1 2   4   1 2 1 2 2   1 1 1 1
హారేరామ గోవింద ముకుందమురా▶ రే; - ముకుంద శౌరే మురహర
త థిం థిం త   థింథిం త   త థిం త త తా▶ తోః - త కుం త థిం తా   కిటతక

కాలము	2 కళల చౌక గమనము	1	0	0
		1 కళ లయగమనము	1 కళ గమనము	1 కళ గమనము
ప్రథమ	; హ, - రే; - రా; - మ, గో - ; విం ; త, - థిం; - థిం; - త, థిం - ; థిం రా; ▶ రే; - ; - ము, కుం - ; ద, తా; ▶ తో; - ; - త, కుం - ; త, ర,★ క,★	; - ద, - ము, - కుం; - ; - త, - త, - థిం; - శౌ - ; - రే; - ము, థిం; - తా; - కి ,	ద - , ము - , త - , త - , ర - , హ - , ట - , త - ,	
ద్వితీయ	★ హారే, రామ-గోవింద-ముకుందమురా హర★	▶ రే; - ముకుం- ంద-శౌ	రే, ము.ర	
తృతీయ	★ హారేర-మగోవిందము-కుందమురా▶ రే; ముకుందశౌ-రే మురహర = హారే మురహర = ★ హారే - రామగోవి - ందముకుంద - మురా ▶ రే, - , ముకుంద శౌ	, రామ-గోవిం- దముకుం- దమురా▶ రే; , రే-మురహ-ర★ హారేర-మగో విందముకుం దము	ముకుంద శౌరే ముకుం- దశౌ	
త్రిక గమ నము	రే మురహర =			

సమలోమ త్రికాలపల్లవి

వి :- పల్లవి సంప్రదాయమార్గములు మూడువిధములు. అవి 1. అనులోమ, 2. విలోమ, 3. సమలోమ పల్లవులని ద్వ్యోతకమగుచున్నది.

ఇంతవరకు అనులోమ, విలోమ పల్లవి సంప్రదాయక్రమము గ్రంథమునందు పేర్కొనబడినది. అందు అనులోమ త్రికాలపల్లవి సాహిత్య ప్రథమకాలము ఒక ఆవృత్తి అయేనరికి తాళము 2 ఆవృత్తములగును. ద్వితీయకాలమునకు 1 ఆవృత్తము తాళము నడుచును. తృతీయకాలము 1 ఆవృత్తముచొప్పున రెండావృత్తులు సాహిత్యము అనునరికి తాళము 1 ఆవృత్తముగనుని తెలియునది.

ఇందు సమలోమ త్రికాలపల్లవి మార్గవిశేషమును వివరించుచుంటిమి. సమలోమము :- పాటయు, తాళమును 4 కళల చొక్కగమనమున ఎత్తుగడచేసి, పాటతో పాటు తాళము, తాళముతోపాటు పాటయు కాల, పై కాలములు అనుటయని అర్థము.

ఉదాహరణమున ఈ పల్లవి త్రిశ్రజాతి ఝంపెతాళమున క్రియావిభాగముగ సాహిత్య తత్తకారములు సూచింప బడుచున్నవి.

గమనిక :- పల్లవి ప్రథమకాలము 4 కళల చొక్కగమనముగ తాళము 1 ఆవృత్తముగను, ద్వితీయకాలము 2 కళల లయగమనముగ తాళము 1 ఆవృత్తముగను, తృతీయకాలము 1 కళగమనముగ తాళము 1 ఆవృత్తముగను సాహిత్యతాళ త్రికాలగమనములు పల్లవి సమాప్తిగ రూపొందుచున్నది. వైన చెప్పబడిన అనులోమ త్రికాలపల్లవికి ఈ సమలోమ త్రికాలపల్లవి వ్యతిరేక నియమములు గలదని గ్రహించదగును.

త్రిశజాతి రుంపె తాళము

సమలోమ త్రికాల పల్లవి

2 2 3 3 4 1 1 3 1 2 1 1
 కం - చీ కా, మా, ఓ ఓ - కమలా, మనోహరి
 యం తాం తా, తా, ఓ తోం - తకతాం, తధీం కిట

కాలము	I	U	O
ప్రథమ 4 కళల చాక గమనము	:: - కం; - చీ; కా; - ; మా;; :: - యం; - తాం; తా; , తా; మా, రి, ★ కి, ట,	▶ ఓ ఓ;; ▶ తోం;;	క, మ, లా; - ; మ, నో; త, క, తాం; - ; త, ధీం;
ద్వితీయ 2 కళల గమనము	★ కం - చీ కా - , మా, యం - తాం తా - , తా, హరి ★ కి ట	▶ ఓ ఓ; ▶ తోం;	కమలా - , మనో తకతాం - , తధీం
తృతీయ 1 కళ గమనము	★ కం - చీ కా - , మా, యం - తాం తా - , తా, హరి = కి ట	▶ ఓ ఓ; ▶ తోం;	కమలా - , మనో తకతాం - , తధీం

గతిభేదగమన గ్రహపరిమాణ ప్రకరణము

వి :- గ్రహము (గ్రహించునది) అనుపదమునకు జాగాయని వ్యవహారముగలదు. అనగ కీర్తన ఎత్తుగడచేయుట యనిఅర్థము. దశప్రాణము నందు ఈ గ్రహప్రాణము ఆగత, అనాగత, సమగ్రహములను గురించి వివరముగ చెప్పబడియున్నది. గాని ఇక్కడ చెప్పుకోతగ్గ ముఖ్యవిషయమేమన ఒకగతిలోనున్న జాగా మరియొకగతిలో కలిగిన పరిమాణము (అనగాఅక్షరసంఖ్య) ను గనుగొనుటకుగాను వివరించుచుంటిమి.

మఱియు, ఏగతిలో ఎన్నిఅక్షరములు జాగాచేయవచ్చునో, నెడి విషయము, అజాగా గతిభేదమున పరిమాణము మొదలగు వివరములు దిగువపథకమునందు ద్యోతక మగును. గతిభేదగ్రహము అనగ జాగాకు ముక్తాయిపంపకముకూడ దిగువ సోదాహరణ శ్రియావిభాగముగ సూచింపబడుచున్నది.

గమనిక :- గతిభేదమున దుగల జాగాపరిమాణమునకు ముక్తాయి ఎత్తుగడచేయు విధాము, ఏగతిభేదమున ఏముక్తాయి ఎన్నిఅక్షరములు త్రోసి ఎత్తుగడ చేస్తే తాళమున సమమగునో ఆవిధమును ముందుగ గ్రహించి, ఆత్రోసి అక్షరసంఖ్యకు గతిభేదమునగల జాగాపరిమాణ సంఖ్యనుకలిపి, ఆ మొత్తము అక్షరసంఖ్యను అన్నెవక్రియలో త్రోసి ఎత్తుగడచేసిన యడల కాకువచ్చును.

పండుగల పారిభాషిక పదకొండు పాఠములు గ్రహించి

1. దత్తతి :- మొదట ఇచ్చినగతి.

2. అన్యగతి :- కోరిన, 1లో అనగ గతిభేదమున.

3. గ్రహము :- గ్రహించునది - అనగ జాగాకు కీర్తన ఎత్తుగడచేయుట.

4. పరిమాణము :- అక్షరసంఖ్య.

సూత్రము :- ఇచ్చినగతిలోని జాగా అక్షరముల సంఖ్యను కోరిన గతిసంఖ్యచే గుణించి, ఇచ్చిన గతిసంఖ్యచే భాగించగా కోరిన గతిలో పరిమాణమువచ్చును.

ఉదాహరణ } :- చతురశ్రగతిలో శిలక్షరములుజాగా అయిన త్రిశ్రగతిలో ఆజాగా
సూత్రము } పరిమాణమెంత !

విధానము :-

జాగా :- 8 }
కోరిన గతిసంఖ్య :- 3 } కనుక కోరిన త్రిశ్రగతిలో ఆజాగాపరిమాణము
జాగాఇచ్చిన గతిసంఖ్య :- 4 } $\frac{3 \times 3}{4} = \frac{9}{4} = 2\frac{1}{4}$ అక్షరములజాగా అగును.

దిగువ పథకమునందు దత్తగతులలో ప్రతిజాగా అక్షరసంఖ్యలకు గతిభేదగమన పరిమాణమును తెలిసికొనుటకుగాను పై సూత్రముచే గణితముచేయబడినందున గ్రహించ దగును.

గతిభేదగమన పరిమాణ పథకము

వరుస సంఖ్య	రత్రగతి	గమన అక్షరములు	గ తి భే ద ము				
			చ. గ	త్రి.గ	వి.గ	ఖం.గ	సం.గ
1.	చతురశ్రగతి	1	—	$\frac{3}{4}$	$\frac{7}{4}$	$1\frac{1}{4}$	$2\frac{1}{4}$
		2	—	$1\frac{1}{2}$	$\frac{7}{2}$	$2\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$
		3	—	$2\frac{1}{4}$	$5\frac{1}{4}$	$3\frac{3}{4}$	$6\frac{3}{4}$
2.	త్రిశ్రగతి	1	$1\frac{1}{3}$	—	$2\frac{2}{3}$	$1\frac{2}{3}$	3
		2	$2\frac{2}{3}$	—	$4\frac{2}{3}$	$3\frac{1}{3}$	6
3.	విశ్రగతి	1	$\frac{4}{7}$	$\frac{3}{7}$	—	$\frac{5}{7}$	$1\frac{2}{7}$
		2	$1\frac{1}{7}$	$\frac{6}{7}$	—	$1\frac{6}{7}$	$2\frac{6}{7}$
		3	$1\frac{4}{7}$	$1\frac{3}{7}$	—	$2\frac{1}{7}$	$3\frac{4}{7}$
		4	$2\frac{1}{7}$	$1\frac{6}{7}$	—	$2\frac{6}{7}$	$5\frac{1}{7}$
		5	$2\frac{4}{7}$	$2\frac{1}{7}$	—	$3\frac{4}{7}$	$6\frac{4}{7}$
		6	$3\frac{1}{7}$	$2\frac{6}{7}$	—	$4\frac{1}{7}$	$7\frac{1}{7}$
4.	ఖండగతి	1	$\frac{4}{5}$	$\frac{3}{5}$	$1\frac{2}{5}$	—	$1\frac{4}{5}$
		2	$1\frac{3}{5}$	$1\frac{1}{5}$	$2\frac{2}{5}$	—	$3\frac{3}{5}$
		3	$2\frac{2}{5}$	$1\frac{4}{5}$	$4\frac{1}{5}$	—	$5\frac{2}{5}$
		4	$3\frac{1}{5}$	$2\frac{3}{5}$	$5\frac{3}{5}$	—	$7\frac{1}{5}$
	సంక్రమణగతి	1	$\frac{4}{9}$	$\frac{3}{9}$	$\frac{7}{9}$	$\frac{5}{9}$	—
		2	$\frac{8}{9}$	$\frac{6}{9}$	$1\frac{5}{9}$	$1\frac{8}{9}$	—
		3	$1\frac{2}{3}$	1	$2\frac{2}{3}$	$1\frac{5}{3}$	—
		4	$1\frac{4}{3}$	$1\frac{2}{3}$	$3\frac{1}{3}$	$2\frac{2}{3}$	—
		5	$2\frac{2}{3}$	$1\frac{5}{3}$	$3\frac{2}{3}$	$2\frac{5}{3}$	—
		6	$2\frac{8}{3}$	2	$4\frac{2}{3}$	$3\frac{1}{3}$	—
		7	$3\frac{1}{3}$	$2\frac{2}{3}$	$5\frac{1}{3}$	$3\frac{2}{3}$	—
		8	$3\frac{4}{3}$	$2\frac{5}{3}$	$6\frac{2}{3}$	$4\frac{1}{3}$	—
		9	—	—	—	—	—
		10	—	—	—	—	—

గతిభేదమున ముక్తాయి

వి :- చతురశ్రగతిలోని 1, 2, 3 అక్షరములు జాగాలకు త్రిశ్రగతి భేదమున 3, 1½, 2½ జాగా అక్షరములకు ఖండజాతి ముక్తాయి ఉదాహరణముగ క్రియావిభాగము సూచింపబడుచున్నది.

ఉదాహరణము :-

$$\begin{aligned} 3 & :- \quad ; - \quad \underline{\underline{త;ది;గి \mid ;;ణ;తోం;}} \quad \underline{\underline{త - ;;ది;గి;ణ \mid ;;తోం;}} \quad \underline{\underline{త;ది - ;;}} \\ & \quad \underline{\underline{గి;ణ;తోం \parallel ;;}} = \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 1\frac{1}{2} & :- \quad ;;; - \quad \underline{\underline{త,,ది \mid ;;గి;ణ;తోం, - ;}} \quad \underline{\underline{త;ది;గి, \mid ;;ణ;తోం;}} \\ & \quad \underline{\underline{త, - ;ది;గి;ణ, \parallel ;తోం;}} = \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 2\frac{1}{4} & :- \quad ;;;; - \quad \underline{\underline{త; \mid ,ది;గి;ణ; - ,తోం;}} \quad \underline{\underline{త;ది \mid ,గి;ణ;తోం; - ,}} \\ & \quad \underline{\underline{త;ది;గి \parallel ,ణ;తోం;}} = \end{aligned}$$

షట్కాల గమనము

వి :- ఒక (పదము) జాతిని షట్కాలముచేయుటకాదు. చతురశ్రగమనమున ఆరుకాలములు అనుసరికి '9' మేరువగా వచ్చినది. అనగ 9 క్రియలలో ఆరుకాలములు అనుటయని అర్థము. ఇందు 1, 2, 3 కాలములు రెండుహస్తక్రియలవంతున - 4, 5, 6 కాలములు ఒకహస్తక్రియవంతున షట్కాల గమనము నడచునని తెలియవగును.

మఱియు, ఐదుజాతులకుపై విధముగ షట్కాలమునుటకు వినరమేనున ఈ మేరువ అనే 9 ని మకుటముగాతీసికొని, ప్రతిజాతికిగల అక్షరసంఖ్యచే గుణకముచేయగా వచ్చిన లబ్ధమును 4 చే భాగించినచో ప్రతిజాతికి షట్కాల క్రియలసంఖ్యవచ్చును. అట్టిక్రియలను చతురశ్రగమనములోనే 6 జాతుల షట్కాలములకు లయగమనము చేయవగును.

పాట (జాతి) గమనము ప్రతిజాతియొక్క అక్షరసంఖ్యలో సఖమువంతున బిక్కిళ్ళకాలముచొప్పున మొదటి మూడుకాలములుగను, జాతి అక్షరసంఖ్యలో నాల్గవ వంతున బిక్కిళ్ళకాలముచొప్పున మిగతా మూడుకాలములు జాతిగమనము నడచును.

గమనిక :- లెక్కపద్ధతి మొదటివిధము పై వివరణలో చెప్పబడినది. రెండవవిధ మేమన ఐదుజాతుల త్రికాలసూత్రసంఖ్యకు, ప్రతిజాతి అక్షరసంఖ్యలో సఖము కలిపినచో ఆజాతివట్కాలక్రియల సంఖ్యవచ్చును.

మఱియు, ఉదాహరణమున ప్రతిపంక్తిపై వేయబడిన అంకెలు 1, 2, 3, 4, 5, 6 వట్కాలములుగ గ్రహించదగును.

సూత్రము :- మొదటివిధము	—	రెండవవిధము
చ :- $\frac{9 \times 4}{4} = \frac{36}{4} = 9$	—	$7 + 2 = 9$
త్రి :- $\frac{9 \times 3}{4} = \frac{27}{4} = 6\frac{3}{4}$	—	$5\frac{1}{4} + 1\frac{1}{4} = 6\frac{2}{4}$
మి :- $\frac{9 \times 7}{4} = \frac{63}{4} = 15\frac{3}{4}$	—	$12\frac{1}{4} + 3\frac{1}{4} = 15\frac{2}{4}$
ఖం :- $\frac{9 \times 5}{4} = \frac{45}{4} = 11\frac{1}{4}$	—	$8\frac{3}{4} + 2\frac{1}{4} = 11\frac{4}{4}$
సం :- $\frac{9 \times 9}{4} = \frac{81}{4} = 20\frac{1}{4}$	—	$15\frac{3}{4} + 4\frac{1}{4} = 20\frac{4}{4}$

ఉదాహరణము :-

చతురశ్ర వట్కాలము :- $\frac{1}{4}$ త్త; , | ; ; | - $\frac{2}{4}$ త్త; , | క; , | - $\frac{3}{4}$ కిట, | త, క, | - $\frac{4}{4}$ కిటతక | -
 $\frac{5}{4}$ కిటత్తకతరికిట | - $\frac{6}{4}$ కిటత్తకతరికిట - తకతరికిటతక ||

త్రిశ్ర వట్కాలము :- $\begin{array}{c} 1 \\ \text{::} - \text{త్:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} | \text{::} - \text{కి::} | \text{::} \\ 2 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{::} - \text{కి::} | \text{::} \\ 3 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{::} - \text{కి::} | \text{::} \\ 4 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{::} - \text{కి::} | \text{::} \\ 5 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{::} - \text{కి::} | \text{::} \\ 6 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{::} - \text{కి::} | \text{::} \end{array}$

మిశ్ర వట్కాలము :- $\begin{array}{c} 1 \\ \text{::} - \text{త్::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 2 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 3 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 4 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 5 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 6 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \end{array}$

ఖండ వట్కాలము :- $\begin{array}{c} 1 \\ \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 2 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 3 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 4 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 5 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \\ 6 \\ \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} \end{array}$

పంక్తి వట్కాలము :- $\begin{array}{c} 1 \\ \text{:::} - \text{త్::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \\ 2 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \\ 3 \\ \text{కి::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \\ 4 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \\ 5 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \\ 6 \\ \text{త్::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} | \text{:::} - \end{array}$

షట్కాల ముక్తాయి

వి :- షట్కాల ముక్తాయి అనగ 1, 2, 3, 4, 5, 6 కాలములలో ఆరు ముక్తాయిలుగ అనుట యని అర్థము. ప్రతిజాతి వరుసగ ఆరు కాలములలో ఆరు ముక్తాయిలు ఒకే సూత్రముచే గణితముచేసి అనుటకుగాను సూత్రము, పథకము, సోదాహరణ క్రియా విభాగముతో ఆదితాళమున వివరింపబడుచున్నది.

ముక్తాయి గమనము ప్రతిజాతి అక్షర మక్షరమునకు

1 వ కాలము :—	32	అక్షరముల వంతున కావుగను
2 వ కాలము :—	16	„ „
3 వ కాలము :—	8	„ „
4 వ కాలము :—	4	„ „
5 వ కాలము :—	2	„ „
6 వ కాలము :—	1	„ „

గమనిక :- 4, 6, 8 అక్షర సంఖ్యగల జాతులు తాళ ప్రారంభ క్రిమిలోను, 5, 7, 9 అక్షర సంఖ్యగల జాతులు అరావృతమునుంచి త్రోసే అక్షరములను వదిలి ముక్తాయి ప్రారంభ మగును.

సూత్రము :—

మొదటి విధము :— $32+16+8+4+2+1 = 63$. $63 \times 3 = 189$

రెండవ విధము :—	1 వ కాల సూత్రము :—	24
	2 „ „	:— 12
	3 „ „	:— 6
	4 „ „	:— 3
	5 „ „	:— $1\frac{1}{2}$
	6 „ „	:— $\frac{1}{2}$

$$47\frac{1}{2} \times 4 = 189$$

4. చతురశ్రజాతి షట్కాల ముక్తాయి అక్షరసంఖ్య :— $189 \times 4 = 756$

5. ఖండజాతి „ „ „ :— $189 \times 5 = 945$

6. త్రిశ్రజాతి „ „ „ :— $189 \times 6 = 1134$

7. పంచశ్రజాతి „ „ „ :— $189 \times 7 = 1323$

8. చతురశ్రజాతి „ „ „ :— $189 \times 8 = 1512$

9. సంకీర్ణజాతి „ „ „ :— $189 \times 9 = 1701$

మఱియు, సోదాహరణమున ప్రతికాల ప్రారంభమునకు ► ఈ గుర్తు సూచన.

షట్కూల ముక్తాయి పథకము

క్ర. సంఖ్య	జాతిరూపము	విస్తృత సంఖ్య	నిష్కృత సంఖ్య	విస్తృత సంఖ్య	నిష్కృత సంఖ్య	క్రయలు		క్రయలు	ముత్తం
						క్ర	అ		
4	కిటతక	63 ×	3 =	189	756	47	4	12	48
5	తదిగిణితో				945	59	1	15	60
6	తద్దీగిణితో				1134	70	14	2	71
7	తద్దీగిణితో				1323	82	11	5	83
8	తద్దీగీణితో				1512	94	8	8	95
9	తద్దీగీణితో				1701	106	5	11	107

అదితాళము షట్కూల ముక్తాయి

ఉదాహరణము :-

1 కా.

చ. 4 :- ి, ► కి - ి; - ి,ట - ి; | ి,త - ి; | ి,క - ి; || ి,కి - ి; - ి,ట - ి; |
 ి,త - ి; | ి,క - ి; || ి,కి - ి; - ి,ట - ి; | ి,త - ి; | ి,క - ి; ||

2 కా.

ి, ► కి - ి,ట - ి,త - ి,క | ి,కి - ి,ట | ి,త - ి,క || ి,కి - ి,ట -

3 కా.

ి,త - ి,క | ి, ► కి - ,ట,త | ,క, కి - ,ట,త || ,క, కి - ,ట,త - ,క,

4 కా.

5 కా

► కి - టతక కి | టతక కి - టతక ► కిట | తక కిటతక కిట - తక ►

6 కా.

కిటతక కిటతక కిటతక | త

1 కా.

ఖ. 6 :- సంసంసంసం - సంసంసంసం - సంసంసంసం - సంసంసంసం | సంసంసం ▶ తి సంసంసంసం |
సంసంసంసం,ది - సంసంసంసం || సంసంసంసం,గి - సంసంసంసం - సంసంసంసం,ణ - సంసంసంసం |
సంసంసంసం,తొం - సంసంసంసం | సంసంసంసం,శ - సంసంసంసం || సంసంసంసం,ది - సంసంసంసం -
సంసంసంసం,గి - సంసంసంసం | సంసంసంసం,ణ - సంసంసంసం | సంసంసంసం,తొం - సంసంసంసం ||
సంసంసంసం,త - సంసంసంసం - సంసంసంసం,ది - సంసంసంసం | సంసంసంసం,గి - సంసంసంసం |

2 కా

సంసంసంసం,ణ - సంసంసంసం || సంసంసంసం,తొం - సంసంసంసం - సంసంసంసం, త - సంసంసంసం,ది |
సంసంసంసం,గి - సంసంసంసం,ణ | సంసంసంసం,తొం - సంసంసంసం, త || సంసంసంసం,ది - సంసంసంసం,గి -
సంసంసంసం,ణ - సంసంసంసం,తొం | సంసంసంసం, త - సంసంసంసం,ది | సంసంసంసం,గి - సంసంసంసం,ణ ||

3 కా

సంసంసంసం,తొం - సంసంసంసం ▶ త - సంసంసంసం,ది,సంసంసం,గి - సంసంసంసం,తొం | సంసంసం,శ,సంసం,ది -
సంసంసంసం,ణ | సంసంసంసం,తొం;సంసం, త - సంసంసంసం,ది,సంసంసం || సంసంసంసం,తొం - సంసం

4 కా

▶ శ,సంసంసం,గి - సంసంసంసం,తొం; త,సంసంసం,ది,సంసంసం,తొం; త | సంసంసంసం,గి,సంసంసం,తొం - సంసం

5 కా.

6 కా.

▶ త,ది,సంసంసం,తొం, శ,ది | సంసంసంసం,తొం, త,ది,సంసంసం,తొం - . ▶ తది,సంసంసం
తది,సంసంసం తది,సంసంసం || త

(ప్ర. 6 :- సంసంసంసం - సంసంసంసం - సంసంసంసం - సంసంసంసం | సంసంసంసం - సంసంసంసం |
సంసంసంసం - సంసంసంసం || సంసంసంసం - సంసంసంసం, - సంసంసంసం - సంసంసంసం,తొం |
సంసంసంసం - సంసంసంసం, తి సంసంసంసం, | సంసంసంసం - సంసంసంసం, || సంసంసంసం - సంసంసంసం, - సంసంసంసం -

త్తం || త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -
 త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -
 త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -

2 కా.

త్తం || త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -
 త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -
 త్తం || త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -
 త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -
 త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -

3 కా.

త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -
 త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -

4 కా.

త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -
 త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -

5 కా.

త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -

6 కా.

త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం - త్తం -

తగ్గింపుగ్రతికాలము-హెచ్చింపుగ ముక్తాయి

వి :- ఆదితాళమున తగ్గింపు - హెచ్చింపుగల పూర్వ - ఉత్తరాంగములతో గోపుచ్చ - ప్రాంతోపహయతుల బోలినముక్తాయి విభానము. అనగ పూర్వాంగము ప్రతి తగ్గింపు గ్రతి కాలముగను, ఉత్తరాంగము అధికాక్షరములుగల ముక్తాయిగను అన్వేషించ వలెను.

ఉదాహరణము :-

గ్రతికాలము } :- త; - ధి; - త, క, - ది, న, | తోం, - త, ధి, | తకదిన - తోం తధి | తకదినతోం -
 ధి - ; త - , క, ది - , న, తోం | ;, ధి - , శకది | నతోం ధి | శకదినతోం -
 త || , క, ది - , న, తోం - ;, శ - కదినతోం | , శకదినతోం |

ముక్తాయి :-

తధింగిణతోం -

తక | తధింగిణతోం -

తక | దిగు తధింగిణతోం ||

గ్రంథాంత గద్య

శ్రీ మద్భక్తి సూక్తిగోత్ర సంభవుడు శాంతాంబికామూర్త్య దంపతి స్థుక్తి
 ముక్తామణిః, ప్రాచ్యగోదావరీ గుండలస్థ పల్వణ పురాభిజన వాసుడు
 గుండల, వలశోద్భవుడునగు రామమూరిచే ప్రణీతిహి అగ్ర
 స్థిర కతేభిన్న సుఖ్యాగుణిత ముక్తాయి మాత్రభాష్య
 నామక గ్రంథము సానుబంధము సమాప్తము
 మంగళం మహత్
 శ్రీ వేంకటేశ్వరార్పణమస్తు
 ఓం శాంతి శాంతి శాంతి

పారిభాషికపదములు

అర్థవివరణము

పదములు

అర్థము

- అక్షరము** :- సంగీత శాస్త్రములో కాలము కొలుచుటకు ఉపయోగించ బడు ప్రమాణము. దీనిపరిమాణము ప్రాస్వాక్షరము ఉచ్చరించుటకు వలయు కాలమునకు సమానము. దీర్ఘాక్షరము రెండక్షరముల పరిమాణము గలది. దీనినే అక్షరకాలమని కూడ వాడుదురు
- అటతాళము** :- సప్తతాళములలో ఆరవది. రెండులఘువులు, రెండు ద్రుతములు అంగక్రమముగల తాళము దీనిసంకేతము || 00
- అన్యగతి** :- గతిభేదము
- అనాగతము** :- తాళప్రారంభమునకు పూర్వము
- అనుద్రుతము** :- ఘాత దీనిసంకేతము U
- అనులోమము** :- తాళమును ఎత్తుగడచేసిన కాలమునందే ఉంచి, పాటను త్రికాలము మొదలగునవి చేయుట
- అంగము** :- తాళమునకుగల అంగము (లు) అనగ (అవయవములు)
- అంగసంజ్ఞ** :- తాళాంగములగు లఘు, ద్రుత, అనుద్రుతములు మొదలగుగుర్తులు
- ఆగతము** :- తాళప్రారంభమునకు పరము
- ఆదితాళము** :- చతురశ్రత్రిపుట తాళమునకు వ్యావహారికనామము
- ఆవృతము** :- ఏ తాళమునకు ఎన్ని అంగములుండునో అట్టిఅంగముల సమూహమునకు అయిన మాత్ర (క్రియ) ల మొత్తము
- ఉత్తరాంగము** :- రెండు భాగాలు గల పల్లవియొక్క రెండవభాగము
- ఉసి** :- నిశ్శబ్దక్రియ, అనగ అరచేతిని ఎదుటకు విసురుట
- ఎత్తుగడ** :- గీతమునుగాని, వాద్యమునుగాని ప్రారంభించుట
- వికవారము** :- (బాతిని) ఒకపర్యాయమనుట

ఏకతాళము :- సప్తతాళములలో ఏడవది. ఒకే లఘుస్వంగము గలది
దీనిసంకేతము !

కళ :- అక్షరము మాత్రగాను, కళగాను వ్యవహరింపబడుట ఒకమతము
ఆమతము ననుసరించి, చౌకకాల సందర్భములో 2 కళలచౌకము
ప్రథమ కాలమునకు 3 కాలమగును. ఇటులనే 3, 4 కళల చౌకము
నకు తెలియదగును

తాపు :- విన్యాసము, నిశ్శబ్దము, కారువ, ఆపు మొదలగునవి

కాలము :- ఒకటి, రెండు, మూడు మొదలగు ఆరుకాలములు

క్రియ :- తాళాంగముల యొక్క విభాగములు ఘాత, ఉపి, వేళ్లను ఎంచుట
అనునవి క్రియలు

ఖండము :- ఐదక్షరముల పరిమాణముగలది

గతి :- గమనము (నడక) ఒక్కొక్కక్రియకు నడచు అక్షరముల సంఖ్య

గమనము :- గతి

గ్రహము :- గ్రహించుట లేక ప్రారంభించుట

గుణకము :- గుణించెడిసంఖ్య

గోపుచ్ఛము :- ఆపుతోకవలె ప్రారంభమున హెచ్చుపరిమాణము, తరువాత క్రమ
క్రమముగ పరిమాణము తగ్గుచు ఉండెడి శబ్దసముదాయము యొక్క
అమరిక

ఘాత :- శబ్దక్రియ

చతురశ్రము :- నాల్గక్షరముల పరిమాణముగలది

జుతి :- అనేకశబ్దసముదాయముతో కాల, పై కాల, గతిభేదముగ అనునది

జాగా :- తాళప్రారంభము నకును, అతీతగ్రహ హిత్వ ప్రారంభమునకును
మధ్యగలవిరామము. ఇది అక్షరసంఖ్యలో గణించబడును

జాతి :- 4, 8, 7, 5 లేక 9 అక్షరముల పరిమాణముగల శబ్దసముదాయము.
అనగ క్రమమున చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణ జాతులు

వృంపెతాళము :- సప్తతాళములో నాల్గవది. లఘుపు, అనుద్రుతము, ద్రుతము అంగ
క్రమముగలది దీనిసంకేతము 100

తగ్గింపు :- ఒక ఆవృతమునకు ఉండే జతిరూపమును ఆరావృతమునకు, పాతిక ఆవృతమునకు తగ్గించుట

తత్తకారము :- సాహిత్యములోని హాస్య, దీర్ఘాక్షరములకు అనురూపముగ శబ్దముల కూర్పు

తాళము :- అంగసముదాయముతో ఏర్పడిన కాలప్రమాణము

తృతీయకాలము :- ప్రథమకాల క్రియాగమనమునకు నాల్గురెట్లు పరిమాణముగలది

త్రికాలము :- 1, 2, 3 కాలములు

త్రిపుటతాళము :- సప్తతాళములలో ఐదవది. లఘువు, రెండుద్రుతములు అంగక్రమముగలది దీనిసంకేతము 100

త్రిశ్రము :- మూడక్షరములు పరిమాణముగలది

ద్వితీయకాలము :- ప్రథమకాల క్రియాగమనమునకు రెండురెట్లు పరిమాణముగలది

ద్రుతకాలము :- హెచ్చువేగము. త్రికాలములలో పైకాలమును దానిక్రిందికాలము యొక్క ద్రుతకాలమని కూడ వాడుకగలదు

ద్రుతము :- తాళపదంగములలో ఒకటి. దీనిక్రియలు ఘాత, ఉపి, దీనిసంకేతము 0

ధృవతాళము :- సప్తతాళములలో మొదటిది. లఘువు, ద్రుతము, రెండులఘువులు అంగక్రమముగలది దీనిసంకేతము 1011

నడ :- అనగ నడక. దీనిగమనము ఒకేవరుసను కొంతదూరము మార్పు లేకుండా వాయించునది

నిశ్శబ్దము :- శబ్దము లేనిది

నిశ్శబ్దక్రియ :- శబ్దములేనిక్రియలు. అవివ్రేళ్లను ఎంచుట, మఱియు ఉపి

పల్లవి :- పద, లయ, విన్యాసము

పదగర్భము :- పల్లవియొక్క మధ్య స్థానము

పరిమాణము :- కొలత

పంచనడ :- చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణ క్రమబద్ధమైన క్రియా సముదాయమున సాహిత్య, శబ్దగమనము

ప్రథమకాలము :- ఒకటిగాని, అంతకుఎక్కువగాని సంఖ్యగల అక్షరముల పరిమాణముగల క్రియలతో ప్రారంభించు వేగము

పూర్వాంగము :- రెండు భాగముల పల్లవియొక్క మొదటి భాగము

మత్యతాళము :- సప్తతాళములలో రెండవది. లఘువు, ద్రుతము, లఘువు అంగ
క్రమము గలది దీని సంకేతము 101

మార్గము :- ఒకక్రియకు ఎంచబడెడి అక్షరముల నడక

మిశ్రము :- ఏడక్షరముల పరిమాణము గలది

ముక్తాయి :- బాగాకుముందు ఒకజాతిని మూడుపర్యాయములు అనునది

ముగింపు :- పల్లవిలో పదగర్భమునకును, తాళాంతమునందునుచేయు పరిసమాప్తి

మొహరా :- తని ఆవృతములో అనేక పోకళ్ళు వాద్యమునందు జూబి, పైకాలా
నంతరం ముక్తాయితో ముమ్మారు అనునది మొహరా అనెదరు
(దీనితో ప్రత్యేక వాద్యము సమాప్తి)

రూపక తాళము :- సప్తతాళములలో మూడవది. ద్రుతము, లఘువు అంగక్రమము
గలది దీనిసంకేతము 01

లఘువు :- తాళపదంగములలో ఒకటి. ఘాత, వ్రేళ్ల నెంచుటయు క్రియలుగలది
దీని సంకేతము 1

లయ :- క్రియాక్షరముల మధ్యనుండు కాలము

విడుపు :- బాగా

విన్యాసము :- విరామము, నిశ్శబ్దము

విలోమము :- పాటను ఎత్తుగడ చేసిన కాలమునందే ఉంచి, తాళమును త్రికాలము
మొదలగునవి చేయుట

శబ్దక్రియ :- ఘాత

ష్టట్కాలము :- ఆరుకాలములు

సమగ్రహము :- తాళప్రారంభముతో గీతమును ప్రారంభించుట

సమలోమము :- తాళము, గీతము ఒకదానితో నొకటి త్రికాలముచేయుట

సంకీర్ణము :- తొమ్మిది అక్షరముల పరిమాణముగలది

ప్రతోవహము :- నదినలె ప్రారంభమున తక్కువ పరిమాణము, క్రమక్రమమున
హెచ్చు పరిమాణము గల శబ్దసమూహముల అమరిక

హెచ్చింపు :- కొద్దిఅక్షరములుగాని, క్రియలతోగాని ప్రారంభమై వృద్ధినిగోరునది

అనుబంధము

శేట్ల పీల్చులు

ధర్మాల వెంకటేశ్వర రావు

1. చతురస్ర జాతి త్రిపుట తాళం (ఆదితాళం)

మధ్యమ కాలం 2 కళల చౌకం (అనగా ప్రతిక్రియ మణువు (రెండవ సారి వేయుట)
జాగా 2 అక్షరములు

,, | తకు | దిన | తోం | తకుదిన | తోం తకు | దిన తోం | తకు దిన |

తోం | , త | దిగి | ఐత | తది | గిణ | తత | దిగి ||

ఐత తకుదిన తోం తకుదినతోం తకుదినతోం తకుదిన

తోం ,, తదిగిఐత తదిగిఐత తదిగి || ఐత.

ప్రథమ కాలం

,, | త | కు | ది | న | తోం | తకు | దిన | తోం | తకు | దిన | తోం | తకు | దిన | తోం ||

,, | ,, | త | ది | గి | ఐ | త | త | ది | గి | ఐ | త | త | త | ది | గి | ఐ ||

రెండవ కాలం

త | తకు | దిన | తోం | తకుదిన | తోం తకు | దిన తోం | తకుదిన |

తోం , | , త | ది గి | ఐత | తది | గిణ | తత | దిగి ||

మూడవ కాలం

ఐత | తకుదిన | తోం తకుదినతోం | తకుదినతోం | తకుదినతోం ,,

తదిగిఐత తదిగిఐత త ||

దిగిఐత (3వ కాలం రెండుసార్లు అనాలి)

త్రిశ్రం (3 సార్లు అనాలి)

,, తకుది | నతోం తకుదినతోం | తకుదినతోం తకుదినతోం | ,, తదిగిణ |

త తదిగిఐత | తదిగిఐత త | కుదినతోం తకు | దినతోం తకుదినతోం తకు ||

దిన తోం ,, తది | గిణత తదిగి | ఐతత | దిగిణ | త తకు దినతో |

ంతకుదిన | తోం తకుదిన | తోం తకుదిన | తోం ,, | తదిగిఐతత దిగిఐత తది ||

గిణత (జాగా)

ఆదితాళం (సమజాగా)

2 తకు | దిన | తోం | తకుదిన | తోం, తకు దిన | తోం, తకుదిన |

తోం, తకు | దిన, త | కుదిన, | తకుదిన ||

ప్రథమ కాలం

త | కు | ది | న | తోం | తకు | దిన |

తోం, | తకు | దిన | తోం, | తకుదిన ||

తోం, | తకు | దిన |, త | కుది | న, | తకు | దిన ||

రెండవ కాలం

తకు | దిన | తోం | తకుదిన | తోం, తకు | దినతోం, | తకుదిన |.

తోం, తకు | దిన, త | కుదిన, | తకుదిన ||

మూడవ కాలం

తకుదిన తోం తకుదిన | తోం, తకుదినతోం, తకుదిన | తోం, తకుదిన, త

కుదిన, తకుదిన || 2 సార్లు అనాలి

త్రిశ్రం

తకుది | న తోం | తకుది నతోం, తకుదిన | తోం, తకుదిన తోం, | తకుదిన, త |

కుదిన |, తకు | దిన త | కు దిన | తోం తకుదిన | తోం, | తకుదినతోం, తకుదిన ||

తోం, తకుదిన |, తకుదిన, | తకుదిన తకు | దినతోం తకుదిన |

తోం, తకుదినతోం, || తకుదినతోం, |, తకుదిన, తకుది | న, తకుదిన ||

పై శబ్ద పల్లవిని ఈ క్రింది విధముగా కూడా పాడి త్రికాలము చేయవచ్చును.

తకుదినతాం, తకుదినతాం, తకుదినతాం, తకుదిన | తాం, తదిగిణత | తాం, తదిగిణత ||

3. ఆదితాళం (సమజాగా)

తకుదిన తోం కుదిన తోం దినతోం త |

తోం తకుదిన, తకుదిన, తకుదిన ||

మధ్యమ కాలం తకు | దిన | తోం | కుది | న తో |ం ది | న తో |ం త |

తోం | తకు | దిన | , త | కుది | న , తకు | దిన ||

ప్రథమ కాలం త | కు | ది | న | తో |ం కు | ది | న | తో |ం ది | న | తో |ం త ||

తో |ం | త | కు | ది | న | , త | కు | ది | న | , త | కు | ది | న ||

రెండవ కాలం తకు | దిన | తోం | కుది | న తో |ం ది | న తో |ం త |

తోం | తకు | దిన | , త | కుది | న , తకు | దిన ||

3వ కాలం తకుదిన | తోం కుది | న తోం ది | న తోం త |

తోం తకు | దిన , త | కు దిన , తకు | దిన ||

త్రిశ్రం తకుది | నతోం | కుదిన | తోం ది | నతోం | తతోం | తకుది | న , త ||

కుదిన | , తకు | దిన త | కుదిన | తోం కు | దినతో |ందిన | తోం త ||

తోం త | కుదిన | , తకు | దిన , తకుది | నతకు || దినతో |ం కుది |

నతోం | దిన్నతో |ం తత్తో |ం తకు | దిన , తకుది | న , త | కుదిన ||

అదితాళం - ఖండగతి

1 ,, తకుదినతోం కుదినతోం దినతోం తత్తోం || తోం ,

తదిగిణతతాం తదిగిణతతాం తదిగి ||

ణత (దీనిని త్రికాలం పాడి, వాయించవలెను.)

త్రిశ్ర జాతి త్రిపుట తాళం

1. తకిటతకదిమి

కిటతకదిమి

టతకదిమి

తకదిమి

కదిమి

దిమి

మి | తాం , తధీంగిణత తధీంగిణత తధీంగిణత

దీనిని త్రికాలముగా పాడి వాయించవలెను.

మరికొన్ని ముక్తాయిలు

చతురస్ర జాతి । త్రిపుటతాళం (ఆదితాళం)

5

1. త, ది, గి, ఐ, త, త, ది, గి , ఐ, త,, త, ది, గి, ఐ, త, ||
 , తద్దిగ్గిణ్ణంత తాంతద్ది | గ్గిణ్ణంత తాం తద్దిగ్గిణ్ణంత || తాం.

6

- 2 త. ధీ, గి, ఐ, త,, త, ధీ, ం, గి, ఐ, త,, త, ధీం, ||
గి, ఐ, త,, తద్ధీంగిఐత తాం । తద్ధీంగిఐత తాంతద్ధీంగిఐత ॥ తాం

7

- 3 త,, ద్దీం,, గి, ఐ, త,, త | ,, ద్దీం,, గి, ఐ, త,, త. ||
,, ద్దీం ,, గి, ఐ, త,, తదిగి | ఐత తాం తదిగిఐతతాం తదిగిఐత || తాం

8

4. త, ధీ, ం, గి, ం, ణా, ం, త, |, త, ధీ, ం, గి, ం, ణా, ం, త ||
 ,, త, ధీ, ం, గి, ం, ణా, ం, | త,, తకిటతాం తకిటతాం తకిట || తాం.

9

5. త,,, ద్వి,,, గ్గి,,, జాం,,, | త,,, త,,, ద్వి,,, గ్గి,,, జా |
 ౦,,, త,,, త,,, ద్వి,,, గ్గి,,, | ,, జాం,,, త,,, తతాం తతాం త || తాం

6. తదిగిణత (త, ది, గి, ణ, త,) త | దిగిణత తదిగిణత (త, ది, గి, ణ, త,) తదిగిణత
తదిగిణతతదిగి | ణత (త,,,) తదిగిణత (త, ది, || గి, ణ, త,) తదిగిణత తదిగిణత |
(త, ది, గి, ణ, త,) తదిగిణతత || దిగిణత తదిగిణత (త,,,) తది | గిణత
(త, ది, గి, ణ, త,) తదిగి | ణత తదిగిణత (త, ది, గి, ణ, త,) తదిగిణత తదిగిణత
తదిగిణత ||

స్వర్గీయ శ్రీ ధర్మాల రామమూర్తి గారు రచించిన గ్రంథములు

1. మృదంగ తత్త్వము (తెలుగు)

ఈ గ్రంథముందు తాళ లక్షణ ప్రకరణము, దశ ప్రాణ ప్రకరణము, మృదంగము తయారుచేయు విధానము, పాల వరుసలు, జంట, చాటు వరుసలు, ప్రస్తారములు, 35 తాళములకు పాఠములు, హెచ్చింపు, తగ్గింపు, ముగింపు విశేషములు, ముక్తాయి ప్రకరణము, శబ్ద పల్లవులు, పల్లవి విధానము మొదలగు ఐదు ప్రకరణములతోను, పెక్కు మృదంగ వాద్య భంగిమ చిత్రములు, 108 తాళములతో ముద్రింపబడినది ఈ గ్రంథమునకు జాతీయ బహుమతి లభించినది పలువురు ప్రఖ్యాత విద్వాంసుల ప్రశంసల నందుకొన్నది

2. The Theory and Practice of Mridanga (English)

పై మృదంగతత్త్వ గ్రంథము ఇంగ్లీషు భాషలోనికి కొన్ని చేర్పులు, కూర్పులతో అనువదింపబడి ప్రచురింపబడినది

3. ఈ ముక్తాయి సూత్ర భాష్య గ్రంథము (తెలుగు)

4. సూర్యోపాసనా సర్వస్వము (తెలుగు)

ఈ గ్రంథమునందు హంస విధానము, తృచ విధానము, మహాసౌర విధానము, సూర్య కవచము, సూర్యమాల, సూర్య పంజరము, సూర్య నమస్కార భంగిమ చాయా చిత్రములు, విభ్రాట్ అనువాకము, అరుణము, మహాసౌరమ్ మొదలగు సూర్య భగవానుని పూజించు విధానముల సర్వస్వము ఈ గ్రంథమునందు గలవు